

Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

Кафедра права гуманітарно-правового факультету

Льотна академія Національного авіаційного університету

Кафедра права та соціально-гуманітарних дисциплін

Херсонський державний університет

Кафедра національного, міжнародного права та правоохоронної діяльності

Кримінологічна асоціація України

Науково-дослідний інститут публічної політики і соціальних наук

Актуальні проблеми та перспективи розвитку юридичної науки, освіти та технологій у ХХІ столітті в дослідженнях молодих учених

збірник матеріалів доповідей учасників
всеукраїнської науково-практичної конференції

Харків - 2023

УДК 34+378+62 (477)
А43

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського
“Харківський авіаційний інститут”
(протокол № 9 від 19 квітня 2023 року)

А43 **Актуальні** проблеми та перспективи розвитку юридичної науки, освіти та технологій у ХХІ столітті в дослідженнях молодих учених: збірник матеріалів доповідей учасників всеукраїнської науково-практичної конференції. (Харків, 3 березня 2023 р.). Харків, 2023. 200 с.

Збірник містить матеріали, у яких висвітлено актуальні теоретичні та практичні проблеми національної правової науки, вищої освіти та технологічної сфери в аспекті перспектив їх подальшого розвитку в сучасних умовах.

Видання призначене для науковців, науково-педагогічних працівників, здобувачів вищої освіти, практиків, які займаються вивченням питань сучасної науки.

УДК 34+378+62 (477)

Матеріали викладено в авторській редакції з незначними коректорськими правками. Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр і прізвищ несуть автори та їх наукові керівники.

Деякі доповіді та повідомлення мають дискусійний характер, оскільки в них висловлюється особиста думка автора, яка не завжди збігається з поглядами членів редколегії.

© Кафедра права гуманітарно-правового факультету Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського “Харківський авіаційний інститут», кафедра правата соціально-гуманітарних дисциплін Льотної академії Національного авіаційного університету, кафедра національного, міжнародного права та правоохоронної діяльності Херсонського державного університету, ГО “Кримінологічна асоціація України», Науково-дослідний інститут публічної політики і соціальних наук, 2023.

ЗМІСТ

ВІНЦУК В. В., ВІНЦУК В. А.

Проблеми правового врегулювання оперативно-розшукової діяльності щодо протидії злочинам, пов'язаним з порушенням порядку здійснення операцій з металобрухтом..... 9

ГОРДЕЮК А. О., ГОРБАЧ І. О.

Непривласнення Місяця та інших небесних тіл як принцип міжнародного космічного права та особливості його застосування у нових реаліях сучасного світу..... 14

ГУЦУ С. Ф.

Роль штучного інтелекту в еволюції трудового права 18

КАНИЩЕВ Г. Ю.

Історія держави і права у Конституції України 22

ЛУКАШЕВИЧ С. Ю., ПАНЧЕНКО Д. О.

Об'єкт запобіжного впливу 25

ТИМЧУК О. Л.

Реакція Генеральної Асамблеї ООН на російське вторгнення в Україну..... 30

ФЕДОСЕНКО Н. А.

Окремі питання доказування в спорах пасажирів до авіаперевізників 34

ШЕВЧУК Т. А.

Стабільність кримінального законодавства України в умовах дії правового режиму воєнного стану 38

АЛЕКСЕЄНКО І. І.

Особливості правового регулювання праці працівників закладу дошкільної освіти 42

БАБЕНКО А. О.

Проблемні питання відповідальності винних у вчиненні воєнних злочинів на національному та міжнародному рівнях..... 46

БАЙРАМОВА Р. Р.

Питання відшкодування моральної шкоди завданої на авіаційному транспорті..... 50

БАРБАШ Д. К.

Фіксація дій, які можуть бути кваліфіковані як воєнні злочини, вчинені Російськими військовими на території України під час збройної агресії Російської Федерації проти України в 2022-2023 роках 53

БЕСЦІННА К. С.

Зміст юридичної практичної діяльності слідчого у відділі територіального підрозділу Національної поліції України 56

БІЛОХА А.

До питання обов'язку роботодавця щодо матеріально-технічного забезпечення дистанційного працівника 59

БОНДАР Ю. І.

Теоретико-правові та організаційні проблеми оперативно-розшукової протидії злочинності..... 62

БУРАК А. Р.

Особливості демократичного політичного режиму на прикладі Російської Федерації 66

БУРДОЛЬ В. В.

Актуальні правові питання національно-патріотичного виховання в умовах війни..... 71

ГОНЧАРЕНКО М. М.

До проблеми протидії дезінформації в Україні..... 73

ГУЧЕНКО Я. Ю.

Щодо вдосконалення експертної методики дослідження нових

типів автомобільних ламп.....	75
ДЕМИДКО О. Г. Виклики та організаційно-правові чинники убезпечення кіберсфери критичної інфраструктури під час повномасштабної агресії.....	77
ДОВЖЕНКО Д.О. Правове регулювання діяльності юридичних клінік в Україні	80
ЖАРОВ П. В. Особливості кримінально-правової кваліфікації колабораційної діяльності.....	82
ІВАНОВ Г. Ю. Актуальні питання щодо грошової допомоги постраждалим у зв'язку із руйнуванням майна під час збройного конфлікту в Україні.....	86
ІСМАТОВА К. Особливість підготовки матеріалів для проведення експертиз	90
КЕЧКО О. О. Порівняльна характеристика поняття «кримінальна відповідальність»	93
КОВАЛЕНКО М. В. Надання адміністративних послуг у період воєнного стану.....	96
КОЛОМИЦЬКА Д. В. Правове регулювання криптовалюти в Україні	101
КОРНІЛОВ Д. С. Особливості протидії мобінгу в сфері трудових відносин на локальному рівні	104
ЛУКАШЕВИЧ Д. С. Забруднення водних ресурсів внаслідок військової агресії.....	107

МЕРТВЯНСЬКА А. О.

Проблеми проведення оперативно-розшукової діяльності у реаліях сьогодення 111

МОРОЗ Ю. С.

Предиктивне правосуддя в адміністративному судочинстві 116

МУРАДЯН Н. С.

Віртуальність та реальність: їх взаємодія, вплив на правосвідомість та правила безпеки і обмеження 120

ОБОЛЕНЦЕВА-КРАСИВСЬКА О. С.

Методика судового гемологічного дослідження як один з видів методики 124

ОХРАМОВИЧ С. І., ЄМЕЦЬ В. Л.

Протидія проявам сепаратизму та екстремізму в сучасних умовах 128

ПЕТРОВА Г. І.

Обмеження прав та свобод людини в умовах правового режиму воєнного стану 133

ПОДДУБКІНА А. В.

До питання визначення адміністративної юрисдикції: практичний аспект 137

ПОДЗОЛКОВА Т. Ю.

Використання профайлінгу під час виявлення загроз вчинення кримінальних правопорушень проти безпеки повітряного транспорту в Україні 141

ПОЛТАВСЬКИЙ А. О.

До питання нормативно-методичного забезпечення стандартизації технології оглядання місця події 146

РАСПУТНІЙ Д.

Особливості розслідування кримінальних правопорушень проти об'єктів повітряного транспорту в умовах воєнного стану 151

РОЗУМОВСЬКИЙ О. С.

Про окремі аспекти, пов'язані із захистом прав особи у зв'язку із звільненням від покарання з терміном довічного позбавлення волі, відповідно внесених змін до чинного законодавства України у 2022 році 155

САВЧИШКІН А. О.

Вплив римського приватного права на розвиток сучасного цивільного права 160

САМОЙЛЕНКО М. С.

Обов'язок держави сприяти дотриманню прав людини у сфері бізнесу в районах проведення бойових дій 163

СЕМЕНОВИХ О. С.

Кримінально-правова характеристика кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України: питання значення та структури..... 166

СИДОРЕНКО Д. А.

Участь спеціаліста у слідчому експерименті 169

ТУРСЬКА В. М.

Аналіз законодавства щодо відповідальності медичних працівників в умовах сьогодення 172

ФЕДОРОВ Л. В.

Кримінально-правова характеристика умисного введення в обіг на ринку України (випуск на ринок України) небезпечної продукції (ст. 227 КК України).....176

ХЛИСТУН Ю. А.

Щодо питання залишення місця несення служби поліцейським у військовий час..... 181

ЧУМАКОВА А. А.

Призупинення дії трудового договору в умовах воєнного стану..... 184

ШЕВЧЕНКО Н. С.

Кримінологічні засади запобігання забрудненню атмосферного повітря в Україні	188
--	-----

ШИНКАРЕНКО О. І.

Актуальні питання правового забезпечення інформаційної безпеки космічної діяльності	192
---	-----

ЯЗАН Н. С.

Вплив фонових кримінологічних явищ на рівень та стан злочинності неповнолітніх.....	196
---	-----

**ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЩОДО ПРОТИДІЇ
ЗЛОЧИНАМ, ПОВ'ЯЗАНИМ З ПОРУШЕННЯМ ПОРЯДКУ ЗДІЙСНЕННЯ
ОПЕРАЦІЙ З МЕТАЛОБРУХТОМ**

Вікторія Володимирівна ВІНЦУК,

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
кримінального процесу, криміналістики та
експертології факультету № 6 Харківського
національного університету внутрішніх справ
<https://orcid.org/0000-0003-4241-4474>
vikaord1@gmail.com*

Валерія Анатоліївна ВІНЦУК,

*студентка 1-го курсу групи Ф6-ПЗз-22-10м
факультету № 6 Харківського національного
університету внутрішніх справ*

За часів незалежності в соціально-економічній сфері України відбулися значні зміни, серед яких перехід до ринкових відносин та поява нових форм власності. Це зумовило бурхливий розвиток підприємництва як невід'ємної складової економічної діяльності. Однак, наряду з позитивними змінами в суспільстві, ці процеси неминуче супроводжуються розвитком злочинності у сфері господарської діяльності. Це також впливає на криміногенну ситуацію у сфері здійснення операцій з металобрухтом, це й здійснення операцій з металобрухтом без отримання ліцензії, порушення ліцензійних умов, незаконне створення пунктів прийому металобрухту, також значно почастишали злочини загальнокримінальної спрямованості, предметом яких став металобрухт.

До того, як у 2012 році В.В. Вінцук [1] було проведено фундаментальне дослідження стосовно розкриття злочинів, пов'язаних з порушенням порядку здійснення операцій з металобрухтом, вітчизняними науковцями була проведена значна кількість досліджень присвячених проблемам розкриття інших злочинів у сфері господарської діяльності, організація й тактика розкриття яких має багато спільного, але практично усі вони відбувалися з використанням застарілого законодавства. Ось наприклад, О.Д. Калаянова [2] розглядала у своєму дослідженні особливості застосування працівниками органів внутрішніх справ спеціальних знань під час розкриття злочинів у сфері господарської діяльності. До таких знань нею були віднесені знання у галузі юриспруденції, економіки, фінансів та товарознавства. Також нею було науково обґрунтовано те, що володіння зазначеними знаннями та їх вміле використання у оперативно-розшуковій діяльності якісно підвищує ефективність роботи оперативних працівників з розкриття злочинів цього виду та є однією з необхідних умов для успішної боротьби з ними. Значний інтерес також представляють монографічні роботи В.В. Ключа [3] та О.О. Руденка [4], присвячені аспектам протидії злочинам, пов'язаним з

порушенням порядку зайняття підприємницькою діяльністю та незаконною господарською діяльністю. Інтерес обумовлений тим, що механізм вчинення злочинів, пов'язаних з порушенням порядку здійснення операцій з металобрухтом за своєю суттю багато у чому співпадає з даними злочинами та полягає у здійсненні підприємницької діяльності, яка підлягає ліцензуванню без державної реєстрації або без одержання ліцензії. Відмінність у розкритті злочинів даної категорії від розкриття злочинів, пов'язаних з порушенням порядку здійснення операцій з металобрухтом полягає у необхідності доведення факту отримання злочинцями доходу у великих розмірах. Означені автори враховують криміногенну ситуацію в Україні з порушенням порядку здійснення господарської діяльності, основні способи та моделі такої злочинної діяльності, питання організації оперативного обслуговування об'єктів та тактики оперативно-розшукової діяльності стосовно виявлення та фіксації фактів незаконної господарської діяльності.

Ю.А. Казанцев [5] досліджував особливості організації та тактики розкриття підрозділами на той час ДСБЕЗ МВС України, злочинів, що вчинюються в процесі обігу дорогоцінних металів та каміння. При цьому ним висвітлювалися питання, пов'язані з: визначенням кола суспільно небезпечних, протиправних діянь передбачених КК України, які можуть бути віднесені до злочинів даної категорії; найбільш поширеними способами вчинення даних злочинів; взаємодією суб'єктів розкриття з оперативними та іншими підрозділами МВС, іншими правоохоронними, контролюючими та державними органами; створенням алгоритмів дій оперативних працівників МВС під час розкриття розглядуваних злочинів.

А.Ф. Волобуєв [6] у фундаментальному монографічному дослідженні присвяченому розробці та вдосконаленню методик розслідування корисливих злочинів у сфері підприємництва, провів аналіз елементів криміналістичної характеристики цих злочинів, визначив їх зв'язок з іншими злочинами, окреслив типові завдання та засоби їх вирішення в стадії порушення кримінальних справ та на початковому етапі їх розслідування, типові слідчі ситуації та комплекси організаційних і процесуальних дій за справами даної категорії, види, форми та завдання застосування спеціальних знань при розслідуванні злочинів у сфері підприємництва, основні напрями профілактичної діяльності у цій сфері та вдосконалення чинного законодавства з метою утворення більш сприятливих умов для такої діяльності. На превеликий жаль серед багатьох злочинів у сфері підприємницької діяльності, що були ним дослідженні, немає злочинів, пов'язаних з порушенням порядку здійснення операцій з металобрухтом.

У монографії колективу авторів у складі В.А. Журавля, В.Ю. Шепітька, В.О. Коновалової, та інших науковців [7] розглянуто проблеми розслідування злочинів, що вчинюються у сфері господарської діяльності та запропонували криміналістичні методики їх розслідування, через дослідження криміналістичної характеристики та такого її елемента як спосіб вчинення злочину, побудови слідчих версій та планування розслідування, формування типових слідчих ситуацій, визначення тактики проведення окремих слідчих дій розглянуто питання використання матеріалів оперативної розробки під час

розслідування кримінальних справ у цій сфері, оперативно-розшукову та експертно-криміналістичну діяльність при розслідуванні.

П.П. Андрушко, Д.О. Гармаш, В.М. Кузнецов, О.І. Саско досліджували кримінально-правові аспекти протидії злочинам, пов'язаним з порушенням порядку здійснення операцій з металобрухтом. Так П.П. Андрушко [8] та В.М. Кузнецов [9] розглядали у своїх працях такі елементи кримінально-правової характеристики даних злочинів, як суб'єкт, суб'єктивна сторона, об'єкт, об'єктивна сторона злочину, також ними був визначений предмет злочину, а Д.О. Гармаш та О.І. Саско висвітлювали чинники соціального і правового характеру, що сприяють вчиненню злочинів, пов'язаних з порушенням порядку здійснення операцій з металобрухтом, надали кримінально-правову характеристику даних злочинів, запропонували внести низку змін до діючого КК України з метою його вдосконалення, здійснили аналіз критеріїв відмежування порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом та аналогічного адміністративного правопорушення [10, с. 39].

Крім наведених вище наукових робіт були розглянуті дослідження присвячені питанням протидії деяким злочинам загальнокримінальної спрямованості, а саме злочинам проти власності, предметом посягання яких є металобрухт. Незважаючи на те, що зазначені злочини не відносяться безпосередньо до злочинів у сфері господарської діяльності, безперечним є той факт, що злочини, пов'язані з порушенням порядку здійснення з металобрухтом є одним з головних детермінантів їх вчинення. Це обумовлено тим, що існування незаконних пунктів прийому металобрухту та здійснення його прийому з порушенням вимог до такої діяльності, насамперед, приймання

без обліку та оформлення необхідних документів, створює умови для викрадення металобрухту, як у фізичних, так й у юридичних осіб та стимулює вчинення його розкрадання. При цьому суб'єкти злочину передбаченого ст. 213

Кримінального кодексу України є основними скупниками металобрухту здобутого злочинним шляхом [12, с. 404].

До того ж, спільним для цих злочинів є те, що предметом вчинення як злочинів, пов'язаних з порушенням порядку здійснення операцій з металобрухтом, так і злочинів, пов'язаних з його розкраданням – є металобрухт. Взаємозв'язок цих злочинів збільшується також за рахунок того, що однією з умов притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вчинили розкрадання металобрухту, є необхідність встановлення місць збуту викраденого та його вилучення і це призводить, у більшості випадків, до виявлення осіб, що здійснюють незаконний прийом металобрухту та місць вчинення їх злочинної діяльності [1, с. 15].

У зв'язку з цим ми вже розглядали наукові роботи у яких висвітлювалися питання протидії розкраданням металобрухту. До них відносяться праці В.А. Ласукова та О.А. Лучко, які досліджували деякі аспекти криміналістичної методики розслідування крадіжок металовмісних предметів з метою їх реалізації у якості металобрухту, а саме особливості проведення таких слідчих дій, як огляд місця події, допит обвинуваченого та свідків по справах даної категорії. Також вони наголошували на необхідності обов'язкового виявлення під час розслідування причин й умов, що сприяють вчиненню розкрадань металобрухту та прийняття відповідних заходів реагування з

метою їх усунення. До таких причин й умов вони, у першу чергу, відносять незаконну діяльність по прийому металобрухту [12, с. 405].

Тобто, незважаючи на чисельність наукових досліджень з оперативно-розшукової діяльності та криміналістики, присвячених розкриттю та розслідуванню злочинів у сфері господарської діяльності, спеціальних наукових розробок щодо розкриття та розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням порядку здійснення операцій з металобрухтом зумовленого введенням нового Кримінального процесуального кодексу України та з урахуванням змін у нормативно-правових актах у відповідності до нього, до теперішнього часу в Україні не проводилося. В результаті чого теоретичні та організаційно-тактичні основи розкриття злочинів, пов'язаних з порушенням порядку здійснення операцій з металобрухтом залишаються в Україні досі мало дослідженими. В існуючих вітчизняних працях розглядаються переважно проблеми кримінально-правової регламентації даних злочинів, їх характеристика та ознаки, криміналістичні питання організації та методики розслідування крадіжок майна з метою його реалізації у якості металобрухту, які теж застарілі.

На підставі викладеного можна зробити висновок та констатувати факт, що з 2013 року відсутні комплексні дослідження за цим напрямком у відповідності до змін законодавства в Україні, а стан наукової розробленості проблеми є на теперішній час недостатнім, що завдає проблем під час здійснення оперативно-розшукової діяльності та проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Список використаних джерел:

1. Вінчук В. В. Організація і тактика розкриття оперативними підрозділами ОВС порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом : автореф. дис..... канд. юрид. наук: 12.00.09: Дніпропетровськ, 2012. 20 с.
2. Каляянова О. Д. Застосування спеціальних знань працівниками органів внутрішніх справ при розкритті злочинів у сфері господарської діяльності: автореф. дис..... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Одеса, 2009. 20 с.
3. Ключ В. В. Основи виявлення і розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням порядку зайняття підприємницькою діяльністю : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Одеса, 2004. 18 с.
4. Руденко О. О. Правові та організаційно-тактичні основи протидії підрозділами ДСБЕЗ МВС України незаконній господарській діяльності : автореф. дис .....канд. юрид. наук: спец. 21.07.04. Київ, 2009. 18 с.
5. Казанцев Ю. А. Протидія підрозділами ДСБЕЗ МВС України злочинам, що вчинюються в процесі обігу дорогоцінних металів та каміння : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Київ, 2011. 18 с.
6. Волобуєв А. Ф. Наукові основи комплексної методики розслідування корисливих злочинів у сфері підприємництва : автореф. дис. ... доктора юрид. наук : спец. 12.00.09. Харків, 2002. 25 с.
7. Шепітько В. Ю. Розслідування злочинів у сфері господарської діяльності : окремі криміналістичні методики : монографія / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. Х.: Право, 2006. 624 с.
8. Андрушко П. П. Коментар до статті 213 Кримінального кодексу України. *Юридичний вісник України*. 2003. № 39. с. 3-9.
9. Кузнецов В. М. Кримінально-правова характеристика незаконних операцій з металобрухтом. *Юридичний вісник України*. 2001. № 34. С. 133-139.

10. Гармаш Д. О. Кримінальна відповідальність за порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08. Харків, 2008. 24 с.
11. Вінчук В. В. Діяльність оперативних підрозділів ОВС щодо боротьби з порушеннями порядку здійснення операцій з металобрухтом. Монографія. / [Вінчук В.В., Лисенко А.М., Шендрик В.В., Грабазій І.А.] : Х., 2013. 189 с.
12. Вінчук В. В. Ретроспективний аналіз наукової розробленості проблеми розкриття злочинів, пов'язаних із порушенням порядку здійснення операцій з металобрухтом в Україні. *Вісник Запорізького національного університету*. Юридичні науки : зб. наук. пр. 2011. № 4 (57). С. 402-409

НЕПРИВЛАСНЕННЯ МІСЯЦЯ ТА ІНШИХ НЕБЕСНИХ ТІЛ ЯК ПРИНЦИП МІЖНАРОДНОГО КОСМІЧНОГО ПРАВА ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ У НОВИХ РЕАЛІЯХ СУЧАСНОГО СВІТУ

Алла Олександрівна ГОРДЕЮК,

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
права гуманітарно-правового факультету
Національного аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського «Харківський
авіаційний інститут»
<https://orcid.org/0000-0001-7423-3673>
alla.law.gor@gmail.com*

Ірина Олександрівна ГОРБАЧ,

*студентка групи 756юм кафедри права
гуманітарно-правового факультету Національного
аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»
irina.horbach21@gmail.com*

Активне освоєння та вивчення космічного простору людиною почалося у минулому ХХ столітті, і після здійснення перших запусків космічних апаратів у космос наприкінці 50-х та у 60-х роках виникла необхідність міжнародно-правового регулювання космічної діяльності. Міжнародне співтовариство швидко відреагувало на нові тенденції у розвитку міжнародних відносин, тому за достатньо короткий час було прийнято низку нормативних актів, які на сьогодні становлять міжнародно-правове підґрунтя для регулювання космічних відносин, але з розвитком науково-технічного прогресу та разом з цим всього людства, виникла потреба в оновленні деяких чинних норм міжнародного космічного права, зокрема у сфері використання Місяця та інших небесних тіл, де набула поширення негативна практика їх незаконного присвоєння.

Заборона національного привласнення космічного простору та інших небесних тіл являється основоположним принципом міжнародного космічного права. У 1961 р. він був закріплений у Резолюції Генеральної Асамблеї ООН від 20.12.1961 р. № 1721 (ХVI) «Про міжнародне співробітництво в дослідженні та використанні космічного простору», де зазначається, що космічний простір і небесні тіла відкриті для дослідження та використання всіма державами згідно з міжнародним правом та не підлягають привласненню державами [1]. Декларація правових принципів, що регулюють діяльність держав з дослідження і використання космічного простору від 13.12.1963 р., деталізувала дане питання. З того часу космічний простір, включаючи Місяць та інші небесні тіла, не підлягає національному привласненню ні шляхом проголошення на них суверенітету, ні шляхом окупації, ні жодним іншим способом [2].

Запропонований Резолюцією та проголошений Декларацією принцип знайшов законодавче закріплення у ст. II Договору про принципи діяльності держав з дослідження і використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла 1967 р. (далі – Договір про космос) та у ч. 2 ст. 11 Угоди про діяльність держав на Місяці та інших небесних тілах 1979 р. (далі – Угода про Місяць) [3;4]. Разом з цим, Угода про Місяць зазначає, що поверхня або надра Місяця, а також ділянки його поверхні або надра чи природні ресурси там, де вони знаходяться, не можуть бути власністю будь-якої держави, міжнародної міжурядової або неурядової організації, національної організації або неурядової установи або будь-якої фізичної особи. При цьому Угода про Місяць не забороняє експлуатацію природних ресурсів небесних тіл, однак порядок та режим такої експлуатації не визначається. На сьогодні дана Угода підписана та ратифікована не всіма державами (14 держав підписали і ратифікували, 4 держави лише підписали). Україна також поки не є учасницею зазначеної Угоди.

Отже, незважаючи на наявність відповідних норм у міжнародних договорах, вважаємо, що мають місце певні прогалини у міжнародному законодавстві, зокрема стосовно більш детальної правової регламентації використання Місяця та інших небесних тіл. Ці прогалини надали підстави авантюрно ініціювати так звані «правочини» щодо купівлі-продажу земельних ділянок на Місяці та інших небесних тілах. Так, наприклад у 1980 р. Денніс Хоуп, який заснував у США компанію «The Lunar Embassy», назвав себе власником усіх космічних об'єктів Сонячної системи (крім Сонця та Землі). Він розділив їх територію на ділянки з координатами та реєстраційним номером і розпочав їх продавати, підтвердивши та здійснюючи таким чином назване ним право власності. Слід зазначити, що придбати у власність ділянки небесного тіла виявило бажання чимало осіб, тобто ця затія Хоупа набула великої популярності. Спираючись на дані офіційного сайту «Місячного Посольства», приблизно 6 мільйонів людей стали власниками ділянок на Місяці та інших небесних тілах. Проте сертифікати на право власності, що отримують особи є фіктивними, їх можна назвати приємним сувеніром, а коли справа дійде до освоєння Місяця, ці питання, можливо, і будуть регулюватися, але сертифікати не матимуть юридичної сили. Це стане підґрунтям для великої кількості спорів і цікавим є те, хто саме буде нести відповідальність [5; 6].

Принцип непривласнення Місяця та інших небесних тіл у Договорі про космос розглядається у двох значеннях: у вузькому та широкому. Підтримуючи перше тлумачення деякі науковці, до яких приєднується і Хоуп, вважають, що Договір забороняє лише національне привласнення, тому можливе привласнення фізичною особою, приватними компаніями чи міжнародними організаціями. Дослідники, що підтримують друге судження, зазначають, що термін «національне» має на увазі як державне, так і будь-яке інше привласнення, приватне в тому числі.

Однак вузьке тлумачення суперечить положенню, викладеному у ст. I Договору про космос, де закріплено принцип свободи дослідження та використання космічного простору: дослідження і використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла, здійснюються на благо і в інтересах всіх країн, на основі рівності і згідно з міжнародним правом, при

вільному доступі у всі райони небесних тіл, а також являються надбанням всього людства [3]. З огляду на це, можна зробити висновок, що будь-яке привласнення космічного простору та небесних тіл може стати завадою для його дослідження, роблячи неможливим доступ до нього і його використання іншими суб'єктами.

Доцільним є додати, що продаж ділянок на Місяці, Марсі, Венері тощо є незаконним, оскільки відповідно до міжнародно-правового принципу *Nemo plus iuris* ніхто не може передати іншому більше прав, ніж має сам.

Також важливо зазначити, що існує слушний юридичний аргумент стосовно думки про можливість національного і приватного привласнення небесних тіл про те, що космічний простір та небесні тіла неможливо привласнити, тому що вони є вилученими з цивільного (господарського) обороту об'єктами. Тобто цивільне законодавство України та інших країн не визначає Місяць та інші небесні тіла об'єктами цивільних прав, оскільки це питання не підлягає правовому регулюванню на національному рівні. Отже, виходячи з цього, небесні тіла взагалі не можуть належати ані певній державі, ані приватним особам.

Більшість правників досить негативно ставляться до практики «привласнення», пояснюючи свою позицію тим, що юрисдикція країн світу не поширюється на поверхню космічних об'єктів, а тому, не повинна йти мова й про існування права власності, яке визнавалося б і охоронялося б певною системою права. З такою думкою можна цілком погодитися, тому що таке вільне тлумачення норм космічного права, на наш погляд, загрожує космічній безпеці, а саме вільному дослідженню та використанню космічного простору. Виходячи з цього є негайна необхідність конструктивного вирішення проблеми щодо жорсткої та чіткої заборони купівлі-продажу ділянок на Місяці, а також на інших небесних тілах у міжнародному космічному законодавстві.

Враховуючи вищенаведене, можемо зробити висновок, що проблема застосування принципу непривласнення Місяця та інших небесних тіл має бути вирішена шляхом прийняття нового нормативно-правового акту на міжнародному рівні або шляхом доопрацювання і оновлення чинних норм міжнародного права у яких визначається зазначений принцип, що обумовлено сучасними світовими реаліям. Вважаємо, що такий підхід допоможе позбутися можливості подвійного тлумачення даного принципу, використовуючи неоднозначність деяких положень міжнародного космічного права і бездіяльність його суб'єктів та буде створювати законодавчу перешкоду для певних осіб фактично вчиняти міжнародне правопорушення, присвоюючи собі права на надбання всього людства – космосу.

Слід додати, що враховуючи швидкий технологічний розвиток космічної галузі, нехтування даною проблемою світовою спільнотою та міжнародними організаціями, на нашу думку, є не конструктивним, тобто таким, що може привести в найближчому майбутньому до небажаних негативних наслідків у вивченні та засвоєнні Місяця та небесних тіл на користь всього людства.

Список використаних джерел:

1. Про міжнародне співробітництво в дослідженні та використанні космічного простору. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 20.12.1961 р. № 1721 (XVI) URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/1721%28XVI%29> (дата звернення 17.02.23)
2. Декларація правових принципів діяльності держав з дослідження та використання космічного простору від 13.12.1963 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_a31 (дата звернення 17.02.23)
3. Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла від 27.01.1967 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_480 (дата звернення 17.02.23)
4. Угода про діяльність держав на Місяці та інших небесних тілах від 18.12.1979 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_482 (дата звернення 17.02.23)
5. Світличний О. П. Право власності на космічні об'єкти. *Advanced Space Law*, Volume 2, 2018. 76-95 с.
6. Who Buys Moon Real Estate | Lunar Embassy URL: <https://www.lunarembassy.com/who-buys/> (дата звернення 17.02.23)

РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЕВОЛЮЦІЇ ТРУДОВОГО ПРАВА

Світлана Федорівна ГУЦУ,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри
права гуманітарно-правового факультету
Національного аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського «Харківський
авіаційний інститут»
<https://orcid.org/0000-0003-1373-6079>
s.gutsu@khai.edu*

Цифрові технології глибоко змінили функціонування людини, суспільства та організацій. Вони стали незамінними для життя в усіх галузях економіки. Ці технологічні досягнення спричинили фундаментальні зміни в тому, як, коли, скільки, та з ким працює людина. Трудова функція наповнюється новим змістом, а умови праці набувають нового характеру. Сьогодні розвиток технологій, пов'язаних із використанням штучного інтелекту, стає одним із головних світових пріоритетів. Цифрові технології стають дедалі більш звичними, поширюючись на виробництві, сфері послуг, сільському господарстві, медицині, торгівлі і в інших галузях застосування найманої праці. Такі фундаментальні зміни в характері та організації праці змінюють визначення зайнятості та відносини працівників з роботодавцями, потребують законодавчого врегулювання і трансформації всієї галузі Трудового права.

Використання систем штучного інтелекту практично в усіх галузях економіки та сферах суспільних відносин з кожним роком зростає. Цьому сприяють "наскрізний" характер технологічних рішень на основі штучного інтелекту, високий ступінь впливу цих рішень на результативність діяльності та доступність інструментів, що підвищується, для розробки програмних і робототехнічних продуктів [1]. Технології штучного інтелекту все частіше впроваджуються у виробництво, у сферу послуг, освіту, сільське господарство та медицину. Так, вчені з лабораторії Массачусетського технологічного інституту (CSAIL) розробили технологію, яка ідентифікує рухи та дії людини за допомогою радіосигналів. Система під назвою RF-Diary генерує текстові описи кожної дії та може працювати крізь стіни. Систему вже успішно застосували в кількох лікарнях для спостереження за пацієнтами із хворобою Паркінсона, деменцією та COVID-19. Система змогла класифікувати дії нових людей у нових місцях, використовуючи знання, отримані під час навчання. RF-Diary використовує машинне навчання та заздалегідь складену карту сканованого простору. За словами розробників, RF-Diary класифікує понад 30 видів діяльності з точністю до 90%. Автори RF Diary припускають, що система допоможе лікарям, доглядальницям та приватним особам здійснювати догляд за тяжкохворими пацієнтами та літніми батьками, зберігши конфіденційність. Крім того, крім захисту особистої інформації, система виявилася значно ефективнішою за звичайні камери, оскільки визначає дії в темряві та закритих просторах.

На багатьох підприємствах штучний інтелект застосовується вже на стадії пошуку і добору кадрів. Система штучного інтелекту (у вигляді комп'ютерної програми) вміє переглядати резюме кандидатів на посаду, ранжуючи кандидатів за рівнем їхньої кваліфікації, збирає та обробляє інформацію про кандидата із зовнішніх доступних баз даних, відповідає на запитання, що задаються потенційними працівниками (використовуються чат-боти), аналізує лицьові та мовні сигнали. Потім на основі зібраних даних прогнозує успішність/неуспішність кандидата при зайнятті ним певної посади. Системи штучного інтелекту навчаються на власному досвіді, удосконалюючи свої параметри, і справляються із завданням пошуку та відбору оптимального кандидата на посаду набагато швидше, ніж працівник кадрової служби організації, враховуючи при цьому набагато більше факторів при відборі кандидатів (аналіз багатьох цих факторів недоступний людині). Таким чином, роботодавець, який використовує подібну систему, може розраховувати на оптимальний вибір із значно більшої кількості потенційних кандидатів, дані про яких знайде та опрацює система. Використання технологій штучного інтелекту принципово збільшує можливості роботодавця щодо оптимізації організації праці та контролю за виконанням працівниками трудових обов'язків [1,20]. Це дозволяє значно скоротити штат, заощадити ресурси і при цьому отримати високий виробничий ефект.

Треба зазначити, що подібні процеси відбувалися і раніше, коли попит на ринку праці змінювався внаслідок заміни ручної праці на механічний, а потім на частково автоматизований. При цьому значно змінювалась структура ринку праці, умови і характер роботи, форми взаємовідносин між роботодавцем і працівником. Сьогодні відбувається перехід суспільства до Індустрії 4.0, побудова глобальної цифрової економіки і глобального ринку праці, що характеризується як позитивними так і негативними процесами. Так, Центр інформаційних технологій, організацій і людей (CITOP) вважає, що: "Застосування цифрових технологій на виробництві може призвести до інформаційного навантаження, проблем з керуванням часом та продуктивністю праці працівників, а також до вищих вимог до когнітивних та тимчасових ресурсів. Цифровізація також може викликати несприятливі психологічні наслідки, такі як дисбаланс між роботою та особистим життям, робочий стрес, технострес та тривога." [2]

Міжнародна організація праці у своєму докладі зазначала, що технологічний прогрес – штучний інтелект, автоматизація та робототехніка – створить нові робочі місця, але ті, хто втратять роботу під час цього переходу, можуть бути найменш підготовленими, щоб скористатися новими можливостями. Сьогоднішні навички не відповідатимуть професіям завтрашнього дня, а нові навички можуть швидко застаріти. Розвиток і впровадження штучного інтелекту, автоматизація робочих місць є найвагомим чинником трансформації на ринку праці [3].

Таким чином можна очікувати що характер праці істотно зміниться у майбутнє десятиліття, оскільки системи штучного інтелекту, замінюючи людей на робочих місцях, створюють нові моделі командної роботи "людина – машина". При цьому трудові відносини як частина суспільних відносин не можуть залишитися незмінними. Трудовому праву, як основному регулятору

цих процесів, необхідно забезпечити баланс у ланцюжку “люди – штучний інтелект” шляхом закріплення у нормах трудового права обмежень, спрямованих проти радикальної зміни цього балансу.

Наслідки розвитку штучного інтелекту є настільки глобальними, що обговорення проблем винесено не тільки на регіональні, а й на міжнародний рівень. Організація економічного співробітництва та розвитку (далі – ОЕСР) у 2019 році прийняла перший міжурядовий документ присвячений питанням штучного інтелекту. Україна, яка є членом Спеціального комітету із штучного інтелекту при Раді Європи, у жовтні 2019 року приєдналася до Рекомендацій Організації економічного співробітництва і розвитку з питань штучного інтелекту (Organisation for Economic Co-operation and Development, Recommendation of the Council on Artificial Intelligence, OECD/LEGAL/0449) [4] і 2 грудня 2020 р. прийняла Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні [5]. Відповідно до цього документу штучний інтелект - організована сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань.

Оскільки нові потреби у правовому регулюванні впровадження автоматизації і штучного інтелекту охоплюють широке коло питань, то поправки повинні бути внесені до низки інститутів трудового права, таких як інститути соціального партнерства, працевлаштування, робочого часу та часу відпочинку, охорони праці, нагляду (контролю) за дотриманням трудового законодавства, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників тощо.

В сфері працевлаштування доцільно ввести норму про обов'язкове попередження кандидата перед укладанням трудового контракту про залучення штучного інтелекту для контролю, моніторингу та інших дій працівника з боку роботодавця. Підтримує позицію правників щодо введення заборони використання систем штучного інтелекту, що застосовують технології розпізнавання емоцій, психічного здоров'я та інших внутрішніх станів претендентів на посаду. Заборона використання подібних систем щодо працівників також повинна бути включена до переліку обов'язків роботодавця.

Питання конфіденційності, захисту персональних даних і кібербезпеки потребує перегляду з огляду на нові виклики. Вважаю, що роботодавець при залученні ШІ у виробничий процес зобов'язаний мати відповідні інструменти захисту витіку даних, а також несанкціонованого втручання в роботу програм.

У зв'язку зі значною зміною умов найманої праці, крім створення нових стандартів у праці, виникає об'єктивна потреба в переформулюванні або уточненні змісту окремих принципів трудового права.

Список використаних джерел:

1. Филипова И. А. Влияние цифровых технологий на труд: ориентиры для трудового права: монография – Нижний Новгород: Нижегородский госуниверситет им. Н.И. Лобачевского, 2021.– 106 с.

2. Transforming work in the Digital Economy: The impact of digital technologies on work innovation and worker engagement. Knowledge synthesis grant final report. Gerald G. Grant, Ph.D. Yun Wang, Ph.D. Arushi Sharma, Ji Xu, Sprott School of Business, Carleton University, August 15, 2021. URL: https://sprott.carleton.ca/citop/sshrc-2021-knowledge-synthesis-grant/#key_findings.

3. Work for a brighter future – Global Commission on the Future of Work International Labour Office – Geneva: ILO, 2019. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---cabinet/documents/publication/wcms_662410.pdf

4. OECD Council Recommendation on Artificial Intelligence OECD/LEGAL/0449, adopted on 22.05.2019. URL: <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0449>

5. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р.

ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА У КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Григорій Юрійович КАНІЩЕВ,

*кандидат історичних наук, доцент, доцент
кафедри права гуманітарно-правового факультету
Національного аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського «Харківський
авіаційний інститут»
<https://orcid.org/0000-0001-6032-8778>
g.kanischev@khai.edu*

Історія держави і права України і зарубіжних країн є провідними юридичними навчальними дисциплінами для студентів 1 курсу спеціальності 081 “Право”. Адже їх метою є ознайомлення майбутніх фахівців з тим історичним досвідом розвитку державності та права на території сучасної України, що прямо або опосередковано впливає й на сучасний стан і якість публічної влади у нашій державі, на відносини між державою і громадянами, на становище України на міжнародній арені, її імідж у світі тощо.

Уточнюємо тут, що історія держави і права України та історія держави і права зарубіжних країн є взаємопов’язаними і взаємодоповнюючими одна одну науковими і навчальними дисциплінами. Так, під зарубіжними країнами ми маємо на увазі насамперед держави (та їх правові системи), утворені народами – сусідами українців, до складу яких у минулому входили різні частини сучасної української державної території. Відтак, історія цих держав і їх права вважаємо, є складовою невід’ємною частиною історії держави і права України. У свою чергу, частини територій українських державних утворень минулого зараз входять до складу інших держав. Відтак, складовою невід’ємною частиною історії держави і права цих країн є історія держави і права України.

У Конституції України історія держави і права присутня у трьох аспектах. По – перше, у преамбулі українського Основного Закону у вигляді поняття “багатовікова історія українського державотворення” [1]. Воно об’єднує історію держави і права України і зарубіжних країн своєрідним “клеєм” у цілісну картину сприйняття українськими громадянами (зокрема, студентами, що вчать за спеціальністю “Право”) історичної ретроспективи сучасної української державності та права.

По – друге, за допомогою вищезгаданого поняття у Конституції України легітимізовано існування української держави як такої, спираючись на історичну традицію. Тобто остання виступає тут як засіб обґрунтування існування сучасної української держави на території, окресленій її міжнародно визнаним кордоном станом на 1 грудня 1991 р. А саме, на момент проведення всеукраїнського референдуму на підтвердження Акту проголошення незалежності України 24 серпня 1991 р.

У зв’язку із цим зауважимо, що традиції (у даному випадку, традицію українського державотворення) визначено Конституційним судом України у

його Рішенні від 2 листопада 2004 р. (Справа N 1-33/2004) як одне з джерел права поряд із власне законодавством [2]. Таким чином, історична традиція українського державотворення (яку відображає історія державності і права) є підставою природного права українців на утворення власної суверенної держави. Й таким чином, як складова невід’ємна природного права, дістала своє відображення у позитивному праві – Конституції України.

Слід зазначити що Конституція України у своїй преамбулі не містить конкретних вказівок на те, які саме державні утворення минулого (і їх правові системи) слід вважати українськими, як це зроблено наприклад, щодо Хорватії у Конституції цієї держави [3, с. 194].

Зауважимо також, що відсутність таких уточнень у преамбулі української Конституції робить можливим і необхідним природне право громадян України відповідно до статей 15 (ідеологічна багатоманітність і відсутність обов’язкової для громадян державної ідеології) і 34 (свобода слова, вільне вираження своїх поглядів і переконань) мати власну думку щодо явищ, подій та персоналій, пов’язаних з багатоманітною історією українського державотворення.

По – третє, історична традиція як відображення природного права є однією з основ позитивного права України у частині її територіального облаштування. Тобто розподілу території держави на адміністративні одиниці різних управлінських рівнів для здійснення у них публічного управління (державної влади і місцевого самоврядування). Про це йдеться у статті 132 розділу IX “Територіальний устрій України” Основного Закону нашої держави. Маємо на увазі слова про те, що територіальний устрій України повинен базуватися на урахуванні історичних особливостей, етнічних та культурних традицій її регіонів [1].

Відповідно до цього, історія держави і права є підставою для наступних прав українських громадян:

право виступати за зміну внутрішніх адміністративних кордонів всередині держави. Тобто між її адміністративними одиницями – областями, районами, громадами – з урахуванням історичних, етнічних і культурних особливостей. Змістом цього права є: а) зміна меж вже існуючих адміністративних одиниць держави Україна; б) утворення у складі України нових адміністративних одиниць шляхом об’єднання двох і більше існуючих адміністративних одиниць в одну або виділення нової адміністративної одиниці з території (територій) вже існуючих. Зазначимо, що такі зміни виглядають тим більш доречними, оскільки в умовах російсько – української війни що триває, вже відбулися суттєві зміни у кількості населення окремих частин території України.

З цього прямого права випливає чотири опосередкованих права: а) право визначення центру (центрів) відповідної адміністративної одиниці; у випадку, якщо мова йде про утворення нової адміністративної одиниці у складі України, реалізація цього права є обов’язковою; б) право виступати за зміну статті 133 Конституції України щодо найменувань адміністративних одиниць відповідно до історичної традиції. Наприклад, край або земля (замість області), повіт або округ (замість району) і громада; в) право виступати за зміну статті 133 Конституції України щодо окремих назв перерахованих тут адміністративних одиниць України найвищого рівня – областей (у майбутньому, можливо: країв

або земель) – відповідно до історичної традиції; це право зокрема, передбачає повернення на адміністративну карту нашої держави історичних назв – Буковина, Слобожанщина, Таврія тощо; в) право визначення символіки відповідної адміністративної одиниці – прапора, гімну і герба – згідно з історичною традицією.

Законодавчо визначеними рамками для здійснення вищезазначених прав українських громадян є засади територіального устрою держави, визначені на початку сто тридцять другої статті Конституції. Це по – перше, єдність і цілісність державної території і по – друге, поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади. Способи реалізації вищезгаданих прав визначені статтями 38 – 40 Конституції України.

Таким чином, історія держави і права є на нашу думку, джерелом низки прав українських громадян, які за своїм змістом належать до природного права, з метою їх подальшого відображення у позитивному праві. У першу чергу у самій Конституції.

Сама ж Конституція України як її Основний Закон є фундаментальним джерелом позитивного права для громадян нашої держави з метою визначення законодавчих рамок реалізації їх прав, пов'язаних із різними поглядами на проблеми історії української державності та права, а також на їх відображення у майбутньому територіальному устрої України.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Редакція від 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 28.02.2023);
2. Щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання): Рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 р. (Справа N 1-33/2004). URL: <https://zakononline.com.ua> (дата звернення: 28.02.2023);
3. Конституція Республіки Хорватія. У кн.: Конституції країн світу: Республіка Болгарія, Румунія, Угорщина, Республіка Хорватія. Київ: ОБК, 2021. С. 193 – 247.

ОБ'ЄКТ ЗАПОБІЖНОГО ВПЛИВУ

Сергій Юрійович ЛУКАШЕВИЧ,

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
права гуманітарно-правового факультету
Національного аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського «Харківський
авіаційний інститут»
<https://orcid.org/0000-0001-8386-6237>
s.lukashevych@khai.edu*

Дмитро Олександрович ПАНЧЕНКО,

*<https://orcid.org/0009-0006-5991-401X>
d.a.panchenko01@gmail.com*

Одним з актуальних напрямків наукового пошуку для кримінології є проблема опанування на теоретичному та прикладному рівнях визначення сутності об'єкта запобігання злочинності. Наразі можна констатувати, що для сучасної кримінології вкрай важливими є питання, пов'язані з науково-теоретичним опануванням об'єкта запобіжного впливу, його виокремлення серед інших деструктивних об'єктів соціальної дійсності, визначенням сутності об'єкта запобігання злочинності, адже ступінь пізнання даної проблеми і її реальна значущість знаходять своє відображення в практиці запобігання злочинності.

Проблема дослідження об'єкта запобігання злочинності стала предметом наукових пошуків для багатьох учених у сучасній Україні. Значний внесок у розв'язання цієї проблеми зробили українські вчені О.М. Бандурка, А.М. Бабенко, В.В. Голіна, Б.М. Головкін, І.М. Даньшин, С.Ф. Денисов, О.М. Джужа, В.М. Дрьомін, А.П. Закалюк, О.Г. Кальман, О.М. Костенко, А.М. Кротюк, О.Г. Кулик, О.М. Литвак, О.М. Литвинов, В.О. Туляков та інші. Ми також долучились до кагорти шановних дослідників, спробувавши на певному рівні наукової абстракції визначити значущість дослідження об'єкту запобіжного впливу в кримінології та правоохоронній діяльності для вирішення завдань запобігання та протидії злочинам та кримінальним правопорушенням як на загально соціальному, так і на спеціально-кримінологічному рівнях [1, 2, 3].

Об'єкт – річ, що існує поза нами і незалежно від нашої свідомості; зовнішній світ, матеріальна дійсність; предмет, складова частина зовнішнього, матеріального світу; предмет пізнання і діяльності суб'єкта [4, с.12–14]. Вчені, при дослідженні питань, пов'язаних з соціально-правовим механізмом протидії злочинності, приділяють також значну увагу профілактиці злочинності, спрямованої на зменшення криміногенного потенціалу. Узагальному вигляді об'єкт профілактики – це криміногенні фактори, на які спрямовано діяльність відповідних суб'єктів, тобто це те, на що безпосередньо впливають суб'єкти з тим, аби зменшити кількість правопорушень, запобігти

конкретному реально можливому злочину, попередити його або припинити його скоєння [5, с.12–14].

Традиційно у доктрині кримінології до об'єкта протидії і запобігання злочинності відносяться: недоліки і протиріччя в системі суспільних відносин, які впливають на процес морально-психологічного формування особистості і її законослухняності; негативні соціальні явища, пов'язані з певними формами соціальної патології (пияцтво, наркоманія, проституція і т. ін.); окремі особи або контингенти осіб, що характеризуються протиправною поведінкою; негативні явища і процеси, які детермінують вчинення конкретних видів і груп злочинів; місця концентрації осіб з антисуспільною спрямованістю; конкретні криміногенні ситуації [6, с.27].

В. В. Голіна, визначаючи об'єкт запобігання злочинності як окрему чи взаємопов'язану сукупність негативних явищ і процесів реальної дійсності матеріального і духовного характеру, різних за генезою, сферою буття і свідомості, формами та ступенем інтенсивності проявів своїх властивостей, існування яких призводить до відтворення на суспільному рівні злочинності як соціального явища, а на груповому та індивідуальному – до виникнення масової деструктивної поведінки людей, злочинної мотивації, наміру, прийняття рішення на вчинення злочинів та їх реалізацію [7, с.104–105].

Огляд наукових підходів щодо об'єкта запобіжного впливу та переліку його структурних складових показує, що останніми охоплюються: 1) уражені вадами суспільні відносини, що порушують їх регулятивну позитивну функцію, деформують соціальні призначення; 2) дефекти суспільної групової та індивідуальної правосвідомості; 3) “фонові” антигромадські явища, тісно пов'язані зі злочинністю (пияцтво, алкоголізм, наркоманія, проституція, бродяжництво, аморальність, віктимність, насильство, обман, бідність, брехня та ін.); 4) сукупність узагальнених конкретних негативних явищ, процесів, недоліків на груповому й індивідуальному рівнях, що детермінують злочинні прояви; 5) об'єктивні обставини соціально-психологічного формування особистості (середовище виховання і спілкування; інформаційний вплив мікросередовища і безпосереднього спілкування та ін.), які зумовлюють сприйняття та інтеріоризацію ціннісних орієнтацій, інтересів, потреб, стереотипів, видів поведінки, що є типовими для розвитку і реалізації злочинної мотивації – ситуаційної і стабільної; 6) сама ця мотивація як суб'єктивна причина злочинної поведінки; 7) чинники, що викликають і загострюють конфлікт між індивідуальними прагненнями особи і суспільними вимогами; 8) зовнішні обставини, які створюють можливість для вчинення злочинів або ті, що полегшують ці діяння; 9) певний стан психіки, що провокує вибір і реалізацію злочинного варіанта поведінки; 10) поведінка та спосіб життя осіб з підвищеною ймовірністю вчинення злочину; 11) соціально значущі риси особистості, що віддзеркалюють антисуспільну спрямованість; деякі її психофізіологічні особливості; 12) сімейне виховання дітей, субкультура малих соціальних груп, девіантна поведінка неформальних соціальних молодіжних об'єднань, неналежна ефективність правоохоронної діяльності, а також агресивність та егоїзм людей; психопатологія та деякі акцентуації особистості, шкідливі звички тощо; 13) окремі особи або контингенти осіб, у яких сформована глибока антисуспільна спрямованість; віктимні особи; безробітні

тощо; 14) певні території, де концентрується злочинний елемент, таін. [8, с. 66-67].

Кримінологи гуманістичної орієнтації вбачають об'єктами попередження насамперед людську гріховність та хвороби, які отримані у спадок, так і набуті в процесі життєдіяльності, хоча не заперечують також криміногенного впливу об'єктивних умов буття. Відповідно до цих магістральних напрямів кримінологічної думки об'єктами попередження стають сімейне виховання дітей, субкультура малих соціальних груп, девіантна поведінка неформальних молодіжних об'єднань, неналежна ефективність правоохоронної системи, явища соціальної анемії, а також агресивність та егоїзм людей, психопатологія та акцентуація особи, шкідливі звички (наркоманія, алкоголізм іт. ін.) [9, с. 81].

О. С. Ішук при визначенні об'єкта кримінологічної діяльності органів прокуратури, пропонує, виходячи зі специфіки причин і умов існування явища, на яке здійснюється вплив, розділити його на п'ять частин. До першої частини автор пропонує віднести сукупність вчинених злочинів, до другої – злочинну діяльність. Третя частина об'єкта характеризується кримінальними відносинами, що виникають у суспільній, державній і правоохоронній сферах. Четверта частина об'єкта – коли злочинність розглядається як найбільш суспільно небезпечна форма девіантної поведінки. п'ята частина, на думку автора, складається з латентної частини злочинності, яку неозброєним оком розглянути неможливо, а її наявність має в основному гіпотетичний характер [10, с. 89-90].

Цікавою та такою, що заслуговує на увагу, видається позиція науковців – прихильників соціологічного напрямку в кримінології. При розгляді соціально-психологічних аспектів протидії злочинності неповнолітніх, об'єктом такої діяльності, наприклад, стають діти й підлітки з порушенням природного процесу соціалізації, коли їхній розвиток починає відхилятися від соціальних норм і правил. До групи ризику таких неповнолітніх зараховують з причин певної небезпеки для оточення і суспільства через девіантність і потенційну делінквентність та аутодеструктивну поведінку. Таких підлітків практично неможливо ресоціалізувати і зробити правослухняними повноцінними громадянами [11, с. 93-94].

Уваги заслуговують думки А. М. Кротюка, який відносить до об'єкта запобігання великі міста під впливом урбанізації та агломерації. Автор наголошує на тому, що в основі урбанізації, як і в будь-якому іншому соціальному процесі, лежать зміни в суспільному виробництві, що визначає потребу глибокого вивчення питань урбанізації, щоб своєчасно виявити, а потім знизити негативні її наслідки. Головний соціальний зміст урбанізації полягає в особливих міських відносинах, що охоплюють соціально-професійну та демографічну структуру населення, його спосіб життя, культуру, розміщення продуктивних сил, розселення. Щодо агломерації, то автор наголошує на тому, що соціальні процеси, які відбуваються у великому місті, знаходять своє відображення і в інших містах і селах, які входять в агломераційний комплекс. Основними елементами системи об'єктів запобігання у великому місті науковець визначає людину з різними кримінологічними ознаками (дорослі та неповнолітні; чоловіки та жінки;

рецидивісти і раніше не судимі; алкоголіки, жебраки; особи з психічними аномаліями, що не виключають осудність тощо). Крім того, об'єктами запобіжного впливу може бути поведінка особи, вчинки, які вона вчиняє, хоча особистість і поведінка розглядається, переважною більшістю кримінологів, з позиції єдності. Окремим об'єктом запобіжного впливу, автор виділяє мікросередовище – безпосереднє соціальне оточення людини. Особливість даного об'єкта полягає в тому, що він включає в себе не окремо взятую особистість і не населення в цілому, а конкретне соціальне оточення людини [12, с. 180].

Особливим об'єктом запобігання можна назвати потенційних жертв злочинів. Тут мова йде про так званій віктимологічний аспект, або ж віктимологічне запобігання чи віктимологічну профілактику. Віктимологічна профілактика поширюється на все населення країни, насамперед, на групи підвищеного ризику, пов'язаного з маргінізацією, належністю до неформальних об'єднань антисуспільного спрямування, а також на захист осіб, які виконують посадові та фахові обов'язки, що пов'язані з підвищеним ризиком. Віктимологи відрізняють пасивний та активний захист. Державна підтримка віктимологічної профілактики реалізується, з одного боку, через систематичне інформування населення про засоби самозахисту, з іншого – підтримкою спеціальних програм додаткової захищеності громадян від злочинності [13, с. 180].

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що наразі, під час стрімкого розвитку суспільства, активних глобалізаційних процесів, появи нових форм злочинних проявів, вчення про об'єкт запобігання злочинності набуває підвищеної актуальності для кримінології взагалі, та теорії запобігання злочинності зокрема. Однозначно можна вказати, що розглянуті у статті думки відносно об'єкта запобігання далеко не обмежуються висловленими у кримінологічній літературі, хоча можна констатувати, що у своїй більшості науковці, наводячи власне бачення об'єкта запобігання злочинності, в певній мірі є тотожними у своїх поглядах, адже так чи інакше вони розуміють під об'єктом запобігання злочинності деструктивні впливи на суспільні відносини, негативні соціальні явища, осіб, що характеризуються протиправною або девіантною поведінкою, негативні явища і процеси, які детермінують вчинення злочинів тощо. Загалом же ж, визначення сутності об'єкта запобігання є запорукою для правильного вибору заходів запобігання злочинності і окремим її видам та визначення кола і компетенції суб'єктів такого запобігання.

Список використаних джерел:

1. Лукашевич С. Ю. Історичні та гносеологічні засади визначення об'єкта запобігання злочинності. *Порівняльно-аналітичне право* – електронне фахове наукове видання юридичного факультету ДВНЗ “Ужгородський національний університет”. 2017. № 3. С. 195-197. URL: http://pap.in.ua/3_2017/59.pdf
2. Лукашевич С. Ю. Наукові підходи до визначення сутності об'єкта запобігання злочинності. *Форум права*. 2017. № 3. С. 109–113. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2017_3_20
3. Лукашевич С. Ю. Об'єкти запобігання злочинності та корупції. *Теорія і практика правознавства*: електронне наукометричне фахове видання Національного юридичного

університету імені Ярослава Мудрого. Головний редактор д-р юрид. наук, проф. А. П. Гетьман. Випуск 2 (20) / 2021. URL: <http://tlaw.nlu.edu.ua/article/view/244883>

4. Словарь иностранных слов / под ред. И. В. Лехина, С. М. Локшиной, Ф. Н. Петрова (гл. ред.) и Л. С. Шаумяна. Изд. 6-е, перераб. и доп. М. : Сов. энцикл., 1964. – С. 448.

5. Литвинов О. М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні : монографія / Х. : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. 446 с.

6. Проблеми протидії злочинності: підруч. / за ред. проф. О.Г. Кальмана. Харків: Вид-во ТОВ фірма “Новасофт”, 2010. 352 с.

7. Голіна В. В. Об’єкт запобіжного впливу: поняття, ознаки, значення. *Актуальні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції* : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції [22 травня 2015 року, м. Харків] / МВС України ; Харківський нац. ун-т внутр. справ ; Кримінологічна асоціація України. Х. : ХНУВС, 2015. с. 104-105.

8. Голіна В. В. Об’єкт громадського запобіжного впливу у сфері протидії злочинності. *Питання боротьби зі злочинністю* : зб. наук. пр. Харків, 2015. Вип. 29. 332 с.

9. Литвак О. М. Держава і злочинність : монографія : О.М. Литвак. К. : Атіка, 2004. 304 с.

10. Ішук О. С. Кримінологічна діяльність органів прокуратури : монографія /. Харків : Золота миля, 2014. 366 с.

11. Причини та умови злочинності неповнолітніх : наук.-практ. посіб. / С. Ю. Бабенко, В. В. Вітвіцька, І. І. Ковальова та ін.. Донецьк : ДЮІ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2009. 228 с.

12. Кротюк А. М. Велике місто, як об’єкт кримінологічного дослідження запобігання наркозлочинності. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)* : наук.-практ. журн. / засн. труд. кол. Міжвід. наук.-дослід. центру з пробл. боротьби з організ. злочинністю. 2015. № 1. С. 179-182.

13. Литвак О. М. Теоретичні основи попередження злочинності. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2004. Випуск 25. С.136-145.

РЕАКЦІЯ ГЕНЕРАЛЬНОЇ АСАМБЛЕЇ ООН НА РОСІЙСЬКЕ ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ

Олексій Леонідович ТИМЧУК,

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
кримінального, цивільного та міжнародного права
юридичного факультету Національного
університету "Запорізька політехніка"
<https://orcid.org/0000-0001-7287-8945>
lliosa2010@gmail.com*

Важливою складовою протидії російській агресії проти України є міжнародне засудження дій РФ з боку ООН. У період із 24 лютого 2022 р. Генеральна Асамблея ООН ухвалила вже п'ять резолюцій, які стосуються різних аспектів цієї агресії. В своїй резолюції від 2 березня 2022 р. "Агресія проти України" Генасамблея ООН засудила агресію РФ проти України, підтвердивши свою відданість суверенітету, незалежності і територіальній цілісності України в її міжнародно визнаних кордонах; вимагає припинити застосування сили проти нашої держави та повного виведення своїх військ з української території. Також Генеральна Асамблея ООН засудила визнання Росією незалежності окремих районів Донбасу (так зв. "ДНР" та "ЛНР") [1]

За цю резолюцію проголосувала 141 держава, проти – лише п'ять (сама Росія, Білорусь, КНДР, Сирія та Еритрея), 35 держав утрималися. Представники ще 12 держав з різних причин були відсутні або не взяли участь у голосуванні (Азербайджан, Буркіна-Фасо, Ефіопія, Есватіні, Камерун, Марокко, Гвінея, Гвінея-Бісау, Того, Туркменістан, Узбекистан та Венесуела).

24 березня 2022 р. Генеральна Асамблея ООН своєю резолюцією "Гуманітарні наслідки агресії проти України" підтвердила колишні зобов'язання за Статутом ООН. Вона повторила свою вимогу, щоб Росія вийшла з визнаної суверенної території України; вона також висловила жаль і засудила напади на цивільне населення та цивільну інфраструктуру. Було узгоджено чотирнадцять принципів, які включали повне виконання резолюції ES-11/1, негайне припинення військових дій РФ проти України, повний захист цивільного населення, включаючи гуманітарний персонал, журналістів та осіб, які перебувають у вразливих ситуаціях та заохочування "продовження переговорів". За проголосували 140 держав, проти – п'ять країн, 38 держав утрималися, десять країн не брали участь в голосуванні [2].

Своєю резолюцією від 7 квітня 2022 р. Генеральна Асамблея ООН ухвалила ще одне важливе рішення, яким призупинила членство Росії в Раді ООН з прав людини, враховуючи грубі та систематичні порушення прав людини, зокрема, міжнародного гуманітарного права, допущені РФ під час агресії проти України. За відповідну резолюцію проголосували 93 держави, 24 виступили проти, ще 58 держав утрималися. Не взяли участь у голосуванні 18 держав. Проти цієї резолюції, окрім самої РФ та її явних союзників, голосували також чимало інших держав, зокрема, Алжир, Китай, Болівія, Куба, Іран, Казахстан,

Таджикистан, Узбекистан [3]. Значно менша кількість голосів “за”, порівняно із іншими резолюціями, пояснюється більшою чутливістю питань прав людини для багатьох держав, на відміну від засудження агресії або анексії.

Четверта резолюція була ухвалена Генеральною Асамблеєю ООН 12 жовтня 2022 р. у відповідь на анексію Росією низки українських областей. У цьому документі Генасамблея зажадала від РФ скасування своїх рішень про приєднання Донецької, Запорізької, Луганської та Херсонської областей України, “оскільки вони є порушенням територіальної цілісності та суверенітету України та йдуть у розріз із принципами, закріпленими у Статуті ООН”, а також виведення всіх своїх збройних сил із території України у межах міжнародно визнаних кордонів”. У документі наголошується, що “протиправні дії” Російської Федерації щодо “незаконних так званих референдумів”, проведених 23–27 вересня 2022 року в чотирьох окупованих Росією регіонах України “та подальша спроба незаконної анексії цих областей не має юридичної сили відповідно до міжнародного права”. Резолюція закликала всі країни світу не визнавати ці території як частину Росії [4].

На підтримку цієї резолюції висловилися 143 держави, п'ять голосували проти (окрім самої РФ, Білорусь, КНДР, Сирія та Нікарагуа), 35 держав утрималися. Ще 10 країн не брали участі в голосуванні. Серед тих, хто утримався, були нейтральні щодо війни держави Азії, включаючи КНР, Індію, Монголію, Пакистан, В'єтнам, Лаос, Таїланд, Шрі-Ланку, а також деякі залежні від РФ пострадянські держави (Вірменія, Казахстан, Киргизстан, Таджикистан, Узбекистан). Серед держав Африки утрималися Алжир, Бурунді, ПАР, Намібія, Сенегал, Танзанія, Ефіопія, Судан, Південний Судан, Того, Республіка Конго, Малі, Мозамбік, Лесото, Гвінея, Зімбабве, Уганда, ЦАР та Есватіні. В Латинській Америці утрималися лише Болівія, Гондурас і Куба. Тобто з 35 держав, які утрималися, 20 знаходяться в Африці, 12 в Азії, три в Латинській Америці. Цікаво, що Нікарагуа голосувала на підтримку анексії частини території України в жовтні 2022 р., проте в попередніх голосуваннях утримувалася. Еритрея ж навпаки, підтримавши агресію проти України, при голосуванні щодо анексії частини української території утрималася. Ще три держави, які утрималися або не голосували за попередні резолюції (Ірак, Марокко та Бангладеш), на цей раз підтримали Україну.

П'ята, на цей час остання резолюція Генеральної Асамблеї ООН щодо війни, була ухвалена напередодні річниці повномасштабного російського вторгнення 23 лютого 2023 р. Члени Генасамблеї зажадали, щоб “Російська Федерація негайно, повністю та беззастережно вивела всі свої збройні сили з території України у її міжнародно визнаних кордонах” та закликали до припинення бойових дій. Генеральна Асамблея “вимагає, щоб поведження сторін у збройному конфлікті з усіма військовополоненими відповідало положенням Женевської конвенції про поведження з військовополоненими та Додатковому протоколу I до неї та закликає до повного обміну військовополоненими і звільнення всіх інтернованих, насильно переміщених та депортованих цивільних осіб, включаючи дітей”. Делегати Генасамблеї висловили “жаль щодо важкої ситуації з правами людини та гуманітарної ситуації, що склалася внаслідок агресії Російської Федерації проти України”. У документі міститься заклик до дотримання сторонами своїх зобов'язань щодо

захисту цивільного населення та цивільних об'єктів і забезпечення безперешкодного гуманітарного доступу до тих, хто потребує допомоги, а також до негайного припинення нападів на критично важливу інфраструктуру України, включаючи житлові будинки, школи та лікарні. У резолюції також особливо наголошується на "необхідності забезпечити притягнення до відповідальності за скоєні на території України найбільш серйозні порушення міжнародного права шляхом проведення належного, справедливого та незалежного розслідування та здійснення судового переслідування на національному або міжнародному рівні" [5]. Цей документ підтримала 141 держава, сім проголосували проти (РФ, Білорусь, Сирія, КНДР, Еритрея, Нікарагуа та Малі), 32 держави утрималися.

Якщо аналізувати результати цих голосувань по регіонах світу, то спостерігається така картина. В Європі всі держави, окрім де факто окупованої Білорусі, підтримали ці резолюції Генасамблеї, включаючи доволі проросійську Сербію. В Латинській Америці утрималися або підтримали РФ орієнтовані на неї квазісоціалістичні держави (Куба, Болівія, Нікарагуа) та антизахідний Сальвадор. Серед пострадянських країн утрималися Вірменія, Казахстан, Киргизстан і Таджикистан. В Африці послідовно утрималися Алжир, Ангола, Екваторіальна Гвінея, Бурунді, ЦАР, Конго, Малі, Мозамбік, Мадагаскар, Намібія, Сенегал, ПАР, Судан, Південний Судан, Танзанія, Угандата Зімбабве. В Океанії всі держави підтримали Україну. Певне значення щодо причин утримання при голосуванні в ООН мають поширені в багатьох державах Глобального Півдня антизахідні та/або антиамериканські настрої. Чимало держав розглядають українсько-російську війну в контексті боротьби із "західним імперіалізмом", а Україну, що прагне інтегруватися до ЄС і НАТО, як його частину.

Водночас поширені твердження про те, що Україну нібито в цілому підтримали лише найбільш заможні держави світу, а бідніші, "світова периферія", утрималися, не зовсім точне. Загалом із держав, які представляють Глобальний Південь, Україну підтримали 95 (в одному з голосувань – 98). Держави Азії, Африки та Латинської Америки дійсно не запровадили санкції проти Росії, проте більшість з них досить послідовно підтримують нашу державу в ООН. Принципово нейтральними є лише 16 держав, які утримувалися при голосуванні за всі резолюції ООН щодо України (Вірменія, Сальвадор, Індія, Монголія, Пакистан, Шрі-Ланка, Камерун, Екваторіальна Гвінея, Есватіні, Гвінея, Мозамбік, Намібія, Південна Африка, Судан, Танзанія та Уганда). Цікаво, що такі держави, як Азербайджан, Буркіна-Фасо, Туркменістан та Венесуела не взяли участь у голосуванні за жодну з п'яти резолюцій Генасамблеї ООН (Венесуела – через несплату членських внесків). Позиція деяких держав виявилась непослідовною. Наприклад, Бангладеш підтримав дві резолюції з п'яти і у трьох випадках утримався, а Таїланд підтримав три резолюції і двічі утримався. Характерно, що з невизнаних ООН держав світу про повну підтримку України заявили Косово і Тайвань. Натомість РФ цілком очікувано підтримали Абхазія та Південна Осетія.

Якщо порівняти результати голосування із політичними режимами держав, то можна побачити наступну картину. На підтримку України виступають переважно демократії, натомість автократії в основному голосують

проти або утримуються. Водночас існують і чимало виключень. Наприклад, деякі демократії послідовно утримуються (Індія, Шрі-Ланка, Монголія, ПАР, Намібія). Натомість чимало авторитарних держав з різних міркувань підтримують Україну (Саудівська Аравія, ОАЕ, Катар, Камбоджа, Чад, ДРК, Кувейт, Йорданія, Лівія) [6]. Тому поширена в ЗМІ теза про глобальне протистояння демократій та диктатур в сучасному світі є дещо перебільшеною.

Сукупно в тих державах, які засудили дії РФ, проживає 41% населення планети, а в п'яти державах противницях – менше 3%. Проте майже 56% жителів планети мешкають в державах, які утрималися, зокрема 34% – в Китаї та Індії. Очолюваний США та ЄС антиросійський альянс включає всі західні держави, а також Японію, Південну Корею та Ізраїль. Традиційно нейтральні держави Європи (Швейцарія, Фінляндія, Швеція, Австрія) також приєдналися до лав цього західного фронту. Тим часом держави, які утрималися, роблять усе можливе, аби уникнути вибору сторони, намагаючись отримати вигоду зі свого нейтралітету. Деякі із них можуть приєднатися до Росії, якщо напруженість загостриться. Уряд КНР, утримуючись при голосуваннях в ООН, повторює всі тези російської пропаганди, зокрема вживає терміни “криза” і “конфлікт” замість “війна” і “вторгнення” та покладає основну провину на НАТО і США. Очолювані Китаєм держави у довгостроковій перспективі намагатимуться отримати вигоду від тісніших зв'язків із антизахідним блоком, ще більше зміцнюючи розкол у глобальному геополітичному ландшафті.

Список використаних джерел:

1. Aggression against Ukraine: resolution / adopted by the General Assembly. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3965290?ln=en>
2. Humanitarian consequences of the aggression against Ukraine: resolution / adopted by the General Assembly. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3966630?ln=en>
3. Suspension of the rights of membership of the Russian Federation in the Human Rights Council: resolution / adopted by the General Assembly. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3967950?ln=en>
4. Territorial integrity of Ukraine: defending the principles of the Charter of the United Nations: Resolution / adopted by the General Assembly. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3990673?ln=en>
5. Principles of the Charter of the United Nations underlying a comprehensive, just and lasting peace in Ukraine: resolution / adopted by the General Assembly. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/4003921?ln=en>
6. Democracy Index 2022: Frontline democracy and the battle for Ukraine. URL: <https://pages.eiu.com/rs/753-RIQ-438/images/DI-final-version-report.pdf>

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ДОКАЗУВАННЯ В СПОРАХ ПАСАЖИРІВ ДО АВІАПЕРЕВІЗНИКІВ

Наталія Анатоліївна ФЕДОСЕНКО,

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент
кафедри права гуманітарно-правового
факультета Національного аерокосмічного
університету ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»
<https://orcid.org/0000-0002-2702-7110>
n.fedosenko@khai.edu*

Одним із способів захисту прав і законних інтересів учасників авіаційних перевезень є відшкодування збитків, який, зазвичай, реалізується за допомогою юрисдикційної форми захисту на підставі поданого зацікавленою стороною позову про стягнення збитків до суду. Вирішення спору та отримання позивачем позитивного рішення передусім залежить від повноти використання засобів доказування, дослідження та оцінки судом наданих доказів.

Практика вказує на те, що позитивне вирішення відповідного спору, у багатьох випадках виявляється неможливим саме через недоведеність позивачем наявності підстави та всіх умов, необхідних для відшкодування збитків, що суттєво впливає на застосування цієї форми відповідальності.

Вимоги щодо доказів і доказування, зокрема у спорах про стягнення збитків, містяться в Цивільному процесуальному кодексі України (далі – ЦПК) [1], Цивільного кодексу України (далі - ЦК) [2], Закону України “Про захист прав споживачів” [3], та положення міжнародно-правових договорів, зокрема Конвенцією про уніфікацію деяких правил міжнародних повітряних перевезень від 28 травня 1999 року, яка набрала чинності для України 06 травня 2009 року (далі - Монреальська конвенція) [4], Варшавської конвенції 1929 року [5], Авіаційних правил України [6], у положеннях підзаконних нормативно-правових актів, нормах міжнародних договорів, що є частиною національного законодавства.

Стаття 908 ЦК України встановлює, що перевезення вантажу, пасажирів, багажу, пошти здійснюється за договором перевезення. Загальні умови перевезення визначаються цим Кодексом, іншими законами, транспортними кодексами (статутами), іншими нормативно-правовими актами та правилами, що видаються відповідно до них. Частина 2 статті 100 Повітряного кодексу України (далі – ПК) [7], визначає, що Правила повітряних перевезень та обслуговування пасажирів, багажу, вантажу і пошти авіаперевізником, суб'єктами з наземного обслуговування, а також галузеві стандарти та нормативи якості такого обслуговування встановлюються авіаційними правилами України та мають бути однаковими для внутрішніх і для міжнародних рейсів. Авіаперевізник зобов'язаний виконувати зазначені у частині другій цієї статті правила повітряних перевезень та обслуговування

пасажирів, багажу, вантажу і пошти, а також галузеві стандарти та нормативи якості обслуговування. Правила повітряних перевезень пасажирів і багажу є спеціальним галузевим нормативно-правовим актом, який відповідає Монреальській конвенції, правилам IATA та не суперечить Цивільному кодексу України чи іншим актам цивільного законодавства. Вбачається, що посилання на Монреальську конвенцію та Правила повітряних перевезень пасажирів і багажу повинні бути визначальними для обґрунтування вимог пасажирів.

Відповідно до ч. 2 статті 10 ЦК, якщо у чинному міжнародному договорі України, укладеному у встановленому законом порядку, містяться інші правила, ніж ті, що встановлені відповідним актом цивільного законодавства, застосовуються правила відповідного міжнародного договору України, аналогічні положення містяться й у ст. 19 Закону України “Про міжнародні договори України” [8]. Однак, практика показує, що юристи, які представляють інтереси пасажирів, доказовий акцент роблять на посилання до ЦК України, ПК України та Закону України “Про захист прав споживачів”.

Статтею 29 Монреальської конвенції визначено, що під час перевезення пасажирів, багажу та вантажу будь-який позов стосовно заподіяної шкоди, незалежно від його підстави, чи то на підставі цієї Конвенції, договору, у зв'язку з правопорушенням або на будь-якій іншій підставі, може бути поданий лише відповідно до умов і меж відповідальності, які передбачені цією Конвенцією, без шкоди для визначення кола осіб, що мають право на позов, та їхніх відповідних прав. При будь-якому такому позові штрафи, штрафні санкції чи будь-які інші виплати, що не стосуються компенсації фактичної шкоди, не підлягають стягненню. Аналогічне положення міститься у пункті 2 глави 2 розділу XXVII Правил повітряних перевезень пасажирів і багажу, в якому зазначено, що відповідальність перевізника за неналежне перевезення в будь-якому випадку обмежена реальними збитками, доведеними пасажиром.

Так, авіаперевізник під час організації повітряних перевезень повинен вжити заходів для доведення до відома споживачів через інформаційно-рекламні засоби, у тому числі автоматизовані системи бронювання, інформації щодо повітряних ліній і розкладу польотів повітряних суден, тарифів на перевезення пасажирів, багажу, повітряним транспортом, а також про умови обслуговування пасажирів (ч.7 ст.100 ПК України). Авіаперевізник зобов'язаний оприлюднити розклад регулярних рейсів. Авіаперевізник, який розміщує дані в автоматизованій системі бронювання, повинен гарантувати, що розміщена ним чи подана для розміщення в інших автоматизованих системах бронювання інформація є точною, достовірною та вичерпною. В свою чергу, ефективність доказування прав пасажирів на компенсацію залежить від його обізнаності та усвідомлення умов договору з авіаперевізником, та іншої документації, яка забезпечує його повітряне перевезення; умови надання послуги перевезення, час вильоту, розклад польоту, підстави та час для пред'явлення претензій тощо.

Механізм вирішення спорів між пасажиром та авіаперевізником, як вже згадувалось, перш за все визначається Монреальською конвенцією. Позов може пред'являтися позивачем лише на умовах та в межах обсягів, передбачених конвенцією. Для того, щоб притягнути авіаперевізника до

відповідальності, позивач повинен, в першу чергу, зробити своєчасне заперечення, оскільки наприклад, прийняття багажу без заперечень означає, що багаж вважається доставленим належним чином згідно з умовами договору. Тобто, якщо не буде заявлено своєчасних заперечень, то при розгляді спору будуть виходити з презумпції належного виконання авіаперевізником зобов'язання, і тоді позивачеві потрібно буде доводити зворотне. Конвенція передбачає, що таке заперечення повинно обов'язково бути пред'явлено у письмовій формі [4].

Традиційно проблеми доказування у цивільному судочинстві розглядаються через призму вимог принципу змагальності. Принцип відповідальності перевізника за вину сформульований саме у Варшавській і Монреальській Конвенціях [4; 5]. В силу ст. 20 відповідних Конвенцій перевізник звільняється від відповідальності, якщо ним буде доказано, що він та його агенти прийняли всі необхідні заходи для того, щоб запобігти заподіянню шкоди, або для них було неможливим прийняти такі заходи. Ці принципи виражені у текстах Варшавської і Монреальської Конвенцій [4; 5] є загальноновизнаними, та мають значення для процедури доказування у спорах пасажирів до авіаперевізників. Отже, тягар доказування правомірності дій авіаперевізника або неправомірності дій пасажира покладається саме на перевізника. Але у нашій національній правовій системі положення ст. 81 ЦПК відбивають приватноправові засади змагальності цивільного процесу, відповідно до чого тягар доказування цілком покладається на сторони. У такому контексті зазначений обов'язок із доказування характеризується специфічністю та виникає тоді, коли особа реалізує своє право на судовий захист, та займає активну позицію в цьому процесі.

Серед типових порушень прав пасажирів вагоме місце займає затримка або скасування рейсу. Компенсації пасажирам у разі затримки рейсу Правилами не передбачені. Разом з тим, в главі 5 розділу 27 Правила закріплюють, що відповідальність перевізника за шкоду, заподіяну внаслідок затримки під час перевезення пасажирів будь-яких рейсів, обмежується сумою 5346 СПЗ стосовно кожного пасажира [6]. Тому, необхідно також звернути увагу пасажирів на належне документальне підтвердження завданих збитків таких як: реальні збитків та упущена вигода (ч. 2 ст. 22 ЦК) [2], наприклад втрата вартості квитка на інший рейс, якщо планувалась пересадка, на який пасажир запізнився через затримку рейсу, туристичну путівку з оплаченим готелем та екскурсіями тощо. Як свідчить наша судова практика, суди беруть до уваги і призначають суму компенсації, яка покриває всі документально підтверджені витрати.

Погодимось з позицією науковців, що національне законодавство у сфері правового регулювання перевезень пасажирів повітряним транспортом орієнтоване на поглиблену інтеграцію з правом ЄС та міжнародним законодавством у сфері діяльності цивільної авіації, що спеціалізується на перевезенні пасажирів [9, с. 178]. Але є приклади судової практики, коли суди виходили із того, що Монреальська конвенція хоча і застосовується до будь-якого міжнародного перевезення пасажирів, багажу або вантажу, яке здійснюється повітряним судном за винагороду або безоплатно, однак не має підстав її застосовувати до правовідносин щодо міжнародного перевезення

пасажирів, коли ці правовідносини припинились з моменту звернення позивача із заявою про відмову від авіап перевезення та повернення грошових коштів за придбані квитки. З моменту звернення позивача із заявою про повернення коштів за авіаквитки до початку такого польоту відбулося розірвання договору перевезення, а правовідносини трансформувались у зобов'язальні, відповідно, у відповідача виник обов'язок повернути сплачені кошти [10].

За підсумками викладеної проблематики вбачається, що чинне законодавство приділяє значну увагу правам пасажирів на компенсацію. Міжнародне повітряне право спрямоване на захист юридичних прав пасажирів та законодавчо встановлює межі відповідальності авіап перевізника за заподіяну шкоду згідно з договором повітряного перевезення. У справах пасажирів проти перевізників значну роль відіграє процесуальне законодавство, та визначає обсяг прав та обов'язків у тягарі доказування у спорах пасажирів з авіап перевізниками.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України. Кодекс від 18.03.2004 № 1618-IV / Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення 18.02.2023).
2. Цивільний кодекс України. Кодекс від від 16.01.2003 № 435-IV / Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 18.02.2023).
3. Про захист прав споживачів. Закон України від 12.05.1991 № 1023-XII / Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text> (дата звернення 18.02.2023).
4. Конвенція про уніфікацію деяких правил міжнародних повітряних перевезень. Конвенція від 28.05.1999 / Міжнародна організація цивільної авіації (ІКАО). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_594#Text (дата звернення 18.02.2023)
5. Варшавська конвенція 1929 року. Конвенція від 12.10.1929. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_594#Text (дата звернення 18.02.2023)
6. Про затвердження Авіаційних правил України "Правила повітряних перевезень та обслуговування пасажирів і багажу". Наказ від 26.11.2018 № 1239 / Державіаслужба України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0141-19#Text> (дата звернення 18.02.2023)
7. Повітряний кодекс України. Кодекс від 19.05.2011 № 3393-VI / Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17#Text> (дата звернення 18.02.2023).
8. Про міжнародні договори. Закон від 29.06.2004 № 1906-IV / Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text> (дата звернення 18.02.2023).
9. Абрикосов Д. Проблемні питання та перспективи удосконалення законодавства щодо захисту прав пасажирів за договором перевезення повітряним транспортом. *European political and law discourse*. Volume 8. Issue 3. 2021. С. 178- 184.
10. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду по справі № 761/36162/16-ц від 12.04.2022. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103986095> (дата звернення 18.02.2023).

СТАБІЛЬНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Тетяна Анатоліївна ШЕВЧУК,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і кримінології
факультету №1 Харківського національного
університету внутрішніх справ
<https://orcid.org/0000-0002-0162-7011>
shevchuktat4@gmail.com*

Кримінальний кодекс України (далі КК) виступає в якості соціального регулятора, співвідносячи суспільні відносини між державою і особою, яка вчинила кримінальне правопорушення, шляхом визначення і законодавчого закріплення того, які суспільно небезпечні діяння є кримінальними правопорушеннями та які кримінально-правові наслідки тягне за собою їх вчинення. А наука кримінального права виступає в даному випадку рушійною забезпечувальною ланкою між законотворчою і правозастосовною діяльністю.

Кримінальний закон завжди продукується реальними потребами суспільства в кримінально-правовій забороні і більш-менш адекватно відображає їх у нормах закону (є соціально зумовленим). Зміни соціально-політичних, економічних умов життя суспільства і держави зумовлюють необхідність подальшого реформування кримінального законодавства України у напрямі демократизації, гуманізації, посилення захисту прав і свобод людини відповідно до вимог міжнародних правових актів і зобов'язань держави перед європейським та світовим співтовариством [1, с.31].

У зв'язку зі збройною агресією РФ на території України та виникненні реальної загрози національній безпеці нашої держави до КК було внесено низку змін (як включення нових норм, так і доповнення вже існуючих). Перш за все це стосується злочинів проти основ національної безпеки України. Зокрема, змін зазнали норми про державну зраду, колабораційну діяльність, пособництво державі-агресору, диверсію, несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану та ще цілий ряд діянь, відповідальність за які передбачена в інших розділах КК.

Цілком імовірно, що таке законодавче рішення обумовлене необхідністю захисту охоронюваних законом суспільних відносин, що виникли у зв'язку із відкритим воєнним нападом Росії на Україну, однак ефективність цих законодавчих ініціатив поки не є зрозумілою та очевидною. Широке коло науковців-правників аналізуючи вказані зміни наголошують на тому, що законодавець допустив помилки, які погіршують кримінально-правовий захист суспільних відносин від суспільно небезпечних діянь [2, с. 308].

До проблемних питань, що виникають на сьогоднішній день у правозастосовній діяльності у зв'язку із внесенням змін до КК України після 24 лютого 2022 року відносяться:

- складнощі у застосуванні частини 8 ст. 111-1 КК (Колабораційна діяльність), оскільки законодавець забув вказати, які саме діяння повинні спричинити перелічені у ній наслідки (М. Хавронюк);

- ігнорування факту наявності у КК статті, яка вже передбачає кримінальну відповідальність за певне діяння, в результаті чого законодавець знову криміналізує його, застосовуючи ті самі або схожі формулювання і не виокремлюючи ознак, які дали б змогу чітко розмежувати відповідні кримінальні правопорушення (наприклад, передача матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора (ст. 111-2 КК) та передача матеріальних ресурсів збройним формуванням держави-агресора (ч. 4 ст. 111-1 КК) (М. Хавронюк);

- порушення принципу пропорційності. Відповідно до зміненої ч. 4 ст. 68 КК довічне позбавлення волі може бути застосоване за готування до злочину або замах на злочин, передбачений ст. 114-2 КК. Але санкції цієї статті не передбачають покарання у виді довічного позбавлення волі навіть за закінчений злочин (М. Хавронюк);

- посилення колізійності кримінального закону та надмірна (надлишкова) криміналізація (у зв'язку із включенням до КК ст. 111-2 "Пособництво державі-агресору" (О. Дудоров, Р. Мовчан);

- складнощі тлумачення і застосування кримінально-правових положень про воєнний та надзвичайний стан, а також пов'язаних з ними обставин, що впливають на кваліфікацію кримінального правопорушення або призначення покарання (А. Вознюк);

- ускладнення підстав притягнення до кримінальної відповідальності за незаконне заволодіння гуманітарною допомогою, благодійними пожертвами або безоплатною допомогою в результаті доповнення КК статтею 201-2(А. Вознюк);

- проблема розмежування понять "зброя" та "озброєння" у ст. 114-2 КК (Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану) (Р. Мовчан);

- занадто стислий перелік кримінальних правопорушень, до складів яких включено кваліфікуючі чи особливо кваліфікуючі ознаки, пов'язані з воєнним або надзвичайним станом (Р. Мовчан).

Як ми бачимо, коло невирішених питань є досить широким перш за все через позицію законодавця вирішувати виникаючі в суспільстві проблеми ситуативно, реакційно на нові обставини. На нашу думку це недопустимо, бо може сприяти порушенню основних принципів кримінального права та суттєвій зміні того первісного змісту, який був закладений при прийнятті Кодексу у 2001 році. Сталість, стабільність кримінального законодавства України визначає його непохитний характер і здатність забезпечення охоронюваних суспільних відносин протягом тривалого часу.

Говорячи про зміни до Конституції України, А. Яковлев влучно вказує, що намагання “модернізувати” Конституцію не повинно ставати своєрідною діяльністю заради самої ж цієї діяльності, а внесення змін до Конституції має гарантувати ті демократичні та гуманістичні стандарти і принципи, які було закладено при її прийнятті, щоб убезпечити від будь-яких можливих революцій чи потрясінь [3]. Беззаперечно, це стосується і Закону України про кримінальну відповідальність.

Навіть в умовах воєнного стану швидкі зміни до КК не є виправданими, оскільки зроблені законодавцем помилки можуть призвести або й призводять до порушення прав людини, невизначеності правової кваліфікації діянь, гальмування досудового розслідування і судового розгляду кримінальних проваджень. З прийняттям за пришвидшеною процедурою все нових і нових змін до КК створюється все більше неоднозначності і непередбачуваності [4].

Важливо не допустити, щоб намагання удосконалити кримінальне законодавство з впровадженням новел без належного наукового обґрунтування і всебічного обговорення, не обернулось для суспільства не тільки втратою наших традицій, перевірених часом, а і руйнацією кримінально-правових засад правопорядку в Україні [5, с. 105]. Тільки виважене і розумне сполучення стабільності й динамічності норм закону про кримінальну відповідальність здатне забезпечити високу ефективність його приписів [6].

Зміни до КК, пеналізація та депеналізація навіть у зв'язку з введенням в Україні правового режиму воєнного стану повинні ґрунтуватися виключно на безсумнівних, та беззаперечних вимогах часу, помилка тут недопустима, рівно як і поспіх, адже подібні дії можуть сприяти порушенню основних принципів кримінального права.

Підсумовуючи викладене, слід вказати, що запобіжна функція кримінального закону буде реалізована значно ефективніше в комплексі з аналізом чинників соціального, економічного, морального, культурного, виховного характеру, результати якого будуть покладені в основу внесення змін до нього. Кількість не завжди переходить в якість, а ефективність покарання визначає не його суворість, а невідворотність. І механічне, безсистемне посилення покарань за окремі злочини може призвести до розбалансування системи всього кримінального закону, що негативно позначиться як на правозастосовній діяльності в цілому, так і на позитивності сприйняття громадянами його основних вимог. У цьому контексті законодавчий орган повинен враховувати вимоги виробленої роками кримінально-правової політики/курсу держави з обов'язковим неухильним дотриманням вимог законодавчої техніки. Шлях необґрунтованого розширення сфери дії кримінально-правової заборони може призвести до диспропорції в співвідношенні необхідного і існуючих її обсягів. Для недопущення такої ситуації правовий механізм реалізації основних положень КК винен піддаватися комплексному системному аналізу щодо визначенні ефективності пропонованих змін та доповнень, попереднього встановлення допустимих меж втручання кримінального закону в суспільні, державні, особисті інтереси в разі порушення відповідних прав.

Список використаних джерел:

1. Левицька Л. В. Якість кримінального закону України як показник ефективності кодифікації законодавства. *Судова апеляція*. 2009 № 2 (15). С. 31-40
2. Вознюк А. А. Воєнний та надзвичайний стан як обставини, що впливають на кваліфікацію кримінального правопорушення або призначення покарання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №6. С. 308-317
3. Яковлев А. А. Конституційний процес і проблема стабільності конституційного законодавства. URL: <http://lcslaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/4-12-2015/item/240> (дата звернення 20.02.2023).
4. Хавронюк М. І. Помилки у законах воєнного часу щодо змін Кримінального кодексу України. 2022. URL: <https://uplan.org.ua/pomylky-u-zakonakh-voiennoho-chasu-shchodo-zmin-kryminalnoho-kodeksu-ukrainy/> (дата звернення 27.02.2023).
5. Демидова Л.М. Глобальна криза та кримінальне право: питання взаємозв'язку. *Кримінальне право в умовах глобалізації суспільних процесів: традиції та новації* : матеріали міжнар. наук.-практ. Круглого столу, м. Харків, 15 трав. 2020 р. / [редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), Л. М. Демидова (заст. голов. ред.) А. П. Гетьман та ін.]. Харків. Право, 2020. С. 104-109.
6. Тацій В.Я. Десять років чинності Кримінального кодексу України: здобутки та шляхи вдосконалення. *10 років чинності Кримінального кодексу України: проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн* : матеріали міжнар. наук.- практ. конф., 13–14 жовт. 2011 р. / редкол. : В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Х. : Право, 2011. С. 32-35

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Інна Ігорівна АЛЕКСЕЄНКО,

*здобувач освіти першого року навчання,
спеціальність 081 - Право, третій науковий рівень
доктор PhD кафедри права гуманітарно-правового
факультету Національного аерокосмічного
університету ім. М. Є. Жуковського
"Харківський авіаційний інститут"
<https://orcid.org/0000-0002-9618-6158>
aleksi232@i.ua*

Науковий керівник: *Гуцу С. Ф., канд. юрид. наук,
доцент кафедри права гуманітарно-правового
факультету Національного аерокосмічного
університету імені М.Є. Жуковського "ХАІ"*

Протягом останніх років у нашій країні відбулися значні зміни у сфері освіти, зокрема зміни стосуються праці осіб, які мають право займатися педагогічною діяльністю, тобто педагогічних працівників. Реформи значно розширили юридичну основу регулювання праці педагогічних працівників та надали актуальності вивченню правових колізій в сфері трудових відносин з освітянами.

Окремі питання правового регулювання праці педагогічних працівників висвітлювались в працях таких науковців як: О. В. Гоц [5], О. В. Гаврилук [6], Г. О. Барабаш [7], В. І. Прокопенко [8], але реформування в сфері освіти поставили перед нами нові питання і виклики. Одним з них є визначення основних правових дефініцій: "педагогічний працівник", "науково-педагогічний працівник", "педагог".

На жаль, Закон України "Про освіту" не містить визначення цих термінів.[3] Натомість надає поняття "педагогічна діяльність - інтелектуальна, творча діяльність педагогічного (науково-педагогічного) працівника або самозайнятої особи у формальній та/або неформальній освіті, спрямована на навчання, виховання та розвиток особистості, її загальнокультурних, громадянських та/або професійних компетентностей". Отже, можна припустити, що особа, яка виконує таку діяльність професійно є - педагогічним працівником. Підтвердження такого припущення знаходимо у Концепції розвитку педагогічної освіти, затвердженої Наказом Міністерства освіти і науки України від 1 липня 2018 р. № 776. Документ визначає термін "педагогічний працівник" таким чином: "це - особа, яка провадить навчальну, виховну, методичну, організаційну роботу та іншу педагогічну діяльність, передбачену трудовим договором у формальній та/або неформальній освіті". Також є визначення поняття "педагог": це "- педагогічний працівник або самозайнята особа, яка провадить педагогічну діяльність".[1]

Таким чином, педагогічним працівником є людина, яка перебуває у трудових, службових відносинах з освітньою установою, та здійснює навчання, виховання учнів та (або) організації діяльності у сфері освіти.

В умовах стрімкого розвитку технологій, цифровізації суспільних відносин і економіки відбувається також і трансформація сфери освіти. Перш за все це стосується регулювання праці педагогів: питання організації праці, змісту трудової функції, порядку нормування і оплати робочого часу.

Варто зазначити, що законодавче регулювання праці педагогічних працівників має відповідати чотирьом основним вимогам:

1. Базові положення регулювання праці педагогічних працівників повинні бути відображені у Законах України, особливо у Трудовому кодексі України

2. Регулювання праці педагогічних працівників у законах має базуватися на положеннях Конституції України та не суперечити міжнародним конвенціям.

3. Нормативні акти регулювання праці педагогічних працівників не повинні суперечити законам державного рівня. При виявленні такого протиріччя, практично пріоритет віддається законам України. Нормативні акти, що суперечать законам України, повинні бути терміново змінені або скасовані.

4. Зміни, що вносяться до трудового законодавства, що регулюють працю педагогічних працівників, повинні покращувати їх правовий статус, а також зберігати безперервність їх трудового врегулювання.

Виходячи зі змісту ч. 1 ст. 3 Кодексу законів про працю України [2] – законодавство про працю регулює трудові відносини працівників усіх підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, виду діяльності і галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами. Але в чинному КЗпП України особливе регулювання трудових відносин педагогічних працівників не передбачено. Правове розмежування трудових відносин деяких категорій педагогічних працівників в діючих законодавчих актах майже відсутні.

Закон України “Про освіту” [3] визначає педагогічних працівників учасниками освітнього процесу тим самим окреслюючи їх права та обов’язки (атестація, сертифікація). Регулювання професійного розвитку, підвищення кваліфікації, оплату праці та робочий час підпадає під окремі статті Закону.

Тому головним питанням сьогодення є – вирішення правових колізій при укладанні та припиненні трудових договорів з педагогічними працівниками. Успішна реалізація економічних реформ соціального та економічного розвитку країни в цілому міцно залежить від суспільної ролі педагогічного працівника визначення його важливості на державному рівні.

Оплата праці педагогічного працівника регулюється Кодексом законів про працю України (КЗпП) [2], Законом України “Про оплату праці” [11], а також низкою окремих нормативно-правових актів у яких відображена специфіка здійснення оплати праці педагогічним працівникам.

Правові підстави законодавства та трудові відносини з працівником міцно поєднані між собою та призводить до формування трудових правовідносин.

Ми згодні з О. В. Гаврилук, в тому що до юридичних підстав виникнення трудових правовідносин можна віднести тільки трудовий договір (контракт), бо наявність даних юридичних фактів безпосередньо тягне за собою виникнення трудових правовідносин з працівником [6, с. 15].

Юридичними умовами правових відносин можна відносити рішення Вчених рад про переможців конкурсу, акт направлення на роботу після закінчення ВНЗ. Дані факти не вказують на трудові правові відносини, а тільки надають рекомендації та не зобов'язують керівника ЗДО (закладу дошкільної освіти) заключати контракт (трудовий договір) з людиною яка перемогла в конкурсі або була направлена ВНЗ.

Важливим та невирішеним питанням яке досі не врегульоване є: допуск до педагогічної діяльності осіб, які були притягнуті до кримінальної відповідальності. Частково цю ситуацію виправляє ст. 55 КК України, яка передбачає за рішенням суду можливість позбавити особу строком від 1-го до 5-ти років права займатися такою діяльністю.

У п. 1 ст. 54 Закону України "Про освіту" зазначено, що педагогічною діяльністю можуть займатись особи, "...фізичний стан яких дозволяє виконувати службові обов'язки" [3]. Виникає питання на що треба спиратися щоб визначити придатність працівника для виконання обов'язків. Також залишається питання, хто повинен та має право оцінити стан здоров'я працівників. Для вирішення даного питання усіх педагогічних працівників необхідно в список професій які зобов'язані проходити медичні огляди з метою встановлення не тільки фізичного здоров'я, а і психофізичного. Даний медичний огляд дасть змогу оцінити придатність кандидата працювати за фахом. Та при прийнятті на роботу даний документ буде свідчити, чи може людина займатися педагогічною діяльністю.

Висновки: Таким чином зі стрімким розвитком науки та соціально-економічних реформ перед закладами освіти постає проблема якісного підбору педагогічних працівників та вирішення питань з врегулюванням трудових правовідносин з педагогічними працівниками на законодавчому рівні.

Список використаних джерел:

1. Наказ Міністерства освіти і науки України про затвердження Концепції розвитку педагогічної освіти від 16 липня 2018 р. № 776 URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-konceptsiyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>
2. Кодекс законів про працю, затверджений Законом № 322-VIII від 10 грудня 1971 р. (із змінами і доповненнями). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
3. Закон України "Про освіту" // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст. 380 (зі змінами (№ 2834-IX від 13.12.2022)). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
4. Закон України "Про дошкільну освіту" // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 49, ст. 259 зі змінами (№ 2834-IX від 13.12.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text>
5. Гоц О. В. Правове регулювання виникнення трудових правовідносин з працівник: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Націон. ун-т внутр. справ. Х., 2004. 19 с.
6. Гаврилук О. В. Контракт в трудовому праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Київський національний університет ім. Т. Шевченка. К., 1998. 17 с.
7. Барабаш О. Деякі властивості трудових правовідносин. *Право України*. 2007. № 8. С. 55–58.
8. Прокопенко В. І. Трудове право України: [підручник]. Х.: Консум, 2002. 480 с.

9. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III (в редакції від 1 січня 2014 р.) URL: <http://www.rada.gov.ua>

10. Про затвердження Порядку надання щорічної основної відпустки тривалістю до 56 календарних днів керівним працівникам вищих навчальних закладів та установ освіти, навчальних (педагогічних) частин (підрозділів) інших установ і закладів, педагогічним, науково-педагогічним працівникам та науковим працівникам: Постанова Кабінету Міністрів України від 14 квітня 1997 р. № 346 (в редакції від 21 серпня 2013 р.) URL: <http://www.rada.gov.ua>

11. Закон України "Про оплату праці". *Відомості Верховної Ради України*, 1995, № 17, ст.121 зі змінами (№ 2494-IX від 29.07.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-вр#Text>

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВИННИХ У ВЧИНЕННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ ТА МІЖНАРОДНОМУ РІВНЯХ

Аліна Олегівна БАБЕНКО,

*здобувач вищої освіти третього освітньо-наукового рівня (доктор філософії з Права) Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського “Харківський авіаційний інститут”,
помічник судді Жовтневого районного суду
<https://orcid.org/0000-0002-3857-1461>
alina.babenko870711@gmail.com*

Науковий керівник: *Філіпенко Н. Є., докт. юрид. наук, професор, професор закладу вищої освіти кафедри права гуманітарно-правового факультету Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського “Харківський авіаційний інститут”*

Десятки тисяч кримінальних проваджень щодо воєнних злочинів, які українські правоохоронні органи відкрили з початку повномасштабного вторгнення РФ, належить розглянути українським суддям. Ці справи — виклик національній судовій системі. Тому важливо зрозуміти, чи готові до цього українські судді, яким має бути підхід до розгляду цих справ, чи зможуть судді впоратися з тиском суспільства, його запитом на покарання воєнних злочинців і не піддатися суб'єктивним оцінкам під час розгляду цих справ.

Війною просякнуте усе життя як суспільства, так і окремого громадянина. Наприклад, банальне розірвання шлюбу, поділ майна. Ми бачимо, що, наприклад, чоловік в Україні, а дружина з дітьми за кордоном, і вони там опинилися саме через бойові дії та агресію Росії. Як мінімум, війна активізувала ті процеси, які за нормальних обставин могли б і не з'явитися. Є в провадженні судів справи і про відшкодування матеріальної та моральної шкоди, де відповідач — Російська Федерація. Здебільшого вони пов'язані з руйнуванням помешкань фізичних осіб. Це велика складна категорія справ. Проблемним питанням стає повідомлення відповідача, належне доведення фактів руйнування та доведення розміру збитків. Навіть звичайна крадіжка після деокупації розглядається не за першою частиною статті 185 ККУ, а за четвертою — “вчинена в умовах воєнного стану”, відповідно і санкція більша — від 5 до 8 років позбавлення волі, за класифікацією це тяжкі злочини. Також є справи щодо російських військових по катуваннях, вбивствах [1].

Українським суддям необхідна спеціальна підготовка, щоб розглядати у великій кількості справи про воєнні злочини. Ми перші, хто стикається з розглядом справ під час війни. Ми будуємо нашу майбутню судову практику. Міжнародні експерти і юристи надають правову допомогу, намагаються налаштувати певні процеси, але у їхніх країнах відсутня війна. Так, була Друга

світова, була Югославська війна, але вже десятки років в Європі все спокійно вони дивляться крізь призму свого європейського законодавства.

Зараз у суспільстві великий запит на вироки щодо воєнних злочинів. Прокуратура може приносити до суду абсолютно різний рівень доказів, а інколи взагалі такі докази, які не дозволяють ухвалювати обвинувальні вироки. Досить важко морально прийняти те, що судді можуть винести виправдувальний вирок обвинуваченому у воєнному злочині росіянину. Коли ти живеш в країні, де військові РФ постійно вбивають таких самих людей, як ти, то важко бути абсолютно неупередженим. Це питання буде постійно, бо ми всі — потерпілі від російської агресії.

Наскільки ж тоді вироки будуть легітимними для міжнародних судів, чи буде сенс у таких вироках для Міжнародного кримінального суду? В КПК України передбачена процедура перегляду вироків — апеляційне оскарження. А якщо обвинувачений з'являється під час розгляду справи у суді першої інстанції, то суд продовжує судовий розгляд з моменту його появи в судовому засіданні та повторно досліджує окремі докази, які досліджувалися без обвинуваченого, якщо про це заявить сторона захисту [2]. При цьому є Європол, Інтерпол, які виступають певним міждержавним фільтром для перевірки звернення на предмет ознак незаконного переслідування. В кримінальних справах питань буде менше, ніж у цивільних, бо в нас законом передбачений заочний розгляд щодо особи, яка переховується. Європейські суди мають трохи інший підхід до судочинства, вони дивляться на справи крізь іншу правову призму, тому завданням слідчих органів є зібрати безсумнівні докази- зафіксувати сліди тортур, побої, зібрати докази причетності тих чи інших осіб, які підлягатимуть належній оцінці в міжнародному суді. А якщо в нас будуть сотні вироків, але в них не буде належних доказів, то тут немає про що говорити. Судді в Україні працюють в умовах 20-30 засідань на день. Натомість є країни, де суддя, поки не дійде до вироку, до іншої справи не переходить. Швидкий розгляд справи цілком можливий, але для цього мають бути дотримані належні умови, зокрема оперативна доставка для допиту свідків та потерпілих, тому в таких випадках дуже багато залежить від прокуратури. Якщо вони можуть оперативно забезпечити явку необхідних для розгляду учасників судового процесу, то і судовий розгляд відбувається в абсолютно розумні строки, які дозволяють говорити про якісне судочинство.

Далеко не всі потерпілі готові писати заяви, а від цього залежить дуже багато процесів з притягнення винних військових до кримінальної відповідальності. Є таке поняття як допит потерпілого на стадії досудового розслідування, його допитують у слідчого судді в межах досудового розслідування і цей допит потім є належним процесуальним доказом, суддійого приймають під час судового розгляду справи. А в наших реаліях слідчі органи проводять численні слідчі дії — допитують, потім передопитують, викликають на впізнання, потім людині слід з'явитись до суду для допиту вже в суді. Ще якесь засідання може зірватися з незалежних підстав. І людина розуміє, що їй доведеться витратити багато власного часу, ресурсів, грошей на явку до суду. Добре, якщо людина це приймає, однак поняття правової свідомості та відповідальності у наших громадян все ще формується.

Також існує питання врахування судами свідчень обвинувачених, наприклад, якщо це військовополонений і його допитали, коли він у полоні, а потім відпустили на обмін. Шляхом вирішення питання є прописати в КПК, що можна враховувати свідчення, якщо тоді ще підозрюваного допитували у слідчого судді, таким чином можна було б брати до уваги його свідчення [3].

Є вимога закону повідомити іншу сторону про розгляд справи. А як це зробити у випадку з Росією, невідомо. Як суди раніше робили: вручали документи Міністерству юстиції Росії через Міністерство юстиції України, але зараз цей ланцюжок неможливий, оскільки дипломатичні канали в цій площині, цілком очевидно, не працюють. А європейські інстанції говорять, що рішення можуть не виконуватися в Європі, якщо буде встановлено, що РФ не повідомлена належним чином, тобто порушується принцип змагальності сторін.

Справи про воєнні злочини можна акумулювати і передати відразу в міжнародний кримінальний суд, якщо буде розроблений та імplementований процесуальний механізм такої взаємодії [3].

Європейський суд з прав людини вирішує лише одне питання: про міжнародну відповідальність РФ за недотримання зобов'язань заЄвропейською конвенцією з прав людини. А Україні треба значно більше. Головну роль у запиті України і українського суспільства на правосуддя має виконати судова система України. Міжнародні суди – це надбудова, а фундамент правосуддя – національні суди.

Однак національні суди не спрацьовують у питанні відповідальності за найтяжчі міжнародні злочини. Наприклад, коли немає можливості фізично “дістати” обвинуваченого, або коли йдеться про масштабні злочини, і потрібен міжнародний суд для більшої легітимності рішення. У таких випадках потрібне міжнародне кримінальне правосуддя, яке має доповнювати національну систему.

Ключовим міжнародним судовим органом для встановлення справедливості, для покарання воєнних злочинців є Міжнародний кримінальний суд, що розташований у м. Гаага. Цей суд є чи не найвищим досягненням людської цивілізації, бо він дає віру в те, що людство має спільні цінності і реагує на найтяжчі злочини, на безкарність тих, через кого гинуть тисячі й сотні тисяч людей. Розслідування міжнародних злочинів, вчинених в Україні, стане для нього найбільшим випробуванням. В Україні МКС вже має повну юрисдикцію. Він буде її здійснювати щодо воєнних злочинів, злочинів проти людяності і навіть, потенційно, щодо злочину геноциду. Але у Міжнародного кримінального суду немає юрисдикції щодо розслідування злочину агресії Росії проти України, який є основним. Злочин агресії порушує фундамент міжнародного права. Саме агресія РФ призвела до всіх подальших порушень. Воєнних злочинів, злочинів проти людяності, геноцидальних проявів не було би без агресії. Нюрнберзький трибунал свого часу вирішив, що це саме так. Але МКС не може його розслідувати. *Тому світ має створити також спеціальний трибунал щодо злочину агресії РФ проти України. Цей суд обов'язково повинен відбутися.*

Україна зараз активно цим займається, є політична підтримка. Причому цей трибунал повинен мати право переслідувати осіб з найвищого керівництва

держави-агресора, включаючи трійку, яка має імунітет у звичайних судах – це глава держави, глава уряду та міністр закордонних справ. Без права переслідування цих осіб особливого сенсу у створенні такого трибуналу немає. Такому суду потрібна міжнародна юрисдикція, яка давала би підстави стверджувати, що цей трибунал діє від імені міжнародної спільноти. Зараз така робота ведеться. Сподіваємось на успіх цих зусиль [4].

Співпраця усіх органів державної влади надзвичайно важлива. Судова система не існує окремо у якомусь вакуумі. На діяльність судів суттєво впливають рішення законодавчої, виконавчої влади, роботи правоохоронних органів, прокуратури, адвокатури. Судді і органи суддівського врядування зацікавлені в тому, щоб кожна людина мала змогу отримати належний захист. Отже, для ефективної роботи судів потрібно всім об'єднувати зусилля, адже мета у всіх одна. Україні необхідне найповніше співробітництво з Міжнародним кримінальним судом, а також створення спеціального трибуналу щодо злочину агресії РФ проти України. Треба розглядати, ухвалювати загальні та заочні рішення, вироки, встановлювати та визначати, що потерпіла фізична чи юридична особа постраждала від дій Російської Федерації. Це нелегкий виклик всьому українському народу, який ми всі маємо спільними зусиллями пройти та дійти до нашої великої перемоги.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
2. Кримінально-процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
3. Медійна ініціатива за права людини. Інтерв'ю судді Ірпінського міського суду Михайла Одарюка. URL: <https://mipl.org.ua/nemaye-zhodnogo-sensu-v-sotnyah-vyrokiv-bez-naleznyh-dokaziv-suddya-pro-voyenni-zlochynu-rf/>
4. Судова влада України. Суддя ЄСПЛ Микола Гнатовський: “Довоєнної України вже не буде, але є виклик, як лишитися демократією” <https://court.gov.ua/press/publications/1376885/>
5. Інтерв'ю Голови Вищої ради правосуддя Григорія Усика інформаційному агентству “Інтерфакс-Україна”. URL: <https://interfax.com.ua/news/interview/891705.html>

ПИТАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ ЗАВДАНОЇ НА АВІАЦІЙНОМУ ТРАНСПОРТІ

Регіна Рамізівна БАЙРАМОВА,

*студентка 4-го курсу групи 749ю
Національного аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського «Харківський
авіаційний інститут»
r.r.bairamova@student.khai.edu*

Науковий керівник: *Федосенко Н. А., канд. юрид.
наук, доцент, доцент кафедри права гуманітарно-
правового факультету Національного
аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського «Харківський
авіаційний інститут»*

У сучасних дослідженнях цивільного права значна увага приділяється питанням відшкодування моральної шкоди, як способу захисту прав та інтересів громадян. Проте в сфері авіаційних перевезень відшкодуванню моральної шкоди завданої саме діями авіаперевізника приділяється відносно мало уваги. Оскільки значна частина позовів стосується не лише стягнення вартості перевезення або компенсації, а й стягнення з перевізника моральної шкоди, вважаємо за потрібне проаналізувати це питання.

Авіаційний транспорт є одним з найбільш важливих засобів транспортування, який використовується для перевезення людей та вантажів. Оскільки авіаційний транспорт пов'язаний з ризиком, виникнення аварій та інших подій, що можуть завдати шкоди життю, здоров'ю та майну, часто є неминучим. В такому випадку відшкодування моральної шкоди є важливим аспектом захисту прав споживачів та інших осіб, які можуть бути постраждалими внаслідок дій авіаперевізника.

Проблематика відшкодування моральної шкоди, завданої авіаційним транспортом в Україні, пов'язана зі значними труднощами, які стикаються пасажирів та інші постраждалі особи, вимагаючи компенсації за психологічну та емоційну травму, що була завдана в результаті аварій та інших подій, пов'язаних з авіаційним транспортом.

Відповідно до п. 3 Постанови Пленуму Верховного Суду України "Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди" під моральною шкодою належить розуміти втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань, або інших негативних явищ, заподіяних фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб [1]. Але в свою чергу, у законодавстві України відсутні статті, які б встановлювали чіткі критерії визначення моральної шкоди та умови її відшкодування. Це створює певні труднощі для тих, хто звертається за компенсацією, а також може призвести до нерівності в оцінці завданої шкоди.

Крім того, існують труднощі зі збором доказів, що підтверджують факт завданої моральної шкоди. У більшості випадків доказами є свідчення психологів та психіатрів, але існує проблема з об'єктивністю оцінки моральної шкоди та встановлення її розміру. Так, у рішенні Київського апеляційного суду у справі № 753/6832/20 від 08.02.2021 р. суд апеляційної інстанції задовольнив вимоги позивача щодо відшкодування моральної шкоди. Крім того, суд апеляційної інстанції встановив, що висновку суду першої інстанції в частині вирішення вимог про відшкодування моральної шкоди не відповідають обставинам справи: відмовляючи в задоволенні вимог про відшкодування моральної шкоди суд зазначив, що позивачі не довели наявність моральних страждань та їх розмір. В свою чергу, Київський апеляційний суд встановив, що суд першої інстанції не надав жодної оцінки доводам позивача, які посилялись на те, що перенесли стрес, оскільки подорожували з малолітніми дітьми, внаслідок затримки рейсу більше ніж на 7 годин [2].

Також, питання про відшкодування моральної шкоди є складним у зв'язку з відсутністю єдиного механізму врегулювання цього питання. Існують різні підходи до визначення розміру компенсації за моральну шкоду та процедури її відшкодування у різних авіаперевізниках та судових органах. Це може призвести до нерівності в оцінці завданої моральної шкоди та визначенні розміру компенсації, що породжує несправедливість та необґрунтовані різниці в обсязі компенсації за однакові або схожі випадки. У справі "Станков проти Болгарії" Європейський суд з прав людини зазначив, що оцінка моральної шкоди по своєму характеру є складним процесом, за винятком випадків коли сума компенсації встановлена законом [3].

Яскравим прикладом наявності проблеми у визначенні та справедливому обґрунтуванні розміру компенсації моральної шкоди може слугувати рішення Київського апеляційного суду у справі № 753/92/21 від 03.11.2022 р. Суд апеляційної інстанції залишив рішення Дарницького районного суду м. Києва від 9 квітня 2021 року без змін, відповідно до якого розмір компенсації за моральну шкоду був істотно зменшений. Позивачка в апеляційній скарзі зазначила, що суд не зазначив, які саме підстави слугували для зменшення розміру грошового відшкодування моральної шкоди, в достатній мірі не врахував усіх обставин, які впливають на визначення розміру відповідної компенсації, глибину та тривалість душевних страждань позивача як вагітної жінки в умовах затримки і очікування авіарейсу. Крім того, вона зазнала певних незручностей, що негативно позначилося на її психологічному та фізичному стані та призвело до моральних страждань, а неправомірні дії відповідача негативно вплинули на емоційний стан позивача та її плоду [4].

Як слушно зазначає Т. А. Тодорошко, на практиці визначення розмірів нарахування компенсації моральної шкоди суд найчастіше приймає рішення на власний розсуд, і проблемою є те, що досить часто під час розрахунків суд не бере до уваги всіх обставин справи, і рішення є необґрунтованими та неточними, та є незрозуміло, як суддя розраховує ступінь тяжкості страждань особи [5].

У порівнянні з українським, цікавим є досвід закордонних судів. Так, у США, окрім вирішення розміру моральної шкоди присяжними, існує

проходження психологічної експертизи, яка дасть змогу суду максимально чітко зрозуміти ступінь страждань особи та розмір її вимог. У Франції суд задовольняє позови про компенсацію моральної шкоди, керуючись вимогами справедливості, що розуміється як не посилення на арифметичні розрахунки, а врахування всіх обставин справи, дослідження зв'язків, що є окремими випадками моральної шкоди й вимогами позивача [6]. Загалом, інститут морального відшкодування в країнах англо-саксонської правової системи є більш розвиненим, ніж у романо-германської, до якої належить Україна, свідченням чого є високі розміри компенсації, чітко встановлені схеми розрахунку даного виду збитків.

Таким чином, проблематика відшкодування моральної шкоди, завданої авіаційним транспортом в Україні, потребує залучення уваги законодавців, адвокатів, психологів та представників авіаперевізників з метою створення чіткої процедури визначення моральної шкоди та встановлення єдиного механізму врегулювання питання відшкодування за її завдання. Також доцільним є взяття до уваги закордонної практики відшкодування моральної шкоди, зокрема через залучення експертизи, тим самим гарантуючи справедливість присудження компенсації позивачу за завдану діями авіаперевізника моральну шкоду.

Список використаних джерел:

1. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: постанова Пленуму Верховного Суду України № 4 від 31 березня 1995 р. Редакція від 27.02.2009 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95> (дата звернення: 20.02.2023).
2. Рішення Київського апеляційного суду у справі № 753/6832/20 від 08.02.2021 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94790193#> (дата звернення: 20.02.2023).
3. Справа "Stankov v. Bulgaria", заява № 68490/01, рішення від 12.06.2007. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:\[%22\%22CASE%20OF%20STANKOV%20v.%20BULGARIA\%22%22\],%22itemid%22:\[%22001-81606%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22\%22CASE%20OF%20STANKOV%20v.%20BULGARIA\%22%22],%22itemid%22:[%22001-81606%22]}) (дата звернення: 20.02.2023).
4. Рішення Київського апеляційного суду у справі № 753/92/21 від 03.11.2022 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107204847> (дата звернення: 20.02.2023).
5. Тодорошко Т.А., Пушкіна О.В., Бочарова М.О. Проблемні аспекти відшкодування моральної шкоди в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції № 1*, 2019. С. 62-65.
6. Шимон С. І. Цивільне та торгове право зарубіжних країн. Компенсація моральної шкоди в праві зарубіжних країн: навч. посібник. (курс лекцій). URL: <https://buklib.net/books/25664> (дата звернення: 20.02.2023).

**ФІКСАЦІЯ ДІЙ, ЯКІ МОЖУТЬ БУТИ КВАЛІФІКОВАНІ
ЯК ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ, ВЧИНЕНІ РОСІЙСЬКИМИ ВІЙСЬКОВИМИ
НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ
РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ В 2022-2023 РОКАХ**

Дар'я Костянтинівна БАРБАШ,

*здобувач вищої освіти третього освітньо-наукового
рівня (доктор філософії з Права) Національного
аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського
"Харківський авіаційний інститут"
<http://orcid.org/0000-0001-7814-9620>
d.barbash@khai.edu*

Науковий керівник: *Філіпенко Н. Є., докт. юрид.
наук, професор, професор закладу вищої
освіти кафедри права гуманітарно-правового
факультету Національного аерокосмічного
університету ім. М. Є. Жуковського
"Харківський авіаційний інститут"*

24 лютого 2022 російська федерація розпочала повномасштабне військове вторгнення в Україну, що супроводжується, зокрема, руйнацією цивільних об'єктів, критичної інфраструктури та численними жертвами серед мирного населення. Враховучи, що вказаний збройний конфлікт підпадає під ознаки міжнародного, останній регламентується, нормами чинного міжнародного гуманітарного права, включаючи Женевські конвенції та Протоколи до них.

За весь час збройного протистояння внаслідок військової агресії росії проти України у 2022-2023 роках, були зафіксовані випадки вчинення російськими військовими дій заборонених законами та звичаями війни, які можуть бути кваліфіковані як воєнні злочини.

Поняття "воєнних злочинів" міститься в ч.2 ст. 6 "Статуту Міжнародного військового трибуналу для суду та покарання головних військових злочинців європейських країн осі", відповідно до якої воєнні злочини - це порушення законів чи звичаїв війни. До цих порушень відносяться вбивства, катування або відведення в рабство або для інших цілей цивільного населення окупованої території; вбивства чи катування військовополонених чи осіб, що у морі; вбивства заручників; пограбування громадської чи приватної власності; безглузде руйнування міст чи сіл; руйнування, не виправдане військовою необхідністю, та інші злочини [1].

Також, перелік воєнних злочинів міститься в ст.8 "Римського статуту Міжнародного кримінального суду", що, зокрема, включає грубі порушення Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, а саме будь-яке з таких діянь проти осіб або майна, що охороняються згідно з положеннями відповідної Женевської конвенції: умисне вбивство, катування або нелюдське поводження, у тому числі біологічні експерименти, широкомасштабне

знищення і привласнення майна, що не викликане військовою необхідністю і вчинене незаконно та безглуздо, незаконна депортація або переміщення чи незаконне позбавлення волі, умисне спрямування нападів на цивільні об'єкти, напад на незахищені й такі, що не є військовими цілями, міста, села, помешкання або будівлі чи їх обстріл із застосуванням будь-яких засобів та інш [2].

Враховуючи особливий суспільний характер розслідування таких злочинів, урядом створено ряд платформи саме для фіксації та збору доказів вчинення росією протиправних дій на території України відносно цивільного населення, що порушують норми чинного міжнародного гуманітарного права.

Так, з метою документування воєнних злочинів та злочинів проти людяності, вчинених російською федерацією в Україні Офісом Генерального прокурора за співробітництвом з інтелектуальною громадською ініціативою "IT Defends" створено національну платформу WarCrimes.gov.ua, дані з якої передаються на безоплатній основі Офісу Генерального прокурора для кримінального переслідування причетних до вчинення воєнних злочинів [3].

Крім того, Міністерство внутрішніх справ спільно з експертами Google наразі працюють над проектом із оцифрування наслідків військової агресії російської федерації проти України. Мета означеного проекту - фіксація завданих російськими військами руйнувань в українських містах та селах. Також планується, що цей проект буде у загальному доступі для людей, які хочуть володіти об'єктивними даними про місцевість та своє нерухоме майно. Окремо планується створити сервіс для правоохоронців та рятувальників, які зможуть використовувати його як інформаційно-довідковий ресурс для координації своїх дій та додаткової фіксації стану речей в регіоні [4].

Міністерство закордонних справ України разом із закордонними партнерами створило онлайн-архів російських воєнних злочинів, дані на якому постійно оновлюються у взаємодії з українськими правоохоронними органами та міжнародними організаціями [5].

Також на даний час функціонує міжурядова платформа для збору доказів для захисту та представництва України в Європейському суді з прав людини та Міжнародному суді ООН, яка створена спільно Офісом Президента, Міністерством юстиції України, Міністерством закордонних справ України та Представництвом Президента України в Автономній Республіці Крим. Метою платформи є ефективний збір і обробка інформації про порушення прав людини російською федерацією на території України [6].

Враховуючи значні руйнування російськими військовими української культурної спадщини, Міністерством культури та інформаційної політики України створено ресурс для належного документування вказаних воєнних злочинів. Зібрані матеріали можуть бути використані як докази для кримінального переслідування причетних до злочинів відповідно до українського законодавства у Міжнародному кримінальному суді в Гаазі та спеціальному трибуналі після його створення [7].

Окремого акцентування заслуговують чатботи в Телеграм, створені органами державної влади, за допомогою яких громадяни можуть швидко зафіксувати випадки вчинення воєнних злочинів російських військових на території України, такі як: @russian_war_tribunal_bot - створений Службою

безпеки України, @stop_ru_aggression_bot - створений Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини.

Міністерство цифрової трансформації України також запустило свій чатбот в Телеграм @evorog_bot, за допомогою якого можна зафіксувати переміщення російської воєнної техніки, що стане доказом дійсного знаходження військових країни-агресора на території України під час здійснення ними бойових завдань. Також вказане міністерство збирає дані через портал Дія про знищення/пошкодження майна українців [8].

Враховуючи, що саме із фіксації протиправних дій та збору доказів на їх підтвердження починається процес формування обвинувачення, з моменту початку військової агресії російської федерації проти України, органами державної влади проведено серйозну роботу над створенням інструментів для фіксування воєнних злочинів російських військових на території України, які в майбутньому стануть доказовою базою для притягнення винних осіб до відповідальності на міжнародному рівні.

Список використаних джерел:

1. Статут Міжнародного військового трибуналу для суду та покарання головних військових злочинців європейських країн осі. Платформа ефективного регулювання. Міністерство економіки України: веб-сайт. URL: <https://regulation.gov.ua/documents/id211232> (дата звернення: 07.02.2023).
2. Римський статут Міжнародного кримінального суду. Верховна рада України: веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 07.02.2023).
3. Національна платформа WarCrimes.gov.ua: веб-сайт. URL: <https://warcrimes.gov.ua/privacy-policy.html> (дата звернення: 07.02.2023).
4. Міністерство внутрішніх справ: веб-сайт. URL: <https://mvs.gov.ua/video/mvs-ukrayini-razom-iz-google-prodovzuyut-spilnii-proekt-z-cifrovizaciyi-zlociniv-skojenix-okupantami> (дата звернення: 07.02.2023)
5. Russia's war crimes: веб-сайт. URL: <https://war.ukraine.ua/russia-war-crimes/> (дата звернення: 07.02.2023)
6. Humanrights: веб-сайт. URL: <https://humanrights.gov.ua/> (дата звернення: 07.02.2023)
7. Culturecrimes: веб-сайт. URL: <https://culturecrimes.mkip.gov.ua/> (дата звернення: 07.02.2023)
8. ДІЯ державні послуги онлайн: веб-сайт. URL: Режим доступу до документа: <https://diia.gov.ua/services/poshkodzhene-majno> (дата звернення: 07.02.2023)

ЗМІСТ ЮРИДИЧНОЇ ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО У ВІДДІЛІ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО ПІДРОЗДІЛУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Катерина Сергіївна БЕСЦІННА,

*курсант 1-го курсу групи Ф1-22-101 Харківського
національного університету внутрішніх справ
bescennaakata@gmail.com*

Науковий керівник: *Юшкевич О. Г., канд. юрид.
наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії
держави та права факультету №1 Харківського
національного університету внутрішніх справ*

Одним із суб'єктів здійснення юридичної практичної діяльності є слідчий Національної поліції України. Слідчий – це представник професії “юрист”, фахівець у сфері права, який володіє теоретичними знаннями, навичками та уміннями їх практично застосувати під час виконання ним його професійних прав і обов'язків [1]. Відповідно до наказу МВС України “Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України” [2] слідчий – службова особа органу Національної поліції України, уповноважена в межах компетенції, передбаченої Кримінальним процесуальним кодексом України [3] (далі – КПК України), здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень. Згідно п. 17 ч. 1 ст. 3 КПК України [3] слідчий – це службова особа органу Національної поліції, органу безпеки, органу Державного бюро розслідувань, органу Бюро економічної безпеки України, Головного підрозділу детективів, підрозділу детективів, відділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, уповноважена в межах компетенції, передбаченої КПК України, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень.

Серед посад “слідчий” можна виокремити посади “старший слідчий в особливо важливих справах головного управління Національної поліції (далі – ГУНП)”, “старший слідчий ГУНП”, “слідчий ГУНП”, “старший слідчий підрозділів територіальних органів поліції та територіальних (відокремлених) підрозділів поліції”, “слідчі підрозділів територіальних органів поліції та територіальних (відокремлених) підрозділів поліції”, “слідчий – працівник організаційно-методичного підрозділу Головного слідчого управління Національної поліції (далі – ГСУ), слідчого управління (далі – слідчий-методист)”, “слідчий – криміналіст ГСУ, слідчого управління (далі – слідчий-криміналіст)”.

Слідчий має кваліфіковано здійснювати юридично-значущі дії, що визначають зміст його роботи – юридичної практичної діяльності. Юридична практична діяльність слідчого уявляє собою систему свідомо-вольових дій слідчого у межах установлених нормами права повноважень з використанням юридичних засобів та інструментів, що здійснюються у межах права і мають юридичні наслідки [1].

Юридичну практичну діяльність слід відрізнити й від організаційно-правової діяльності фахівців неюридичного профілю. Наприклад, правовою діяльністю можна назвати оформлення відрядження, тому що воно вимагає низки правових рішень. Однак така діяльність традиційно юридичною не визнається, і її нерідко виконують фахівці, які не мають юридичної освіти. Не можна назвати юридичною організаційно-правову діяльність деяких працівників правоохоронних органів, відділів їхніх міністерств і відомств, тому що вони використовують право для вирішення позаправових соціальних цілей – економічних, політичних, управлінських тощо [4].

Розглянемо детальніше юридичну практичну діяльність слідчого у відділі територіального підрозділу Національної поліції України. Окрім загальних ознак, притаманних юридичній діяльності, остання має також певні особливі ознаки, що відображають її своєрідність, зокрема: пов'язується з постійною роботою слідчого у відділі територіального підрозділу Національної поліції України над юридичними текстами (законами, судовими рішеннями); стосується правотлумачення (правоконкретизації), правореалізації (у формах дотримання, виконання, використання норм права) та правозастосування (підготовки і прийняття індивідуального юридичного рішення в юридичній справі на основі юридичних фактів і конкретних правових норм); виражається в юридичних діях та операціях; передбачає одержання результату за допомогою правових засобів і різних способів, настання юридичних наслідків або створення умов для дій, виконання яких обумовлює такі наслідки [1].

Кожна юридична практична діяльність структурно складається із певної сукупності елементів, що знаходяться у взаємозв'язках та забезпечують здійснення практичної юридичної діяльності. Серед складових елементів юридичної практичної діяльності виділяють зміст, що в кожному конкретному випадку становлять конкретні дії, перелік яких суттєво впливає на визначення обсягу, сфери, форми, засобів та способів юридичної практичної діяльності [5].

Як правило, під змістом юридичної практичної діяльності розуміють діяльність суб'єктів юридичної діяльності з виконання своїх повноважень (прав і обов'язків) у межах такої діяльності, що тягнуть за собою певні юридичні наслідки (розгляд юридичної справи, підтримання державного обвинувачення в суді, складання правових та процесуальних документів, проведення слідчих дій слідчими, огляд місця події тощо) з використанням певних засобів та способів [1].

Зміст юридичної практичної діяльності слідчого у відділі територіального підрозділу Національної поліції України регламентовано:

1) розділом III наказу МВС України “Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України” [2], а саме: усебічне, повне і неупереджене дослідження обставин кримінального провадження, виявлення як тих обставин, що викривають, так і тих, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставин, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надання їм належної правової оцінки та забезпечення прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень;

2) ст. 40 КПК України [3]: починати досудове розслідування за наявності передбачених підстав; проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у встановлених випадках; доручати проведення слідчих

(розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам; звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій; повідомляти за погодженням із прокурором особі про підозру; за результатами розслідування складати обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та подавати їх прокурору на затвердження; здійснювати інші повноваження, передбачені КПК України. Слідчий несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення процесуальних дій [6];

3) розслідування злочинів; проведення допитів підозрюваних, свідків, потерпілих; огляди місць здійснення злочинів; проведення обшуків, упізнань, слідчих експериментів; пошук доказів, що мають відношення до здійснення злочинів; організація роботи інших фахівців, що беруть участь у розслідуванні (експертів, лікарів, психологів, педагогів тощо); з'ясування причин і умов здійснення злочинів; ведення документації (складання протоколів, постанов тощо); аналіз зібраних даних по злочину; збір інформації, необхідної для розкриття злочину; профілактичні заходи, спрямовані на зниження злочинності [7].

Слід констатувати, що особливості статусу слідчого визначаються тим, що він, з одного боку, виступає посадовою особою відповідного правоохоронного органу, де є слідчі підрозділи, а з другого – учасником кримінального провадження, тобто процесуальною фігурою. Відповідно в організаційному розумінні статус слідчого може розглядатися як сукупність прав та обов'язків, а також вимог до слідчого як державного службовця, специфіка яких визначається законами України [8].

Підсумовуючи слід зазначити, що юридична практична діяльність слідчого у відділі територіального підрозділу Національної поліції України регламентована чинним законодавством та необхідна для вирішення певного кола питань щодо досудового розслідування як стадії кримінального провадження. При здійсненні своїх повноважень слідчий є самостійною особою у своїй процесуальній діяльності.

Список використаних джерел:

1. Курс лекцій з юридичної деонтології : навч. посіб. / [І. А. Логвиненко, І. Л. Невзоров, Є. С. Логвиненко та ін.] ; за заг. ред. І. А. Логвиненка, І. Л. Невзорова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2022. 184 с. URL: <https://cutt.ly/nN6ZYX>.
2. Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України: Наказ МВС України від 06.07.2017 № 570. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17#top> (дата звернення: 07.02.2023).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 07.02.2023).
4. Поняття, ознаки і види юридичної практичної діяльності. URL: <http://surl.li/eqybu>.
5. Загальна характеристика юридичної діяльності. URL: <https://cutt.ly/eMrQdt8>.
6. Юріков О. Слідчий як службова особа, яка займає відповідальне становище, у змісті ст. 368, 368-5, 369 і 382 КК України. URL: <http://surl.li/erfzh>.
7. Слідчий. URL: https://robota.lviv.ua/index.php/business/ABC_jobs/slidchij.
8. Правовий статус слідчого. URL: <http://surl.li/daad>.

ДО ПИТАННЯ ОBOB'ЯЗКУ РОБОТОДАВЦЯ ЩОДО МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИСТАНІЙНОГО ПРАЦІВНИКА

Андрій БІЛОХА,

*здобувач вищої освіти першого року навчання,
спеціальність 081 - Право, третій освітньо-
науковий рівень доктор PhD кафедри права
гуманітарно-правового факультету Національного
аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського
"Харківський авіаційний інститут"
<https://orcid.org/0000-0002-0602-1297>
e-mail: a.i.bilokha@khai.edu*

Науковий керівник: *Федосенко Н. А., канд. юрид.
наук, доцент, доцент кафедри права гуманітарно-
правового факультету Національного
аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського «Харківський
авіаційний інститут»*

Праця є невід'ємним організованим процесом життєдіяльності людини як соціально спрямованої істоти. У ст. 43 Конституції України зазначено, що кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працюю, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Завдяки трудовій діяльності особа має змогу задовольняти свої основні потреби, не тільки матеріальні, а й моральні. Проте, як і всі інші, трудовий процес має бути ефективним і саме задля цього на роботодавця покладено обов'язок щодо забезпечення працівника в реалізації його права на працю з належними та безпечними умовами праці.

Варто зазначити, що Конституцією України у частині четвертій передбачено положення, згідно з яким кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом [1].

У частині першій статті 21 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України), зазначено, що роботодавець зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін [2].

Законом України "Про колективні договори і угоди", а саме статтю 7 передбачено, що у колективному договорі встановлюються взаємні зобов'язання сторін щодо регулювання виробничих, трудових, соціально-економічних відносин, зокрема умов і охорони праці [3].

Вищенаведені положення слід розуміти як покладений законодавцем на роботодавця обов'язок забезпечувати працівника усім необхідним. При цьому в класичному розумінні такі положення поширюються на безпосередньо робочі місця, що знаходяться на підприємствах працедавця. Проте доцільно

підійняти питання щодо надання належних умов для роботи працівнику, який у відповідності до нових, післяковідних військових реалій, працює за трудовим договором про дистанційну роботу, або якого переведено на дистанційну форму організації праці на підставі наказу або розпорядження роботодавця.

Так, стаття 60-2 КЗпП України регламентує обов'язок роботодавця стосовно забезпечення працівників, які виконують роботу дистанційно, необхідними для виконання ними своїх обов'язків обладнанням, програмно-технічними засобами, засобами захисту інформації та іншими засобами. Проте, як буває досить часто, не на всіх підприємствах, де запроваджується дистанційна форма організації праці з тих чи інших причин, немає можливості швидко акумулювати все необхідне обладнання і передати його працівнику для виконання роботи, так як здебільшого таке обладнання або не передбачене для частого транспортування з місця на місце, або таке транспортування є незручним, опираючись на технічні характеристики обладнання. Також варто зазначити, що у відповідності із характером роботи, покладених на працівника обов'язків та поставлених завдань, може виникнути потреба у роботі з різноманітними сервісами та програмами, які у свою чергу можуть бути небезкоштовними. У такому разі роботодавець зобов'язаний придбати відповідні програми або оформити підписки задля ефективного виконання завдань та надати працівнику доступ.

Також працівник може використовувати, за наявності, власне обладнання, яке дасть можливість повністю замінити обладнання роботодавця або ж орендувати аналогічне для виконання покладених на нього завдань. Дане положення передбачене тою ж статтею 60-2 КЗпП України, де вказано, що порядок і строки виплати працівникам компенсації за використання належних їм або орендованих ними обладнання визначаються трудовим договором про дистанційну роботу.

Хоча типовою формою трудового договору про дистанційну роботу, що затверджено Наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 05.05.2021 № 913-21, й закріплені відповідні положення, а саме Розділом VI. Матеріально-технічне забезпечення [4], проте вважаємо, що дані положення є недоречними для регламентації саме в такому виді документу, так як трудовий договір про дистанційну роботу укладається ще до початку роботи працівником, а також відповідний договір може бути безстроковим, що завідомо ставить сторони в питанні компенсації, м'яко кажучи, в незручне становище. У такому разі сторони будуть змушені змінювати трудовий договір щоразу, коли буде виникати потреба у виплаті працівникам компенсації за використання належного їм або орендованого ними обладнання. Зважаючи на динаміку розвитку трудових правовідносин, вважаємо, що буде доцільним положення стосовно матеріально-технічного забезпечення закріплювати окремою угодою між сторонами.

Таким чином, трудовий договір про дистанційну роботу не буде обтяжуватися часто змінюваними положеннями, а окрема угода буде мати чітко виражену позицію сторін, яка складатиметься відповідно до виниклих обставин в конкретний час. У трудовому праві така угода може дещо нагадувати договір про матеріальну відповідальність за своєю специфікою, проте у такому випадку право вимоги, що стосується виплати компенсації за

орендоване або наявне обладнання, покладатиметься на працівника. Також варто зазначити, що, запропонована нами, угода не виключає ймовірності укладення договору про матеріальну відповідальність щодо обладнання, надане роботодавцем.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 17.02.2023).

2. Кодекс законів про працю України, Кодекс України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення 17.02.2023).

3. Про колективні договори і угоди: Закон України від 01.07.1993 № 3356-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3356-12#Text> (дата звернення 17.02.2023).

4. Про затвердження типових форм трудових договорів про надомну та дистанційну роботу. Мінеконом, торгівлі та сг; Наказ, Договір, Форма типового документа від 05.05.2021 № 913-21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0886-21#n16> (дата звернення 17.02.2023).

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Юлія Іванівна БОНДАР,

*студентка 1-го курсу групи ПДдб-22-1м
Харківського національного університету
внутрішніх справ
julijakorpan23@gmail.com*

Науковий керівник: *Вінчук В. В., канд. юрид. наук,
доцент, доцент кафедри кримінального
процесу, криміналістики та експертології
факультету № 6 Харківського Національного
університету внутрішніх справ*

Оперативно-розшукова діяльність – це система гласних і негласних пошукових та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів (ст. 2 Закону України «Про ОРД») [1]. У ст. 1. Закону України «Про ОРД» визначені її завдання, а ст. 3 Закону України «Про ОРД» визначає її правової основу [1]. Але в різноманітті нормативно-правових актів багато розбіжностей щодо повноважень суб'єктів ОРД стосовно протидії злочинам оперативними підрозділами Національної поліції (підрозділами кримінальної та спеціальної поліції); ДБР (оперативними, оперативно-технічними, внутрішнього контролю, забезпечення особистої безпеки); СБУ (оперативними підрозділами Центрального управління, регіональних органів та органів військової контррозвідки); СЗР України (агентурної розвідки, оперативно-технічними, власної безпеки); ДПС України - розвідувальним органом центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону (агентурної розвідки, оперативно-технічним, власної безпеки), підрозділами забезпечення внутрішньої безпеки та власної безпеки, оперативного документування, оперативно-розшуковими та оперативно-технічними; управління державної охорони (підрозділом оперативного забезпечення охорони виключно з метою забезпечення безпеки осіб та об'єктів, щодо яких здійснюється державна охорона); органів і установ виконання покарань та (слідчих ізоляторів ДКВС України); розвідувального органу МО України (оперативними, оперативно-технічними, власної безпеки); НАБУ (детективів, оперативно-технічними, внутрішнього контролю); БЕБ (підрозділами детективів, оперативно-технічними підрозділами) та окреслено, що проведення оперативно-розшукової діяльності іншими підрозділами зазначених органів, підрозділами інших міністерств, відомств, громадськими, приватними організаціями та особами забороняється [1].

Однією із найважливіших складових механізму регулювання оперативно-розшукової протидії злочинам є їх інформаційно-аналітичне забезпечення, яке

пов'язано з отриманням, обробкою, аналізом, використанням та збереженням інформації, що відображає реальні явища та процеси, факти й обставини, які відбуваються у цій сфері. Згідно ст. 1 Закону України «Про інформацію» інформація – це документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі [2], а відповідно до ст. 2 Закону України «Про електронні комунікації» інформація визначена як відомості, подані у вигляді сигналів, знаків, звуків, рухомих або нерухомих зображень чи в інший спосіб [3].

Оперативно-розшукова діяльність по своїй сутності є процесом збирання, накопичення й опрацювання інформації різноманітного характеру, що згодом перетвориться на судження, описи або висновки, що використовуються для досягнення визначених цілей. Ураховуючи специфіку методів і тактичних прийомів отримання інформації у сфері оперативно-розшукової діяльності, зміст повідомлень, відомостей та інших даних слід розуміти як оперативно-розшукову інформацію, яка може бути як гласною, так і негласною [4, с. 33].

Слід звернути увагу на існуючі відмінності між системою оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій. Передусім, оперативно-розшукові заходи та негласні слідчі (розшукові) дії дещо відрізняються за суб'єктним складом, адже проводити оперативно - розшукові заходи мають право лише визначені ст. 5 Закону України «Про ОРД» уповноважені оперативні підрозділи. На противагу, проведення негласних слідчих (розшукових) дій забезпечується слідчим, що веде досудове розслідування, або за дорученням слідчого - оперативним підрозділом, де за таких обставин уповноважені суб'єкти проведення НСРД (глава 21 КПК України) [5] набувають повноважень слідчого (ст. 41 КПК України) [6, с. 167].

На нашу думку сучасна проблематика ведення оперативно-розшукової діяльності уповноважених законом органів потребує глибоких наукових досліджень, результати яких можуть і повинні бути врахованими у законотворчій роботі, з метою якісного поліпшення стану її нормативно-правового регулювання і що призведе до злагодженої організації оперативно-розшукової діяльності. З нашої точки зору, у зв'язку з прийняттям та вступом в дію Кримінального процесуального кодексу України, постає необхідність не лише ревізії теорії ОРД, але й створення універсальної правової основи діяльності оперативних підрозділів.

У пізнавальній діяльності ОРД велике значення має інтуїція, використання якої є одним із спірних питань у теорії. Як слушно зазначає М.Є. Шумило, вирішення будь-якої пізнавальної проблеми починається із здогадки, початкового припущення, яке ще недостатньо обґрунтоване. Здогадці як формі нового знання передують інтуїція, яка в теорії називається по-різному: передбачення, розумовий експеримент, правдоподібні міркування та ін., але суть її лишається незмінною, вона являє собою творчі здібності людського мислення, відмінні від формально-логічного виведення [7, ст. 121].

Одні автори називають процес пізнання у теорії ОРД «оперативно-розшуковим доказуванням», інші – «оперативно-розшуковим документуванням» [8, с. 141]. Ми вважаємо, що використання кожного з цих термінів для розкриття змісту та забезпечення функціональності ОРД є правомірним, але вони не тотожні і не є синонімами. Кожен із цих термінів має

своє значення. Доказування в ОРД, як і в кримінальному процесі, слід розглядати у двох аспектах: як нерозривний континуум гносеологічно-практичної та логічної діяльності та як чисто логічну діяльність. Доказування в ОРД, як нерозривна єдність практичної та розумової діяльності, являє собою діяльність уповноважених осіб, у тому числі щодо отримання та використання оперативних доказів для обґрунтування рішень в оперативно-розшукових справах у порядку та формі, встановлених законодавством та відомчими нормативними актами. Отримання доказів в ОРД полягає у виявленні фактичних даних про злочини та їх джерела, їх перевірку, оцінку, закріпленні їх у відповідних матеріалах оперативно-розшукової справи та визнанні того, що вони можуть довести певні обставини доказування в ОРД. Докази в ОРД за своїм змістом, формою, порядком отримання та спроможністю перевірки їх формування суттєво відрізняються від доказів у кримінальному процесі.

На наш погляд аналіз та облік сучасної злочинності надзвичайно важливі для виявлення її тенденцій, розробки, а також здійснення науково обґрунтованої стратегії й тактики протидії злочинності не тільки засобами загальносоціальної й спеціально-кримінологічної профілактики, але й шляхом використання кримінально-правових засобів. Ця проблема набуває особливої актуальності на сучасному етапі, в умовах подальшої реформи кримінального законодавства та судових органів. Якісний показник злочинності залежить від усіх його складових: від осіб, які скоюють злочини, і від їхньої «спеціалізації», їхньої організованості, професійності, жорстокості, зухвалості, вікових ознак [9, с. 117].

Треба зазначити, що економічні та соціальні негаразди, низькі темпи та нестабільність реформування суспільства, відсутність належної профілактичної роботи, недостатня ефективність діяльності правоохоронних та інших державних органів, а також наявність серйозних прогалин у законодавстві з питань протидії злочинності, насамперед з її організованими формами, сприяють гальмуванню демократичних та економічних перетворень, створюють передумови для подальшої криміналізації суспільства та найбільш важливих сфер функціонування держави. Треба не забувати, що кримінальні структури намагаються оволодіти не лише часткою національного багатства, а й контролювати органи виконавчої влади, безпосередньо брати участь у підготовці та прийнятті на свою користь нормативних та законодавчих актів і використовують слабкість національних систем регулювання фінансової системи, відмінності в регулюванні підприємницької діяльності, користуються послугами тих категорій професійних працівників, діяльність яких не регулюється, чи тих, хто порушує правові і морально-етичні норми. В протидію їх діяльності необхідно розробити ефективні організаційні заходи щодо скорочення та зменшення перерахованих можливостей [9, с. 118].

Підсумовуючи викладене, слід дійти висновку, що тільки системний підхід до реформування оперативно-розшукового та кримінального процесуального законодавства забезпечить гармонійне поєднання норм відповідних законодавчих актів, що сприятиме удосконаленню державної діяльності із протидії злочинності та вирішенню завдань кримінального судочинства у масштабах усієї країни, а внесення змін до законодавства повинно відбуватися з урахуванням результатів наукових досліджень, проведених за

цим напрямом, та за широкої участі представників зацікавлених відомств і вирішувати теоретико-правові та організаційні проблеми оперативно-розшукової протидії злочинності.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>
2. Закон України «Про інформацію» від 16.12. 2020 <https://zakononline.com.ua/documents/show/> (дата звернення: 25.02.2023).
3. Закон України «Про електронні комунікації» від 18.11.2003 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#n2246> (дата звернення: 26.02.2023).
4. Отримання та використання первинної оперативно-розшукової інформації оперативними підрозділами ОВС України : монограф. / А.В. Баб'як, В.П. Сапальов, М.В. Стащак, В.В. Шендрик Львів : Каменярь, 2010. 167 с.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення: 28.01.2023).
6. Шилін М. О. Оперативно-розшукова діяльність та негласні слідчі дії: проблеми правового регулювання у світлі нового Кримінального процесуального кодексу України. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2013. № 1. С. 59-64.
7. Реабілітація в кримінальному процесі України [Текст] : монографія / М. Є. Шумило. Харків : АРСІС, 2001. 320 с.
8. Погорецький М. А. Засоби пізнання в оперативно-розшуковій діяльності. *Питання боротьби зі злочинністю*: зб. наук. праць. Х.: Право, 2004. Вип. 9. С.137–149.
9. Вінчук В.В. Протидія організованій злочинності. *Шлях успіху і перспективи розвитку (до 26 річниці заснування Харківського національного університету внутрішніх справ)* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 20 листопада 2020 р.). Харків : ХНУВС, 2020. С. 116-119

ОСОБЛИВОСТІ ДЕМОКРАТИЧНОГО ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ НА ПРИКЛАДІ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Аліна Русланівна БУРЯК,

*курсант 1-го курсу групи Ф1-22-106 Харківського
національного університету внутрішніх справ
alina.byrak99@gmail.com*

Науковий керівник: *Юшкевич О. Г., канд. юрид.
наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії
держави та права факультету №1 Харківського
національного університету внутрішніх справ*

Реальну сутність інститутів держави, дійсний стан демократії, як правило, знаходять вираз у понятті “форма державного режиму”. Під формою державного режиму розуміють сукупність прийомів, методів, форм та способів здійснення державної влади [1, с. 116]; елемент форми держави, який характеризується як сукупність певних методів (способів) здійснення державної влади [2, с. 126]; сукупність засобів, прийомів реалізації державної влади, що відображає її характер і зміст з точки зору співвідношення демократичних та авторитарних засад [3, с. 149]. На відміну від форми державного правління та форми державного устрою, які характеризують організаційну сторону форми держави, державний режим найшвидше реагує на зміни в суспільному житті, характеризує порядок діяльності держави, визначає її функціональне спрямування [2, с. 140].

На думку О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко, державний режим характеризує можливість участі громадян в реалізації державно-владних повноважень, забезпечення реалізації прав і свобод людини та громадянина у процесі здійснення державно-владних повноважень органами державної влади; співвідношення правових та не правових засобів здійснення державної влади; відносини між владою і народом; стан законності і правопорядку в державі [2, с. 126].

Наявність або відсутність цих та деяких інших ознак (критеріїв) державного режиму, як зазначають Н. М. Пархоменко, В. М. Шаповал, може бути визначена не лише шляхом аналізу правових норм, а й практикою їх застосування. Інші критерії знаходяться поза межами правового регулювання, адже державний політичний режим не може бути вичерпно відображений у конституціях і законодавстві. Причому з об’єктивних причин в основних законах у тій чи іншій формі декларується виключно демократичний режим. Зазвичай уже в перших статтях основних законів міститься загальне визначення держави як демократичної. Однак це не може бути однозначним підтвердженням існування демократії принаймні через загальність та абстрактність відповідних положень, наявних у конституціях незалежно від політичних режимів, що існують у конкретних країнах [4, 5].

Для визначення характеру державного режиму в певній державі важливою роль прав людини, сутність народовладдя (участь народу в здійсненні публічної влади), ступінь забезпечення верховенства права, відкритості публічної влади, запровадження законодавчих умов для активного громадянського суспільства [6].

Залежно від наявності та розвитку інститутів демократії державний режим поділяють на демократичний та антидемократичний – деспотія, авторитаризм, тоталітаризм (військово-диктаторський, расистський, фашистський тощо).

В загальному розумінні “демократичний режим” – це вид державного режиму, що характеризує такий порядок (стан) державного життя суспільства, при якому виконуються норми конституції та законів, реалізується принцип розподілу влади, державна влада здійснюється на основі рівної участі громадян, громадських організацій, партій в управлінні державою, котра гарантує дотримання їх прав і свобод відповідно до міжнародних стандартів прав людини. Демократичному режиму притаманні такі ознаки: народ – основне джерело здійснення державної влади; державна влада здійснюється на підставі її розподілу на законодавчу, виконавчу, судову відповідно до конституційно закріплених повноважень; свобода особи в різних сферах діяльності (економічній, політичній, соціальній тощо); рівність всіх громадян перед законом; гарантування з боку держави дотримання прав і свобод людини і громадянина; ідеологічний плюралізм; виборність вищих органів державної влади на певний термін і відповідно існування інститутів безпосередньої та представницької демократії; врахування інтересів національних меншин, які проживають на території держави; взаємна відповідальність держави перед особою і особи перед державою; основний принцип діяльності держави – плюралізм, що означає врахування, при здійсненні внутрішньої і зовнішньої політики, інтересів всього населення держави; можливість створення і вільного функціонування громадських організацій [2, с. 141]; режим, для якого характерні: реальність політичних прав і свобод громадян; політичний та ідеологічний плюралізм; формування органів влади шляхом вільних загальних виборів; поділ влади; діяльність влади опозиції виключно в конституційних межах [1, с. 116].

Під антидемократичним режимом розуміють вид державного режиму, який характеризує такий порядок (стан) державно-політичного життя суспільства, за якого не реалізується принцип розподілу влади, певною мірою (повністю або частково) порушуються права громадян, забороняється діяльність політичних партій, інших об'єднань громадян, існує можливість політичних репресій. Антидемократичному режиму притаманні такі ознаки: утиск прав особи, перешкода її вільному розвитку; повний контроль держави над всіма сферами суспільного життя; концентрація влади в руках однієї особи або групи осіб; фактичне одержавлення всіх громадських організацій (профспілок, молодіжних тощо); ігнорування інтересів національних меншин, релігійних поглядів населення тощо [2, с. 142]; стан політико-правового життя суспільства, за якого державна влада здійснюється жорстокими методами, з порушенням прав людини, за відсутності можливостей участі громадян у формуванні та здійсненні державної влади [7, с. 57].

Практика державотворення засвідчує відсутність чистих форм державних режимів, вони фактично поєднують у собі риси декількох. Іноді такі режими називають "гібридними", що поєднують у собі риси демократичних та антидемократичних (якщо брати до уваги класичну їх класифікацію) [5].

Яскравим прикладом гібридного державного режиму є "путінська" росія (російська федерація) як основний правонаступник СРСР, державний політичний режим якої призвів спочатку до збройного конфлікту у 2014 році, а потім до повномасштабної війни з 24 лютого 2022 року.

Після розпаду СРСР державний режим країни агресора зазнав певних змін, проте залишивши особливості тоталітаризму. Мова йде проте, що росія як і інші пострадянські країни поступово змінили радянські стереотипи про державу на міжнародні стандарти розвитку демократичних європейських країн, проводили імплементацію законодавства Європейського Союзу, приєднувались до норм міжнародного права та європейських цінностей.

Якщо подивитись основні законодавчі норми країни агресора, остання є соціальною, демократичною державою, політика якої спрямована на створення умов, які забезпечують гідне життя та вільний розвиток людини. Присутні також ознаки демократичної держави - розподіл державної влади, політичний й ідеологічний плюралізм тощо. Проте, враховуючи низку об'єктивних і суб'єктивних факторів, використовуючи напрацювання практики державотворення, можна говорити про особливості російського державного режиму, який за час президентства діючого президента за останні десятиліття розвивався в напрямі "нова демократична держава – велика Росія – супердержава світового рівня", "руський мир".

Вчені говорять про так званий режим "керованої демократії". Так, В. С. Ляхович наголошує, що цей термін є непрямим індикатором відходу політичної системи росії від базових принципів конкурентної політики, на що указують і такі ознаки: різке зменшення політичного впливу регіональних еліт і великого бізнесу; установа прямого чи непрямого державного контролю над засобами масової інформації; постійно розширювані масштаби використання "адміністративного ресурсу" на виборах регіонального й федерального рівнів; фактична ліквідація системи поділу влади; формування непублічного стилю політичної поведінки [8].

Аналізуючи юридичну літературу з цієї тематики, можна виділити ряд властивих ознак режиму "керованої демократії":

1) панівна частина населення живе на межі бідності, беручи іпотеки, іноді не має елементарних благ сучасної цивілізації (чимало сюжетів та публікацій можна побачити у засобах масової інформації), не має бажання покращувати якість власного життя, перетворилась на однорідну масу, у якої відсутня свобода вибору та дій. За умови погашення іпотеки чимало чоловіків йдуть до армії країни агресора, чим доводять свою залежність від влади;

2) замість "тоталітарного вождя" є президент країни, лідера народу, веде народ до світлого майбутнього [10]. Таким чином, як зазначає Н. М. Пархоменко, виникає сліпа довіра до лідера з одночасним зникненням потреби в критичному осмисленні суспільних процесів, що відбуваються, формуванні власної думки, висловлення іншого, ніж визначене владою

судження. Це у свою чергу призводить до того, що таке суспільство не може здійснити реального впливу на прийняття політичних чи правових рішень, захистити власні інтереси або навіть поставити ці питання [5];

3) реалізація стратегії адміністративного вибудовування російської умовно багатопартійної системи з монополюю правлячою “партією влади”, що призводить до перетворення російських політичних партій з автономних структур громадянського суспільства на складовий елемент державного механізму і підконтрольний режиму інструмент політичного маніпулювання й протидії реальній опозиції [8];

4) в умовах соціально й ідеологічно поділеного суспільства за основу державотворчої політики президента країни агресора, на думку В. С. Ляховича, узятو принцип “соціального контракту” – консолідації держави, бізнесу й суспільства. Ця політика дала йому можливість, з одного боку, централізувати владу, а з іншого – не відмовитися від соціальних зобов'язань держави перед громадянами. Ментальне прагнення більшості населення жити в сильній державі, яку “всі бояться, але поважають”, стало запорукою становлення політичної й економічної стабільності, що сприяє певній легітимації влади й забезпечили кредит довіри до неї з боку суспільства [8].

5) створення ідеологічних, політичних і правових механізмів для можливості декларування виборчої демократії, зокрема обрання президента – глави держави й можливості перебування при владі однієї особи понад чверть століття, призводить до надмірної концентрації влади та підвищення авторитету керівника країни; підвищення ролі спецслужб, метою діяльності яких є захист режиму; зрощення верхівки державної влади з великим бізнесом; слабкість авторитетних політичних еліт, що виявляється в їх неспроможності продукувати належні зразки поведінки, бути джерелом прогресу [10].

Підсумовуючи слід зазначити, що “закриття очей” Україною та інших країн на такі режими “керованої демократії”, який сьогодні існує в росії, призводить до трагічних подій із озброєним вторгненням до країн по всьому світу – Молдова, Грузія, Україна. Весь демократичний світ має сьогодні нагальну потребу переосмислити сутність та зміст державного режиму країни агресора.

Список використаних джерел:

1. Крестовська Н. М., Матвеева Л. Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести : підручник. К. : Юрінком Інтер, 2015. 584 с.
2. Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. К.: Юрінком Інтер, 2008. 688 с.
3. Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія держави та права: Підручник. К.: Кондор, 2005. 609 с.
4. Шаповал В. М. Режим політичний. Юридична енциклопедія : 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін.]. Київ : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2003. Т. 5: П-С. 736 с.
5. Пархоменко Н. М. Державний режим російської федерації: окремі політико-правові виміри. URL: <https://philosophy.naiu.kiev.ua/index.php/philosophy/article/view/1490/1485>.
6. Лемак В. В., Попович Т. П. Державний режим як теоретико-правова категорія (поняття, критерії для видової класифікації). *Публічне право*. 2014. № 4 (16). С. 177–182.

7. Теорія держави і права : навч. посіб. для підгот. фахівців з інформ. безпеки / [О. О. Тихомиров, М. М. Мікуліна, Ю. А. Іванов та ін.] ; за заг. ред. Л. М. Стрельбицької. Київ : Кондор-Видавництво, 2016. 332 с.

8. Ляхович В. Політичний режим “керованої демократії” в Росії: сучасні виклики трансформаціям. URL: <https://veche.kiev.ua/journal/2983/>.

9. Арндт Х. Истоки тоталитаризма. М.: ЦентрКом, 1996. URL: http://krotov.info/libr_min/01_a/re/ndt_18.htm.

10. Honcharenko V. D., Shyhal D. A., Omarova A. A. Legal Status of the Union Republics During the Rebuilding (1985–1991). *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. 2022. Vol. 29. No. 1. P. 39–49. DOI: 10.37635/jnalsu.29(1).2022.39-49.

АКТУАЛЬНІ ПРАВОВІ ПИТАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Вадим В'ячеславович БУРДОЛЬ,

*здобувач вищої освіти третього освітньо-наукового рівня (доктор філософії з Права) Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського
"Харківський авіаційний інститут"
<https://orcid.org/0000-0003-0776-4612>
v.burdol@khai.edu*

Науковий керівник: *Філіпенко Н. Є., докт. юрид. наук, професор, професор закладу вищої освіти кафедри права гуманітарно-правового факультету Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського "Харківський авіаційний інститут"*

Реалізація проголошеної в Конституції України мети формування демократичної, соціальної, правової держави залежить від багатьох передумов, серед яких — наявність високого рівня правової свідомості і правової культури. Саме на підвищення якісного стану цих чинників правової держави спрямовано процес правового виховання [1, с. 284].

В сучасний період категорія "правове виховання" все частіше вживається в науковій правовій, педагогічній, філософській, соціологічній літературі, і в повсякденному житті, зокрема у спілкуванні між людьми, особливо з метою подолання правового нігілізму.

В юридичній літературі висловлюються різні точки зору з питання цілей правового виховання. Наприклад, пропонується їх певна система. По-перше, правове виховання визначається як організований ідейно-виховний процес, покликаний формувати певний обсяг правових знань, правові переконання, виховувати почуття поваги до норм права та переконаність у необхідності їх виконання. По-друге, це формування такого рівня правової культури, за якого прищеплюються навички і вміння правомірної поведінки, виробляється звичка дотримуватися правових норм та виконувати їх. По-третє, метою правового виховання вважається вплив правових інститутів на свідомість індивідів та соціальних груп, який перетворює політико-правові ідеї та вимоги права на особисті переконання громадян. По-четверте, метою цієї діяльності виступає формування соціально активної особистості в правовій сфері [2, с.27].

В юридичній літературі переважає точка зору, згідно з якою основна спрямованість правового виховання полягає у розвитку та підвищенні рівня правової свідомості громадян, що виявляється в їх правомірній поведінці і соціально-правовій активності.

В умовах війни питання національно-патріотичного виховання набуло особливого значення. Зокрема, в умовах повномасштабної війни надзвичайно важливо приділити достатню увагу наступним його формам, спрямованим на посилення ідеологічного фронту: 1) проводити заходи національно-патріотичної спрямованості; 2) займатися волонтерською діяльністю; 3) розповідати дітям про українську культуру; 4) влаштовувати акції пам'яті; 5) проводити години спілкування, присвячені війни РФ проти України; 6) створювати навчальні проекти, присвячені борцям за незалежність та свободу нашої країни; 7) організовувати зустрічі із ветеранами АТО, ООС та війни РФ проти України.

Тому у справі підвищення правової культури суспільства основний акцент має бути зроблено на правовому вихованні у формі, перш за все, правового навчання та інформування населення про існуючі юридичні приписи та їх наслідки. Дуже важливо знайомити населення зі зразками та ідеалами, правовим досвідом і традиціями тих країн, де рівень правової захищеності особистості, а тому й рівень правової культури вищий, ніж в Україні. Особливо важливо навчати цьому майбутніх юристів-професіоналів, щоб основну мету своєї діяльності вони бачили у захисті прав та свобод людини від свавілля суспільства і держави, тобто у захисті слабкого від сильного, що є одним з центральних постулатів загальнолюдської моралі і культури в цілому [1, с. 284].

Враховуючи виклики сучасності, правове виховання в дусі патріотизму закладає міцні підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь, які розглядатимуть державу як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи та відповідальності. Наша країна має величну культуру та історію, які виступають потужним джерелом і міцним підґрунтям виховання дітей і молоді. Всі інтеграційні процеси, що відбуваються зараз в Україні, а саме: виникнення різних громадських рухів, розповсюдження волонтерської діяльності, міграційні зміни всередині суспільства, пробудження громадянської і громадської ініціативи вимагають їх переосмислення.

Поширення правового виховання не тільки піде на користь руху держави до європейських цінностей, а й призведе до поширення правосвідомості громадян, підніме її на якісно новий рівень. Кожен усвідомить повагу до прав свобод іншої людини, а також до їх захисту з боку держави [3].

Правове виховання має бути визначене ключовим у розвитку демократичної, соціальної, правової Української держави, а розроблення теоретико-методологічних основ правового виховання є необхідною умовою цього процесу.

Список використаних джерел:

1. Максимов С. І. Принципи правової держави та їх реалізація в інституційному та духовному вимірах державотворення в Україні. Правосвідомість і правова культура як базові чинники державотворчого процесу в Україні: монографія Х. : Право, 2009.
2. Бех І. Д. Виховання особистості: Сходження до духовності / І. Д. Бех. – Київ : Либідь, 2006. – 27 с.
3. КСД: Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді: монографія /О. М. Балакірева, Н. О. Рингач, Р. Я. Левін та ін.; наук. ред. О. М. Балакірева. К. : Укр. ін-т соціолог. дослід. ім. О. Яременка, 2007.

ДО ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ

Михайло Миколайович ГОНЧАРЕНКО,

лейтенант юстиції, начальник юридичної служби

Військової частини А4681

<https://orcid.org/0000-0003-2819-783X>

mix.gonch@gmail.com

Використання ворогом дезінформації – це один з найскладніших викликів сьогодення, з яким стикнулась наша держава. Бо дезінформацією є саме навмисне розповсюдження неправдивої або маніпулятивної інформації з метою впливу на громадську думку, політичні процеси, економіку та інші сфери життєдіяльності суспільства.

На сьогоднішній день, дезінформація стала певною загрозою й для демократії та свободи слова. Вона може призвести до спотворення фактів і подій, формування негативних стереотипів, збільшення соціальної напруженості та конфліктів. Зазначимо, що від дезінформації можуть бути й конкретні негативні наслідки для здоров'я і життя людей, наприклад, у випадку поширення неправдивої інформації про медичні питання.

Одним з найбільш серйозних наслідків дезінформації є підриг довіри громадян до засобів масової інформації та інших джерел інформації. Це може призвести до зростання сепаратизму, популізму, екстремізму та інших негативних тенденцій у суспільстві [1].

З метою боротьби з дезінформацією важливо розвивати критичне мислення та медіаосвіту серед громадян, розширювати доступ до достовірних джерел інформації та просувати відкрите і прозоре інформування. Крім того, необхідно створювати правові механізми для протидії дезінформації та впроваджувати механізми, які забезпечують перевірку достовірності інформації [2].

Тож, Центр протидії дезінформації став тією установою в нашій країні, яка має на меті: протидію поточним і прогнозованим загрозам національній безпеці та національним інтересам України в інформаційній сфері; забезпечення інформаційної безпеки України; протидію пропаганді, деструктивним дезінформаційним впливам та кампаніям; недопущення маніпулювання громадською думкою [3].

Діяльність Центру протидії дезінформації допомагає зберігати довіру до українських ЗМІ. Враховуючи, що дезінформація спрямована на спотворення фактів та створення враження, що інформація, яку отримуємо, є неправдивою, то зазначимо, що Центр протидії дезінформації допомагає зменшувати цей ризик, надаючи людям можливість отримувати достовірну інформацію та перевіряти достовірність певних тверджень.

Важливим є те, що Центр протидії дезінформації допомагає зберігати стабільність суспільства і підтримувати безпеку держави, реагуючи на інформаційні атаки, які спрямовані на розпалювання конфліктів в суспільстві й громадські заворушення тощо, що є загрозою безпеці держави. Центр

протидії дезінформації допомагає виявляти та запобігати таким атакам, зменшує ризики в інформаційній сфері.

Разом із тим, під час здійснення діяльності Центру протидії дезінформації варто враховувати, що результатами їх роботи також можуть скористатися при маніпулюванні. Наприклад, Центр протидії дезінформації може відображати політичну або іншу суб'єктивну позицію і може створювати враження, що деякі інформаційні джерела або погляди є більш правдивими, ніж інші. Таким чином Центр може стати інструментом тиску на політичних опонентів, засобом обмеження свободи слова та плюралізму думок. Тому важливо, щоб Центр протидії дезінформації діяв, чітко додержуючись чинного законодавства і в інтересах суспільства.

Нарешті, для ефективною протидії дезінформації необхідно мати фахівців з різних галузей, які зможуть виявляти та перевіряти інформацію, а також розробляти та впроваджувати заходи для запобігання дезінформації. Однак, навіть за наявності достатніх фінансових ресурсів, Центр протидії дезінформації може бути недостатньо ефективним через постійне зміну форм і методів поширення дезінформації.

Отже, діяльність Центру протидії дезінформації має свої переваги та недоліки. Незважаючи на це, центр протидії дезінформації є важливим інструментом для збереження довіри в суспільстві та безпеки в державі, якщо він діє згідно з встановленими нормами та законами, та не використовується як засіб для обмеження свободи слова та політичного впливу [4]. Від ефективності й своєчасності його роботи певною мірою залежить інформаційна безпека в державі.

Список використаних джерел:

1. Карпенко В. Інформаційний простір як чинник національної безпеки: науковий громадсько-політичний культурно-мистецький релігійно-філософський педагогічний журнал. Українознавство, 2005. № 3. С. 182-192.
2. «Гібридна» війна Росії – виклик і загроза для Європи. Центр Разумкова. 2016 р. С. 88.
3. Указ Президента України №106/2021 Про введення в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 березня 2021 року «Про створення Центру протидії дезінформації»
4. Саприкін О. Інформаційна експансія, інформаційна війна та інформаційна атака у засобах масової інформації. *Вісник Книжкової палати*. 2013. № 1. С. 40-43.

ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕКСПЕРТНОЇ МЕТОДИКИ ДОСЛІДЖЕННЯ НОВИХ ТИПІВ АВТОМОБІЛЬНИХ ЛАМП

Яків Юрійович ГУЧЕНКО,

*судовий експерт сектору автотехнічних досліджень
Харківського науково-дослідного експертно-
криміналістичного центру Міністерства
внутрішніх справ України
yasha260@gmail.com*

Науковий керівник: *Лозова С. М., канд. психол.
наук, доцент, доцент кафедри
кримінального процесу, криміналістики та
експертології Харківського національного
університету внутрішніх справ*

Постійне збільшення автомобільного транспорту у повсякденному використанні має наслідком зростання кількості різноманітних дорожньо-транспортних пригод. Під час розслідування ДТП, які мають тяжкі наслідки, обов'язково призначають судову автотехнічну експертизу, яка допомагає встановити вагомні аспекти, що стосуються дослідження обставин і механізму дорожньо-транспортної пригоди, технічного стану транспортних засобів тощо. Існуючі методики проведення судової автотехнічної експертизи мають постійно оновлюватися, зважаючи на бурхливий науково-технічний прогрес у сфері автомобільної індустрії.

Під час дорожньо-транспортних пригод (при зіткненні транспортних засобів, наїзді транспортного засобу на пішохода або інші перешкоди) в першу чергу відбувається руйнування зовнішніх світлових приладів автомобіля. Значна частина дорожньо-транспортних пригод відбувається в темний час доби і при недостатній видимості. Така особливість дорожньо-транспортних пригод є підставою для призначення автотехнічної експертизи, на вирішення якої нерідко порушуються питання про працездатність зовнішніх світлових приладах транспортного засобу в заданий момент часу. На даний час існує методика: 10.3.02 "Дослідження автомобільних ламп". Дана методика вирішує наступні питання:

1. Горіла чи ні автомобільна лампа в момент руйнування колби?
2. Яке світло горіло ближнє чи дальнє в момент руйнування колби?
3. Стара чи нова електролампа надана на дослідження [1]?

Дана методика може бути використана лише для дослідження ламп розжарювання. Суть даної методики полягає в дослідженні характерних ознак, залишених на спіралі накалювання та колбі.

На сьогоднішній день існує три основних види автомобільних ламп: галогенові (лампи розжарювання), ксенонові і світлодіодні.

Галогенні лампи - це модифікація стандартних ламп розжарювання. Вказана лампа має вольфрамову спіраль, але нагрівається до набагато більш

високої температури (3000 °С), а від перегорання її оберігає газ, який заповнює цоколь під великим тиском [2].

Ксенонові лампи (HID або газорозрядні) - наступне покоління автомобільних ламп. У них вже не використовується спіраль розжарення, а джерелом світла є плазма - іонізований газ, що дає яскраве свічення [3].

Світлодіодні або LED лампи - найсучасніший, новітній варіант. В останні роки почали застосовуватися в якості головного світла фар. Складаються з радіатора охолодження, електронного блоку (драйвера) та світлодіодів [4].

В зв'язку з конструкційними особливостями ксенонових та LED ламп, а саме, з відсутності спіралі накаливання, дана методика не може бути застосована для їх дослідження. Тому необхідно розробити методику дослідження конструктивних особливостей ксенонових та LED ламп, за якими можна було, в категоричній формі, встановити чи горіла ксенонова або LED лампа в момент руйнування.

Розроблення та впровадження відповідних науково-методичних положень сприятиме розширенню спектру можливостей у галузі судової автотехнічної експертизи та встановленню істини в кримінальному провадженні про дорожньо-транспортні пригоди, особливо ті, що відбулися в темну пору доби або в умовах недостатньої видимості.

Список використаних джерел:

1. Криминалистическое исследование автомобильных ламп (Методическое пособие для экспертов), ВНИИСЭ, М., 1981.
2. Галогенні лампи URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D0%B0%D1%8F_%D0%BB%D0%B0%D0%BC%D0%BF%D0%B0 (дата звернення: 17.02.2023).
3. Ксенонові лампи URL: <https://ru.wikipedia.org/w/index.php?search=Ксенонови+лампы&title=Служебная%3АПоиск&go=Перейти&ns0=1> (дата звернення: 17.02.2023).
4. LED лампи URL: <https://ru.wikipedia.org/w/index.php?search=LED+лампы&title=Служебная%3АПоиск&go=Перейти&ns0=1> (дата звернення: 17.02.2023).

ВИКЛИКИ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЧИННИКИ УБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРСФЕРИ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОЇ АГРЕСІЇ

Олександр Геннадійович ДЕМИДКО,

*здобувач другого рівня вищої освіти гр. 756 юм
Національного аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського «Харківський
авіаційний інститут»*

Науковий керівник: *Шинкаренко І. Р., канд. юрид.
наук, професор, професор кафедри права
Національного аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського «Харківський
авіаційний інститут»*

«Скоординована та руйнівна кібератака Росії перед вторгненням в Україну показує, що кібератаки активно і стратегічно використовуються у сучасній війні, навіть якщо загроза та наслідки кібератаки не завжди видно громадськості. Кіберзагроза постійна і розвивається. Кібератаки можуть завдати великої шкоди нашій критичній інфраструктурі з фатальними наслідками» (міністр оборони Данії Мортен Бедсков)

Війна стала періодом випробування надійності організаційно-правового механізму захисту безпеки кіберпростору України та всього демократичного суспільства світу. Хроніка подій свідчить, що: атака на Україну російських хакерів почалася за кілька хвилин до масованого вторгнення армії; за інформацією Reuters, США, Велика Британія та ЄС офіційно звинуватили РФ у здійсненні масової кібератаки 24 лютого 2022 року, яка призвела до збою в роботі супутникового інтернет-сервісу Viasat за годину до початку війни. Це спричинило знищення «десятків тисяч» супутникових терміналів; на кінець листопада 2022 р. кількість кібератак на об'єкти енергосектору критичної інфраструктури склала понад 1,2 млн [1, с. 101-105; 2].

В той же час напередодні війни ще 14 січня 2021 року після відомої кібератаки на сайти державних органів, виникла реальна потреба в термінових змінах на рівні українського законодавства щодо залучення сторонніх спеціалістів для пошуку помилок та вразливостей у програмних продуктах, інформаційно-комунікаційних системах.

За період 2022-2023 роки кібер інциденти у країнах світу нагадують фронтіві сводки: Королівська пошта Великобританії стала жертвою ransomware; Міністерство громадських робіт і транспорту Коста-Рики постраждало; Угрупування Dark Pink атакує урядові та військові організації в Азії та Європі; Кібератака на постачальника послуг з обробки державних електронних даних торкнулася багатьох округів США; Серйозний недолік мобільного застосунку розкрив дані мільйонів індійських студентів [3].

Зроблений нами у грудні 2022 році аналіз думок науковців та практичних працівників у сфері національної безпеки взагалі та кібернетичної, зокрема, дозволяє визначити низку чинників, що створюють загрозу кібернетичній безпеці у сфері критичної інфраструктури: недостатній рівень координації зусиль різних установ та відомств, секторальних уповноважених органів щодо формування захисту, необхідного для протистояння загрозам у сфері кібербезпеки критичної інфраструктури; непрозорість розподілу обов'язків між певними відомствами, правоохоронними органами і силовими структурами України, що спеціалізуються на проблемах кіберзахисту та їх незадовільне кадрове забезпечення кваліфікованими фахівцями з цих питань; відсутність ефективної системи підготовки фахівців не тільки для правоохоронних органів, ф й служб кібербезпеки всіх суб'єктів господарювання; відсутність єдиного на законодавчому рівні понятійно-термінологічного поля кібербезпеки України, як головної складової інформаційної безпеки, а також системних нормативно-правових документів, які б регламентували діяльність служб кібербезпеки відомств, а також правоохоронних і силових структур у сфері кібернетичного захисту тощо [4, с. 168-171; 5, с. 206-217].

Зростаюча кількість кіберзлочинної діяльності на підприємствах, постійне вдосконалення інформаційних технологій і нові можливості «вдосконалення» інструментів реалізації злочинних задумів у сфері інформаційної та кібернетичної безпеки створюють економічні загрози для глобальних інформаційних мереж.

Підвищення рівня актуальності кіберзагроз різноманітним об'єктам визначається тим, що в умовах сьогодення низка безпекових чинників у щодо формування кримінально активного середовища у кіберпросторі: недостатньо ефективна нормативна база та система управління кібербезпекою на рівні об'єкт-фірма-регіон-держава; не завжди відповідність вимогам війни готовність реагувати на кібератаки; гальмування галузевими суб'єктами у сфері кібербезпеки залучення професійної спільноти щодо трансформації їх діяльності; нерегулярність моніторингу формування кіберзагроз конкретним об'єктам і як наслідок реактивність всієї системи кібербезпеки.

Означені чинники та кібератаки призводять до наступного: блокування систем управління критичною інфраструктурою; виведення з ладу критично важливих систем держави та бізнесу (веб-сайти, електронні державні сервіси для громадян та бізнесу, інтернет-магазини, акаунти ключових менеджерів тощо); втрата особистої, корпоративної та конфіденційної інформації; крадіжка персональних та фінансових даних, що призводить до виведення коштів; шкода діловій репутації компанії та втрата клієнтів як наслідок; матеріальні витрати на ліквідацію наслідків кіберінцидентів тощо.

Визнаючи той факт, що кіберзлочинність – основна загроза національній безпеці України та те, що вона особливо впливає на соціогуманітарну сферу та критичну інфраструктуру, підтримаємо пропозиції щодо:

Заходів на нормативно-творчому рівні: підготовка та виконання Плану заходів із реалізації Стратегії кібербезпеки на 2023 рік, на період воєнного стану, на період післявоєнної відбудови (першочергові дії-термін рік (стабілізаційні), дії створення сталої системи кібербезпеки (5 років), формування довгострокових інноваційних заходів правового, організаційного

та техніко-програмного змісту); продовження адаптації законодавства України до світових стандартів убезпечення кіберпростора за рахунок імплементації правових норм законодавства ЄС у сфері кібербезпеки тощо; визначити на нормативному рівні вимогу регулярного адаптування політику захисту кіберсфери на рівні держава-галузь-регон-«суб'єктита-об'єкти господарювання»-громадяни.

Заходів на організаційному рівні: посилення взаємодії між основними суб'єктами національної системи кібербезпеки України, налагоджувати конструктивне і швидке співробітництво; формування ефективної системи координації та міжнародної співпраці у сфері протидії кібербезагрозам; створення ефективної системи моніторингу, аналізу, інформування про нові загрози на рівні держава-галузь-регон-«суб'єктита-об'єкти господарювання»-громадяни; регулярне адаптування політику захисту кіберсфери на рівні держава-галузь-регон-«суб'єкти-об'єкти господарювання»-громадяни; розробка системних організаційно-правових механізмів виявлення загроз кібербезпеці на ґрунті сучасної нормативної бази європейських стандартів, адміністративно-правових методик та іноваційних засобів та заходів реалізації державної політики у сфері забезпечення багаторівневої національної безпеки; забезпечення кібербезпеки, як складових елементу національної безпеки України; формування системи інформування державних органи, у випадках виявлення ознак потенційних кіберінцидентів.

Заходів на науково-освітньому рівні: з метою мінімізація збитків від кібератак, важливо побудувати систему наукового забезпечення виявлення та нейтралізації інцидентів на рівні галузевих, міжгалузевих лабораторій та ін; активізація співпраці та координації досліджень не тільки у технічній сфері а й з правового забезпечення убезпечення кіберпросторі на платформі Національного Кластеру Кібербезпеки.

Список використаних джерел:

1. Загальна характеристика особливостей та проблем кібербезпеки в сучасній Україні. *Актуальні проблеми політики*. 2022. Вип. 70. С. 101-105. DOI <https://doi.org/10.32782/app.v70.2022.16>.
2. Війна Росії проти України почалася з кібер нападу на супутники. за годину до вторгнення були знищені «десятки тисяч» терміналів Viasat-itc.ua. *ITC.ua*. URL: <https://itc.ua/ua/novini/vijna-rosiyi-protiukrayini-pochalasya-z-kibernapadu-na-suputniki-za-godinu-do-vtorgnennya-buli-nishheni-desyatkitisyach-terminaliv-viasat/>
3. Огляд подій у сфері кібербезпеки. Січень 2023. URL: https://www.rnbo.gov.ua/files/2023/NKCK/Cyber%20digest_january_2023_fin.pdf.
4. Демидко О. Г. Окремі аспекти забезпечення кібернетичної безпеки критичної інфраструктури України. *Протидія організованих злочинності: проблеми теорії та практики: Матеріали всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Дніпро, 09 грудня 2022 р.)*. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2022. с. 168-171.
5. Mykola Nechyporuk, Volodymyr Pavlikov, Nataliia Filipenko, Hanna Spitsyna, Ihor Shynkarenko Cyberterrorism Attacks on Critical Infrastructure and Aviation: Criminal and Legal Policy of Countering. Conference on Integrated Computer Technologies in Mechanical Engineering–Synergetic Engineering ICTM 2020: Integrated Computer Technologies in Mechanical Engineering. 2020 pp 206-217(Indexed by SCOPUS, INSPEC, WTI Frankfurt eG, zbMATH, SCImago More information about this series at. URL: <http://www.springer.com/series/15179> <https://doi.org/10.1007/978-3-030-66717-7>.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК В УКРАЇНІ

Дарина Олександрівна ДОВЖЕНКО,

*студентка 4 курсу групи 1091П Львівської академії
Національного авіаційного університету*

Науковий керівник: *Москаленко С. І., докт. юрид.
наук, доцент, завідувач кафедри права та
соціально-гуманітарних дисциплін
Львівської академії НАУ*

На сьогоднішньому етапі розвитку Держави, важливим є розвиток Української науки. Особливо актуальним, на сьогодні, в умовах військового стану, є розвиток юридичних клінік Вищих навчальних закладів.

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 03.08.1996 р., № 592 “Про затвердження типового положення “Про юридичну клініку вищого навчального закладу України” юридична клініка є структурним підрозділом вищого навчального закладу III - IV рівнів акредитації, що здійснює підготовку фахівців за напрямом “Право”, і створюється як база для практичного навчання та проведення навчальної практики студентів старших курсів. Юридичні Клініки є структурними, окремими підрозділами навчальних закладів [1].

Метою юридичної клініки є:

- підвищення рівня практичних знань, умінь і навичок студентів юридичних спеціальностей;
- забезпечення доступу представників соціально-вразливих груп суспільства до правової допомоги;
- формування правової культури громадян;
- підготовка та навчання студентів у дусі дотримання й поваги до принципів верховенства права, справедливості і людської гідності;
- розширення співробітництва вищих навчальних закладів, що здійснюють підготовку фахівців-юристів, із судовими, правоохоронними органами, органами юстиції, державної влади і місцевого самоврядування, з іншими установами та організаціями;
- впровадження в навчальний процес елементів практичної підготовки студентів-правників у сфері юридичних послуг.

Юридична Клініка сприяє поглибленню навичок студентів майбутніх юристів, сприяє поглибленню зовнішніх зв'язків, Юридичні Клініки досить активно взаємодіють з центрами безоплатної допомоги в регіонах.

Завданням Юридичних Клінік є:

- надання студентам юридичної клініки можливості набуття навичок практичної діяльності за фахом;
- створення місця для проходження студентами навчальної та виробничої практики;

- надання громадянам соціально-вразливих верств населення суспільства безоплатних юридичних консультацій;
- проведення заходів з правової освіти населення;
- забезпечення можливості спілкування студентів під час навчального процесу з фахівцями-практиками судових і правоохоронних органів, інших державних органів та органів місцевого самоврядування з питань їх діяльності;
- створення ефективного механізму обміну інформацією між населенням, засобами масової інформації та юридичною клінікою, що дозволить оперативно реагувати на практичні потреби громадян [2].

Особливо актуальною діяльністю Клініки, відображається в умовах військового стану.

Як актуальний напрямок діяльності Юридичних Клінік можна визначити, більшу взаємодію юридичних Клінік з Центрами безоплатної правової допомоги, правозахисними організаціями, адвокатськими об'єднаннями.

Список використаних джерел:

1. Наказ Міністерства освіти і науки України від 03.08.1996 р., № 592 “Про затвердження типового положення “Про юридичну клініку вищого навчального закладу України”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-06>.

2. Про безоплатну правову допомогу. Закон України від 02.06.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17/card2#Card>.

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Павло Валентинович ЖАРОВ,

*здобувач 3-го освітньо-наукового ступеню освіти
Національного аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського "Харківський
авіаційний інститут"*
<https://orcid.org/0000-0001-7578-2586>
zharov@aspect.legal

Науковий керівник: *Спіцина Г. О., докт. юрид.
наук, професор, завідувач кафедри
права Гуманітарно-правового факультету
Національного аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського "Харківський
авіаційний інститут"*

03.03.22 Верховною Радою України прийнятий (15.03.22 набув чинності) Закон України № 2108-IX, яким включено до Кримінального кодексу України (далі – КК) нову статтю 111-1 «Колабораційна діяльність». Вона складається з 8 частин, що є унікальним для чинного кримінального законодавства України. Але слід мати на увазі, що по суті це різні склади кримінальних правопорушень, при чому деякі з них конкурують між собою та з існуючими складами кримінальних правопорушень.

Об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111-1 КК України, є основи національної безпеки України. За ч. 8 ст. 111-1 КК України, додатковим об'єктом є життя або здоров'я людей, а також право власності. З об'єктивної сторони ст. 111-1 КК України складається, як уже зазначалось, з 8 частин, кожна з яких, крім частини 8, передбачає самостійну форму дій, що становлять колабораційну діяльність [1].

Суб'єкт спеціальний – громадянин України у частинах 1-3, 5, 7 та загальний – за частинами 4, 6. Суб'єктивна сторона кримінальних правопорушень характеризується прямим або непрямим умислом. У ряді складів кримінальних правопорушень за ч. 2, 5, 7 ст. 111-1 КК важливе значення має добровільність (якщо особа здійснювала відповідні дії не добровільно, а під примусом (байдуже яким), склад правопорушення відсутній). Важливе значення для кваліфікації також має мета: за ч. 3 – мета пропаганди; за ч. 6 – мета організації та проведення заходів та активна участь в них задля підтримки держави-агресора або уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України [1].

Поняття колабораційної діяльності, що закріплено у Кримінальному кодексі України, складається з декількох складів кримінальних правопорушень. Так, ч. 1 ст. 111-1 КК тлумачить таку діяльність як публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти

України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України [1]. Склад такого кримінального правопорушення є формальним, і не передбачає настання обов'язкових шкідливих наслідків таких діянь. Вищезазначені дії передбачають кримінальну відповідальність у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років [3, с. 261-263].

Крім того, в ч. 2 ст. 111-1 КК, колабораційною діяльністю також вважається добровільне зайняття громадянином України посади, не пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора [1]. Важливим для кваліфікації дій винної особи за ч. 2 ст. 111-1 є місце вчинення кримінального правопорушення – на тимчасово окупованій території України. За такі дії передбачається кримінальна відповідальність у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої.

Здійснення громадянином України пропаганди у закладах освіти незалежно від типів та форм власності з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України, а також дії громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти, - караються виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або позбавленням волі на строк до трьох років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років. Кваліфікуючі дії винної особи за ч. 3 ст. 111-1 КК слід відмежовувати таку діяльність від більш тяжкого кримінального правопорушення, передбаченого ст. 436 КК – пропаганда війни.

Наступним діянням є передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора, та/або провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора, - караються штрафом до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна. При кваліфікації дій за ч. 4 ст. 111-1 слід враховувати, що поняття «господарська діяльність» визначено в ст. 3 Господарського кодексу України [2]. Слід також мати на увазі, що під провадження господарської діяльності у взаємодії з

незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, потрапляє будь-яке постачання товару, виконання робіт, надання послуг таким органам влади (окупаційній адміністрації) або державі-агресору.

Місцем вчинення можуть бути як тимчасово окуповані території, так і інші території України. Важливо, що суб'єкт злочину за ч. 4 ст. 111-1 є загальним і це не обов'язково громадянин України, але необхідно звернути увагу на те, що господарську діяльність здійснює суб'єкт господарської діяльності.

Добровільне зайняття громадянином України посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора, або добровільне обрання до таких органів, а також участь в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території або публічні заклики до проведення таких незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території - караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої. Для правильної кваліфікації за ч. 5 ст. 111-1 КК слід мати на увазі, що таке кримінальне правопорушення може бути вчинено лише шляхом дії. Також важливим для кваліфікації є місце його вчинення – на тимчасово окупованій території України (крім публічних закликів до проведення незаконних виборів і референдумів на тимчасово окупованій території, адже такі дії можуть бути вчинено і поза межами тимчасово окупованої території) [4, с. 76-83].

Організація та проведення заходів політичного характеру, здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України, за відсутності ознак державної зради, активна участь у таких заходах - караються позбавленням волі на строк від десяти до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої. Слід мати на увазі, що відповідальність за ч. 6 ст. 111-1 КК настає за відсутності у діях винних осіб ознак державної зради, відповідальність за яку передбачена с. 111 КК [1].

Добровільне зайняття громадянином України посади в незаконних судових або правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території, а також добровільна участь громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, та/або в збройних формуваннях держави-агресора чи надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій проти Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, - караються позбавленням волі на строк від дванадцяти до п'ятнадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю

на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої. Як і в ч. 5 ст. 111-1 КК, для кваліфікації дій винного за ч. 7 необхідною ознакою є добровільність [1].

А у випадку, якщо вищезазначені дії призвели до загибелі людей або настання інших тяжких наслідків, відповідне карається позбавленням волі на строк п'ятнадцять років або довічним позбавленням волі, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої. Важливим застереженням є те, що у випадках, коли дії винної особи не охоплюються ознаками, переліченими в ч. 8 ст. 111-1 КК, то можлива додаткова кваліфікація за іншими статтями КК як сукупності злочинів. Слід також зазначити, що колабораціонізм, як явище, по-перше, можливе не лише на окупованих територіях (частина 1 або частина 6 ст. 111-11 КК) [1]. По-друге, ця діяльність полягає у добровільній усвідомленій співпраці з державою-агресором.

Таким чином, основними сферами діяльності, що можуть підпадати під колабораційну діяльність є інформаційна співпраця з державою-агресором (публічна підтримка агресора, заперечення наявності агресії, заклик до підтримки проведення референдумів на окупованих територіях, тощо), дійова підтримка, що виражається у допомозі державі-агресору реалізувати свою політику на окупованих територіях, організовувати та проводити вибори або референдуми, а також – робота на державу-агресора або робота в її інтересах чи економічна співпраця з державою-агресором. При кваліфікації дій винних осіб слід також враховувати певну унікальність кожного конкретного випадку, що потребує ґрунтовного та всебічного аналізу як об'єктивної, так і суб'єктивної сторони діяння.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n3074> (дата звернення: 02.03.2023).
2. Господарський кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 02.03.2023).
3. Баулін Ю.В. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку зі зміною обстановки. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. / НАПрН України, ін-т держави і права ім. В.М. Корецького, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. Т.17: Кримінальне право. С. 261-263.
4. Хряпінський П. В. Підстави звільнення від кримінальної відповідальності за діючим законодавством. *Міжнародний юридичний вісник: збірник наукових праць Національного університету Державної податкової служби України*. 2014. Вип. 1. С. 76–83.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО ГРОШОВОЇ ДОПОМОГИ ПОСТРАЖДАЛИМ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ РУЙНУВАННЯМ МАЙНА ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ

Георгій Юрійович ІВАНОВ,

*студент 3-го курсу групи 736ю
Національного аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського «Харківський
авіаційний інститут»
georgsy.ivanov@gmail.com*

Науковий керівник: *Гордеюк А. О., канд. юрид.
наук, доцент кафедри права гуманітарно-правового
факультету Національного аерокосмічного
університету ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Будь-який збройний конфлікт спричиняє жертви, страждання, руйнацію та знищення нашої власності, нашого матеріального світу, що дарує нам спокійне життя, щастя, тепло, безпеку. Тому одразу із початком збройного конфлікту в Україні у 2014 році постало важливе питання щодо правової регламентації відшкодування та компенсації завданої майнової шкоди та створення відповідних ефективних законодавчих механізмів.

Так, після дати набрання чинності Указу Президента України від 14 квітня 2014 року № 405 “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року “Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України”, грошова допомога надається постраждалим, житло яких пошкоджено внаслідок надзвичайної ситуації або проведення робіт з ліквідації її наслідків та які відмовилися від евакуації, відселення та залишилися на попередньому місці проживання та/або в межах відповідного населеного пункту. Також грошова компенсація надається постраждалим, які є власниками житла, яке перебуває на контрольованих Україною територіях та було зруйновано внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією Російської Федерації [1].

Важливо зазначити також, що до зазначеного Указу Президента України було прийнято постанову Кабінету Міністрів України за № 947 від 18.12.2013 р. про затвердження Порядку надання та визначення розміру грошової допомоги постраждалим від надзвичайних ситуацій та розміру грошової компенсації постраждалим, житлові будинки (квартири) яких зруйновано внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією Російської Федерації (далі – Порядок), а у вересні 2020 року Кабінетом Міністрів України було внесено зміни в цей Порядок, тому на сьогодні чинна його нова редакція [2].

У разі коли зруйноване чи пошкоджене житло перебуває у спільній частковій власності кількох постраждалих, документи, необхідні для отримання грошової допомоги або компенсації, визначені в цьому Порядку, подаються окремо від імені кожного постраждалого. Грошова допомога та компенсація є одноразовими. Повторна виплата коштів за один об'єкт житла (крім виплати грошової компенсації за частину того ж самого зруйнованого житла) не допускається.

Варто зазначити, що постраждалі, яким виплачено грошову допомогу або компенсацію за зруйновану або пошкоджену квартиру (житловий будинок), втрачають право на отримання пільг і компенсацій, передбачених у частині восьмій статті 86 та частині другій статті 89 Кодексу цивільного захисту України. Таким чином, після отримання одноразової грошової допомоги або компенсації постраждалі втрачають право на: на забезпечення за рахунок держави житлом; оплату вартості проїзду, витрат на перевезення майна залізничним, водним або автомобільним видами транспорту (крім випадків, коли транспортні засоби надаються безоплатно); одержання безвідсоткової позики на господарське обзаведення у порядку та розмірі, встановлених Кабінетом Міністрів України [3].

Слід також вернути увагу на визначені у Порядку документи, що необхідно додати для отримання відповідної послуги: заява про проведення обстеження житла, зруйнованого внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією Російської Федерації; копія документа, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України, або документа, що посвідчує особу та підтверджує її спеціальний статус; копія одного з передбачених Податковим кодексом України документа з даними про реєстраційний номер облікової картки платника податків (крім випадків, коли постраждалим є іноземець, особа без громадянства або особа, яка через свої релігійні переконання в установленому порядку відмовилася від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податку та повідомила про це відповідному контролюючому органу і має відмітку в паспорті громадянина України) (крім іноземців та осіб без громадянства); нотаріально завірени копії документів, що підтверджують наявність права власності у постраждалого на житло на момент подання заяви про проведення обстеження житла.

Щоб отримати грошову компенсацію необхідно подати до органів місцевого самоврядування, а у разі їх відсутності - відповідних військово-цивільних адміністрацій населених пунктів за місцем розташування житла перший пакет документів, визначений у переліку, на кожен окремий об'єкт житла. Протягом 5 календарних днів з моменту надходження заяви заявник отримує повідомлення про рішення та дату проведення обстеження житла (яке здійснюється у строк не більше 30 календарних днів з моменту прийняття такого рішення). Протягом 3 робочих днів з моменту проведення обстеження безоплатно заявник отримує від органу місцевого самоврядування/військово-цивільної адміністрації: акт обстеження житла; довідку про визнання особи постраждалою внаслідок надзвичайної ситуації.

Наступник кроком необхідно зареєструвати у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно припинення права власності на зруйноване житло. Для цього слід звернутися до державного реєстратора та подати: акт

обстеження житла; документ, що посвідчує право власності на об'єкт нерухомого майна.

Після отримання довідки про визнання особи постраждалою внаслідок надзвичайної ситуації постраждали, їх законні представники або представники, які діють на підставі нотаріально посвідченої довіреності, додатково подають другий пакет документів органам місцевого самоврядування, а в разі їх відсутності - військово-цивільним адміністраціям населених пунктів:

1) заяву у довільній формі про виплату грошової компенсації. У заяві зазначаються реквізити банківської картки (карткового рахунка у банку), на яку (який) перераховується компенсація, та зазначається, що заявник не звертався за виплатою до інших органів місцевого самоврядування, а в разі їх відсутності - військово-цивільних адміністрацій населених пунктів;

2) копію довідки про визнання особи постраждалою внаслідок надзвичайної ситуації;

3) копію акту обстеження житла;

4) інформаційну довідку (витяг) з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно про припинення права власності на житло у зв'язку з його знищенням, яка видається в установленому порядку на підставі акту обстеження житла.

Протягом 3 робочих днів з дати прийняття постраждалому надсилається рішення щодо надання (із зазначенням розміру) або відмови в наданні грошової компенсації. Результатом вище вказаних дій зацікавлених осіб може бути: рішення про надання грошової компенсації рішення про відмову у наданні грошової компенсації. Отримати результати надання послуги заявник може особисто або через законного представника, поштовим відправленням на вказану при поданні заяви адресу (рекомендованим листом) [4].

У Порядку визначаються підстави для відмови у наданні послуги, а саме: встановлення обставин, що свідчать про подання постраждалим документів, що містять недостовірну інформацію; повторне подання заяви постраждалим, якому раніше було виплачено грошову компенсацію або який вже включений в подання до Мінреінтеграції; реєстрація постраждалим права власності на житло після моменту його руйнації (крім винятків, встановлених Порядком надання та визначення розміру грошової допомоги постраждалим від надзвичайних ситуацій та розміру грошової компенсації постраждалим, житлові будинки (квартири) яких зруйновано внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією Російської Федерації).

Скаргу може подавати: оскаржувач, представник оскаржувача. Органи, до яких оскаржується це Окружний адміністративний суд.

Отже, спираючись на зроблений аналіз змісту Порядку про надання компенсації у зв'язку із зруйнуванням майна постраждалих у наслідок збройною агресією Російської Федерації можемо зробити висновок, що держава гарантує й встановлює чітку процедуру отримання грошової допомоги, але при цьому залишається питання щодо активного інформування про можливість її здійснення зацікавленими особами. На жаль на сьогодні уся урядова відповідальність у забезпеченні прозорості та відкритості відповідної правової інформації для громадян обмежується тільки дистанційним методами

інформування. Так, громадяни можуть звернутися за допомогою через державні сайти, центри Безоплатної правової допомоги, використання додатку Дія, проте чи можна обмежуватися тільки цим? Ми вважаємо, що доцільно активно сповіщати громадськість через ЗМІ, а також через органи державної влади або місцевого самоврядування, шляхом надсилання певним особам повідомлень про можливість оформлення грошової допомоги (компенсації).

Якщо хочемо побудувати вільну, незалежну, демократичну державу, то даючи тільки гарантії, ми нічого не досягнемо, кожен має проявляти ініціативу, особливо сама держава, тобто зробити так, щоб механізм реалізації цих гарантій дійсно ефективно почав працювати.

Список використаних джерел:

1. Указ Президента України №405/2014 “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року “Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України””. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4052014-16886> (дата звернення: 04.01.2023)
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 2 вересня 2020 р. № 767 “Питання виплати грошової компенсації постраждалим, житлові будинки (квартири) яких зруйновано внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією Російської Федерації”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/767-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 04.01.2023)
3. Кодекс цивільного захисту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (дата звернення: 05.01.2023)
4. Грошова компенсація за зруйноване житло внаслідок збройної агресії РФ. Портал Дія. URL: <https://guide.dii.gov.ua/view/pryiniattia-rishennia-pro-nadannia-hroshovoi-kompensatsii-postrazhdalym-zhytlovi-budynky-kvartyry-iakykh-zruinovano-vnaslidok-na-0fe6e45b-3d5a-4f44-a4b6-b3e750c76891> (дата звернення: 05.01.2023)
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 326 “Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.01.2023)
6. Стягнення компенсації за пошкоджене/зруйноване майно внаслідок збройного конфлікту. Безоплатна правова допомога. URL: <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php> (дата звернення: 03.12.2022)

ОСОБЛИВІСТЬ ПІДГОТОВКИ МАТЕРІАЛІВ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗ

Катерина ІСМАТОВА,

*студентка 4 курсу групи ПЗдср-19-3
факультету № 6 Харківського національного
університету внутрішніх справ
brancevaekaterina379@gmail.com*

Науковий керівник: *Щербаковський М. Г., докт.
юрид. наук, професор, завідувач кафедри
кримінального процесу, криміналістики
та експертології факультету № 6 Харківського
національного університету внутрішніх справ*

Судова експертиза це процесуальна дія, яка полягає в дослідженні експертом, за завданням слідчого або судді, речових доказів та інших матеріалів з метою встановлення фактичних даних та обставин, що мають значення для правильного вирішення справи. Експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, яких залучають сторони кримінального провадження або слідчий суддя за клопотанням сторони захисту у випадках та порядку, передбачених статтями 244 та 332 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Ефективність проведення експертизи безпосередньо залежить від якості підготовки об'єктів дослідження. Процес підготовки експертизи може бути представлений певним алгоритмом послідовних дій, який включає такі основні складові.

Збирання необхідних матеріалів (вихідних даних, об'єктів). Такими матеріалами насамперед є досліджувані об'єкти (речові докази, документи, живі особи, трупи, зразки порівняння та ін.), щодо яких слідчий (суд) повинен з'ясувати певні питання. Досліджувані об'єкти збираються у ході проведення слідчих (розшукових), судових дій або в наслідок витребування.

Вибір моменту призначення експертизи. За загальним правилом судова експертиза повинна бути призначена якомога швидше з урахуванням терміну її проведення. Вибір моменту призначення експертизи пов'язане з особливостями розслідуваного злочину, передбачає визначення її місця у системі інших слідчих (розшукових) дій, обумовлено тактичними міркуваннями. Своєчасність призначення експертизи забезпечується плануванням цієї слідчої дії. Визначаючи момент призначення експертизи, слід мати на увазі: наявність або відсутність необхідних матеріалів для проведення експертного дослідження; властивості та стан об'єктів експертного дослідження; необхідність та можливість отримання зразків порівняння; особливості експертного дослідження (складність, наявність відповідних

методик, час проведення тощо); слідчу ситуацію, що складається у кримінальному провадженні.

Визначення предмету судової експертизи. Предмет експертизи – це обставини, фактичні дані, що необхідно встановити в процесі експертизи на основі спеціальних знань і дослідження наданих матеріалів. Предмет експертизи визначається питаннями, поставленими перед експертом, слідчим або судом.

Формулювання запитань експерту, визначення об'єму дослідження. Згідно із законом перед експертом можуть бути поставлені тільки такі питання, для вирішення яких необхідні наукові, технічні або інші спеціальні знання за виключенням питань права. Існують Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення експертиз (затверджені наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 р. № 53/5), які містять типові переліки питань стосовно різних видів експертиз. Такі переліки питань є орієнтуючими.

Питання експерту повинні відповідати таким основним вимогам:

– не виходити за межі спеціальних знань експерта і не мати правового характеру;

– бути визначеними, конкретними та короткими;

– мати логічну послідовність;

– характеризуватися повнотою та мати комплексний характер.

– вибір експертної установи і підготовка необхідних матеріалів для експертного дослідження полягає в тому, що в ході проведення слідчих дій (огляду, обшуку, відтворення обстановки та обставин події) слідчий отримує інформацію про обставини події, а також предмети, речі, документи, інші об'єкти, що мають значення для правильного вирішення кримінальної справи.

Аналізуючи отримані матеріали, слідчий визначає, які саме питання, пов'язані з розслідуваною подією, підлягають установленню за допомогою експертних досліджень і чи наявний у справі матеріал є достатнім для вирішення цих питань. Для вирішення питання щодо достатності обсягу вихідного матеріалу доцільно залучити спеціаліста (зазвичай, майбутнього експерта). У випадку, коли спеціаліст визнає зібраний обсяг матеріалу недостатнім, слідчий вживає заходів до отримання додаткового матеріалу за рекомендацією спеціаліста, зокрема отримання порівняльних зразків для майбутнього експертного дослідження. Під зразками слід розуміти матеріальні об'єкти, що надаються експертові для порівняння з об'єктами, які ідентифікуються чи діагностуються.

Підставою для проведення експертизи відповідно до чинного законодавства є процесуальний документ про призначення експертизи, складений уповноваженою на те особою (органом), або договір з експертом чи експертною установою, укладений за письмовим зверненням особи у випадках, передбачених законом, в якому обов'язково зазначаються її реквізити, номер справи або кримінального провадження або посилання на статтю закону, якою передбачено надання висновку експерта, перелік питань, що підлягають вирішенню, а також об'єкти, що підлягають дослідженню.

Експерт сам визначає, які методи і засоби повинні бути застосовані в ході дослідження. Він не має права використати лише прийоми, які призводять до

руйнування чи знищення об'єктів, що досліджуються. Якщо без руйнування чи знищення об'єкта вирішити поставлене питання неможливо, експерт повинен одержати на це згоду слідчого (судді). Експерт також не має права обмежити обсяг запропонованого йому дослідження. Однак експерт має право розширити обсяг досліджень, зазначивши у висновку обставини, які мають значення для справи, з яких йому не були поставлені питання.

Експертиза проводиться за завданням слідчого тільки щодо порушеної кримінальної справи. Юридичною або правовою підставою проведення експертизи є наявність постанови про проведення експертизи (ч. 2 ст. 196 КПК).

Згідно з процесуальним законодавством України експертами виконуються первинні, додаткові, повторні, комісійні та комплексні експертизи.

Первинною є експертиза, коли об'єкт досліджується вперше.

Додатковою є експертиза, якщо для вирішення питань щодо об'єкта, який досліджувався під час проведення первинної експертизи, необхідно провести додаткові дослідження або дослідити додаткові матеріали (зразки для порівняльного дослідження, вихідні дані тощо), які не були надані експертові під час проведення первинної експертизи.

Повторною є експертиза, під час проведення якої досліджуються ті самі об'єкти і вирішуються ті самі питання, що й при проведенні первинної (попередніх) експертизи (експертиз).

Комісійною є експертиза, яка проводиться двома чи більшою кількістю експертів, що мають кваліфікацію судового експерта за однією експертною спеціалізацією (фахівцями в одній галузі знань). Комісія експертів може утворюватися органом (особою), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), або керівником експертної установи.

Комплексною є експертиза, що проводиться із застосуванням спеціальних знань різних галузей науки, техніки або інших спеціальних знань (різних напрямів у межах однієї галузі знань) для вирішення одного спільного (інтеграційного) завдання (питання). До проведення таких експертиз у разі потреби залучаються як експерти експертних установ, так і фахівці установ та служб (підрозділів) інших центральних органів виконавчої влади або інші фахівці, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. (зі змінами станом на 09.09.2021) ст. 196 КПК).
2. Щербаковський М. Г. Судова експертологія : посібник. Харків, ХНУВС. 2009. 192 с.
3. Закон України "Про судову експертизу" від 25.02.1994 р. № 4038 в ред. від 09.07.2007 р.

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТТЯ «КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ»

Олександр Олександрович КЕЧКО,

*студент 4-го курсу Херсонського
державного університету*

Науковий керівник: *Стратонов В. М., докт. юрид.
наук, професор, професор кафедри національного,
міжнародного права та правоохоронної діяльності
Херсонського державного університету*

Кримінальна відповідальність являється основою в системі юридичної відповідальності яка забезпечуються державним примусом. Якщо провести порівняння українського кримінального законодавства з іншими аналогічними нормативними документами то побачимо, що підхід до даного питання хоча і співпадає в основних завданнях та все ж різниця за певними визначеннями.

Перш за все, це при визначенні завдань спільним є те, що вони направлені на визначення дій (бездіяльності) суспільно небезпечними за які повинна наступати відповідальність. Це підтверджено ч. 2 ст. 1 Кримінального кодексу (далі КК) України [1].

Проте в кримінальному кодексі Республіки Болгарії аналогічна норма трактується дещо ширше, а саме поряд з визначенням які суспільно небезпечні діяння вважаються злочинними і які покарання за них передбачено додається, як на нашу думку досить важливе визначення, а саме: “передбачені випадки коли замість покарання можуть бути застосовані заходи громадського впливу і виховання [2].

В кримінальному кодексі Голландії взагалі пішли від зворотного, ст. 1 передбачає: “не карається особа за дії які не вчиняла кримінальне правопорушення передбачене законом, діючим на час вчинення злочину” [3].

Дуже цікавим є досвід Польщі, перш за все на відміну від інших країн, задачі покарання визначені в першому розділі який визначає “Принципи кримінальної відповідальності” де в ст.1 § 1. зазначено: “Кримінальній відповідальності підлягає лише та особа яка вчинила діяння заборонене законом під погрозою покарання законом який діє під час вчинення злочину.

У § 2. Не являється злочином заборонена дія, суспільна небезпечність якої незначна. У ст. 3 Покарання та інші заходи, передбачені дією Кодексу застосовуються з урахуванням принципу гуманізму, особливо поваги до гідності людини [4].

Не можемо залишити поза увагою і Турецьке законодавство, у якому на нашу думку існують досить цікаві особливості щодо притягнення до відповідальності, а саме у ст. 3 зазначено “Особа яка скоїла злочин в Турції, підлягає покаранню за турецьким законодавством, повторно особа може бути притягнута до відповідальності перед судом Турції, якщо навіть по

відношенню до неї був винесений вирок іншою державою [5]. Такі дії відбуваються за поданням міністра юстиції.

Таким чином ми спостерігаємо, що будь яке законодавство передбачає настанні несприятливих наслідків для правопорушника, включає негативну оцінку правопорушення та його суб'єкта. Водночас кримінальна відповідальність, будучи реакцією держави на вчинення правопорушення характеризується низкою властивих лише їй рис, а саме:

- застосовується до правопорушника, виключаючи відповідальність третіх осіб;
- застосовується державний примус у вигляді покарання;
- передбачаються несприятливі наслідки для правопорушника.

Порівнюючи та проводячи аналіз законодавства ми прийшли до висновку, що в чинному КК України поняття "кримінальна відповідальність" не розкривається, хоча вживається в його тексті досить часто. Оскільки кримінальна відповідальність є одним із видів юридичної відповідальності. Його необхідно розуміти, як відповідну реакцію держави на кримінальне правопорушення, Також у кримінальному праві відсутнє єдине розуміння кримінальної відповідальності, оскільки одні автори порівнюють її з кримінальним покаранням, деякі вважають, що це конкретні кримінально-правові відносини тощо [6, с. 119].

З цієї точки зору юридичну відповідальність можна визначити як вид і як ступінь вини особи, яка вчинила злочин, в межах певних прав і свобод людини, у встановленому законом порядку. Про це йде мова не лише в законодавстві України, але і в інших державах.

Деталізуючи визначення поняття кримінальної відповідальності ми встановили, що вона має свої особливості, а саме:

- це реальна взаємодія між правоохоронними органами і судами та особами, які ідентифіковані як злочинці;
- кримінальна відповідальність сприймається, як вид так і міра покарання в процесі якої наступають обмеження аж до позбавлення волі, проте можуть наступати наслідки відповідальності і майнового чи іншого характеру (штраф, позбавлення права обіймати певні посади), проте ці види покарань визначаються лише законодавством, до того ж можуть бути, як основним видом покарання так і додатковим;
- дотримання таких обмежень є вимушеним, а не добровільним;
- кримінальна відповідальність настає лише за умови вчинення правопорушення, на якому і будується така відповідальність [7, с. 57].

Таким чином, кримінальна відповідальність це примушення особи, яка вчинила правопорушення, до державного осуду, а також обмеження особистого, майнового чи іншого характеру, передбачені Кримінальним кодексом, які визначаються рішенням суду і накладаються на правопорушника виконання яких покладається на спеціальні державні органи.

Наприклад, в Голландії відповідно до статті 14 d нагляд за дотриманням умов виконання покладено на Службу Публічного Обвинувачення [3, с.118].

З моменту вчинення особою злочину між нею та державою виникають певні правовідносини, а тому така особа та держава мають взаємні права та обов'язки.

Злочинець отримує судимість за вчинене правопорушення, а також можуть наступати певні позбавлення та обмеження згідно з Кримінальним кодексом. Водночас він має право на застосування положень Кримінального кодексу, який регламентує його поведінку, забезпечує йому реалізацію його прав, тощо. І це ми вже спостерігали в законодавстві Польщі де мова йде про реалізацію права щодо гідності особи [4].

Держава, у свою чергу, має право засуджувати злочинців і їх дії, які вони вчинили, але водночас зобов'язана забезпечити належну кваліфікацію вчинених дій і визначення покарань відповідно до вимог Кримінального кодексу.

Кримінальна відповідальність настає з моменту набрання законної сили обвинувальним вироком суду і, за загальним правилом, припиняється зі скасуванням вироку [8].

Таким чином спостерігаємо, що інколи відповідальність прямо ототожнюється з покаранням, але покарання є заходом примусу, яке застосовується від імені держави за вироком суду до правопорушника, а кримінальна відповідальність це примушення особи, яка вчинила правопорушення, до державного осуду, а також обмеження особистого, майнового чи іншого характеру, передбачені Кримінальним кодексом, які визначаються рішенням суду і накладаються на правопорушника виконання яких покладається на спеціальні державні органи.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України із змінами і доповненнями URL: https://ips.ligazakon.net/document/T012341?an=3&ed=2021_10_05 (дата звернення 10.02.2023)
2. Кримінальний кодекс Республіки Болгарія / наук. ред. к.ю.н., проф. Лукашова А.І. Переклад з болгарського Мілушева Д.В. СПб. Видання Юридичний центр Прес, 2001. 298 с. С.2.
3. Кримінальний кодекс Голандії / наук. редактор Волженкін Б. В. Переклад Миронова І. В.: 2ге видання. СПб. Видання Юридичний центр Прес, 2001. 510 с. С.106.
4. Кримінальний кодекс республіки Польща / наук. ред. к.ю.н., проф. Лукашова А. І., к.ю.н. Саркісової Е. А. переклад Барілович Д. А. СПб. Видання Юридичний центр Прес, 2001. 234 с. С.1.
5. Кримінальний кодекс Турції / вступ доктора права Аджара Х. Науква ред. і переклад Сафарова Н., Бабаєва Х. СПб. Видання Юридичний центр Прес, 2003. 374 с. С.6.
6. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 29 груд. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 11.02.2023).
7. Бобровник С. В. Юридична відповідальність : поняття, природа, сутність / Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник / За ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. К.: Юрінком Інтер, 2006. С. 502;
8. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 12.02.2023).

НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Микола Васильович КОВАЛЕНКО,

здобувач вищої освіти третього освітньо-наукового рівня (доктор філософії з Права) Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського “Харківський авіаційний інститут”
<https://orcid.org/0000-0002-8232-3158>
m.v.kovalenko@khai.edu

Науковий керівник: Стародубцев А. А., докт. юрид. наук, доцент, професор закладу вищої освіти кафедри права гуманітарно-правового факультету Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського “Харківський авіаційний інститут”

Воєнний стан — це такий порядок життя в державі, під час якого частково обмежуються конституційні права і свободи людини, громадянина та юридичних осіб. Воєнний стан в країні передбачає особливий порядок функціонування держави, а отже і суб'єктів надання адміністративних послуг. Таким чином, виникають питання щодо можливості надання або ж отримання певних адміністративних послуг.

Згідно зі статтею 40 Конституції України, кожен має право письмово або особисто звертатися із індивідуальною чи колективною скаргою до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб цих органів, а вони, у свою чергу, зобов'язані розглянути скаргу та надати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк [1].

Відповідно до Закону України про затвердження Указу Президента України “Про введення воєнного стану в Україні” від 24 лютого 2022 року №2102-ІХ суб'єкт звернення має право на отримання адміністративних послуг навіть у період воєнного стану [2].

Відповідно до статті 64 Конституції України, статей 12 та 20 Закону України “Про правову систему воєнного стану”, Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64 “Про введення воєнного стану в Україні”, Кабінет Міністрів України постановив [3]:

- На період дії воєнного стану в Україні, зупинити строки надання адміністративних послуг суб'єктом надання;
- На період дії воєнного часу, припинити видачу дозвільним органом документів дозвільного характеру;
- Після припинення чи скасування воєнного стану на певній території України, поновити зупинені строки впродовж місяця.

12 травня 2022 року Верховна Рада України прийняла Закон “Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування в умовах воєнного стану”, відповідно до

чого центральна влада громад, у яких центри надання адміністративних послуг розташовані на територіях, де ведуться бойові дії, може самостійно визначати особливості надання різних послуг. Також варто зауважити, що строки звернення та надання послуг зупиняються, якщо звісно це не передбачено Постановою Кабінету Міністрів України [4].

Адміністратори центрів надання адміністративних послуг, посадові особи органів самоврядування, переміщені з районів, де велися бойові дії, мають право переважного призначення без конкурсу на вакантні посади у місцеві органи самоврядування, за наявності громадянства України, освіти та досвіду роботи [5].

Також, на сьогодні відомо, що на території, де ведуться бойові дії, відновлено роботу державних реєстрів та є можливість надання наступних адміністративних послуг [6]:

- паспортних послуг (ЄДРЗ) з 13 квітня 2022 року;
- водійських посвідчень (ЄДРМУ) з 2 травня 2022 року;
- реєстрація бізнесу з 1 червня 2022 року (Національний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань);
- реєстрація нерухомого майна з 6 червня 2022 року (Національний реєстр прав на нерухоме майно).

Посадові особи мають право здійснювати реєстраційні дії відносно фізичних осіб-підприємців, усіх видів юридичних осіб та громадських формувань, а також приймати рішення про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, якщо, звісно, переліком не врегульовані дані обмеження. Державна реєстрація вище перелічених груп може проводитися на підставі електронних документів, створених відповідно до законодавчих вимог, надісланих заявником державному реєстратору, посадовим особам електронною поштою або ж з використанням інших засобів зв'язку. Електронні копії паперових документів приймаються за наявності кваліфікованого електронного підпису заявника [7].

Якщо переліком не врегульовані певні обмеження, тоді державна реєстрація проводиться невідкладно після надходження усіх необхідних документів, незалежно від місцезнаходження об'єкта нерухомого майна, юридичної особи, фізичної особи - підприємця або ж громадського формування. Не справляється адміністративний збір за державну реєстрацію благодійних організацій та громадських формувань, які створені заради надання допомоги [5]:

- Збройним Силам України;
- іншим військовим організаціям;
- правоохоронним органам;
- органам цивільного захисту;
- громадам добровільно утворених територій;
- особам, які гарантують забезпечення національної безпеки та оборони;
- особам, що стримують іноземну збройну агресію;
- особам, що постраждали або можуть постраждати від такої збройної агресії.

Задля спрощеного надання адміністративних послуг державного та публічного сектору – активували та покращили веб-портал Дія (скорочено від

“Держава і Я”). Він складається з урядового порталу та мобільного додатку (застосунку) під державним брендом Дія, створений Міністерством цифрової трансформації України. Додаток дозволяє зберігати такі документи, як: водійські права, внутрішні та закордонні паспорти, а також інші документи у власному телефоні, а також передавати їх копії задля отримання банківських чи поштових послуг, поселення в готелі або ж інших різних життєвих ситуацій. Варто зауважити, що завдяки порталу Дію можна отримати доступ до державних послуг, як-от [8, с. 13]:

- ЄМалятко - комплексна послуга, пов'язана з народженням дитини, яка об'єднує до 9 державних послуг від різних органів влади;
- Зареєструвати бізнес та ФОП онлайн;
- Сплатити податки та подати звітність;
- Підписати будь-які документи;
- Змінити місце реєстрації та багато іншого.

Відповідно до заяв Міністерства вже у 2024 році планують перевести 100% державних послуг до порталу Дія. Станом на травень 2022 року у додатку та на порталі зареєстровано більше 17 мільйонів користувачів. Також на порталі у вільному доступі знаходиться 72 сервіси, у застосунку ж – 9 сервісів і 15 цифрових документів [9, с. 174].

Також вже у 2022 році була розроблена Дія Центри – мережа центрів надання адміністративних послуг, вони мають єдині стандарти щодо якості послуг, такі як: зручно, швидко, просто та захищено [10].

Загалом в Україні за офіційними даними нараховується більше 1,5 тисяч адміністративних послуг. Надання простих адміністративних послуг у багатьох інших країнах зазвичай займає 5-10 хвилин, у той час, як в Україні цей процес займає місяць походів до різних органів державної влади та зібрання довідок.

Громадяни найбільше скаржаться на складну та тривалу процедуру отримання послуг. В основному проблема існує саме тому, що офіси держустанов розташовані і різних місцях, через це громадянину доводиться виконувати функцію кур'єра, що стосується комунікації між ними. Візьмемо до уваги наступний приклад: після народження дитини, необхідно відвідати три різних інстанції [11, с. 72]:

- РАЦС, аби зареєструвати факт народження дитини;
- Зазвичай ЖЕК для того, щоб зареєструвати місце проживання дитини в міграційній службі;
- Відділ соціального захисту населення для того, аби розпочати процедуру отримання допомоги у соціальній службі.

Сучасній системі надання адміністративних послуг, відносно зручності для приватних осіб, властива велика кількість проблем об'єктивного та суб'єктивного характеру. Деякі недоліки навіть є законними з погляду законодавства [12, с. 13]:

1) Адміністративні органи розташовані територіально віддалено один від одного, що призводить до витрачання значних зусиль особи, якій потрібно їх відвідувати;

2) У великій кількості органів встановлено обмеження щодо днів та годин прийому громадян, так звані “прийомні” та “неприйомні” години, які зазвичай встановлюють без урахування зручності для клієнтів;

3) Громадяни обмежені у своїх знаннях щодо надання адміністративних послуг, оскільки відсутня достатня інформація про порядок їх отримання та надання;

4) Надання певних послуг займає необґрунтовано довгий термін;

5) Часте фактичне змушення осіб до отримання супутніх платних послуг, таких як ксерокопіювання, консультування, сплати “благодійних” внесків, оформлення відносин через своєрідні “договори”.

Підсумовуючи все вищезазначене, хочеться звернути увагу на те, що попри введення воєнного стану, бойові дії на багатьох територіях України, часті масовані ракетні обстріли – система надання адміністративних послуг функціонує стабільно. Навіть за таких незручних і складних умов продовжується як особисте, так і онлайн надання адміністративних послуг усім, хто цього потребує. Я вважаю, що аби підняти рівень надання адміністративних послуг необхідно:

– спростити та модернізувати систему надання адміністративних послуг;

– забезпечити вчасне надання адміністративних послуг;

– гарантувати вільний доступ до адміністративного органу в момент, коли необхідно отримати адміністративні послуги, а також безперешкодне та безкоштовне отримання бланків та інших формулярів, які потрібні для звернення;

– затвердити обґрунтовану та доступну вартість надання адміністративних послуг, та забезпечити достатню кількість інформації щодо цього;

– забезпечити прозорість та відкритість процесу надання адміністративних послуг, аби кожен бажаючий міг безперешкодного отримати інформацію щодо надання адміністративних послуг, як на офіційних сайтах, так і у додатках або порталах, як от Дія.

На мою думку, якщо взяти до уваги мої пропозиції щодо процесу надання послуг, то якість з легкістю можна буде покращити, що гарантуватиме високий рівень надання адміністративних послуг в Україні.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Редакція від 01.01.2020. URL: <http://surl.li/lwrs> (дата звернення: 26.01.2023).

2. Про затвердження Указу Президента України “Про введення воєнного стану в Україні”: Закон України від 24.02.2022. № 2102-IX. URL: <http://surl.li/ccssz> (дата звернення: 26.01.2023).

3. Про зупинення строків надання адміністративних послуг та видачі документів дозвільного характеру: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 р. № 165. Редакція від 12.07.2022. URL: <http://surl.li/bsyvb> (дата звернення: 26.01.2023).

4. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану: Закон України від 12.05.2022 р. № 2259-IX. URL: <http://surl.li/cahxcq> (дата звернення: 26.01.2023).

5. Як працюють центри надання адміністративних послуг у воєнний час? Верховна Рада України. URL: <http://surl.li/eorak> (дата звернення: 26.01.2023).

6. Роз'яснення щодо функціонування деяких особливостей надання адміністративних послуг на період дії воєнного стану та протягом одного місяця після його припинення чи скасування. Миколаївська міська рада. URL: <http://surl.li/eorbp> (дата звернення: 26.01.2023).

7. Деякі питання державної реєстрації в умовах воєнного стану та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 164 : Постанова від 06.03.2022 р. № 206. URL: <http://surl.li/bpzly> (дата звернення: 26.01.2023).

8. Муленко В. Діджиталізація сфери послуг України під час військового стану. *III міжнародна науково-практична конференція учених та студентів "Цифрова економіка як фактор інновацій та сталого розвитку суспільства"*, м. Київ, 6–7 груд. 2022 р. С. 13. URL: <http://surl.li/eoreh> (дата звернення: 26.01.2023).

9. Кожушко О. О. Переваги та проблеми впровадження і застосування електронних адміністративних послуг в Україні. *V Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої світлій пам'яті доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова*, м. Хмельницький, 17.06.2022 р. С. 173-175. URL: <http://surl.li/eorfi> (дата звернення: 26.01.2023).

10. Що таке Дія центри? URL: <http://surl.li/eorgv> (дата звернення: 26.01.2023).

11. Буханевич О. М. Проблеми надання адміністративних послуг в Україні. 14-те вид. Наук. вісн. Міжнар. гуманітар. ун-ту, 2015. С. 71-73. URL: <http://surl.li/eqxmb> (дата звернення: 26.01.2023).

12. Проблеми законодавства і практики у сфері надання адміністративних послуг. U-LEAD. С. 26. URL: <http://surl.li/eqxms> (дата звернення: 26.01.2023).

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КРИПТОВАЛЮТИ В УКРАЇНІ

Дар'я Вадимівна КОЛОМИЦЬКА,

*студентка 4-го курсу групи 748ю Національного
аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського «Харківський
авіаційний інститут»
kolomitskaya23@gmail.com*

Науковий керівник: *Гуцу С. Ф., канд. юрид. наук,
доцент кафедри права гуманітарно-правового
факультету Національного аерокосмічного
університету ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Розвиток сучасного суспільства нерозривно пов'язаний з впровадженням цифрових технологій та створенням механізмів правового регулювання відносин у цій сфері. Глобалізаційні процеси та розвиток ринку сучасних технологій суттєво впливають на розвиток віртуальних активів, зокрема і криптовалюти. Ще кілька років тому криптовалюта була розглянута як модний тренд, але з появою законодавчого регулювання інструментів фінансового права стало очевидно, що ця сфера є ключовим напрямом реформування фінансових відносин загалом [1, с. 253]. Нині криптовалюта стає більш поширеним засобом платежу, Україна не є винятком і тому криптовалюта потребує ефективного правового регулювання.

Згідно до звітів платформи Chainalysis, Україна має високе місце у рейтингу за загальним використанням криптоактивів. За звітом "Географія криптовалют" за 2022 рік, Україна посідає 3 місце в світі за рівнем прийняття криптовалют, оскільки вона є одним з лідерів за обсягами транзакцій на централізованих криптовалютних платформах [2].

Водночас в Україні ще не визначено остаточний правовий статус криптовалют та відносин, які виникають у зв'язку з їх використанням. Категорія "криптовалюти" визнається відносно новою та не розкритою в юридичній доктрині. Мандрик В.О. визначає, що криптовалюта – це цифровий актив, що є засобом обміну та використовує криптографію для безпеки своїх транзакцій, контролю створення додаткових одиниць та для перевірки передачі активів [3, с. 67]. Тобто криптовалюта є цифровими грошами, в основі якої лежить технологія криптографії. Така валюта не має фізичного вигляду, а існує тільки в електронному вигляді, тобто є комп'ютерним кодом. Перевагами такої валюти деякі дослідники відмічають анонімність використання, неможливість підробки, доступність, захищеність та децентралізованість. Правова природа криптовалют відносно не визначена. Деякі правники зазначають, що вона має складну природу, а це унеможливорює віднесення її до будь з яких існуючих правових режимів, зокрема: грошових

коштів, валюти, електронних грошей, валютних цінностей, цінних паперів, грошового сурогату тощо [4, с. 2].

Однією з найперших спроб регулювання криптовалюти можна визнати рекомендаційні роз'яснювальні документи які було оприлюднено Національним банком України "Роз'яснення щодо правомірності використання в Україні "віртуальної валюти/криптовалюти" Bitcoin" від 10.11.2014р. У цьому роз'ясненні Національний банк України розглядав "віртуальну валюту/криптовалюту" Bitcoin як грошовий сурогат, який не має забезпечення реальною вартістю і не може використовуватися фізичними та юридичними особами на території України як засіб платежу, оскільки це протирічить нормам українського законодавства. Втім вже у 2020 році були внесені зміни до Закону України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдженню зброї масового знищення", де дали визначення поняттю криптовалюти як віртуальному активу, а саме: "цифровий вираз вартості, яким можна торгувати в цифровому форматі або переводити, і який може використовуватися для платіжних або інвестиційних цілей". Все це дозволило зробити великий крок до легалізації криптовалюти та її подальшого правового регулювання.

17 лютого 2022 року був прийнятий Закон України "Про віртуальні активи" [5], який став наступним кроком до визнання криптовалюти. Проте слід зазначити, що у Законі відсутнє пряме визначення поняття "криптовалюта", він розглядає більш широку економічну категорію – "віртуальні активи". Згідно цього Закону віртуальні активи визначаються як нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Аналізуючи таке визначення віртуального активу, можемо дійти до висновку, що законодавець не обмежує його розуміння виключно криптовалютою. Розкриття змісту цього поняття як нематеріального блага, вираженого сукупністю даних у електронній формі, дозволяє відносити до віртуальних активів не лише криптовалюту, але й будь-який NFT токен, тобто унікальні, невзаємозамінні криптографічні токени, а також будь-які масиви даних, збережені та відтворювані в електронній формі, що мають вартість [6, с. 48]. Тож, за своєю суттю поняття "віртуальні активи", не слід плутати з поняттями "криптоактиви", "криптовалюти".

Віртуальні активи у даному Законі поділяються на забезпечені та незабезпечені. Забезпечений віртуальний актив визначається як віртуальний актив, що посвідчує майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав. У свою чергу незабезпечений віртуальний актив – віртуальний актив, що не посвідчує жодних майнових або немайнових прав. Зокрема, Закон чітко встановлює, що віртуальні активи не будуть засобом платежу на території України. Їх не можна буде обміняти на товари та послуги. Розумейко Д. О. зазначає, що такі обмеження є через те, що наразі статус віртуальних активів не є чітко вираженим, відсутні механізми щодо розпорядження криптоактивами, не визначена податкова ставка на здійснення операцій у криптовалюті [7, с. 685].

Отже, аналіз Закону України "Про віртуальні активи" свідчить про те, що він спрямований не тільки на регулювання криптовалют, які були головною

метою уваги законодавців та обіг яких став головною причиною прийняття закону, але і на інші види віртуальних активів [8, с. 143]. У майбутньому цей Закон може стати важливим кроком у розвитку криптовалютної галузі в Україні, забезпечивши правовий статус та захист прав власників віртуальних активів.

На підставі викладеного можна сказати, що в Україні все ще існують проблеми щодо правового регулювання криптовалюти. Зокрема, відсутність єдиного підходу до визначення криптовалюти та віртуальних активів у різних законодавчих актах, що призводить до розбіжностей у їх тлумаченні. Але Україна впевнено розвивається у напрямі легалізації криптовалют таналежного нормативно-правового механізму регулювання криптовалюти.

Список використаних джерел:

1. Панфілов О. Є., Сідоров М. І. Правове регулювання віртуальних активів в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. – С. 253-255.
2. The 2022 Global Crypto Adoption Index. URL: <https://blog.chainalysis.com/reports/2022-global-crypto-adoption-index/>
3. Мандрик В. О., Мороз В. П. Законодавче регулювання обігу криптовалют в Україні, проблеми та перспективи їх розвитку. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2019, т. 29, № 4. С. 67-71.
4. Ковалевич І. І. Теоретико-правові засади правового регулювання криптовалюти в Україні. *Шерешевські читання: Проблеми цивілістики в умовах пандемії та ІТ*: матер. Всеукр. наук. конф. (м. Одеса, 10 грудня 2021 р.) / МОН України, НУ "ОЮА"; за заг. ред. д.ю.н., проф. Є. О. Харитонова. Одеса: Фенікс, 2021. С. 239-242.
5. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 № 2074-ІХ. Верховна Рада України. 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text> (дата звернення 24.02.2023)
6. Нагнибіда В. І. Реалізація положень законодавства про віртуальні активи у світлі політики діджиталізації. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2021. № 5. С. 45-52.
7. Розумейко Д. О. Трансформація обігу віртуальних активів у період воєнного часу. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття* (до 25-річчя Національного університету "Одеська юридична академія" та 175-річчя Одеської школи права) : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. – Одеса : Видавничий дім "Гельветика", 2022. – Т. 2. – С. 684-686.
8. Цукан С. В. Нормативно-правові засади державного регулювання обороту віртуальних активів: теоретичний аспект. *Правове регулювання фінансових послуг: національний, європейський, глобалізаційний виміри* : матер. науковопрактичного круглого столу (Суми, 27 січня 2023 р.). Суми : Сумський державний університет, 2023. С.140-144.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ МОБІНГУ В СФЕРІ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН НА ЛОКАЛЬНОМУ РІВНІ

Дмитро Сергійович КОРНІЛОВ,

*здобувач вищої освіти першого року навчання
третього освітньо-наукового рівня доктор PhD*

кафедри права групи 081-702-1

Національного аерокосмічного університету

ім. М. Є. Жуковського «Харківський

авіаційний інститут»

<https://orcid.org/0000-0002-4595-6271>

d.s.kornilov@khai.edu,

Науковий керівник: *Гордеюк А. О., канд. юрид.
наук, доцент кафедри права гуманітарно-правового
факультету Національного аерокосмічного
університету ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

На жаль тема мобінгу є актуальною у сучасних реаліях, тому його прояви в суспільних відносинах, наслідки та способи протидії цьому негативному явищу підлягають правовій регламентації у багатьох країнах світу. Зокрема, в таких країнах як Польща, Франція та Швеція саме поняття “мобінг” визначено у трудовому законодавстві та розглядається як прояв дискримінації або психологічного насильства у трудових відносинах. Дійсно мобінг та дискримінація є схожими за змістом дефініціями, проте, на нашу думку, не є тотожними, тому вважаємо, що є сенс у дослідженні правового змісту категорії “мобінгу” та пошуку ефективних методів запобігання та боротьби з ним.

Незважаючи на те, що у національному законодавстві до грудня 2022 року було відсутнє поняття мобінгу, вивченню цього явища було приділено достатньо уваги такими науковцями як Л. Лагутіна, Л. Гаращенко, К. Гірняк, Л. Червінська, О. Клипа, А. Сорокіна, Н. Фединець тощо.

Про необхідність врегулювання на законодавчому рівні протидії мобінгу наголошувала О. Клипа, яка зазначала, що закріплення кваліфікуючих ознак мобінгу як протиправного явища, спрямованого на приниження гідності особи та її дискримінації в трудовому ракурсі, розробка та впровадження заходів його протидії є важливим кроком на шляху удосконалення національного законодавства, актуалізації норм законів вимогам часу, з огляду на узяті нашою державою зобов'язання та аспекти суспільного розвитку [1].

Верховна рада України 14.09.2006 року ратифікувала Європейську соціальну хартію (далі – Хартія). Відповідно до ч. 2 ст. 26 Хартії, Україна зобов'язалася поглиблювати поінформованість, поширювати інформацію про систематичні непорядні або явно негативні та образливі дії щодо окремих працівників на робочому місці або у зв'язку з виконанням роботи, сприяти

запобіганню таким діям і вживати всіх відповідних заходів для захисту працівників від такої поведінки [2].

У наслідок ратифікації Хартії 11 грудня 2022 року набув чинності Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню)” [3].

Поняття мобінгу знайшло законодавче закріплення у ч. 1 ст. 2-2 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП), де зазначено, що мобінг (цькування) - систематичні (повторювані) тривалі умисні дії або бездіяльність роботодавця, окремих працівників або групи працівників трудового колективу, які спрямовані на приниження честі та гідності працівника, його ділової репутації, у тому числі з метою набуття, зміни або припинення ним трудових прав та обов’язків, що проявляються у формі психологічного та/або економічного тиску, зокрема із застосуванням засобів електронних комунікацій, створення стосовно працівника напруженої, ворожої, образливої атмосфери, у тому числі такої, що змушує його недооцінювати свою професійну придатність [4].

Наявність такого негативного явища як мобінг у трудових відносинах створює безліч проблем як для працівника, так і для роботодавця. Так, Н. Фединець зазначає, що від мобінгу страждають не лише працівники, а й сама організація, зокрема, де мобінг персоналу є частим явищем. Для організації це пов’язане зі зниженням ділової репутації, збільшенням плинності кадрів, зростанням витрат через частий набір та навчання персоналу [5, 304].

Погоджуючись з вищенаведеним твердженням, хочемо звернути увагу на те, що першою ланкою у протидії мобінгу під час виконання трудових обов’язків є саме роботодавець.

Відповідно до ст. 141 КЗпП, роботодавець повинен правильно організувати працю працівників, створювати умови для зростання продуктивності праці, забезпечувати трудову і виробничу дисципліну, неухильно додержувати законодавства про працю і правил охорони праці, здійснювати заходи щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню), уважно ставитися до потреб і запитів працівників, поліпшувати умови їх праці та побуту [5].

Відповідно до ч. 2 ст. 158 КЗпП, роботодавець зобов’язаний вживати заходів для забезпечення безпеки і захисту фізичного та психічного здоров’я працівників, здійснювати профілактику ризиків та напруги на робочому місці, проводити інформаційні, навчальні та організаційні заходи щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню) [4].

Таким чином, на сьогодні актуальним для всіх сторін трудових відносин стає питання, як ефективно протидіяти будь-яким проявам мобінгу та як на нього оперативно реагувати? У превентивному сенсі вирішенню цієї проблеми може сприяти розроблення умов колективного договору, які обов’язково мають передбачати у своєму змісті правові формули щодо запобігання мобінгу у трудових відносинах, тобто йдеться про правову регламентації протидії мобінгу саме на локальному рівні, тим більш, що такий підхід забезпечений нормами чинного трудового законодавства. Так, відповідно до ч. 2 ст. 7 Закону України “Про колективні договори і угоди” визначається, що у колективному договорі встановлюються взаємні зобов’язання сторін відносно регулювання виробничих, трудових, соціально-економічних відносин, зокрема: заходи,

спрямовані на запобігання, протидію та припинення мобінгу (цькування), а також заходи щодо відновлення порушених внаслідок мобінгу (цькування) прав [6]. Вважаємо, що доцільно акцентувати увагу на те, що у зазначеній нормі не визначається лише формальна заборона мобінгу, а прописано про необхідність для сторін колективного договору впроваджувати зазначені у нормі заходи.

Список використаних джерел:

1. Клипа О. Мобінг як форма психологічного тиску: правовий аспект. *Збірник наукових статей "SCIENTIA"*. 2022. Фінляндія. С. 50–51. URL: <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/274>
2. Європейська соціальна хартія (переглянута). Рада Європи; Хартія, Міжнародний документ від 03.05.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text (дата звернення 01.02.2023).
3. "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню)" : Закон України від 16.11.2022 № 2759-IX .URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2759-20#Text> (дата звернення 01.02.2023).
4. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII .URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення 01.02.2023).
5. Фединець Н. І. Сучасні напрями розвитку економіки, підприємництва, технологій та їх правового забезпечення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Львів. Вид. Львівського торговельно-економічного університету, 2022. С. 302-304.
6. Про колективні договори і угоди: Закон України від 01.07.1993 № 3356-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3356-12#Text> (дата звернення 01.02.2023).

ЗАБРУДНЕННЯ ВОДНИХ РЕСУРСІВ ВНАСЛІДОК ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

Дар'я Сергіївна ЛУКАШЕВИЧ,

*студентка групи Еко 2019-1 Навчально-наукового
інституту Будівельної та цивільної інженерії
Харківського національного університету міського
господарства імені О.М. Бекетова
<http://orcid.org/0000-0003-0550-3849>
darialukashevych@gmail.com*

Науковий керівник: *Телюра Н. О., канд. техн.
наук, доцент, доцент кафедри інженерної екології
міст Харківського національного університету
міського господарства імені О.М. Бекетова*

Війна в Україні впливає не лише на продовольчу безпеку та має економічні наслідки для всіх країн. Сьогодні це ще й питання екологічної безпеки та спільного майбутнього.

Бо істина, яку не розуміє рф, однак усвідомлює весь світ, дуже проста: будь-який військовий конфлікт не має локального характеру, коли йдеться про довкілля. Екосистеми не можна розділити умовними кордонами, просто намалювавши їх на карті. Якщо руйнується природна рівновага в одній геолокації, це обов'язково відчує інша.

Простий приклад: аномальне збільшення через російську агресію в Україні смертності дельфінів біля узбережжя Туреччини та Болгарії. Новини про це нещодавно облетіли ЗМІ. Однак насправді наслідки війни набагато глибші.

Війна рф в Україні – це перший за останні 20 років міжнародний конфлікт із такою значною та непоправною шкодою довкіллю.

Із перших днів вторгнення росіян ми фіксуємо всю шкоду, яку вони наносять українському довкіллю. Вже можемо говорити про 257 випадків екоциду. Це і підриви складів паливно-мастильних матеріалів, сховищ нафтопродуктів з відповідними наслідками для довкілля. Це і авіаудари по підприємствах, які використовують небезпечні хімічні речовини у виробництві. Це і пошкодження та руйнування очисних споруд, і вилив стоків у наші водойми, а також пошкодження ґрунтового покриву, горіння лісів – особливо на територіях природно-заповідного фонду.

Забруднення річок внаслідок російської агресії також може торкнутися і сусідніх країн. Адже ми ділимо великі річки, такі як Дунай, Дністер, Прут, Тиса і Західний Буг з країнами-сусідами: Польщею, Угорщиною, Румунією та Молдовою.

Наразі спрогнозувати всі можливі наслідки та назвати остаточну шкоду, завдану довкіллю від агресії рф, неможливо. Ми фіксуємо всі злочини рашистів та підраховуємо збитки, щоб виставити окупанту рахунок у міжнародному суді. Одне можемо сказати точно, відновлення потребуватиме десятків років. І

тут без допомоги міжнародних партнерів нам не обійтися. Ми вже заручилися підтримкою та маємо стратегічні плани на післявоєнний час [1].

Збитки, завдані водним ресурсам, напрям, що включає забруднення, засмічення, вичерпання та інші дії щодо водних ресурсів, які можуть погіршити умови водопостачання, завдати шкоди здоров'ю людей, спричинити зменшення рибних запасів та інших об'єктів водного промислу, погіршення умов існування диких тварин, зниження родючості ґрунтів та інші несприятливі явища внаслідок зміни фізичних і хімічних властивостей вод, зниження їх здатності до природного очищення, порушення гідрологічного і гідрогеологічного режиму вод.

Основні показники, які оцінюються:

- збитки, заподіяні внаслідок забруднення та засмічення вод;
- збитки, заподіяні внаслідок самовільного, зокрема незаконного, користування водними ресурсами;
- збитки, заподіяні навколишньому природному середовищу в межах територіального моря, виключної (морської) економічної зони та внутрішніх морських вод України в Азовському та Чорному морях.

Визначення шкоди та збитків здійснюється відповідно до методик, затверджених наказами Міндовкілля за поданням Держекоінспекції за погодженням з Мінреінтеграції.

Відповідальною за визначення шкоди та збитків за наведеним напрямом є Держекоінспекція [2].

Щодо впливу воєнних дій на біорізноманіття:

Воєнні дії несуть небезпеку життю та здоров'ю громадян та природі України. Відбувається комплексний вплив на всі компоненти природи – повітря, ґрунти, води, біорізноманіття, поверхневі відклади, клімат та рельєф територій, що призводить до хімічного забруднення довкілля, потужного фізичного впливу й безпосереднього знищення окремих об'єктів.

За даними Східноєвропейського центру моніторингу пожеж, на вересень 2022 року понад 320 тисяч га лісу в районах бойових дій та на окупованих теренах було пройдено пожежами. Також значного негативного впливу на лісове біорізноманіття завдають такі неминучі наслідки війни, як перманентне шумове забруднення та спричинені ним проблеми міграції і розмноження низки видів фауни, будівництво фортифікацій у межах лісових масивів та заготівля деревини для цих потреб, а також забруднення лісових ґрунтів і водойм паливно-мастильними матеріалами та іншими токсичними речовинами із мільйонів розірваних боєприпасів та тисяч одиниць знищеної техніки та повні наслідки війни для лісових екосистем можна буде належним чином оцінити лише в найближчі після перемоги роки.

Під час воєнних дій зазнають пошкоджень природоохоронні території міжнародного національного та регіонального значення – біосферні резервати ЮНЕСКО, території Смарагдової мережі, водно-болотні угіддя міжнародного значення, природні заповідники, національні парки та інші території природно-заповідного фонду, а також території цінні для птахів вздовж Дніпра та узбережжя Чорного й Азовського морів, які є частиною Афро-Євразійського міграційного шляху. Щонайменше 44% всіх територій природно-заповідного фонду України потрапили під вплив бойових дій або окупацію. Також, за

даними фахівців НАН України, лише в зоні, де зараз тривають активні бойові дії, знаходиться 100% популяцій 21 виду рослин та 2 видів тварин, які є суперендеміками, тобто зустрічаються на вкрай обмежених площах. Таким чином нинішні бойові дії можуть призвести до повного вимирання цих видів.

Відбувається знищення та забруднення зелених зон міст та селищ України, природоохоронних об'єктів на території населених пунктів. Пошкоджуються та руйнуються зоопарки, реабілітаційні центри для тварин, притулки для тварин, тварини гинуть в цих установах.

Сформовано перелік рекомендацій [3] Міністерству захисту довкілля та природних ресурсів України, Міністерству охорони здоров'я України, Державній екологічній інспекції України, Державній службі України з надзвичайних ситуацій, Національній академії наук України та іншим науковим установам, природоохоронним громадським організаціям провести оцінку впливів воєнних дій на довкілля, визначення ризиків та загроз для життя та здоров'я громадян України та природних комплексів. Визначення територій та об'єктів на яких відбулося забруднення довкілля токсичними речовинами, проведення відповідних досліджень та ліквідації наслідків таких забруднень щодо:

1. Державній службі України з надзвичайних ситуацій забезпечити очищення територій від вибухонебезпечних предметів, провести дослідження щодо ризиків забруднення ґрунтів, поверхневих та ґрунтових вод, повітря матеріалами з яких виготовлено вибухонебезпечні предмети, а також речовинами, які надходять в довкілля внаслідок вибухів. Спільно з Міністерством охорони здоров'я України дослідити ризики негативного впливу на здоров'я військовослужбовців та цивільних громадян.

2. Уряд України заявив про підтримку Європейського зеленого курсу. Відтак з огляду на ці наміри та чіткі зобов'язання України як кандидата в члени ЄС в рамках сектору збереження біорізноманіттям Кабінету Міністрів України забезпечити внесення до урядового Плану відновлення цілей, які забезпечуватимуть реалізацію Європейського зеленого курсу й Стратегії збереження біорізноманіття, як складової ЄЗК.

3. Міністерству захисту довкілля та природних ресурсів України, обласним департаментам екології, Національній академії наук України, науковим установам та природоохоронним громадським організаціям забезпечити створення територій природно-заповідного фонду з метою досягнення європейських показників заповідності, збереження територій Смарагдової мережі і захисту найбільш цінних природних територій у період перепланування та відновлення території України. Забезпечити проведення моніторингу стану об'єктів тваринного і рослинного світу. Провести консультації з керівними органами міжнародних конвенцій з охорони біорізноманіття, ратифікованих Україною, зокрема Секретаріатом Бернської конвенції про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі щодо проведення оцінки впливу воєнних дій на території Смарагдової мережі. Спільно з Державною екологічною інспекцією України Провести оцінку стану природоохоронних територій та всіх природних екосистем, які зазнали впливу воєнних дій. Розробити найкращі шляхи з відновлення цих територій;

4. Кабінету Міністрів України та Міністерству захисту довкілля та природних ресурсів України створити окреме Агентство заповідної справи, або повноцінного Департаменту для реалізації державної політики у сфері розвитку та управління територіями і об'єктами природно-заповідного фонду, територіями Смарагдової мережі та збереження біорізноманіття [3].

Отже, проаналізувавши актуальні екологічні й техногенні загрози в зоні військового конфлікту на сході України, що мають тенденцію до загострення і негативно впливають на стан національної безпеки держави. Акцентовано увагу, що у зв'язку з військовими діями, руйнацією інфраструктури на тимчасово окупованій території порушено екологічну рівновагу, що призвело до небезпечних змін стану навколишнього природного середовища на території, де проживало біля 5 млн осіб. При цьому внаслідок військових дій на тимчасово окупованій території знищено, зруйновано та пошкоджено значну кількість об'єктів інфраструктури, що загрожує екологічній безпеці, здоров'ю та безпеці життєдіяльності населення [4].

Список використаних джерел:

1. Газета "Українська правда". URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2022/06/22/249216/#:~:text>
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. N 326, м. Київ "Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації" URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KP220326?an=1>
3. Позиція громадськості стосовно оцінки впливу військової агресії Російської Федерації, притягнення російської федерації до відповідальності та відновлення довкілля до природного стану. 7 листопада 2022р. URL: <http://epl.org.ua/announces/pozytsiya-gromadskosti-stosovno-otsinky-vplyvu-vijskovoyi-agresiyi-rosijskoyi-federatsiyi-prytyagnennya-rosijskoyi-federatsiyi-do-vidpovidalnosti-ta-vidnovlennya-dovkillya-do-prirodnogo-stanu/>
4. Національний інститут стратегічних досліджень "Пріоритетні напрями протидії екологічним і техногенним загрозам в зоні військового конфлікту на Сході України" URL: <https://niss.gov.ua/en/node/137>

ПРОБЛЕМИ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У РЕАЛІЯХ СЬОГОДЕННЯ

Анна Олександрівна МЕРТВЯНСЬКА,

*студентка 2-го курсу групи Ф6 - ПДдср 21-4
факультету № 6 Харківського національного
університету внутрішніх справ
<https://orcid.org/0000-0001-9667-6435>
annamertvanska@gmail.com*

Науковий керівник: *Вінчук В. В., канд. юрид. наук,
доцент, доцент кафедри кримінального
процесу, криміналістики та експертології
факультету № 6 Харківського національного
університету внутрішніх справ*

На сучасному етапі розвитку України дестабілізуючим фактором залишається таке негативне суспільне явище як злочинність. Наявність злочинності, її поширення серед усіх верств населення та, відповідно, її деструктивний вплив на майже всі процеси, що відбуваються в державі, спонукає державні правоохоронні органи постійно вдосконалювати методи та заходи протидії останній [1, с. 7].

Протидія злочинності, насамперед її організованим формам, вимагає застосування спеціальних сил, засобів та методів правоохоронної діяльності.

У світлі новацій кримінального процесуального законодавства України та запровадження системи негласних слідчих (розшукових) дій у досудовому розслідуванні, які за своїми ознаками подібні до категорії «оперативно-розшукових заходів» та, як правило, передбачають залучення оперативних підрозділів до їх проведення, питання вивчення основ оперативно-розшукової діяльності набуло виключної актуальності під час підготовки фахівця в галузі правознавства [1, с. 34].

Стаття 1. Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначає, що завданням оперативно-розшукової діяльності є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підкривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави. А ст. 2 цього закону зазначає що оперативно-розшукова діяльність - це система гласних і негласних пошукових та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів [2]. І ці заходи передбачені у КПК України як негласні слідчі (розшукові) дії (далі - НСРД), які в свою чергу є різновидом слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом. У статті

246 КПК України зазначені підстави їх проведення, а саме, що НСРД проводяться у випадках, якщо відомості про кримінальне правопорушення та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб. Негласні слідчі (розшукові) дії, передбачені статтями 260, 261, 262, 263, 264 (в частині дій, що проводяться на підставі ухвали слідчого судді), 267, 269, 269-1, 270, 271, 272, 274 цього Кодексу, проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів [3].

Тобто, окреслюючи вище вказане, ми визначаємо сутність оперативно-розшукової діяльності у відповідності до законодавства України й реалій сьогодення, що вносять свої корективи у практичну діяльність оперативних підрозділів.

Є. Д. Скулиш стверджує, що за своїм походженням негласні слідчі (розшукові) дії є оперативно-розшуковими заходами. В їх підґрунтя покладено передбачену законодавством, із використанням специфічних методів і засобів, послідовність дій уповноважених суб'єктів, спрямованих на виявлення, розкриття та припинення протиправних посягань. На думку дослідника, головним функціональним призначенням НСРД в оновленій системі кримінального процесу є забезпечення оптимальних шляхів використання у кримінальному провадженні інформації, здобутої із використанням негласних сил і засобів, якими послуговується оперативно-розшукова діяльність [4, с. 16]. Більш того, всі виключні заходи ОРД, що тимчасово обмежують права та свободи громадян, мають проводитися тільки згідно з положеннями глави 21 Кримінального процесуального кодексу України [5, с. 27].

На сьогодні в Україні злочини, пов'язані зі збутом наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів та прекурсорів, набули ознак організованої злочинної діяльності та є різновидом спільної злочинної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками такої організації [6, с.179].

Отже, питання організації ефективної боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів, що вчинюється організованими групами та злочинними організаціями в Україні, природно, посідає центральне місце в процесі стабілізації кримінальної ситуації в державі. Соціально-економічні перетворення, що відбуваються в країні, та труднощі, які об'єктивно переживає суспільство, вимагають від правоохоронних органів надійної системи боротьби з цими злочинами.

Слід зауважити, що продаж наркотиків через Інтернет дуже ускладнює роботу правоохоронних органів. Зокрема, новітні технології дозволяють групам наркобізнесу застосовувати такі методи при скоєнні злочинів: приховування електронної інформації про постачання незаконних партій наркотиків шляхом кодування електронних послань, шляхом використання неконтрольованих засобів електронного зв'язку; відмивання доходів від наркобізнесу за допомогою електронних переказів [6, с. 180]. Оперативними підрозділами вживається проведення ОРЗ та НСРД спрямованих на протидію цих проявів. Негласність проведення слідчих дій, регламентованих главою 21 КПК, виражається в тому, що вони здійснюються приховано не лише від осіб, злочинна діяльність яких документується, але й від усіх інших суб'єктів, що не беруть безпосередньої участі в їх провадженні [7, с. 629]. Негласність може бути

абсолютною або відносною. У разі абсолютної негласності про проведення негласних слідчих (розшукових) дій поінформованими є тільки особи, які ухвалюють рішення про їх здійснення, оперативні співробітники, яким доручається виконання відповідного рішення, а також особи, які залучаються до проведення НСРД (конфіденти, співробітники оперативно-технічних та оперативно-розшукових підрозділів). У разі відносної негласності НСРД про їх проведення не знають тільки особи, стосовно яких вони здійснюються, а їх результати, отримані в таємниці від зацікавлених осіб, згодом можуть бути піддані гласності [8, с. 421].

Введенням до кримінального процесу України інституту негласних слідчих (розшукових) дій розширилися можливості підозрюваних, обвинувачених та інших зацікавлених осіб застосовувати різноманітні заходи протидії органам досудового розслідування та суду на всіх стадіях кримінального процесу, особливо на судових, де в органів обвинувачення ефективні засоби викриття такої протидії та протистояння їй взагалі відсутні [9, с. 58]. Одним з елементів державної політики виступає ухвалення законодавства, яке заважає заробити гроші у кримінальний спосіб, полегшує виявлення злочинців і доведення їх провини [10, с. 293].

Ст. 11 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» встановлює, що за бажанням особи її співробітництво з оперативним підрозділом може здійснюватись у вигляді негласної діяльності, конфіденційно. Такі особи у спеціальній науковій літературі називаються «конфідентами».

«Конфіденти - це приватні фізичні особи, з якими оперативні підрозділи органів, здійснюючих оперативно-розшукову діяльність, встановили на платній або безоплатній основі відносини співробітництва, передбачаючи надання такими громадянами вказаним оперативним підрозділам сприяння на конфіденційній основі у вирішенні покладених на них завдань».

Конфіденційні відносини можуть встановлюватись з фізичними особами, незалежно від їх громадянства, національності, статі, посадового, соціального і майнового стану, належності до громадських об'єднань, політичних, ідеологічних і релігійних переконань за винятком випадків, передбачених законами України «Про оперативно-розшукову діяльність». Негласне співробітництво оговорюється в угоді про сприяння оперативному підрозділу. Особи, які залучаються до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, зобов'язані зберігати таємницю, що стала їм відома. Розголошення цієї таємниці тягне за собою відповідальність за чинним законодавством, крім випадків розголошення інформації про незаконні дії, що порушують права людини.

Залучення до негласного співробітництва з оперативним підрозділом може здійснюватись лише з метою виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, а саме для пошуку і фіксації фактичних даних про протиправну діяльність окремих осіб та груп, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави.

Ст. 14 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» дозволяє використання учасників організованих

злочинних угруповань у боротьбі з організованою злочинністю [6, с. 167]. Для здійснення заходів боротьби з організованою злочинністю спеціальні підрозділи Національної поліції і СБУ отримали право залучати до співробітництва учасників організованих злочинних угруповань на підставі письмової угоди і відповідно до нормативних актів МВС та СБУ. Учасник організованого злочинного угруповання може бути частково або повністю звільнений від кримінальної відповідальності та покарання, якщо він у процесі оперативно-розшукової діяльності, попереднього розслідування чи судового розгляду справ сприяє викриттю організованих злочинних угруповань та вчинених ними злочинів, притягненню винних до відповідальності, відшкодуванню шкоди фізичним та юридичним особам і державі.

Оперативні підрозділи, залучаючи окремих громадян до негласного співробітництва, вступають з ними в специфічні правові відносини, на які поширюється трудове і цивільно-правове законодавство. Угода, як договір про трудові відносини, накладає обов'язки на обидві сторони, вказує на характер і форми співпраці, вид, розмір і порядок винагороди та підстави для припинення негласного співробітництва [6, с. 156].

Підсумовуючи вищевикладене треба зазначити, що державна політика повинна істотно ускладнити активність злочинних угруповань, зробити її неефективною. І хоча на сьогодні оперативно-розшукова діяльність набула великого досвіду контррозвідувальних заходів, використання оперативно-технічних засобів, але воєнний стан, тобто реалії сьогодення, гальмують стан економічних та соціальних перетворень у державі, впливає на темпи та стабільність реформування суспільства, недостатня ефективність діяльності правоохоронних та інших державних органів. На фоні цього виникають можливості створення передумов для подальшої криміналізації суспільства та найбільш важливих сфер функціонування держави. Треба не забувати, що кримінальні структури намагаються контролювати органи виконавчої влади, а державі необхідно розробити такі ефективні оперативно-розшукові заходи в протидію їх злочинних посягань, щоб взагалі викоринити можливості впливу кримінального середовища на усіх рівнях державовладдя.

Список використаних джерел:

1. Оперативно-розшукова діяльність: питання та відповіді (для підрозділів оперативної служби) : навч. мет. посіб. / Василичук В. І., Шевченко Т.В., Тіхонов С.В. та ін./ – Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. – 109 с.
2. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 № 2135-ХІІ [Електронний ресурс] Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI [Електронний ресурс] Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
4. Скулиш Є.Д. Негласні слідчі (розшукові) дії за кримінально-процесуальним законодавством України. Вісник Національної академії прокуратури України. 2012. № 2. С. 15–23.
5. Негласні слідчі (розшукові) дії та особливості їх проведення оперативними підрозділами органів внутрішніх справ: навч.-практ. посіб. / МВС України, Луганськ. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка; Б. І. Бараненко, О. В. Бочковий, К. А. Гусева та ін. Луганськ, 2014. 416 с.

6. Бандурка О.М. Оперативно-розшукова діяльність. Частина I: Підручник. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. 244 с.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. комент.: у 2 т. Т. 1/ упоряд. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. Х.: Право, 2012. 768 с.
8. Кримінальний процес: підручник / за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків: Право, 2013. 824 с.
9. Вінчук В. В., Гаштур В. В. Теорія і практика правоохоронної діяльності. Право і Безпека. ХНУВС. Харків. 2016. № 4 (63) с. 56- 60
10. Вінчук В. В. Шляхи удосконалення протидії організованій злочинності за часів Незалежності України. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. 2013. Спецвип. № 6. С. 286–299.

ПРЕДИКТИВНЕ ПРАВОСУДДЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Юрій Сергійович МОРОЗ,

*студент III курсу групи ПІ-34 Полтавського
юридичного інституту НЮУ імені Ярослава Мудрого
urijmoroz26@gmail.com*

Науковий керівник: *Мельник О. Д., канд. юрид.
наук, асистент кафедри конституційного,
адміністративного, екологічного та трудового
права Полтавського юридичного інституту
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

Нестримний рух вперед є невід'ємною складовою людського життя. Звертаючись до органічної теорії походження держави, розвиток останньої ототожнюється із еволюційним розвитком живих організмів. І дійсно, процес державотворення так чи інакше прогресує та зазнає метаморфоз. І ніхто не знає, в який настане день, коли реальних людей на роботах замінять більш продуктивними машинами та штучним інтелектом.

Судочинство в Україні за час її незалежності зазнало багато змін – реорганізація, поділ, створення нових судів, ліквідація існуючих. Ці зміни були суттєвими, але необхідними. Однак, справжнім феноменом буде введення в діяльність судової юстиції технологій штучного інтелекту. Можливість заміни реального судді комп'ютерною програмою може стати реальністю в недалекому майбутньому, тому слід вже зараз замислюватися про переваги та ризики таких змін.

Перш за все, слід розібратися, що мається на увазі при використанні поняття предиктивне правосуддя. Предиктивне правосуддя – це діяльність штучного інтелекту в ролі судді з прогнозування прийняття справедливого, неупередженого та своєчасного рішення по справі. При цьому, прогнозування означає генерування проекту рішення суду на базі наявних доказів та тих, що можуть з'явитися у ході судового розгляду. Таким чином, сторони можуть зважити на свої перспективи щодо можливості виграшу справи та прийняти певні рішення.

Як зазначає Лисенко Д.А. [3], штучний інтелект - це штучна складна кібернетична комп'ютерно-програмна система з когнітивно-функціональною архітектурою і власними або доданими обчислювальними потужностями необхідних ємностей і швидкодії, що володіє:

- властивостями субстантивності (включно з певною суб'єктністю, зокрема як інтелектуального агента) й, загалом, автономності;

- високорівневими можливостями сприймати й моделювати навколишні образи й символи, відносини, процеси й обстановку, приймати й реалізовувати свої рішення, аналізувати й розуміти власні поведінку й досвід, самостійно моделювати й коригувати для себе алгоритми дій, відтворювати когнітивні

функції, зокрема, пов'язані з навчанням, взаємодією з навколишнім світом і самостійним вирішенням проблем;

- здібностями адаптувати свою поведінку, автономно навчатись самостійно;

- здатністю до комунікації з іншими штучними інтелектами, виконувати певні антропоморфно-адаптовані (які конвенціонально відносяться до прерогативи людини), когнітивні (зокрема - пізнавально-аналітичні і творчі, а також пов'язані із самоусвідомленням) функції, враховувати, накопичувати й відтворювати досвід (зокрема людський)

Україна є досить прогресивною та, в якомусь сенсі, унікальною державою. Саме в нас вперше в світовій історії запровадили "Державу в смартфоні". Для підвищення конкурентоспроможності держави у результаті використання ШІ в соціально-економічній, науково-технічній, оборонній, екологічній, національно-культурній сферах Кабмін 02.12.2020 схвалив Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні. У планах було поліпшення ЄСІТС, ЄДРСР та ЄРДР, попередження правопорушень та визначення необхідних заходів ресоціалізації засуджених за допомогою впровадження у цю діяльність технологій ШІ. Такі плани свідчать про бажання держави модернізувати, та таким чином поліпшити всю систему правосуддя. Впровадження ШІ у судову систему та систему досудових розслідувань потенційно сприяє більш швидкому та якісному розслідуванню справ, їх розгляду та прийняття справедливих рішень. З концепції не впливає намір держави впровадити в майбутньому інститут предиктивного правосуддя, але, й не виключає можливість його впровадження у випадку появи подібних систем у інших країнах.

Зазначені вище три аспекти (справедливість, неупередженість, своєчасність) також зазначені у ч.1 ст.2 КАСУ [2]. Проаналізувавши їх, можна стверджувати що ШІ в рамках предиктивного правосуддя перевершує людину не менш як у двох з них. По-перше, справедливість. Що таке справедливість? Чи може людина прийняти абсолютно справедливе рішення, чи все ж підсвідомо вона демонструє свою неприязнь, або навпаки, вподобання певної особи, що певним чином впливає на прийняття остаточного рішення? Така ж проблема може спіткати і ШІ, адже вчитися він буде на основі прийнятих судових рішень суддями-людьми, однак, ключовою відмінністю буде те, що ШІ буде брати до уваги рішення усіх судів щодо певної категорії справ. Це одночасно і перевага, і недолік. Ні для кого не секрет, що деякі позивачі прагнуть потрапити до конкретного судді, адже вони знають його "почерк" та розуміють, що у нього з більшою вірогідністю виграють справу. У випадку з ШІ, цей "почерк" буде в більшості випадків однотипним, адже був сформований в результаті компіляції багатьох рішень. Але, в той же час, він буде справедливішим ніж у конкретних суддів, тож такий випадок зловживання ЄСІТС зникне. По-друге, неупередженість. Тут ситуація схожа з попередньою засадою. ШІ не зважає на певні суб'єктивні ознаки особи, щодо якої приймається рішення, для нього важливі лише об'єктивні обставини справи. Недоліком є те, що людей може обурити те, що їх судить машина, а не справжня людина, але, згодом суспільство адаптується до таких змін, як і до всіх інших, які були. По-третє, своєчасність. Своєчасність означає розгляд

справи, прийняття рішення та його виконання у розумні строки. Якщо рішення прогнозується, це значно скорочує середню тривалість розгляду справ, що дозволяє більш якісно досліджувати кожен окрему справу.

Дуже важливим є положення ст.6 КАСУ, а саме ч.4: забороняється відмова в розгляді та вирішенні адміністративної справи з мотивів неповноти, неясності, суперечливості чи відсутності законодавства, яке регулює спірні відносини. Цю частину можна також застосувати до прогнозування ШІ судових рішень. Відмова у розгляді справи з мотивів неперспективності або очевидного програшу її однією за сторін на підставі прогнозу ШІ є недопустимим. Принцип Верховенства права, який також закріплений у статтях 8 та 129 Конституції України [1] є основоположним та має велике значення для здійснення судочинства в країні. І, впроваджуючи систему предиктивного правосуддя має бути забезпечено повне його дотримання. Конституція також зазначає у ст.124 що правосуддя здійснюється виключно судами, а делегування цих функцій іншим органам чи посадовим особам не допускається. Як правило, законодавець ототожнює поняття “суд” та “суддя”, однак, в Основному законі прямо не зазначається що суддею може бути виключно людина. Звертаючись до ЗУ “Про судоустрій і статус суддів” суддею може бути громадянин України, не молодший тридцяти та не старший шістдесяти п’яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п’ять років, є компетентним, добросовісним, та володіє державною мовою відповідно до рівня, визначеного Національною комісією зі стандартів державної мови (стаття 69). Тобто, у разі заміни судді-людини на ШІ для прогнозування та ухвалення судових рішень необхідні внесення змін до ЗУ “Про судоустрій і статус суддів”, а до Конституції

– ні. З іншого боку, досить небезпечно делегувати ШІ функції судді, адже така різка зміна може спричинити колапс судової системи. ШІ має виступати як механізм, створений для надання консультативної допомоги сторонам та суду у провадженні. Таким чином, ШІ не замінює суддю, а предстає у ролі самостійного інституту системи правосуддя.

Слід зазначити, що прогнозування судового рішення не позбавляє особу права на продовження відстоювання своєї позиції в суді, воно має нести рекомендаційний та інформативний характер для учасників справи, а не замінити собою власне судові рішення. В іншому випадку, при завершенні справи після генерації прогнозованого рішення, сторони будуть позбавлені свободи, адже ШІ фактично вирішив чи має їм сенс судитися далі замість них самих. Окрім цього, наскільки б ШІ не був розвиненим, всіх вірогідностей розвитку подій він передбачити все одно не зможе. Сторони можуть надати нові докази, які ШІ визнає недостовірними, але вони матимуть ключове значення у справі, під час дослідження доказів один із учасників може припуститися помилки, яку виявлять пізніше, та ін.

Отже, предиктивне правосуддя є досить спірним інститутом. З одного боку, його впровадження може значно полегшити розгляд адміністративних справ, а з іншого – негативним чином повпливати на сторін або суд під час прийняття рішення. Тож, головне що слід пам’ятати – ніхто не ідеальний, навіть у найдосконалішій системі можуть виникнути помилки. І допоки ШІ не

буде допускати менше помилок, аніж людина, впроваджувати його у судову систему не слід.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: станом на 1 січня 2020 р. / Верховна Рада України. Київ: Право, 2021. 93 с.
2. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 року в редакції від 01.01.2020 року. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.
3. Про судоустрій і статус суддів. Закон України від 02.06.2016 року в редакції від 18.08.2022 року. Електронний ресурс. Режим доступу:
4. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні від 02.12.2020 року в редакції від 29.12.2021 року. Електронний ресурс. Режим доступу:
5. Лисенко Д. А. Предиктивне правосуддя в адміністративному судочинстві України. Електронний ресурс. Режим доступу: https://otherreferats.allbest.ru/law/01310817_0.html

ВІРТУАЛЬНІСТЬ ТА РЕАЛЬНІСТЬ: ЇХ ВЗАЄМОДІЯ, ВПЛИВ НА ПРАВОСВІДОМІСТЬ ТА ПРАВИЛА БЕЗПЕКИ І ОБМЕЖЕННЯ.

Наталія Сергіївна МУРАДЯН,

*аспірантка кафедри філософії та суспільних наук
Національного аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського “Харківський
авіаційний Інститут”
<https://orcid.org/0000-0001-9706-8850>
n.muradyan@khai.edu*

Науковий керівник: *Кузнецов А. Ю., докт.
філософ. наук, професор, професор
кафедри філософії та суспільних наук
гуманітарно-правового факультету
Національного аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського «Харківський
авіаційний інститут»*

Віртуальна реальність справді стала новим рівнем соціальної реальності, пропонуючи численні можливості для взаємодії, навчання та розваг. З розвитком Інтернету та технологічним прогресом віртуальна реальність стає все більш важливим аспектом нашого повсякденного життя. Віртуальне середовище дозволяє людям спілкуватися з іншими людьми по всьому світу, брати участь в інтерактивному моделюванні та досліджувати нові та захоплюючі віртуальні світи. Це змінило не лише спосіб нашої взаємодії один з одним, але й те, як ми відчуваємо світ навколо нас. Наприклад, технологія віртуальної реальності може бути використана для забезпечення захоплюючого освітнього досвіду, дозволяючи студентам досліджувати та взаємодіяти з симульованим історичним або науковим середовищем. Крім того, ігри у віртуальній реальності стали популярною формою розваг.

Обґрунтованість і глобальність проникнення віртуальної реальності в соціальне життя дає підставу вести мову про “віртуалізацію” суспільства, яка змінює спосіб життя людей, роблячи його синтетичним, посилюючи прагнення потрапити в нові її шари. Віртуальність є тотальною й безмежною, вона охоплює все більшу кількість сфер суспільного життя: “віртуальний світ”, “віртуальна економіка”, “віртуальна політика”, “віртуальна любов”, “віртуальний театр”. Очевидним стає постійне прискорення віртуалізації суспільства й людини, викликане збільшенням “картин світу” і віртуалізацією дійсності. Це дає право говорити про безперервне збільшення реальностей, поліархія яких стала головним девізом сучасності [1, с. 26].

Можна надати таке визначення, що віртуальна реальність - це імітація реального світу, яку створюють комп'ютери та спеціальні технології. Вона відрізняється від традиційних способів взаємодії з комп'ютером, таких як

робота з клавіатурою та мишею, оскільки включає в себе взаємодію з віртуальним середовищем, яке імітує реальний світ.

Віртуальна реальність може бути потужним інструментом формування правосвідомості, особливо для молоді. Це може стати можливим завдяки можливостям віртуальної реальності змінювати нашу перспективу та дозволяти нам досліджувати нові ідеї та концепції. Наприклад, віртуальна реальність може допомогти людям краще розуміти складні та абстрактні концепції, такі як права та свободи, показуючи їх в дії та дозволяючи користувачам бачити їх вплив на людей у різних ситуаціях. Віртуальні середовища можуть створювати іммерсивні ситуації, де користувачі можуть взаємодіяти з іншими персонажами та змінювати результати дій. Також, віртуальна реальність може бути ефективним засобом для тренування правових процесів та процедур, що може допомогти у покращенні якості юридичної практики та забезпечення кращого доступу до правосуддя для громадян.

Проте, слід зазначити, що віртуальна реальність повинна використовуватися з обережністю, особливо коли мова йде про формування правосвідомості. Неправильне використання віртуальної реальності може призвести до спотворення фактів та створення нереалістичних уявлень про правові процеси. Тому важливо розробляти віртуальні середовища з урахуванням правової точки зору та забезпечувати достовірність інформації, яка в них представлена.

Віртуальність тепер є невід'ємною частиною суспільної реальності, його вплив на життя людей є великим та значним. Віртуальна реальність дає людям можливість взаємодіяти з іншими людьми з частотою, яка раніше була недоступна. Також вона дає можливість легко навчатися новим відомостям та розвагам без обмеження простору та часу.

Це все разом веде до змін способів, для яких люди взаємодіють один з одним, що може мати великий вплив на їх правосвідомість. Важливо усвідомити, що віртуальність не можна замінити реальною взаємодією, але вона може стати додатковим інструментом для взаємодії та навчання.

Джордж Берклі вперше сформулював думку про те, що зовнішня, незалежна реальність, яка перебуває по інший бік людської свідомості, створюється цією свідомістю, так чи інакше, як певна послідовність, яка визначається як річ. Ефект віртуалізації реальності полягає у співвіднесенні людського досвіду й пізнання з певною матеріалізацією віртуальних процесів, що відбувається всередині нас [2].

Однак у віртуальній реальності є і мінуси, про які важливо знати. Надмірне використання віртуальної реальності може призвести до соціальної ізоляції та зниження соціальних навичок у реальному житті. Крім того, межа між реальним і віртуальним може стати розмитою, що призведе до плутанини та спотвореного сприйняття реальності. Тому важливо знайти баланс між віртуальною реальністю та реальним досвідом і взаємодією.

Віртуальна реальність може мати потенційно негативний вплив на здоров'я людей. Наприклад, довге перебування в віртуальному середовищі може призвести до віртуальної реальності, яка може викликати психологічний дискомфорт і навіть депресію. Також може виникнути синдром віртуальної

реальності, що супроводжується головним болем, головокружінням, метушливістю і втому. Крім того, користування віртуальною реальністю може спричинити проблеми із зором, особливо у дітей і підлітків.

З цього приводу важливо розробляти правила безпеки та обмеження користування віртуальною реальністю, а також проводити дослідження, щоб зрозуміти повний вплив віртуальної реальності на здоров'я людей і розробляти стратегії для зменшення ризиків. Існує декілька досліджень, що досліджують потенційні негативні впливи віртуальної реальності на здоров'я.

Одним з таких досліджень є дослідження, яке було проведене Королівською школою психіатрії в Лондоні спільно з університетами Ексетер та Суррей в рамках проекту "Digital Brain Switch" у 2016 році, де було досліджено вплив використання віртуальної реальності на психічне здоров'я людей. Дослідження показало, що довготривале використання віртуальної реальності може призводити до різних психічних проблем, таких як депресія, тривога, агресія та почуття роздратування.

Інше дослідження, проведене у 2017 році, досліджувало вплив віртуальної реальності на зорову систему людини. Вони були проведені в Європейському коледжі оптики та оптометрії у Великобританії, де вивчали вплив віртуальної реальності на зіницю та аккомодативну спроможність ока. Також, були проведені дослідження в Університеті Індіани у США, де вивчали вплив віртуальної реальності на зорову систему та моторику людини. Дослідження показало, що використання віртуальної реальності може призводити до різних проблем зі зором, таких як напруження очей, сухість очей, біль в очах та головні болі.

Ще одне дослідження, проведене у 2018 році, досліджувало вплив віртуальної реальності на баланс людини. Це дослідження було проведене науковцями з університету Лінкольна та університету Ланкастера у Великобританії. Вони досліджували вплив віртуальної реальності на баланс людини, використовуючи спеціальні вимірювальні прилади. Дослідження показало, що використання віртуальної реальності може призводити до порушення балансу людини та підвищення ризику падіння.

Ці дослідження показують, що використання віртуальної реальності може мати потенційно негативний вплив на здоров'я людей, тому важливо розуміти ці ризики та вживати заходи для їх запобігання.

Користування віртуальною реальністю може бути безпечним, якщо виконувати деякі правила безпеки та обмеження. Ось деякі з них:

1. Купуйте тільки обладнання для віртуальної реальності від надійних виробників і дистриб'юторів. Дешеві і низькоякісні прилади можуть викликати неприємні наслідки для здоров'я.

2. Використовуйте віртуальну реальність в помірних дозах. Не проводьте велику кількість часу в віртуальному світі, оскільки це може призвести до негативних наслідків для здоров'я.

3. Встановіть граничний час користування віртуальною реальністю. Для дітей рекомендується не більше 30 хвилин на день, а для дорослих не більше 2-3 годин на день.

4. Завжди користуйтеся віртуальною реальністю в безпечному середовищі. Не користуйтеся віртуальною реальністю, коли ви знаходитесь на висоті, за кермом або на воді.

5. Забезпечте достатнє освітлення в кімнаті, де ви користуєтеся віртуальною реальністю. Недостатнє освітлення може вплинути на зорову систему та спричинити інші проблеми зі здоров'ям.

6. Завжди користуйтеся віртуальною реальністю в сидячому стані або стоячи на одному місці. Не користуйтеся віртуальною реальністю, коли ви ходите або бігаєте.

7. Не дозволяйте дітям від 13 років користуватися віртуальною реальністю без нагляду дорослих.

8. Якщо ви відчуваєте дискомфорт або погіршення здоров'я, зупиніть використання віртуальної реальності.

Отже, віртуальна реальність, безперечно, стала новим рівнем соціальної реальності, що пропонує нові можливості та виклики. Хоча вона надає багато переваг, але важливо підходити до віртуальної реальності з обережністю та розуміти її вплив на наше життя та суспільство.

Список використаних джерел:

1. Дзьобань О. П., Мануйлов Є. М. Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: філософія, філософія права, політологія, соціологія : зб. наук. пр. / редкол.: О. Г. Данильян (голова) та ін. Харків : Право, 2017. № 4 (35). 185 с.

2. Беркли Дж. Трактат о принципах человеческого знания и другие сочинения / пер. с англ. Г. Г. Майорова, А. О. Маковельского, А. А. Васильева, Е. Ф. Дебольской. Москва, 2016. 553 с.

МЕТОДИКА СУДОВОГО ГЕМОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЯК ОДИН З ВИДІВ МЕТОДИКИ

Олена Сергіївна ОБОЛЕНЦЕВА-КРАСИВСЬКА,

*здобувач вищої освіти третього освітньо-наукового
рівня (доктор філософії з Права) Національного
наукового центру «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»,
старший науковий співробітник сектору
товарознавчих досліджень та досліджень об'єктів
інтелектуальної власності лабораторії
економічних, товарознавчих, психологічних
досліджень та досліджень об'єктів інтелектуальної
власності Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
<https://orcid.org/0000-0003-4306-3725>*

Науковий керівник: *Петрова І. А., докт. юрид.
наук, професор, головний науковий співробітник
лабораторії теоретичних досліджень, міжнародної,
редакційно-видавничої та науково-методичної
діяльності Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»*

Неухильно зростає розвиток науки і техніки, впровадження яких у практику експертно-криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ позитивно впливає результати розкриття та розслідування злочинів. Необхідність своєчасного та кваліфікованого використання судово-експертного дослідження для ефективного попередження та розкриття кримінальних правопорушень, використання у кримінальному процесі речових доказів та висновків експертів дозволяють створювати надійну доказову базу. Іншими словами, суттєвою ознакою кожного роду та виду судових експертиз є методика судово-експертного дослідження, в якій реалізуються знання досягнення науки і техніки, володіння сучасними ефективними методами дослідження, вміння експерта.

Звернемо увагу, що характерною ознакою кожного роду та виду судових експертиз є відповідна методика експертного дослідження. Так, специфіка предмета та об'єктів судової експертизи визначає специфіку її методики.

Зазначимо, що за ступенем спільності виділяють наступні види експертних методик: *типову та конкретну*.

Типова експертна методика – методика, в якій виражений найбільш узагальнений досвід вирішення типової, тобто, такої, що найчастіше зустрічається в практиці, експертного завдання при проведенні певного виду

експертного дослідження. Виходячи з вище викладеного, типові методики експертного дослідження:

- дозволяють скоротити терміни проведення експертиз, завдяки застосуванню вже існуючих науково обґрунтованих та апробованих методик експертного дослідження;
- забезпечують створення одноманітного підходу до вирішення типових завдань, завдяки чому скорочуються експертні помилки у висновку експерта;
- можуть бути опорним матеріалом при вирішенні складних завдань;
- служать матеріалом для навчання недосвідчених експертів;
- допомагають органам кримінального переслідування, суду та сторін у справі при оцінці висновку експерта.

Щоб експертна методика набула статусу типовий, вона повинна пройти етапи апробації і впровадження в експертну практику, відповідно визначеного порядку. Типові експертні методики зазвичай відображаються у методичних рекомендаціях, розробниками яких є провідні судово-експертні установи.

Конкретна методика – спосіб вирішення конкретної експертної задачі: результат пристосування чи зміни типової експертної методики для потреб вирішення нових конкретних, не типових, завдань судової експертизи.

Завдяки творчому підходу експерта при проведенні експертного дослідження, наприклад доповнення загальноприйнятої методики оригінальним прийомом, або в результаті експерименту, проведеного експертом у процесі дослідження, створюється конкретна методика. Саме до конкретного виду судових експертиз і належать судово-гемологічні дослідження.

Останнім часом до науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України надходить значна кількість запитів від фізичних та юридичних осіб щодо проведення гемологічних експертних досліджень та судово-гемологічних експертиз із метою підтвердження якості, справжності дорогоцінного каміння, огранованих діамантів та вставок із діамантів в ювелірних виробках, напівдорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органічного утворення та декоративного каміння.

Як зазначає О. М. Ключев, з огляду на потреби експертної практики та з метою розширення видів експертних спеціальностей фахівців Харківського НДІСЕ (згідно з Указом Президента України № 366/2020 від 28.08.2020 та відповідно до Статуту, затвердженого наказом Міністерства юстиції України № 3968/5 від 16.11.2020 назву установи змінено на Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України) надано пропозиції та у встановленому законодавством порядку запроваджено 6 нових видів судових експертиз та 10 експертних спеціальностей, серед яких – гемологічна експертиза, експертні спеціальності: дослідження дорогоцінного каміння; дослідження діамантів; дослідження дорогоцінного каміння органічного походження; дослідження напівдорогоцінного каміння; дослідження декоративного каміння [1].

Доцільність призначення експертизи / експертного дослідження викликана такими обставинами:

– необхідністю отримання об'єктивної думки фахівця (третьої сторони), який не зацікавлений в ухваленні того чи того рішення або у виконанні певної дії;

– виникнення конфліктної ситуації в управлінні, здійсненні владних повноважень, наявності спірних позицій з одного й того ж питання;

– потребою розв'язання проблеми, що перебуває на стику різних галузей науки, техніки;

– у випадку, коли межі проблеми ширші за обсяг сумарних знань осіб, відповідальних за її розв'язання;

– у випадку, коли цього вимагає чинне законодавство або відповідний підзаконний акт [2].

Саме гемологічні дослідження дозволяють визначити класифікаційні ознаки каміння, з'ясувати його справжність або підробку, визначити його реальну якість та інші значущі ознаки.

Досягнення наукової та практичної гемології, інтеграція науково-технічних знань, поява нових методів дозволяють диференціювати та вирішувати завдання судово-гемологічних досліджень на більш високому інформативному рівні.

Гемологічна наука та вітчизняна і світова практика мають великий арсенал загальноновизнаних, авторитетних науково-методичних напрацювань (О. Л. Гелета, П. Дж. Рид, Б. Андерсон, П. Н. Баранов, Д. Стоун, М. І. Фомін, В. В. Індутний, Т. В. Індутна, В. І. Татаринцев, Л. І. Вишневська, В. Пагель-Тайсен та ін.). Роботи вказаних дослідників, а саме: класифікації, діагностичні ознаки каміння, методи дослідження тощо – покладені в основу нових методичних рекомендацій, у яких враховано специфіку проведення судово-гемологічних досліджень.

Алгоритми дослідження природних огранованих алмазів – діамантів, алмазної сировини та каменів, які є вставками у ювелірних виробках, мають відмінності. Практика судово-гемологічних досліджень у науково-дослідних експертних установах Міністерства юстиції України показує, що абсолютна більшість запитів суду та слідства стосується визначення якісних характеристик природних огранованих діамантів у неоправленому вигляді.

Відсутність методичних напрацювань із цієї проблематики в галузі судово-гемологічних досліджень значно ускладнює їх виконання, призводячи до розпливчатості та еkleктичності експертних завдань, до непослідовності та неуніфікованості дій експерта при виконанні дослідження, до нелогічності та неаргументованості висновків експертизи.

Актуальність створення методичних рекомендацій щодо проведення судово-гемологічних досліджень діамантів зумовлена необхідністю уніфікації та стандартизації експертного дослідження відповідно до вимог чинного законодавства, нормативно-регулятивних актів і стану розвитку сучасної судово-гемологічної практики.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що ядром експертної методики є засоби та методи дослідження. Типові методики можуть бути викладені в методичних рекомендаціях, що розробляються та видаються провідними судово-експертними установами. Конкретні методики, наприклад, судово-гемологічні, реалізуються у процесі її формування. Цей вид методики може

бути використаний для вирішення конкретної експертизи, створення нових методик судового експертного дослідження й дозволяє вирішувати нові завдання, дослідження нових об'єктів, скорочувати терміни проведення експертиз, матеріальних та трудових витрат, підвищувати науковий рівень та повноту рішень експертних завдань.

Список використаних джерел:

1. Ключев О. М. Удосконалення експертного забезпечення правосуддя: теоретичні, правові та організаційні аспекти. *Теорія та практика судової експертизи та криміналістики* : зб. наук. пр. редкол.: О.М. Ключев, В. Ю. Шепітько та ін. Харків : Право, 2019. Вип. 19. С. 102-117.
2. Економічна експертиза: теорія, методологія та організація : моногр. за заг. ред. Лучка М. Тернопіль : ЗУНУ, 2021. 308 с.

ПРОТИДІЯ ПРОЯВАМ СЕПАРАТИЗМУ ТА ЕКСТРЕМІЗМУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Святослав Ігорович ОХРАМОВИЧ,

*здобувач вищої освіти третього освітньо-наукового
рівня (доктор філософії з Права) Національного
аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського
“Харківський авіаційний інститут”
<https://orcid.org/0009-0003-9851-851X>
s.i.okhramovych@khai.edu*

Владислав Леонідович ЄМЕЦЬ,

*здобувач вищої освіти третього освітньо-наукового
рівня (доктор філософії з Права) Національного
аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського
“Харківський авіаційний інститут”
<https://orcid.org/0009-0007-8195-9406>
v.lyemets@khai.edu*

Науковий керівник: *Стародубцев А. А.,
докт. юрид. наук, доцент, професор закладу вищої
освіти кафедри права гуманітарно-правового
факультету Національного аерокосмічного
університету ім. М. Є. Жуковського
“Харківський авіаційний інститут”*

Однією з головних ознак розвитку людства є глобалізація світової культури та економіки, тісне співіснування та взаємопроникнення культур різних етносів, зіткнення релігій, національних звичаїв, традицій. Особливості формування соціуму та розвитку характерної лише для нього культури в кожній країні мають свою специфіку і є вельми рухоми в сфері суспільних відносин. Поряд із позитивною стороною цих процесів, що виражаються у взаємозбагаченні культурної спадщини кожної нації, ці установки несуть і негативну складову, що проявляється у міжнаціональних, міжконфесійних зіткненнях, появі передумов до підвищення сепаратистської та екстремістської активності. Особливістю цих процесів у сучасній Україні є протидія збройній агресії РФ, коли сепаратизм та екстремізм мають підвищену загрозу національним інтересам нашої держави.

Окремі аспекти проблеми кримінально-правової протидії сепаратизму та екстремізму були висвітлені у працях українських вчених, а саме: В.Ф. Антипенка, Ю.В. Безсусідньої, А.М. Благодарного, В.І. Боярова, В.О. Глушкова, Д.В. Дорохіна, В.П. Ємельянова, Ю.Б. Ірхи, О.О. Кваші, В.П. Климчука, В.В. Колоскова, В.Н. Кубальського, О.М. Костенка, І.О. Криворучка, С.Є. Кучерини, Б.Д. Леонова, С.Я. Лихової, В.А. Ліпкана,

В.В. Майорова, С.М. Мохончука, Т.І. Нагаєвої, Л.В. Новікової, А.В. Носача, Д.О. Олейнікова, В.Л. Ортинського, Б.М. Петренка, А.С. Політової, Д.С. Савочкина, О.Г. Семенюка, М.В. Семикіна, І.Р. Серкевич, Є.Д. Скулиша, М.П. Стрельбицького, В.І. Тимошенко, А.О. Тодосієнко, В.Л. Тикви, Е.В. Федосова, О.А. Чувакова, О.В. Шамари та інших. Але у сучасних реаліях протидії збройній агресії РФ проти України розробка цих питань стає особливо актуальною та необхідною.

Якщо звернутися до етимології цих понять, то зазначається, що: Екстремізм (від лат. *extremus* – крайній) – схильність до крайніх поглядів, дій і заходів. Його здійснюють виходячи з прийнятих у суспільстві політичних, моральних, етичних норм, а також допустимих меж відхилення. Характерним елементом екстремізму є потяг до тоталітаризму, культу вождів, охлократії [1]. Сепаратизм (від лат. *separatio* – відокремлення) – це прагнення окремих груп населення чи організації до відокремлення, відособлення; рух за надання частині держави права автономії або за її повне відокремлення й створення нової держави [2].

При визначенні сепаратизму та екстремізму акцент повинен робитися на діях, а не на людях, тому що найменування людей і угруповань сепаратистськими чи екстремістами досить не однозначно, оскільки залежить від позиції та групової приналежності людини, яка використовує цей термін: одну й ту саму групу одні можуть називати сепаратистами/екстремістами, а інші борцями за свободу. Самі протиправні акти ж можна визначити точніше, спираючись на декілька основних критеріїв. Акти насильства відносяться до цих категорій, якщо:

а) вони не тільки використовуються як прямий спосіб досягнення політичних, ідеологічних та соціальних цілей, а й є інструментом публічності та залякування;

б) вони спрямовані на те, щоб завдати шкоди не безпосередньому супротивникові, а іншим людям.

Обидва ці критерії наголошують, що найперша мета цих актів не безпосередня фізична шкода, а їх психологічний вплив з погляду повернення суспільної уваги та підриву авторитету держави у забезпеченні безпеки своїх громадян. Незважаючи на те, що окремі сепаратисти/екстремісти вже прославилися на весь світ, такі акти відбуваються здебільшого угрупованнями.

Незважаючи на таку серйозну небезпеку, що становлять прояви сепаратизму та екстремізму, в Україні досі відсутні спеціальні закони та спеціальні кримінально-правові норми. Одна з головних проблем у контексті протидії сепаратизму та екстремізму полягає у відсутності нормативно закріпленого визначення сепаратизму/екстремізму та похідних від них понять у законодавстві України. Виникла нагальна потреба у правовому реагуванні на зростаючі загрози сепаратизму та екстремізму, наданні їх проявам в Україні належної кримінально-правової оцінки та розробки загально-державних заходів протидії.

Конституція України гарантує рівні права громадянам незалежно від расової чи національної приналежності. Понад те, у п. 2 ст. 24 Конституції прямо закріплена неприпустимість привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та

соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [3].

У положеннях Кримінального кодексу України, хоча і немає прямих посилань на ці поняття, зазначено, що вчинення кримінального правопорушення на ґрунті расової, національної, релігійної ворожнечі чи розбрату або на ґрунті статевої приналежності є обставинами, які обтяжують покарання (ст. 67) [4]. Як свідчить системний аналіз положень Особливої частини КК України, у певних випадках, до таких проявів можуть належати: насильницька зміна чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади; зміна меж території (державного кордону) України; ослаблення держави; розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі в країні, окремому її регіоні чи районі; залякування населення, провокація воєнного конфлікту (або війни), провокація міжнародного ускладнення, вплив на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, міжнародними організаціями, привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста) тощо.

Також законами України “Про внесення змін до Кримінального кодексу України” від 8 квітня 2014 року та “Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо кримінальної відповідальності за фінансування сепаратизму” передбачено кримінальну відповідальність за злочини, передбачені ст. ст. 114-1 та 110-2 КК України. Проте, як показує практика, окремі положення цих норм на практиці досить важко застосувати, оскільки зміни до законодавства не носили системного характеру, а більше були спрямовані на вирішення окремих потреб підвищення ефективності антитерористичної операції, що проводиться на сході нашої країни.

Законодавець робив спроби криміналізувати екстремістську та сепаратистську діяльність в 2014 році, ввівши у Розділ I Особливої частини КК України статтю 110-1 “Екстремістська діяльність”. При цьому цією статтею екстремістська діяльність визначалась як виготовлення, зберігання з метою збуту чи розповсюдження, а також збут чи розповсюдження екстремістських матеріалів, у тому числі через засоби масової інформації, мережу Інтернет, соціальні інтернет-мережі, використання чи демонстрування екстремістських матеріалів перед масовим зібранням людей, у тому числі на зборах, мітингах, під час вуличних походів, демонстрацій, публічні висловлювання чи заклики екстремістського характеру, а також фінансування зазначених дій або інше сприяння їх організації чи здійсненню, у тому числі шляхом надання інформаційних послуг, грошових коштів, нерухомості, навчальної, поліграфічної чи матеріально-технічної бази, телефонного, факсимільного чи інших видів зв'язку, за відсутності ознак більш тяжкого злочину [5].

Разом з тим, події в Луганській та Донецькій областях нашої держави досить переконливо свідчать про те, що злочини проти основ національної безпеки України, кількість яких останнього часу зростає в геометричній прогресії, набули ознак стійкої організованості, надзвичайно небезпечної продовжуваності, озброєності та антидержавної нетерпимості. З точки зору практики, застосування норм про кримінальну відповідальність за злочини

проти основ національної безпеки України у таких випадках вже не здатне спинити зростаючу активність терористичних груп. Окрім того, як вбачається, причини та умови, що сприяли виникненню сепаратистських настроїв та антидержавних намірів, були сформовані задовго до початку силового протистояння держави та окремих груп і організацій, що сповідують сепаратизм та екстремізм. Не останню роль у цьому зіграли спецслужби Російської Федерації, яким вдалося на антидержавному підґрунті розшарувати суспільство за соціально-політичною ознакою та створити відповідні організації, що стали базисом для виникнення відокремлених територій [5].

Якщо розглянути війну у нашій країні більш предметно, то можливо дійти до висновку, що фактично діяльність спецслужб РФ здійснюється за наступною програмою:

- підбурювання проросійських та сепаратистських настроїв на окремій території;

- створення на базі проросійського активу сепаратистських та екстремістських організацій з метою злочинної діяльності, спрямованої на ослаблення державної влади України на цій території;

- озброєння проросійські налаштованих членів екстремістських організацій та усунення від управління органів державної влади України;

- створення на окупованій території маріонеточних урядів, введення частин регулярної армії РФ та поступове розширення анексованої території тощо.

Різноманітність форм сепаратизму та екстремізму свідчить, що вони є одними із найефективніших способів встановлення тоталітаризму, перейнявши від нього основну характерну рису – висування спрощених, елементарних варіантів вирішення найскладніших суспільних проблем.

У зв'язку з низкою чинників сепаратизм та екстремізм одні з найбільш значних проблем українського суспільства. Об'єктивними передумовами проявам протиправної активності служать багатонаціональність українського суспільства, наявність низки невирішених соціально-економічних проблем, що зумовлює різноманітність сепаратизму та екстремізму.

Велику загрозу становить й участь в сепаратистській та екстремістській діяльності організованих груп та незаконних збройних формувань, до складу яких досить часто входять найманці добре озброєні, технічно оснащені та професійно підготовлені до ведення партизанської війни та бойових дій в умовах населених пунктів.

У сучасних умовах прояви сепаратизму та екстремізму здатні призвести до значного зростання особливо тяжких кримінальних правопорушень та злочинів, які вчиняються на ґрунті ненависті до будь-яких проявів "іншості". Саме тому одним із основних принципів протидії екстремістській діяльності є пріоритет заходів, спрямованих на її попередження та невідворотність покарання за її здійснення.

В цілому необхідно підкреслити, що спроби застосувати традиційні способи протидії сепаратизму та екстремізму та злочинам, що скоюються на їх ґрунті, у багатьох випадках не дозволяють досягти позитивного ефекту. Пояснюється це тим, що головною особливістю діяльності підрозділів правоохоронних органів з протидії сепаратизму та екстремізму є те, що її

об'єктом, поряд із конкретними правопорушеннями та злочинами, як правило, є значні групи осіб, які проживають у тому чи іншому регіоні. Ці обставини викликають потребу з метою розкриття цієї категорії злочинів широкого застосування непроцесуальних заходів, що становлять проведення оперативно-розшукової діяльності. Вони передбачають, перш за все, використання можливостей оперативних підрозділів для отримання за допомогою осіб, які залучаються до негласної співпраці, необхідної для встановлення підозрюваних, інших громадян, причетних до злочину, обставин його вчинення. У цьому можна згадати про розроблений спосіб активізації пам'яті потерпілих і свідків, який може здійснюватися як гласно, тобто, під час проведення процесуальних дій, так і негласно.

Підсумовуючи викладене, хочемо зазначити, що сучасний сепаратизм та екстремізм, складовими елементами якого виступають нетерпимість, ксенофобія, націоналізм, заперечуючи етнічне та релігійне різноманіття, загрожує безпеці суспільства (безпечному співіснуванню націй та соціальних груп), порушує права людини, перешкоджає досягненню громадянської згоди, підриває підвалини демократичної та правової. Це робить протидію сепаратизму та екстремізму найважливішим завданням державної влади.

Список використаних джерел:

1. Екстремізм. Енциклопедія сучасної України. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=18837
2. Сепаратизм – загроза незалежності і цілісності України. URL: <http://www.dniproradakherson.gov.ua/node/850>
3. Конституція України. Офіційне інтернет-представництво. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>
4. Кримінальний кодекс України URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14?find=1&text=расов#w1_3
5. Денис Олейніков (2023) Протидія тероризму та сепаратизму в сучасних умовах з точки зору законодавства про кримінальну відповідальність. URL: <https://bintel.org.ua/analytics/protydiya-teroryzmu-ta-separatyizmu/>

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Ганна Ігорівна ПЕТРОВА,

*студентка 1-го курсу магістратури групи 757 пдм
Національного аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського "Харківський
авіаційний інститут"
gureeva2104@gmail.com*

Науковий керівник: *Голубов А. Є., канд. юрид.
наук, доцент кафедри права гуманітарно-правового
факультету Національного аерокосмічного
університету ім. М. Є. Жуковського
"Харківський авіаційний інститут"*

Забезпечення прав людини є ключовою ознакою того, що держава побудована на демократичних цінностях. Основними джерелами прав людини є акти законодавства, насамперед – це Конституція України, яка визначає основні права та свободи людини і громадянина, а також зобов'язує державу забезпечувати захист та гарантувати їх реалізацію. Крім того, Україна є стороною багатьох міжнародних договорів про права людини, таких як Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод та інші. Ці документи встановлюють мінімальні стандарти, яких мають дотримуватися всі держави-учасниці, в тому числі Україна. Виконуючи приписи вказаних актів державні органи, зокрема Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України та інші, мають забезпечувати дотримання прав людини в Україні, а спеціальні органи - омбудсмени, органи виконавчої влади, правоохоронні органи - мають захищати права людини та громадянина у разі їх порушення. Принаймні так функціонує механізм захисту прав людини у звичайних умовах.

24 лютого 2022 року Російська Федерація розпочала повномасштабне вторгнення на територію України. Конфлікт викликає загрозу життю та безпеці громадян, а також порушує інші права людини, посягає на суверенітет та територіальну цілісність нашої країни.

Органи влади України, виконуючи конституційний обов'язок із утвердження і забезпечення прав і свобод громадян, повинні захистити їх на підконтрольних їм територіях, які зазнали впливу конфлікту. Державна влада також має забезпечувати реалізацію прав людини, а також контролювати дотримання законів та міжнародних зобов'язань України з прав людини.

Зокрема, для забезпечення ефективної відсічі збройної агресії, Указом Президента України №64/2022 від 24 лютого 2022 року на всій території держави було введено воєнний стан [1]. Визначення цього поняття містить ст.1 Закону України "Про правовий режим воєнного стану" [2]. І у випадку

введення воєнного стану, певні права людини та громадянина можуть бути обмежені з метою забезпечення національної безпеки та захисту державного суверенітету.

Так, Конституція України в ст. 64 закріплює положення, що в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Схожі положення містяться і у міжнародних договорах України. Приміром, Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод в ст. 15 також передбачає можливість відступу Високих договірних сторін від зобов'язань Конвенції [3].

З аналізу цих актів можна відмітити, що будь-яке обмеження прав людини повинно бути обґрунтоване та належним чином законодавчо затверджене. Крім того, будь-яке обмеження прав людини повинно бути тимчасовим, пропорційним та не може відбуватись на шкоду основних прав і свобод людини. Відповідно до вищевказаних зобов'язань за міжнародними договорами, 28 лютого 2022 р. Україна проінформувала Генерального секретаря Ради Європи про дерогацію, тобто тимчасовий відступ від положень Конвенції, що було зумовлено масштабною неспровокованою військовою агресією з боку РФ.[5] Тобто всі формальні умови для обмеження деяких прав людини на період дії воєнного стану були дотримані.

Але слід зауважити, що Конституція та міжнародні договори України містять положення про захист прав людини, які мають бути виконані незалежно від наявності правового режиму воєнного стану. Так, ст. 64 Основного Закону зазначає, що в період воєнного стану не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 [4]. А згідно із пунктом 5 частини 1 статті 6 Закону України “ Про правовий режим воєнного стану” в указі Президента України про введення воєнного стану зазначається вичерпний перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються у зв'язку з введенням воєнного стану із зазначенням строку дії цих обмежень, а також тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [2]. Зокрема, п. 3 Указу Президента України №64/2022 від 24 лютого 2022 року “Про введення воєнного стану в Україні” передбачено, що у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30 – 34, 38, 39, 41 – 44, 53 Конституції України [1].

Тож, згідно з чинним законодавством, обмеження прав і свобод громадян в період воєнного стану мають обмежений за обсягом і часом дії характер та не поширюються на визначені права громадян. Законодавство України і міжнародні нормативно-правові акти передбачають можливість обмеження прав і свобод громадян у період дії воєнного стану тільки в мірі, необхідній для забезпечення оборони країни та безпеки держави, і в тих межах, які вимагає гострота стану. Відповідні нормативно-правові акти є обов'язковими для застосування обмежень щодо прав і свобод осіб в період воєнного стану. Основні невід'ємні права людини повинні виконуватися навіть за умови

введення воєнного стану, а дія цього правового режиму не може призводити до дискримінації осіб.

Проте, в ЗМІ з'являються повідомлення про деякі факти порушення прав та свобод людини, що мали місце.

На момент початку повномасштабного вторгнення РФ за різними правовими підставами в Україні мешкало 175 000 громадян країни-агресора. Незважаючи на те, що більшість документів на підставі яких іноземцям можна легально проживати на території країни, мають свій строк дії, ДМС припинила прийом заяв для видання та продовження строку таких документів саме для громадян Росії та Білорусі. Таким чином, ці особи не могли, наприклад, оновити посвідку на тимчасове проживання та були вимушені перебувати в країні незаконно. Таке рішення ДМС не було обґрунтовано якимись правовими приписами, а таким особам не видавались письмові відповіді на їхні заяви.[6] Крім того, повідомлялось, що деяким з них в паспорті було внесено штамп про видворення [7]. Порядок отримання дозволу на перебування в Україні громадян РФ та РБ був врегульований тільки 01 листопада 2022 року, коли Кабінет Міністрів України прийняв постанову “Деякі питання надання Державною міграційною службою адміністративних послуг в умовах воєнного стану” [8]. Тобто, замість того, щоб отримати важелі контролю за кількістю громадян держав-агресорів, мати механізм для їх перевірки та проведення співбесіди, ДМС не тільки недалекоглядно обмежила цих осіб в їх правах, змушуючи перейти в тінь, а і позбавила себе таких можливостей на сім місяців початку повномасштабної війни.

Також, в лютому-березні 2022 року соціальними мережами та засобами масової інформації поширювались фото та відеозаписи, де місцеві жителі, затримавши осіб, яких вони підозрювали у викраденні чужого майна, “карають” їх на свій розсуд, наприклад, оголюють нижче пояса, прив'язують у такому вигляді до стовпа, б'ють різками, тощо.[9] Частинами 2, 3 статті 207 КПК України передбачається затримання особи відповідних осіб не уповноваженою на це службовою особою. Таке затримання може здійснити будь-який громадянин, але якщо воно виправдовується метою та відповідає умовам викладеним в цій статті, зокрема, встановлюється обов'язок негайно доставити затриманого до уповноваженої службової особи або негайно повідомити уповноважену службову особу про затримання та місцезнаходження особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення [10]. Тобто дії людей, які затримують “мародерів” таким чином та залишають їх прив'язаними до стовпів “для усвідомлення своєї провини” ні що інакше як самосуд. Крім того, випадки, коли людину тривалий час тримали на морозі, не викликали поліцію і знущалися, можна розглядати як катування. Крім цього, на своїх сторінках в соцмережах відділи або представники поліції викладають фото затриманих осіб з табличками прикріпленими до одягу або у руках з написом “Я мародер” або іншим схожим текстом.[9] Такі факти є порушенням презумпції невинуватості, адже відповідно до частини 1 статті 62 Конституції України та частини 2 статті 2 КК України, особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.

На підставі вищевикладеного, можна зробити висновок, що Україна дійсно опинилась в ситуації, яка дає законні підстави для тимчасового відступу від зобов'язань з забезпечення прав та свобод людини, дотрималась необхідних міжнародних та внутрішніх процедур, визначила перелік можливих для обмеження прав та визнала непорушність абсолютних прав і свобод людини навіть в умовах воєнного стану. Разом з тим на практиці викликають питання, критерій достатності та доцільності таких обмежень. Адже наведені факти свідчать про те, що обмеження, спричинені військовим станом, на місцях переростають у порушення прав людей і не сприяють досягненню мети введення цього правового режиму. Крім того, варто зазначити, що повага до прав людини – це запорука державного авторитету як на міжнародному, так і на національному рівні. Тому актуальним питанням побудована держави Україна саме на демократичних цінностях є не тільки проголошення, а й реальне утвердження та забезпечення прав людини.

Список використаних джерел:

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 26.02.2023).
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII : станом на 31 груд. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 26.02.2023).
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 26.02.2023).
4. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 26.02.2023).
5. Інформація про відступ України від зобов'язань за Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод: заява Постійного представництва України при Раді Європи № 31011/32-017-3 від 28.02.2022 р. URL: <https://rm.coe.int/1680a5b0b0>
6. Куренкова Олена. "Паспорт і акцент — єдине, що пов'язує мене з РФ". Історії росіян, які не можуть легалізуватися в Україні. URL: <https://suspilne.media/268331-pasport-i-akcent-edine-so-povazue-mene-z-rf-ak-rosiani-aki-vouut-na-boci-ukraini-ne-mozut-tut-legalizuvatisa/>
7. Кіптенко Тамара. Безпековий ризик? Як росіяни в Україні стають нелегалами. URL: <https://www.dw.com/uk/bezpekovij-rizik-ak-rosiani-v-ukraini-staut-nelegalami-video/a-63172278>
8. Деякі питання надання Державною міграційною службою адміністративних послуг в умовах воєнного стану : Постанова Каб. Міністрів України від 01.11.2022 р. № 1232 : станом на 9 лют. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1232-2022-п#Text> (дата звернення: 26.02.2023).
9. Адамович Наталія. Мародери: чи є законна межа для покарання під час війни? URL: <https://zmina.info/articles/pokarannya-maroderiv-pid-chas-vijny-chy-ye-zakonna-mezha/>
10. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI : станом на 5 лют. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 26.02.2023).

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Алевтина Вікторівна ПОДДУБКІНА,

*студентка 4-го курсу групи 748ю
Національного аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського «Харківський
авіаційний інститут»
a.v.poddubkina@student.khai.edu*

Науковий керівник: *Федосенко Н. А., канд. юрид.
наук, доцент, доцент кафедри права
гуманітарно-правового факультету
Національного аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського «Харківський
авіаційний інститут»*

Однією із конституційно-правових гарантій людини є право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових та службових осіб (ст. 55 Основного Закону). При чому звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина гарантується ст. 8 Конституції України [1].

Питання судової юрисдикції в спорах щодо оскарження рішень органів державної влади та місцевого самоврядування є однією з причин неефективної реалізації зазначених конституційних норм. Адже з'ясування питання підвідомчості справи даної категорії може розглядатись трьома судовими інстанціями та закінчитись закриттям провадженням у справі. Так, згідно з пунктом 1 частини першої статті 238 КАС України суд закриває провадження у справі, якщо її не належить розглядати за правилами адміністративного судочинства [2].

Публічно-правовий спір має особливий суб'єктний склад. Участь суб'єкта владних повноважень є обов'язковою ознакою для того, щоб класифікувати спір як публічно-правовий. Проте сама собою участь у спорі суб'єкта владних повноважень не дає підстав ототожнювати спір із публічно-правовим та відносити його до справ адміністративної юрисдикції.

Кодекс адміністративного судочинства України регламентує порядок розгляду не всіх публічно-правових спорів, а лише тих, які виникають у результаті здійснення суб'єктом владних повноважень саме управлінських функцій і розгляд яких безпосередньо не віднесено до підсудності інших судів. Ці положення не поширюють свою дію на правові ситуації, які вимагають інших форм захисту від стверджувальних порушень прав чи інтересів. Визначення предметної юрисдикції справ пов'язано із суттю права та/або інтересу, за захистом якого звернулася особа, заявлених вимог, характеру спірних правовідносин, змісту та юридичної природи обставин у справі. Визначальною ознакою справи адміністративної юрисдикції є суть (зміст,

характер) спору. Публічно-правовий спір, на який поширюється юрисдикція адміністративних судів, є спором між учасниками публічно-правових відносин і стосується саме цих відносин.

Водночас приватноправові відносини вирізняються наявністю майнового чи особистого немайнового інтересу учасника. Спір має приватноправовий характер, якщо він обумовлений порушенням або загрозою порушення приватного права чи інтересу конкретного суб'єкта, що підлягає захисту в спосіб, передбачений законодавством для сфери приватноправових відносин.

Згідно із частиною першою статті 2 КАС України завданням адміністративного судочинства є захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень шляхом справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду адміністративних справ [2..

До адміністративних судів можуть бути оскаржені будь-які рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів владних повноважень, крім випадків, коли щодо таких рішень, дій чи бездіяльності Конституцією чи законами України встановлено інший порядок судового провадження.

Суб'єктом владних повноважень відповідно до пункту 7 частини першої статті 3 КАС України є орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їхня посадова чи службова особа, інший суб'єкт при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень [2..

За правилами частини другої статті 4 КАС України юрисдикція адміністративних судів поширюється на всі публічно-правові спори, крім спорів, для яких законом установлений інший порядок судового вирішення.

Пунктом 1 частини другої статті 17 КАС України визначено, що юрисдикція адміністративних судів поширюється на публічно-правові спори, зокрема фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи правових актів індивідуальної дії), дій чи бездіяльності.

Наведені норми узгоджуються з приписами статей 2, 4 та 19 КАС України, якими визначено завдання та основні засади адміністративного судочинства, зміст публічно-правового спору та справи, на які поширюється юрисдикція адміністративних судів.

Особливі проблеми в розмежуванні юрисдикції виникають у разі, якщо у визначенні критеріїв такого розмежування закон виходить із різнопланових ознак, не узгоджених між собою, внаслідок яких один і той самий спір формально може бути розглянутий судами різних юрисдикцій [3, с. 143..

Український законодавець, виділяючи цивільну, господарську, адміністративну чи іншу спеціалізацію, повинен мати намір якомога чіткіше відмежувати одну юрисдикцію від іншої, не заперечуючи при цьому її відкритого характеру (можливість, наприклад, розгляду адміністративним судом будь-якого виду публічно-правового спору, що не віднесений до іншої спеціалізації).

Якщо, наприклад, взяти до уваги такий критерій розмежування юрисдикцій, як метод правового регулювання, то враховуючи те, що в основі адміністративного судочинства лежить імперативний метод, який базується на владно-управлінських функціях, де один з учасників правовідносин керує поведінкою інших суб'єктів, а відповідні інші суб'єкти виконують регламентовані приписи та вимоги суб'єкта владних повноважень, це буде досить вагомим критерієм розмежування юрисдикцій, на відміну від господарських відносин, де у більшій мірі притаманна допустима диспозитивність, відносини партнерства, які спрямовані на підвищення ефективності суспільного виробництва та забезпечення його соціальної спрямованості [4, с. 322].

Так само цивільне судочинство не було пристосовано до розгляду справ проти суб'єкта владних повноважень. В цивільному процесі відсутні спеціальні критерії для оцінки рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень, не діє принцип офіційності, немає "презумпції вини суб'єкта владних повноважень" тощо, тобто відсутні ті процесуальні гарантії захисту порушених прав, які є в адміністративному судочинстві [5, с. 270]. Та адміністративні суди не розглядають позовні вимоги, які є похідними від вимог у приватно-правовому спорі і заявлені разом з ними. Такий спір повинен розглядатись у загальних судах за правилами цивільної юрисдикції.

Водночас у КАС України (частина 5 статті 21) діє також вимога, що для визначення підсудності у разі звернення і публічно-правової вимоги (вимог), і приватно-правової вимоги (вимог) діє таке правило: справа розглядається адміністративним судом, якщо публічно-правова вимога (вимоги) і приватно-правова вимога (вимоги) заявлені в одному провадженні з вимогою вирішити публічно-правовий спір [2].

Таким чином, в Кодексі адміністративного судочинства України встановлені деякі правила для розмежування адміністративної та цивільної, господарської юрисдикції. Що, в якійсь мірі вирішує спірну проблему розмежування юрисдикцій. Правильне застосування критеріїв меж судової юрисдикції, уточнення цих критеріїв, запровадження спеціальних колізійних норм для вирішення юрисдикційних спорів – дозволяє дати відповідь на питання, до якої юрисдикції належить той чи інший спір.

Але, на практиці, при вирішенні пов'язаних між собою спорів у площині публічного і приватного права, проблеми розмежування юрисдикцій залишаються. І вони потребують подальшого як наукового, так і практичного обґрунтування.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 21.02.2023).
2. Кодекс адміністративного судочинства. Кодекс від 06.07.2005 № 2747-IV / Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 21.02.2023).
3. Русаль Л. М. Юрисдикція адміністративного суду та питання її розмежування. *Актуальні питання юридичної науки: збірник доповідей та статей Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Львів, 16 квітня 2019 р.). Львів: Львівський інститут ПрАТ "ВНЗ "МАУП", 2019.

С. 143. URL: <http://li-maup.edu.lviv.ua/uploads/media/content/Conf%20Law%20apr%202019.pdf#page=138> (дата звернення: 21.02.2023).

4. Торгашова К. Практичні проблеми розмежування адміністративної та господарської юрисдикцій на основі критеріїв належності публічно-правових спорів. *Молодий вчений*. № 11 (87). 2020. С. 319-323. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-11-87-69> (дата звернення: 22.02.2023).

5. Пасенюк О. Запровадження адміністративного судочинства в Україні – подолання проблем розмежування юрисдикцій. *Концептуальні засади розвитку вітчизняного адміністративного права та процесу: тенденції, перспективи, практика* : колективна монографія. Рига, Латвія : “Baltija Publishing”, 2022. 986 с URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-233-3-9> (дата звернення: 22.02.2023).

ВИКОРИСТАННЯ ПРОФАЙЛІНГУ ПІД ЧАС ВИЯВЛЕННЯ ЗАГРОЗ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ БЕЗПЕКИ ПОВІТРЯНОГО ТРАНСПОРТУ В УКРАЇНІ

Тетяна Юріївна ПОДЗОЛКОВА,

*здобувач вищої освіти ступеня доктора
філософії (PhD), Національного аерокосмічного
університету ім. М. Є. Жуковського
“Харківський авіаційний інститут”
<https://orcid.org/0000-0003-0096-3678>
t.podzolkova@khai.edu*

Науковий керівник: *Шинкаренко І. Р., PhD
(канд.юрид. наук), професор, професор
кафедри права Національного аерокосмічного
університету ім. М. Є. Жуковського
“Харківський авіаційний інститут”*

Завдання забезпечення високого рівня державної безпеки та громадського порядку обумовлюють застосування правоохоронними органами технологій профайлінгу. У загальному розумінні профайлінг – це сукупність психологічних методів і методик оцінки та прогнозування поведінки особи на основі аналізу найбільш інформативних приватних ознак, характеристик зовнішності, невербальної і вербальної поведінки [1].

Ефективність профайлінгу в правоохоронних органах вийшла за межі розкриття злочинів і стала все більш важливою для безпеки та оборони, а також для захисту повітряного транспорту. Профайлінг може допомогти виявити потенційну злочинну діяльність або загрози національній безпеці з боку осіб, які намагаються сісти на борт літака або перетнути міжнародні кордони повітряним транспортом. Окрім забезпечення підвищеної безпеки для мандрівників, профайлінг також використовується для збору цінних даних про поведінку пасажирів і про те, як це впливає на безпеку та ефективність операцій авіакомпанії. Спостерігаючи за взаємодією пасажирів із персоналом аеропорту, вантажниками та іншими мандрівниками, було розроблено методи аналізу інформації, щоб дізнатися більше про рух пасажирів в аеропорту, їхні переваги при виборі рейсів і навіть ймовірність спроби терористичного акту під час подорожі. Це дозволяє аеропортам створювати ефективніші процеси посадки, зберігаючи високий рівень безпеки. Крім того, ці дані можуть допомогти в прийнятті майбутніх рішень щодо вдосконалення інфраструктури, яке може знадобитися в певних аеропортах через збільшення повітряного трафіку або інші фактори. Це допоможе ідентифікувати пасажирів із групою високого ризику ще до того, як вони попадуть на борт літака.

З метою запобігання несанкціонованому пронесенню або розміщенню на борту повітряного судна зброї, вибухових речовин і пристроїв, інших

предметів, що можуть використовуватися для здійснення акту незаконного втручання, у кожному аеропорту щодо всіх фізичних осіб, які потрапляють до стерильних зон, зон обмеженого доступу, що охороняються, та критичних частин таких зон, їхніх особистих речей (ручна поклажа та багаж), вантажу, пошти, бортприпасів, бортового харчування, засобів, що використовуються під час провадження виробничої та службової діяльності, здійснюється догляд та контроль на безпеку. Правила здійснення контролю на безпеку встановлюються Інструкцією з організації та здійснення контролю на безпеку в аеропортах України, що розробляється уповноваженим органом з питань цивільної авіації та затверджується в установленому законодавством порядку. На підставі зазначеної Інструкції суб'єкт авіаційної діяльності, що здійснює контроль на безпеку, розробляє відповідні технології, які затверджуються його керівником після погодження уповноваженим органом з питань цивільної авіації [2].

Проблема високоорганізованої професійної діяльності поліції з охорони громадського порядку залишається особливо актуальною при розгляді питань безпеки на повітряному транспорті. На поліцію покладено завдання забезпечити підтримання громадського порядку в аеропортах, що вимагає високої організованості та пильності. Це включає патрулювання аеропортів, моніторинг систем спостереження, реагування на повідомлення про підозрілу діяльність, втручання в суперечки та інші форми підривної поведінки, а також проведення розслідувань. Крім того, офіцери повинні вміти розпізнавати потенційні загрози безпеці з боку пасажирів і працівників. Усі ці обов'язки вимагають повного розуміння протоколів безпеки, а також спеціальної підготовки. Щоб поліція могла ефективно виконувати свої обов'язки з охорони громадського порядку в аеропортах, вона повинна мати доступ до найсучасніших технологій безпеки, таких як програмне забезпечення для розпізнавання облич або сканери тіла. Крім того, вони повинні мати можливість швидко оцінювати будь-які потенційні загрози як на національному, так і на міжнародному рівнях. Перебуваючи в курсі поточних подій, пов'язаних з авіаційною безпекою, вони часто можуть визначити нові загрози до того, як вони стануть серйозними інцидентами. Обізнаність із законами, що регулюють авіаперевезення, також є важливою для поліцейських команд аеропорту, яким, можливо, доведеться мати справу з правовими питаннями, що виникають під час операцій.

В даний час всі аеропорти прагнуть оснастити сучасними засобами технічного контролю. Одна з найсучасніших розробок в цій області – аероаналізатор (газоаналізатор). Перевірку на такому детекторі повинні пройти пасажири, весь персонал, пілоти та співробітники охорони. Таким же способом здійснюють перевірку багажу та вантажів. Стационарний газоаналізатор дозволяє безконтактним чином виявити сліди вибухівки на одязі. Зокрема, в аеропортах використовують й інші засоби для забезпечення безпеки, наприклад системи відеоспостереження, які дозволяють миттєво, без необхідності турбувати законослухняних громадян, уважно вивчити покупців квитків та авіапасажирів. Для повноцінного захисту території аеропорту, камери спостереження розташовують таким чином, щоб виключити “мертві” зони, та підключають один або кілька моніторів, мультиплексор, квадратор та

пристрій для запису відео. За допомогою рентгенотелевізійних інтроскопів, службових собак оглядаються, пасажири та весь обсяг вантажу, що перевозиться через аеропорт [3, с.72].

Загалом, очевидно, що ефективна поліцейська робота з громадського порядку залишається важливою для забезпечення безпеки авіаперельотів, однак це вимагає тривалого навчання в поєднанні з передовими технологіями, щоб офіцери могли швидко розпізнавати будь-які потенційні небезпеки, що ховаються в аеропорту, до того, як стане надто пізно.

Тому навчанню співробітників служб безпеки приділяється підвищена увага. Їх навчають методу виявлення підозрілих осіб на території авіаційного комплексу. Профайлінг як метод психологічного розпізнавання злочинців, розроблений з урахуванням світового досвіду та національних особливостей тієї чи іншої країни. Сучасні прилади також стежать за концентрацією уваги інспекторів: періодично на екрані монітора з'являються картинки заборонених предметів. Якщо співробітник пропустить "небезпечний" предмет, сигнал про помилку надійде в центр спостереження [3, с.73].

Прагнучи зміцнити громадський порядок і безпеку, аеропорти все частіше звертаються до профайлінгу як засобу захисту. Це передбачає використання складних алгоритмів і технологій для ідентифікації людей, які можуть становити загрозу або брати участь у злочинній діяльності. Використовуючи передові технології, такі як розпізнавання обличчя, штучний інтелект і машинне навчання, адміністрація аеропорту може гарантувати безпеку мандрівників, зберігаючи їхні права та конфіденційність.

У цій статті ми розглянемо найновіші форми профілювання, які сьогодні використовуються в аеропортах, і те, як вони допомагають убезпечити нас під час польотів.

Сучасні методи профілювання аеропорту використовуються для виявлення будь-яких потенційних загроз і підвищення рівня безпеки під час авіаперельоту. Новітні форми профайлінгу включають різноманітні технологічні підходи, такі як розпізнавання обличчя, біометрія та поведінкова аналітика.

Розпізнавання обличчя передбачає створення цифрової фотографії обличчя пасажира та порівняння її з існуючими фотографіями в існуючій базі даних. Це можна зробити як у режимі реального часу за допомогою камер, так і на стійках реєстрації за допомогою зображень, які зберігаються в паспортах чи інших документах, що посвідчують особу. Ця форма профайлінгу допомагає ідентифікувати осіб із подібними характеристиками обличчя, які, можливо, були позначені для посиленої перевірки безпеки.

Біометрія – це ще одна форма профайлінгу аеропорту, яка використовує біометричні дані, такі як відбитки пальців, сканування райдужної оболонки ока та розпізнавання голосу, щоб підтвердити особу мандрівників. Зазвичай для цього потрібно сканувати відбиток пальця або райдужну оболонку ока мандрівника під час входу в ворота аеропорту та інші зони обмеженого доступу. Сканування відбитків пальців також можна використовувати біля виходу на посадку, щоб підтвердити особу мандрівника перед тим, як допустити його на борт літака.

Питання біометричної ідентифікації та верифікації громадян України іноземців та осіб без громадянства є актуальними як в мирний час так і в умовах дії правового режиму воєнного стану, оскільки біометрична ідентифікація та верифікація на практиці унеможливають фальсифікацію персональних даних особи (громадянина України, іноземця, особи без громадянства) та використання особами персональних даних, що належать іншій особі. Запровадження сучасних та ефективних механізмів біометричної ідентифікації та верифікації враховує як належний захист прав громадян України, іноземців та осіб без громадянства так і інтереси національної безпеки України [4].

Станом на сьогодні питання біометричної ідентифікації та верифікації громадян України, іноземців та осіб без громадянства врегульовані лише частково. Система біометричного контролю працює шляхом отримання відбитків пальців, зображень обличчя та іншої особистої інформації кожної людини. Потім ця інформація зберігається в захищеній базі даних, яка пов'язана з державними установами, такими як поліцейське управління та імміграційні органи. Коли особа прибуває в Україну, її особиста інформація перевіряється в базі даних, щоб переконатися, що вона є тим, за кого себе видає. Ця нова система також створює додатковий рівень безпеки, скануючи заявки на отримання візи та паспорти для перевірки їх автентичності. Крім того, система біометричного контролю дозволяє чиновникам швидко ідентифікувати тих, хто становить небезпеку або причетний до будь-якої протиправної діяльності. Використовуючи цю технологію, Україна взяла на себе зобов'язання забезпечити громадянам додатковий захист, водночас допомагаючи їм пришвидшити їхні процеси, пов'язані з керуванням візовими заявками чи дозволами для іноземців чи осіб без громадянства, які в'їжджають до країни. Цей передовий захід безпеки допомагає переконатися, що ті, хто в'їжджає на український кордон, є уповноваженими особами, які не мають наміру завдати шкоди нації чи її громадянам [5].

Поведінкова аналітика – це ще одна форма профілювання аеропорту, яка використовує складні алгоритми для аналізу поведінки людей з метою виявлення підозрілих дій або незвичних моделей, пов'язаних із потенційними загрозами. Аналізуючи рухи людей, фізичні жести, вербальну комунікацію та іншу поведінку, аеропорти можуть точно ідентифікувати осіб, які можуть становити небезпеку, навіть якщо вони раніше не були ідентифіковані за допомогою традиційних засобів безпеки, таких як розпізнавання обличчя або біометричне сканування.

Висновок. Ці три форми профайлінгу аеропорту допомогли підвищити рівень безпеки для пасажирів у всьому світі, забезпечивши додаткові заходи безпеки, окрім тих, які вимагаються традиційними методами. Використання передових технологій, таких як розпізнавання обличчя, біометрія та поведінкова аналітика, дозволяє аеропортам швидше виявляти потенційні ризики безпеці та вживати відповідних заходів, перш ніж вони стануть серйозними проблемами. Крім того, ці типи профайлінгу можуть допомогти зменшити затримки, пов'язані з тривалими процедурами перевірки вручну, оскільки вони не потребують втручання людини щоразу, коли хтось входить у зону, де потрібен безпечний контроль доступу. Завдяки цим новим формам

технологічного профайлінгу аеропортів авіаперельоти стали набагато безпечнішими для всіх залучених пасажирів, водночас мінімізуючи збої, спричинені непотрібними затримками через процеси перевірки вручну [6, с.84].

Список використаних джерел:

1. Профайлінг як метод забезпечення державної безпеки і громадського порядку: проблеми застосування: науковий вісник публічного та приватного права / О.В. Дручек. 2018. Випуск 1. Том 2. С. 132–136.
2. Про Державну програму авіаційної безпеки цивільної авіації від 21.03.2017 р., № 1965-VIII. Редакція від 01.07.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1965-19#n50> (дата звернення 12.02.2023).
3. Метод забезпечення авіаційної безпеки в аеропорту: кваліфікаційна робота / К.В. Шпак: МОН України Національний авіаційний університет, Київ 2020. 106 с.
4. Пояснювальна записка до проекту ЗУ “Зміни до законів стосовно біометричних даних громадян України, іноземців та осіб без громадянства” від 24.10.2022р., №8151 . URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1519500>
5. Біометричні технології в XXI столітті та їх використання правоохоронними органами: посібник. 2-ге вид., доп. / Захаров В. П., Рудешко В. І. . Львів: ДУВС, 2015. 492 с.
6. Кононець В. П. Адміністративно-юрисдикційна діяльність поліції щодо забезпечення публічного порядку і безпеки в аеропортах: монографія. Дніпро : ДДУВС, 2018. 156 с.

ДО ПИТАННЯ НОРМАТИВНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАНДАРТИЗАЦІЇ ТЕХНОЛОГІЇ ОГЛЯДАННЯ МІСЦЯ ПОДІЇ

Андрій Олександрович ПОЛТАВСЬКИЙ,

*науковий співробітник лабораторії
криміналістичного забезпечення та судової
експертології Навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ
<https://orcid.org/0000-0002-4401-8996>
e-mail: a.polt1966@gmail.com*

Як немає злочинців, які не залишають слідів при вчиненні злочинів, так і не повинно бути криміналістів, які неспроможні виявити та “прочитати” ці сліди. Однією із найпоширеніших слідчих дій, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України (КПК), є огляд місця події (ОМП), що у своїй більшості проводиться за участю спеціалістів відповідно до статей 71 та 237 КПК. Від кваліфіковано проведених ОМП, поза усіляким сумнівом, залежить не тільки розкриття конкретних злочинів із встановленням осіб, причетних до їх вчинення, а й притягнення злочинців до кримінальної відповідальності та запобігання незаконному засудженню невинних на підставі надійної доказової бази із гарантуванням, при цьому, захисту прав та основоположних свобод людини. Безсумнівним є те, що встановлення істини повинно відправлятися відповідно до норм (міжнародного, регіонального, національного) кримінального матеріального права та кримінального процедурного (процесуального) права, останнє з яких унормовує порядок проведення слідчих дій, та є загальним керівництвом для слідчих та спеціалістів при ОМП.

Робота спеціаліста при ОМП полягає, в тому числі, у збиранні (виявлянні, фіксуванні, вилучанні (у тому числі, пакуванні), транспортуванні та зберіганні) слідової та іншої криміналістично значущої інформації, що поділяється на ряд етапів, зокрема:

- виявляння предметів-слідоносіїв, на яких під час учинення злочину могли утворитися сліди та які (предмети-слідоносії) можна вилучити; виявляння слідів на предметах-слідоносіях, що (предмети-слідоносії) не можуть бути вилученими; фіксування, вилучання (у тому числі, пакування) предметів-слідоносіїв та виявлених слідів, відповідно;

- транспортування вилучених предметів-слідоносіїв (на яких під час учинення злочину могли утворитися сліди) та/або виявлених слідів, вилучених при ОМП, до органів досудового розслідування й їх зберігання до направлення в установи судової експертизи для проведення експертних досліджень (експертування);

- отримання порівняльних зразків, необхідних для експертування;

- транспортування предметів-слідоносіїв, слідів і зразків до установ судової експертизи для їх експертування.

Зазначені етапи, на наш погляд, складають технологію ОМП, що визначається в загальному контексті цього терміну (технологія) як “сукупність

знань, відомостей про послідовність окремих виробничих операцій у процесі виробництва чого-небудь” або “сукупність способів оброблення чи перероблення матеріалів, інформації, виготовлення виробів, проведення різних виробничих операцій, надання послуг” [1, с. 1448].

З 60-х років минулого століття та по сьогоднішній день в криміналістику та судову експертологію з різною інтенсивністю “інтегрується” поняття “технологія”. Якнайменше воно пов’язується з такими предикатами як “криміналістична”, “слідча” або “експертна” (технології).

За даними досліджень В. В. Тіщенка поняття “технологія” в криміналістиці застосовувалося А. І. Вінбергом щодо експертної діяльності (1956 р.), Г. А. Густовим – процесу розслідування злочинів (1972 р.), А. В. Дуловим – злочинної діяльності (1976 р.), Е. Е. Ейсманом – загальнотеоретичних положень криміналістики (1978 р.) [2, с. 64].

Крім того, питаннями дослідження технологій в криміналістиці у зазначеному вище ракурсі переймалися В. В. Бірюков (2002 р.) [3]; Н. І. Клименко (2007 р.) [4]; О. М. Моїсєєв, Л. Г. Бордюгов, В. В. Седнев, І. М. Некрасова, П. А. Черногор (2011 р.) [5, 6]; М. Я. Сегай, В. К. Стринжа (1984 р.) [7]; В. В. Тіщенко, А. А. Барцицька, Д. М. Цехан (2008 р., 2017 р.) [8, 2]; В. Ю. Шепітько, Б. В. Щур (2013 р.) [9]; М. Г. Щербаковський (2003 р.) [10], інші науковці та практики.

Аналіз основних положень окремих із зазначених праць показує наступне.

1. М. Я. Сегай із В. К. Стринжею (1984 р.) експертну технологію розуміли як сукупність правил, прийомів та способів найбільш раціональної та ефективної організації провадження судових експертиз в державних судово-експертних установах; описування технологічних схем процесів, карт; розроблення загальних та окремих положень із подальшого вдосконалення вказаних правил, прийомів, способів, технологічних схем, процесів і карт. Вони визначали, що на відміну від стандартів на експертні методи та методики, методичних схем вирішення типових експертних завдань, що містять розгорнуту процедуру приписів, правил, прийомів, способів тільки самого експертного дослідження, технологія експертного дослідження у цілому (загальна експертна технологія) та технологія проведення певного виду судової експертизи й конкретного експертного дослідження (окрема експертна технологія) повинні синтезувати та відображати дії, їх послідовність в просторі та часі усіх суб’єктів, що задіяні в процесі організування, управління, дослідження та оформлення “експертної продукції”. Тобто, експертна технологія включає стандартні методики та методичні схеми вирішення типових завдань лише як програми методичного рівня, що відповідають на питання “яким чином” та “за допомогою чого”. Крім того, вона (технологія) повинна відповідати на питання “хто”, “де”, “коли” та “яким чином” на всіх рівнях діяльності експертних установ: організуванні прийому та випусканню експертизи, управлінні якістю експертиз, їх технічного оформлення тощо [7, с. 3-7]. Аналогічної позиції дотримується і Н. І. Клименко (2007 р.) [4, с. 142-143].

2. Розвиваючи наведену вище думку, М. Г. Щербаковський (2003 р.), не погоджуючись з обмеженнями застосування експертних технологій у просторі та часі, визначає експертну технологію як систему взаємопов’язаних та

взаємообумовлених пізнавальних (дослідницьких), організаційних (управлінських) операцій, слідчих, судових, оперативно-розшукових та інших прийомів та способів, що застосовуються відповідними суб'єктами згідно чинного законодавства, для вирішення слідчо-, судово-експертних ситуацій з метою отримання інформації в кримінальних, цивільних, адміністративних справах. До системи експертної технології, при цьому, включаються пізнавальні та організаційні операції, слідчі, судові, оперативно-розшукові й інші прийоми та способи розв'язання експертних завдань [10, с. 276-279].

3. О. М. Моїсєєв (2011 р.) визначає експертну технологію як систему робочих операцій, що складають раціональні дії з оптимального використання судовим експертом наявних ресурсів (матеріальних, технічних та фінансових, трудових, інтелектуальних, нормативно-правових) для забезпечення результативного проведення експертиз [5, с. 18].

4. В. В. Тищенко у своїй праці щодо криміналістичних технологій в теорії та практиці розслідування (2008 р.), аналізуючи поняття технології, технологічного характеру, технологічного змісту слідчої дії, процесу розслідування злочинів, згадуючи про використання поняття експертні технології, констатує факт проблемності виділення технологічності в діяльності із розслідування злочинів, підтримуючи необхідність подальшої теоретичної розробки зазначеної проблематики [8, с. 18-24].

У подальшому (2017 р.) В. В. Тищенком визначено поняття криміналістичної технології на практичному рівні як науково-обумовленої системи дій та процедур, що підлягають поетапній та послідовній реалізації в процесі кримінального провадження: застосування техніко-криміналістичних засобів, вирішення тактичних і стратегічних завдань розслідування, проведення тактичних операцій, окремих слідчих дій та судових експертиз [2, с. 64-65].

5. Там же [2, с. 65-67], А. А. Барцицька визначає, що слідча технологія реалізується в криміналістичній техніці, криміналістичній тактиці та криміналістичній методиці в трьох основних напрямках: 1) застосування техніко-криміналістичних засобів; 2) проведення окремих слідчих дій та їх комплексів; 3) реалізація окремих методик розслідування. За її ж твердженнями слідча технологія й експертна технологія перебувають у безпосередньому взаємозв'язку та утворюють єдиний технологічний процес збирання й дослідження доказів, підготовки, призначення, проведення судової експертизи, оцінювання та використання висновку експерта. Експертні технології є похідними від слідчих технологій щодо призначення експертизи, відібрання зразків для порівняльного дослідження та проведення інших слідчих дій, що спрямовані на отримання матеріалів для експертного дослідження.

6. Крім того, у криміналістичних джерелах зустрічаються такі терміни як:

- "комп'ютерні технології" [3];
- "інформаційні технології" [2, с. 67-73];
- "технологія комісійних експертиз" [6] тощо.

У зв'язку із обмеженням обсягу тезисів, ми не можемо навести повні викладки навіть із наведеної невеликої кількості джерел щодо розуміння поняття "технології" в різних його (понятті) аспектах для детального аналізу.

Але й викладене показує, що при умовному загальному розумінні терміну “технологія” в криміналістиці та судовій експертології, на сьогодні, відсутні загально визнані класифікація технологій, їх структура та зміст, порядок репрезентації на практичному рівні для впровадження в розслідування злочинів.

Проведеним інформаційним пошуком нами не встановлено нормативних документів із детальної регламентації ОМП в частині збирання слідової та іншої інформації. При цьому, у:

- 2012 р. Міжнародною організацією зі стандартизації (ISO) розроблено міжнародний стандарт, що у 2017 р. гармонізований в Україні як ДСТУ ISO/IEC 27037:2017 (ISO/IEC 27037:2012, IDT) “Інформаційні технології. Методи захисту. Настанови для ідентифікації, збирання, здобуття та збереження цифрових доказів” [11];

- 2018 р. ISO розроблено 2 частини серійного міжнародного стандарту, що у 2021 р. гармонізовані в Україні як ДСТУ ISO 21043-1:2021 (ISO 21043-1:2018, IDT) “Терміни та визначення понять” та ДСТУ ISO 21043-2:2021 (ISO 21043-1:2018, IDT) “Виявляння, фіксування, вилучання, транспортування та зберігання об'єктів” [12, 13].

Зазначені стандарти визначають загальні технології зі збирання криміналістично значущих електронних та інших доказів, що містять вимоги, не представлені у нормативних документах України, та регламентують, в першу чергу, те, “що” підлягає стандартизації, а не “як” і “хто”. Кращі методики, практичні посібники, стандартні робочі процедури, інструкції тощо, в рамках систем управління якістю, повинні документувати “яким чином” будуть виконуватися їх (стандартів) вимоги. Нормативні положення та політика країни визначають “хто” повинен відповідати цим вимогам.

Слід зазначити й те, що перелічені вище міжнародні стандарти є обов'язковими для використання установами, що забезпечують діяльність з ОМП, в країнах Європейського союзу вступу до якого прагне Україна.

Висвітлене, у своєму підсумку, дає підстави для наступних висновків:

- унормована репрезентація технологій ОМП в Україні відсутня за винятком окремих її (технологій) положень;

- міжнародні стандарти ISO/IEC 27037:2012 та ISO 21043-2018 після їх гармонізації в якості ДСТУ не впроваджені в практику розслідування злочинів шляхом розроблення на рівні кодексів усталеної практики, методик, стандартних операційних процедур, інструкцій тощо з питань вимог до персоналу, що задіюється до ОМП, тактики та методики проведення ОМП, методик виявляння, фіксування, вилучання (у т. ч. пакування слідової інформації), транспортування та зберігання слідової та іншої криміналістично значущої інформації до її експертування.

І наостанок. Приведення діяльності з огляду місць подій відповідно до вимог міжнародних стандартів стане удосконаленням забезпечення функціонування державних органів та установ у цій сфері з прогнозованим підвищенням його (ОМП) якості, підвищить довіру міжнародних партнерів під час розслідування транскордонних злочинів, надання доказів вчинення військових злочинів Росії в міжнародних трибуналах, забезпечить поштовх для актуалізації положень криміналістики тощо.

Список використаних джерел:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К., Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2007. 1736 с. : іл.
2. Тищенко В. В., Барцицька А. А., Цехан Д. М. Криміналістичні технології в розслідуванні. Криміналістика : підручник / За ред. В. В. Тищенка. Одеса : Вид. дім “Гельветика”, 2017. С. 64-73.
3. Бирюков В. В. Научные и практические основы использования компьютерных технологий для фиксации криминалистически значимой информации : монографія. Луганск : РИО ЛАВД, 2002. 264 с.
4. Клименко Н. І. Судова експертологія : курс лекцій. К. : Вид. Дім “Ін Юре”, 2007. 528 с.
5. Моїсєєв О. М. Експертні технології : теорія формування і практика застосування : монографія. Х. : Вид. агенція “Апостіль”, 2011. 424 с.
6. Технологія комісійних експертиз : методичні рекомендації для експертів / О. М. Моїсєєв та ін. // Донецьк : ДонНДІСЕ, 2011. 64 с.
7. Сегай М. Я., Стринжа В. К. Актуальные проблемы экспертной технологии в условиях НТР. *Криминалистика и судебная экспертиза* : Республ. междувед. науч.-практ. сборник. Вып. 29. К. : Министерство юстиции УССР, 1984. С. 3-7.
8. Тищенко В. В. Криміналістичні технології в теорії і практиці розслідування. *Актуальні проблеми держави та права*. Одеса : Юридична література, 2008. Вип. 44. С. 18-24.
9. Шепітько В. Ю., Щур Б. В. Слідчі технології в розслідуванні злочинів. *Правова доктрина України* : у 5 т. Х. : Право, 2013. Т. 5. С. 1052-1064.
10. Щербаковський М. Г. Принципы создания судебно-экспертных технологий. *Актуальні проблеми криміналістики* : Мат. міжнар. наук.-практ. конф. Х. : Гриф, 2003. С. 276-279.
11. ДСТУ ISO/IEC 27037:2017 (ISO/IEC 27037:2012, IDT) “Інформаційні технології. Методи захисту. Настанови для ідентифікації, збирання, здобуття та збереження цифрових доказів”. Київ : ДП “УкрНДНЦ”. 6 с.
12. ДСТУ ISO 21043-1:2021 (ISO 21043-1:2018, IDT) “Терміни та визначення понять”. Київ : ДП “УкрНДНЦ”. 6 с.
13. ДСТУ ISO 21043-2:2021 (ISO 21043-1:2018, IDT) “Виявляння, фіксування, вилучання, транспортування та зберігання об'єктів” Київ : ДП “УкрНДНЦ”. 10 с.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ОБ'ЄКТІВ ПОВІТРЯНОГО ТРАНСПОРТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Дмитро РАСПУТНІЙ,

*здобувач вищої освіти ступеня доктора
філософії (PhD) Національного аерокосмічного
університету ім. М. Є. Жуковського
"Харківський авіаційний інститут"
<https://orcid.org/0000-0003-0096-3678>*

Науковий керівник: *Шинкаренко І. Р., PhD
(канд.юрид. наук), професор, професор
кафедри права Національного аерокосмічного
університету ім. М. Є. Жуковського
"Харківський авіаційний інститут"*

Збройна агресія РФ призвела до ряду викликів для здійснення кримінального розслідування на території України.

Від початку воєнного стану в діюче законодавство України було внесено цілу низку змін, які викликані реаліями сьогодення. Однак ще у 2014 році з моменту початку тимчасової окупації Кримського півострову та окремих районів у Донецької та Луганської областей почались зміни в положеннях Закону України "Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України" від 15 квітня 2014 року. Проте, заці роки конфлікту повстало багато проблемних питань які в свою чергу так і не було опрацьовано в достатній мірі.

Постає питання що до того на скільки такі зміни є обґрунтованими та на скільки вони є ефективні в напрямку протидії злочинам об'єктом яких є критична інфраструктура, особливо злочини які вчинені організованим злочинним угрупованням.

Органи внутрішніх справ діють від імені держави, диспозиція яких полягає у забезпеченні режиму воєнного стану. Для реалізації поставлених перед ними завдань було розроблено та опрацьована ціла низка нормативних актів, опрацьовано стратегічні підходи до реалізації як превентивних, так і слідчих дій, а також тактичних дій при проведенні розшуку. В конкретному випадку, правоохоронні органи використовують криміналістичну методику в широкому сенсі цього поняття. Криміналістична методика є завершальним розділом науки криміналістики, що пов'язана з загальною теорією криміналістики, криміналістичною технікою та криміналістичною тактикою, на їх основі практичних рекомендацій, що забезпечують ефективність діяльності слідчого.

За для реалізації безпеки критичної інфраструктури, були напрацьовані типові плани охорони порядку, боротьби проти втручання організованого

злочинного угруповання що за своїм призначенням, розробляються за певними концептами та під конкретні цілі.

Особливості організації діяльності національної щодо охорони громадського порядку в умовах воєнного стану визначено чинним законодавством, насамперед Законом України “Про правовий режим воєнного стану” [1].

На практиці реалізація охорони громадського порядку через призму криміналістичної методики. А саме розробляються плани в декілька етапів, що містять: - з'ясування цілей завдання на підготовчому етапі, теоритичної бази, досвід суміжних органів; визначення структури плану та особового складу для виконання порядку дій; узгодження дій з органами виконавчої влади, та іншими правоохоронними структурами; на завершальному, етапі план доводять до виконавців на інструктажі, або оперативній нараді.

На стратегічному і підготовчому етапі для боротьби з організованими злочинними угрупованнями може бути використана оцінка загроз як ефективний інструмент для спрямування та визначення пріоритетів технічної допомоги [2].

Методологію SOCTA (як сукупність систематизованих певних чином прийомів та способів організації аналітичної діяльності з питань оцінки загроз тяжких злочинів та організованої злочинності – Д. С.) було розроблено Європолем спільно з групою експертів з оцінки загроз тяжких злочинів та організованої злочинності. Метою SOCTA є: – аналіз характеру або типу загроз організованих злочинних угруповань; – аналіз сфер впливу тяжких злочинів та організованої злочинності; – аналіз аспектів загроз організованих злочинних угруповань та сфер злочинності залежно від регіону; – визначення найбільш загрозливих організованих злочинних угруповань, кримінальних сфер впливу залежно від регіону. SOCTA за своїм змістом визначає систему й модель оцінювання загроз організованої злочинності та тяжких злочинів. Головною особливістю цієї методології є застосування індикаторів, які поділяють на: 1) індикатори організованих злочинних угруповань; 2) індикатори сфери злочинної діяльності; 3) індикатори впливу. Впровадження методології Європолу SOCTA є євроінтеграційним елементом в Україні та передбачає подальший розвиток й удосконалення на основі інноваційних методів аналізу та оцінювання злочинності [3, с. 220–221].

Завдяки подальшій інтеграції та тісному співробітництву з Європолем та Інтерполом, беручі на озброєння напрацювання зарубіжних колег, використання методів інформаційно-аналітичного забезпечення криміналістичної діяльності в процесі досудового розслідування кримінальних правопорушень, а також звіту з аналітичними даними оцінки ситуації все це дає доволі плідні результати в боротьбі з організованими злочинними угрупованнями. Характерною особливістю такого звіту є те, що метою документа є не боротьба з діяннями членів організованих злочинних угруповань, а нейтралізація чинників і ліквідація умов, що сприяють розширенню та зміцненню злочинної ресурсної бази [3].

М. Матясик зазначає, що за оцінками загроз організованої злочинності SOCTA, терористичні організації можуть брати участь в експлуатації інфраструктури організованих злочинних груп двома способами: закупка

вогнепальної зброї, шахрайські документи та перемішувати необхідні товари та людей, вести терористичні дії; а також генерувати кошти для фінансування терористичних операцій [4].

Останні аналітичні дослідження європейських правоохоронних інституцій сектора безпеки (Інтерпол, Європол) розкривають сучасну картину діяльності організованих груп та організацій і дозволяють визначити перспективні напрями такої діяльності та, відповідно, організувати належні превентивні заходи [5; 6].

Початковий етап впровадження нових для України методологій боротьби з організованою злочинністю може викликати труднощі серед представників правоохоронних органів та відповідальних установ. Тому для України сьогодні пріоритетним є ефективне співробітництво з Інтерполом, Європолом та іншими міжнародними партнерами на двосторонній та багатосторонній основі відповідно до національного законодавства та міжнародних договорів, створення бази даних Національної поліції, пов'язаної з міжнародними базами даних [7].

М. Гребенюк зазначає, що погіршення стану проблеми, пов'язаної з організованою злочинністю, насамперед, це наслідок дисбалансу нормативного забезпечення та відсутність стратегічного системного підходу нанаціональному рівні. З огляду на комплексний характер організованої злочинності та погіршення криміногенної обстановки, впровадження комплексної системи боротьби з організованою злочинністю має бути одним із пріоритетних завдань сучасної державної безпеки [7, с. 87].

Крім того, аналіз злочинів організованої злочинності дозволяє напрацьовувати нові стратегії і тактичні прийоми в боротьбі з нею. Розробити пріоритети подальшої діяльності. Такого роду системний підхід дозволить більш ефективно визначати майбутні тенденції у суспільстві та загрози злочинності.

Опираючись на думку про те що розпочалось нормативне закріплення та використання закордонних методів та технологій, розширення повноважень правоохоронних органів призводять до дедалі більшого зростання ефективності в боротьбі зі злочинністю. Однак нововведення завжди супроводжується труднощами у компіляції ресурсів та можливостей, наукової бази разом з теоритичними надбаннями та реаліями життя та практичної реалізації наукових надбань.

Виконання цього завдання являє собою якісно новий рівень практичної реалізації положень криміналістичної техніки та криміналістичної тактики на основі осмислення й пристосування цих положень до конкретних особливостей виявлення, збирання, дослідження, оцінки і використання доказової інформації з урахуванням специфіки розслідування та попередження окремих видів кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 1647-III // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 28. – Ст. 250.
2. Andary A. Monitoring Threats by Organized Crime. 2020. URL: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3643509>.

3. Федчак І. А. Основи кримінального аналізу: навч. посіб. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 288 с
4. Serious and Organized Crime Threat Assessment (SOCTA). 2017. URL: <https://www.europol.europa.eu/socta-report>.
5. Санакоєв Д. Б. Сучасні світові тренди організованої злочинності та виклики для правоохоронних органів (за матеріалами SOCTA 2021). *Протидія організований злочинності: проблеми теорії та практики* : матеріали регіон. науково-практ. семінару (м. Дніпро, 03 грудня 2021 р.). Дніпро : ДДУВС, 2021. С. 79–82.
6. Деякі питання запровадження в діяльність центральних органів виконавчої влади системи оцінки SOCTA Україна : Постанова Кабінету Міністрів України від 26 січня 2022 р. № 59. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-zaprovadzhennya-v-diyalnist-centralnih-organivvikonavchoyi-vladi-sistemi-ocinki-socta-ukrayina-59-260122>.
7. Hrebenuk M. The directions of improving the legislative framework in the sphere of supply state security in the vector – fight against organized crime. *Public management*, Interregional Academy of Personnel Management. 2019. № 19 (4). P. 78–91. URL: <https://doi.org/10.32689%2F2617-2224-2019-4%2819%29-78-91>

**ПРО ОКРЕМІ АСПЕКТИ, ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ ЗАХИСТОМ ПРАВ ОСОБИ
У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ЗВІЛЬНЕННЯМ ВІД ПОКАРАННЯ З ТЕРМІНОМ
ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ, ВІДПОВІДНО ВНЕСЕНИХ ЗМІН
ДО ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ У 2022 РОЦІ**

Олександр Сергійович РОЗУМОВСЬКИЙ,

*аспірант Харківського національного університету
внутрішніх справ, адвокат
<https://orcid.org/0000-0002-0906-564X>
a.razumovskiy@ukr.net*

Науковий керівник: *Кочура О. О., канд. юрид.
наук, доцент, доцент кафедри кримінального
процесу, криміналістики та експертології
факультету № 6 Харківського національного
університету внутрішніх справ*

За дослідженням, щодо Україні існує декілька рішень Європейського суду з прав людини (далі - Суд) щодо порушення їй зобов'язань за положеннями ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. [1] (далі – Конвенція 1950 р.) у зв'язку з гуманізацією покарання у виді довічного позбавлення волі шляхом надання права особам, засудженим до довічного позбавлення волі, на його заміну у виді строкового позбавлення волі. Саме група справ “Петухов проти України (№ 2)”, “Найдьонов проти України” [2], “Василь Іващенко проти України” [3], “Харченко проти України” [4], “Чанєв проти України” [5], “Кущ проти України” [6], “Веніамін Тимошенко та інші проти України” [7] надала сильний поштовх щодо прийняття так званого “права на надію”, сформульованого Судом. Тому, 18 жовтня 2022 р. Верховною Радою України були прийняті наступні закони, зокрема: Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини” та Закон України “Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини”.

Відповідно до положень Конституції України – людина, її життя, здоров'я, честь, недоторканість і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. А тому, є цілком логічне, що за кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я людини чинним Законом України про кримінальну відповідальність встановлено найсуворіші види покарань, зокрема довічне позбавлення волі. Йдеться про відносно обмежений перелік особливо тяжких кримінальних правопорушень, які супроводжуються позбавлення життя людини. При цьому, слід зазначити, що у деяких країнах світу, навіть тим правопорушникам, хто вчинив особливо тяжкий злочин, покарання можуть пом'якшити при настанні певних пом'якшувальних обставин.

На теперішній час у національному чинному законодавстві України з цього приводу, також є де які напрацювання. Так, 6 листопада 2022 р. набрали чинності Закони України від 18 жовтня 2022 р. “Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини” та “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини”. Проекти Законів України було розроблено Міністерством юстиції на виконання підпункту 19.1 “Права людини та доступ до правосуддя” пункту 19 Програми діяльності Кабінету Міністрів України, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 12.06.2020 № 471[8].

Положення прийнятих Законів України передбачають наступні зміни, зокрема:

- гуманізацію або більш м'яке покарання у виді довічного позбавлення волі шляхом надання права особам, засудженим до довічного позбавлення волі, на його заміну у виді строкового позбавлення волі з метою виконання вимог ст. 3 Конвенції (на виконання групи справ Європейського суду “Петухов проти України (№ 2)”, яке набуло статусу остаточного 09 вересня 2019 р., і об'єднує 20 справ проти України);

- надання доступу засудженим особам до матеріалів кримінальних проваджень (на виконання групи справ Європейського суду “Найдьон проти України”, яке набуло статусу остаточного 14 січня 2011 р., і “Василь Іващенко проти України”, яке набуло статусу остаточного 26 жовтня 2012 р., і об'єднує 6 справ проти України);

- вирішення питань про застосування запобіжного заходу судом виключно на підставі клопотань сторін провадження, а також слідчим суддею до моменту проведення підготовчого судового засідання та судом касаційної інстанції, з метою гарантування права осіб на свободу та особисту недоторканність, передбаченого статтею 5 Конвенції (на виконання рішень Європейського суду у справі “Харченко проти України”, яке набуло статусу остаточного 10 травня 2011 р., “Чанєв проти України”, яке набуло статусу остаточного 09 січня 2015 р., “Куц проти України”, яке набуло статусу остаточного 03 березня 2016 р.);

- надання права на проведення страйків на підприємствах транспорту з метою гарантування права на свободу об'єднання, передбаченого ст. 11 Конвенції (на виконання рішення Європейського суду у справі “Веніамін Тимошенко та інші проти України”, яке набуло статусу остаточного 02 січня 2015 р.).

Таким чином, визначені нами законодавчі зміни впроваджують такий вид права, як “право на надію”, сформульовану Судом у своїх рішеннях. тобто будь-яка особа, навіть засуджена до довічного позбавлення волі, має право на дострокове звільнення. В іншому випадку, відсутність “надії” завдає їй таких моральних страждань, які досягають мінімального рівня жорстокості, передбачених ст. 3 Конвенції про захист прав і засадничих свобод, тобто катувань.

Слід зазначити, що до 18 жовтня 2022 р. нормами чинного Кримінального кодексу України [9] (далі – КК України) не було передбачено застосування

умовно-дострокового звільнення до осіб, засуджених до довічного позбавлення волі. Відповідно до п. "б" ч. 1 ст. 4 Закону України "Про застосування амністії в Україні" [10], амністія не може бути застосована до осіб, яким смертну кару в порядку помилування замінено на позбавлення волі, і до осіб, яких засуджено до довічного позбавлення волі. Актом про помилування може бути здійснена заміна засудженому призначеного судом покарання у виді довічного позбавлення волі на позбавлення волі на строк не менше двадцяти п'яти років (ч. 2 ст. 87 КК України). Що само по собі свідчало, про відсутність дієвого механізму пом'якшення покарання у виді довічного позбавлення волі та було констатовано Судом у рішенні "Петухов проти України (№ 2)" (заява № 41216/13). Це рішення набуло статусу остаточного 09 вересня 2019 р., як порушення ст. 3 Конвенції у зв'язку з ненаданням заявнику належної медичної допомоги під час тримання його під вартою, а також у зв'язку з тим, що покарання заявника у виді довічного позбавлення волі не підлягало скороченню. Обґрунтовуючи відсутність в Україні дієвого механізму пом'якшення покарання у виді довічного позбавлення волі та посилаючись на свою практику, Суд зазначив, що звільнення від відбування покарання у виді довічного позбавлення волі за хворобою означає лише те, що засудженому дозволяється померти вдома або у лікарні, а не в установі виконання покарань, не може вважатися "перспективою звільнення".

Таке рішення, як помилування Президентом України, на думку Суду, залишалося єдиною можливістю для довічно позбавлених волі осіб пом'якшити їх покарання, що було визнано "сучасним еквівалентом королівської прерогативи помилування" (п. 180 рішення "Петухов проти України (№ 2)"), а не дієвим механізмом. Суд вказав на необхідність впровадження в Україні реформи системи перегляду покарань у виді довічного позбавлення волі.

На що, 16 вересня 2021 р. Конституційний Суд України ухвалив Рішення №6-р(II)/2021 року [11] визнав такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), ч. 1 ст. 81, ч. 1 ст. 82 КК України з огляду на те, що вони унеможливають такий перегляд щодо осіб, яких засуджено до відбування покарання у вигляді довічного позбавлення волі. Конституційний Суд України констатував, що наслідком приєднання України до європейського правопорядку в питанні людських прав шляхом ратифікації Конвенції є те, що запровадження і застосування кримінальних покарань у національному правопорядку не може здійснюватися лише відповідно до національних критеріїв кримінального правосуддя. У цьому питанні обов'язок держави – керуватися також міжнародними стандартами в ділянці людських прав, зокрема тими, що стосуються людської гідності осіб, щодо яких застосовується покарання. Відтак довічне позбавлення волі особи без подальшої можливості її звільнення означає зрівняння строку довічного позбавлення волі з позбавленням волі до завершення природного життя людини, а отже, заперечує не тільки меті покарання, а й саму сутність людської гідності, ставить під сумнів її абсолютний характер та становить порушення позитивного обов'язку держави захищати гідність людини, а тому, не відповідає ч. 1 ст. 3, ст. 23, ч. 2 ст. 28, ч. 3 ст. 63 Конституції України [12]. При цьому, Конституційний Суд України зобов'язав Верховну Раду України

невідкладно привести нормативне регулювання, установлене ст.ст. 81, 82 КК України, у відповідність до Конституції України та відповідного Рішення.

Ухвалення 18 жовтня 2022 р. Законами України, внесено зміни до ст. 82 КК України, якими визначається можливість заміни особі, яка відбуває покарання у виді довічного позбавлення волі, невідбутої частини покарання більш м'яким після фактичного відбування нею не менше п'ятнадцяти років покарання у виді довічного позбавлення волі. У такому випадку покарання у виді довічного позбавлення волі може бути замінено на покарання у виді позбавлення волі строком від п'ятнадцяти до двадцяти років. Якщо, мінімальний строк до звільнення особи складатиме 30 років з моменту набрання чинності обвинувального вироку, то цей строк може бути зменшений з огляду на правила обрахунку строку перебування під вартою під час досудового розслідування за Законом України "Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо удосконалення порядку зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання" [13] і може бути меншим за 30 років.

На підставі викладеного, ми вважаємо, що запропонований Верховною Радою України, у положеннях зазначеному нами вище Законі, механізм відповідає критеріям, встановленим Європейським судом з прав людини, адже містить не ілюзорну можливість звільнення через акт помилування Президентом України, а передбачає чіткий механізм перегляду із порядком, строками та наслідками. Тобто, такий механізм дозволяє засудженим до довічного позбавлення волі можливість передбачити з певним ступенем точності, що їм треба зробити, аби було розглянуто питання щодо їх звільнення.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 26.02.2023);
2. CASE OF NAYDYON v. UKRAINE, (Application no. 16474/03), Judgment European Court of Human Rights, 14.01.2011. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-100941> (дата звернення: 26.02.2023).
3. CASE OF VASILIIY IVASHCHENKO v. UKRAINE, (Application no. 760/03), Judgment European Court of Human Rights, 26.10.2012. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-112481> (дата звернення: 26.02.2023).
4. CASE OF KHARCHENKO v. UKRAINE, (Application no. 40107/02), Judgment European Court of Human Rights, 10.05.2011. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-103260> (дата звернення: 26.02.2023).
5. CASE OF CHANYEV v. UKRAINE, (Application no. 46193/13), Judgment European Court of Human Rights, 09.01.2015. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-146778> (дата звернення: 26.02.2023).
6. CASE OF KUSHCH v. UKRAINE, (Application no. 53865/11), Judgment European Court of Human Rights, 03.03.2016. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-158963> (дата звернення: 26.02.2023).
7. CASE OF VENIAMIN TYMOSHENKO AND OTHERS V. UKRAINE, (Application no. 48408/12), Judgment European Court of Human Rights, 02.01.2015. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-146671> (дата звернення: 26.02.2023).
8. Постанова Кабінету Міністрів України від 12.06.2020 № 471 "Про затвердження Програми діяльності Кабінету Міністрів України". URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/prozatverdzhennya-programi-diyalnosti-kabinetu-ministriv-t120620> (дата звернення: 26.02.2023).
9. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 26.02.2023).

10. Закон України “Про застосування амністії в Україні” № 392/96-ВР від 01 жовтня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/392/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 26.02.2023).

11. Рішення Конституційного суду України від 16.09.2021 року № 6-р(ІІ)/2021 у справі за конституційними скаргами Крупка Дмитра Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 81, частини першої статті 82 Кримінального кодексу України, Костіна Володимира Володимировича, Мельниченка Олександра Степановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 82 Кримінального кодексу України та за конституційною скаргою Гогіна Віктора Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 81 Кримінального кодексу України (справа про перегляд вироку особі, караній на довічне позбавлення волі) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-21#Text> (дата звернення: 26.02.2023).

12. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 26.02.2023)

13. Закон України “Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо удосконалення порядку зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання” № 838-VIII від 26 листопада 2015 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/838-19#Text> (дата звернення: 26.02.2023).

ВПЛИВ РИМСЬКОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА НА РОЗВИТОК СУЧАСНОГО ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Андрій Олегович САВЧИШКІН,

*студент 2-го курсу групи 726ю
Національного аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського «Харківський
авіаційний інститут»
savchishkin2021@gmail.com*

Науковий керівник: *Гордеюк А. О., канд. юрид.
наук, доцент кафедри права гуманітарно-правового
факультету Національного аерокосмічного
університету ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Вплив римського права на розвиток Романо-германської (як її ще називають нормативної або континентальної) правової системи світу дуже великий. Це стосується також і України, яка належить до країн Романо-германської правової сім'ї. Особливо прослідковується вплив римського права на цивільно-правову систему. Норми, що регулюють цивільні відносини сьогодні, формувалися протягом багатьох віків, а деякі з них збереглися ще з часів Римської імперії майже незмінними та є актуальні на сьогодні. Як казав відомий англійський філософ Френсіс Бекон: "Закон можна вважати якісним у тому випадку, якщо смисл його є точним, якщо вимоги його справедливі, якщо він формує чесноти в громадян". Той факт, що деякі норми пройшли крізь віки майже без змін, каже про їх правову коректність і справедливість. Справедливі норми, в свою чергу, формують чесноти громадян, тому можна вважати їх якісними та цікавими з точки зору аналізу їх змісту[1, с. 343-344].

Отже деякі формули римського права є нормативно закріпленим у чинному Цивільному Кодексі України (далі – ЦКУ) та визначаються у різних інститутах цивільного права. Наприклад, у контексті інституту об'єктів цивільних прав у римському праві визначається поділ речей на *res mobiles* (рухомі) і *res immobiles* (нерухомі), що відповідає аналогічному поділу, зазначеному ст. 181 ЦКУ. Так само поділ на речі *divisae* (подільні) та речі *indivisae* (неподільні) має своє відображення у ст. 183 ЦКУ. Варті уваги поділ на *genus* (родові) та *species* (індивідуально-визначені), та принцип *genus non perit* (рід не гине), що передбачав повернення користувачем власнику замітника речі у випадку її втрати, що відповідає змісту ст. 184 ЦКУ, а принцип, відображений в заміні речей з родовими ознаками, визначено другою частиною тієї ж статті. Поділ на споживчі (*res quae usu consumuntur*) та неспоживчі (*res quae usu non consumuntur*) речі прописано у ст. 185 ЦКУ. Також прослідковується зв'язок статей 187, 188 ЦКУ із римським поділом речей на *simplices* та *summae*, тобто прості і складні. Складні речі, зокрема, поділялися на головну та приналежності, як і сьогодні у ст. 186 ЦКУ. Наостанок

непрямо впливає зв'язок змісту ст. 189 ЦКУ про продукцію, плоди і доходи з поділенням римськими юристами складних речей на природні (*fructus naturales*), що створені природою (зокрема плоди) і цивільні (*fructus civiles*), що отримані внаслідок використання речі в обігу (зокрема використання речі за договором найму) [2; 3, с. 199-204].

Також, слід зазначити, що виокремлення у римському праві *delictum privatum* (правопорушень приватного права) співвідноситься із сучасним інститутом цивільно-правової відповідальності, тому що цивільне право позиціонується у системі галузей права України як галузь приватного права [4, с. 247-248].

Якщо звернути увагу на принцип римського права *restitutio in integrum*, тобто повернення у первісний стан, коли сторона правочину, яка зазнала шкоди, зверталася до претора (давньоримська посадова особа) з метою визнання його нечинним, то можна прийти до висновку, що зазначений принцип зберігся у сучасному інституті відшкодування шкоди, де вживається термін "реституція", який і означає, саме відшкодування шкоди, яка була вчинена стороною (сторонами) неправомірного правочину. *Restitutio in integrum* застосовувався у певних випадках: неповнолітність однієї із сторін (*minor aetas*), обман (*dolus*), помилка (*error*), погроза (*metus*), відсутність однієї із сторін (*absentia justa*). Для застосування реституції вимагалися дві умови: наявність шкоди у потерпілого та строк застосування (не більше року після настання юридичного факту, що дав підставу для застосування реституції). Це, так зване, повернення до первісного стану передбачено ч.1 ст. 216 ЦКУ. А сама вище зазначена процедура за римським правом схожа на захист прав, який передбачений п. 2 ч. 2 ст. 16 ЦКУ, але на сьогодні це спібом захисту суб'єктивних прав та законних інтересів учасників цивільних відносин судом, а не повноваженням римського претора. Також деякі умови звернення за реституцією схожі з умовами чинності правочину, зазначеними у ст. 203 ЦКУ, зокрема ч. 3 цієї норми передбачається добровільність вчинення, а у випадку *metus*, тобто погрози, правочин не буде чинним, а це підстава для визнання його недійсним, що в свою чергу визначала *restitutio in integrum* [2; 3, с. 127, 147-150].

Також у сучасному договірному праві застосовуються правочини, запроваджені у римському договірному праві: *locatio-conductio* (найм), *emptio-venditio* (купівля-продаж), *mandatum* (договір доручення) тощо [3, с. 398-401].

Отже, враховуючи вище наведене, можна стверджувати, що положення римського цивільного права червоною ниткою пройшли через століття та досі вживаються у законодавстві країн континентальної Європи для ефективного правового регулювання суспільних відносин, в тому числі майнових, як це доводить вище зроблений аналіз.

Вважаємо, що у системі вищої юридичної освіти має приділятися увага вивченню засад римського права, оскільки воно є важливою складовою фундаменту юридичного мислення та здатне допомогти краще зрозуміти сучасну цивілістику та засвоїти юридичну термінологію. Варто вивчати минуле для розуміння теперішнього, щоб бути вартим майбутнього.

Список використаних джерел:

1. Гринько С. Д., Голуб С. М. Римське право та його історичне значення. *Університетські наукові записки*. Хмельницький ун-т управління та права. 2016. № 59. С. 342-350. URL: <http://old.univer.km>visnyk/1587.pdf>
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. Редакція від 01.12.2022. URL.<https://ips.ligazakon.inet/document/TO30435> (дата звернення 25.02.2023)
3. Козуб І. Г. Боднарук М. І. Основи римського приватного права: навч посіб. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. 488 с.
4. Підпригора О. А., Харитонов Є. О. Римське право. 2-ге вид. К. : Юрінком Інтер, 2009. 528 с.

ОБОВ'ЯЗОК ДЕРЖАВИ СПРИЯТИ ДОТРИМАННЮ ПРАВ ЛЮДИНИ У СФЕРІ БІЗНЕСУ В РАЙОНАХ ПРОВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ

Марія Сергіївна САМОЙЛЕНКО,
*студентка 3-го курсу групи 351
Чорноморського національного
університету імені Петра Могили
msamoilenko27@gmail.com*

Науковий керівник: *Каплій О. В., канд. юрид. наук,
доцентка (б.в.з), доцентка кафедри
конституційного та адміністративного права і
процесу Чорноморського національного
університету імені Петра Могили*

Воєнні дії в Україні призвели до масового закриття підприємств. Деякі змушені працювати не на повну силу. Якщо військова агресія продовжиться, більшість населення країни зіткнеться з бідністю та стане вкрай економічно вразливим. Як показує досвід пандемії COVID-19 та збройного конфлікту в Донецькій та Луганській областях, із підвищенням економічних ризиків збільшуються і ризики порушення прав людини. Тому, задля забезпечення гідних умов для існування та робочих місць для найвразливіших груп населення надзвичайно важливим з боку держави видається виконання обов'язку щодо гарантування дотримання бізнесом прав людини. Тому дослідження питання щодо обов'язку держави забезпечувати дотримання прав людини у сфері бізнесу в районах проведення бойових дій є надзвичайно актуальним. Різні аспекти питання захисту прав людини у сфері бізнесу протягом останнього десятиліття активно вивчають зарубіжні та українські науковці, серед яких: О. Білик, Л. Грицина, К. Лопес, Дж. Раггі та ін. У працях вітчизняних науковців не приділялася достатня увага питанню забезпечення державою прав людини у сфері бізнесу в районах проведення бойових дій.

Центральним документом у розкритті змісту обов'язку держави захищати права людини від порушень з боку бізнесу є Керівні принципи ООН з питань бізнесу і прав людини [1, с. 117]. Загалом, Керівні принципи включають в себе три основи:

1. Обов'язок держави захищати права людини від порушень з боку третіх осіб, у тому числі з боку бізнесу. Цей обов'язок передбачає необхідність забезпечувати ефективну імплементацію міжнародно визнаних стандартів прав людини на національному рівні.

2. Обов'язок бізнесу поважати права людини, що включає в себе також необхідність проявляти належну обачність щодо можливого негативного впливу тієї чи іншої бізнес-діяльності на права людини.

3. Забезпечення ефективних засобів захисту – судових, державних позасудових і недержавних [2, с. 6].

Порушення бізнесом прав людини можуть проявлятися у наступному: відсутність забезпечення базових потреб окупованого населення, наприклад, дискримінаційне припинення надання основних послуг, таких як, наприклад, забезпечення електроенергією; заволодіння приватною власністю, наприклад, використання землі, набутої окупаційною владою шляхом вилучення її в місцевого населення; використання ресурсів території не на користь або без згоди місцевого населення, у тому числі надання підтримки у використанні природних ресурсів окупаційною владою на окупованій території; переселення населення окупаційної влади на окуповану територію або примусове переселення захищеного населення, уможливлючи тимчасову евакуацію для військових операцій, наприклад, підтримування поселення громадян окупаційної влади на окупованій території; знищення майна за абсолютної відсутності необхідних для цього військових причин [3, с. 15].

Найпоширеніші порушення прав людини у сфері бізнесу пов'язані з порушенням трудових прав працівників, серед яких: погані умови праці, відсутність гарантій безпечних та здорових умов праці, порушення законодавства про прожитковий мінімум, погіршення стану навколишнього середовища. Найбільш вразливими до порушення трудових прав є групи, серед яких люди, які мають сімейні зобов'язання (особливо жінки), люди старшого віку, люди з інвалідністю, представники ЛГБТКІ+, діти, молодь (особливо без досвіду роботи) та інші соціальні групи [4].

Через те, що ризик грубих порушень прав людини підвищується в районах проведення воєнних дій, держава повинна сприяти забезпеченню того, щоб підприємства, які працюють на цих територіях, не були залучені до таких порушень, у тому числі шляхом:

- налагодження на якомога більш ранніх етапах контактів з підприємствами з тим, щоб допомогти їм виявляти, запобігати і пом'якшувати пов'язані з правами людини ризики, які обумовлені їх діяльністю та діловими відносинами;

- надання належної допомоги бізнесу для оцінки та усунення підвищених ризиків порушення прав людини, приділяючи особливу увагу гендерно зумовленому та сексуальному насильству;

- відмови у доступі до державної підтримки та послуг підприємствам, які причетні до грубих порушень прав людини та відмовляються співпрацювати з метою розв'язання проблемної ситуації;

- забезпечення ефективності державної актуальної політики, законодавства, нормативного регулювання та правозастосовних заходів з метою подолання ризику залучення бізнесу до грубих порушень прав людини [5, с. 16-17].

Держава має передбачити належну відповідальність підприємств за небажання співпрацювати в цих умовах, в тому числі у формі анулювання або відмови їм у державній підтримці або послугах або, якщо це неможливо, в формі відмови у такій підтримці в майбутньому.

Держава повинна попереджати бізнес про підвищений ризик бути причетним до грубих порушень прав людини в районах проведення бойових дій. Вона повинна перевірити, наскільки ефективними є її політика, законодавство, нормативне регулювання та правозастосовні заходи в аспекті

необхідності подолання такого підвищеного ризику, у тому числі через забезпечення процедури належної обачності у питаннях з прав людини з боку бізнесу [5, с. 18].

Бізнес має проявляти належну увагу забезпеченню поваги прав людини. А для поглиблення цієї тенденції та її більшої ефективності важливо, щоб у бізнесу було чітке розуміння того, якими є стандарти його належної поведінки щодо поваги прав людини. І цю прогалину має заповнювати саме держава, зокрема, через прийняття і реалізацію Національного плану дій у сфері бізнесу і прав людини.

Перш за все, компанії повинні сприяти у своїй діяльності попередженню насильницьких конфліктів й діяти в межах загального прагнення до миру, знижуючи ризики ескалації конфліктів у своїй власній комерційній діяльності. Компанія не повинна прямо або непрямо зумовлювати збройні конфлікти й порушення прав людини, або сприяти їх виникненню [1, с. 120-121].

Відповідно до Керівного принципу 25 у третій засадничій основі Керівних принципів щодо доступу до засобів захисту прав у межах свого обов'язку захищати від пов'язаних з бізнесом порушень прав людини держава за допомогою судових, адміністративних, законодавчих або інших відповідних засобів повинна вживати належних заходів для забезпечення того, щоб у випадках, коли такі порушення відбуваються на її території і/або в межах її юрисдикції, особи, права яких порушені, мали змогу отримувати доступ до ефективних засобів правового захисту [5, с. 45].

Отже, на сьогоднішній день обов'язок поважати права людини покладений не тільки на державу, але й на бізнес. Вплив бізнесу на права людини може бути дуже вагомим та торкатися майже всіх аспектів життєдіяльності суспільства. Тому держава повинна розробити ефективний механізм попередження порушень прав людини з боку бізнесу та максимально зменшити ризики цих порушень. Ефективні дії держави у цьому напрямку разом з використанням можливостей бізнесу та його загального прагнення до миру здатні належним чином забезпечити захист прав людини у сфері господарської діяльності в районах проведення бойових дій.

Список використаних джерел:

1. Уварова О. Бізнес і права людини в умовах конфлікту: міждисциплінарні пошуки нової концепції. *Філософія права і загальна теорія права*. 2019. № 1. С. 112-129.
2. Уварова О., Буряковська К. Бізнес і права людини. Київ: Видавництво "ФОР Голембовська О.О.", 2019. 148 с.
3. Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй. Поглиблена процедура належної обачності щодо прав людини для бізнесу за несприятливих обставин, спричинених конфліктом; Посібник. Нью-Йорк, Сполучені Штати Америки. 2022. 62 с.
4. Забезпечення сталого відновлення України, впроваджуючи Керівні принципи ООН з бізнесу та прав людини. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/news/ensuring-resilient-recovery-ukraine-through-implementation-un-guiding-principles-business-and-human-rights> (дата звернення: 09.02.2023).
5. Керівні принципи щодо бізнесу і прав людини: Реалізація Рамкової програми Організації Об'єднаних Націй "Захист, повага і засоби захисту" / Переклад: Катерина Буряковська, Юлія Разметаєва, Олена Уварова, Дмитро Філіпський. За заг. ред. Олени Уварової. Харків: Право, 2018. 80 с.

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА
КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО
СТ. 210 КК УКРАЇНИ: ПИТАННЯ ЗНАЧЕННЯ ТА СТРУКТУРИ**

Ольга Станіславівна СЕМЕНОВИХ,

*аспірант кафедри права гуманітарно-правового
факультету Національного аерокосмічного
університету ім. М. Є. Жуковського
"Харківський авіаційний інститут"
<https://orcid.org/0000-0003-2479-7408>*

Науковий керівник: *Спіцина Г.О., докт. юрид.
наук, професор, завідувач кафедри права
гуманітарно-правового факультету Національного
аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського
"Харківський авіаційний інститут"*

Кримінальне право як самостійна галузь права виконує власну роль у механізмі правового регулювання суспільних відносин. Впорядкування відносин з його боку здійснюється завдяки специфічним засобам впливу – кримінально-правовим нормам. Останні, знаходячи своє закріплення у статтях Кримінального кодексу України, спрямовані на правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від кримінально-протиправних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням (ст. 1 КК України). Саме тому з метою досягнення вказаних завдань основну частину статей КК України містять норми, котрі визначають, які суспільно небезпечні діяння є кримінальними становлять правопорушеннями та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили. Таким чином спрямованість та зміст норм кримінального права визначає його призначення.

Основним змістом норм кримінального права, як відмічає І. І. Митрофанов, є система встановлених (санкціонованих) й юридично забезпечених загальнообов'язкових правил поведінки щодо невчинення кримінально-протиправного діяння, передбаченого 1 КК України, і органічно пов'язаних з ними велінь, дотримання яких забезпечується примусовим потенціалом засобів кримінально-правового впливу [1, с. 70]. Отже, можна вказати, що переважним чином правове регулювання суспільних відносин завдяки забезпеченню їх охорони кримінальним правом здійснюється через опис складу кримінально-протиправного діяння та засобів кримінально-правового впливу, які застосовуються до особи в разі його вчинення.

В цьому контексті слід відмітити, що важливим засобом створення та ефективного застосування норм кримінального права є розробка моделей кримінально-протиправного діяння. В літературі зауважується, що правовою моделлю розуміється створена в результаті абстракції, ідеалізації чи

спостереження форма відображення правової дійсності, яка перебуває у відношенні відповідності з досліджуваним об'єктом, служить засобом вираження внутрішньої структури складного правового явища та яка несе інформацію про об'єкт чи виконує спеціальну описову (демонстраційну) задачу [2, с. 213]. Тобто такі моделі у кримінальному праві виконують функцію фіксації найбільш типових, загальних рис певного соціального явища, яким є кримінально-протиправне діяння, яке знаходить своє відображення в структурі кримінально-правової норми як загального правила поведінки, розрахованого на багаторазове використання. Як вважається, основою формування таких правових моделей у кримінальному праві слід розглядати кримінально-правову характеристику злочину. Така характеристика, на погляд А.А. Вознюка, є ні чим іншим як описом, визначенням істотних, характерних особливостей та ознак; система відомостей про істотні, характерні особливості й ознаки злочину [3, с. 155].

Таким чином визначення особливостей й ознак конкретного злочину, наприклад, передбаченого ст. 210 КК України, саме як взаємно пов'язаної системи, що відображує основні внутрішні зв'язки та істотні взаємні відношення як його складових, так і пов'язаних із ним явищ, якою і є кримінально-правова характеристика, виступає важливою умовою правильної кваліфікації та засобом реалізації кримінально-правової норми як засобу охорони суспільних відносин. На наш погляд, також можна вести мову про те, що ця характеристика також утворює підґрунтя для оцінки ефективності і визначення ступеня відповідності встановленої у КК України кримінально-правової заборони стану та характеру суспільних відносин, які підлягають захисту кримінально-правовими засобами. Тобто таку характеристику можна розглядати як теоретико-правову модель, яка є засобом, що сприяє правильній правореалізації припису кримінально-правової норми, а також створює умови для її подальшого удосконалення.

Щодо структури кримінально-правової характеристики злочину взагалі, у тому числі і кримінально-правової характеристики кримінального правопорушення, наприклад, передбаченого ст. 210 КК України, то, як вважається, вона повинна носити типовий характер. Це пояснюємо тим, щопоза залежністю від особливостей окремого складу того чи іншого суспільно небезпечного діяння об'єктом опису цієї характеристики виступає одне і те саме за своєю правовою природою явище – кримінальне правопорушення.

Стосовно структури кримінально-правової характеристики, то як вказує А. А. Вознюк, вона включає такі елементи, які необхідні для правильної кваліфікації злочину, зокрема: 1) склад злочину; 2) кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки злочину; 3) характер (вид та розмір) покарання за злочин; 4) спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності або обставини, що виключають злочинність діяння [3, с. 157]. На думку, наприклад, К. Белікова, структура кримінально-правової характеристики вуличних злочинів включає в себе такі елементи: 1) типова суспільна небезпечність злочину (ступінь тяжкості); 2) склад злочину; 3) кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки злочину; 4) характер (вид та розмір) покарання за злочин; 5) спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності [4, с. 287]. У навчальному посібнику «Кримінально-правова характеристика злочинів

проти особи» відповідна характеристика умисного вбивства розкрита через такі елементи як 1) опис суспільно небезпечного діяння; 2) склад злочину; 3) кваліфікуючі ознаки злочину [5, с. 287].

Враховуючи попередні висновки щодо ролі та значення кримінально-правової характеристики злочину, вважаємо, що її структура повинна відображувати весь комплекс істотних, характерних особливостей та ознак цього явища, зокрема, окрім власне складу злочину та кваліфікуючих ознак. Саме тому вважаємо, що варто підтримати точку зору К. Белікова, додавши до неї такі пункту як підстави для криміналізації, а також причини та умови кримінального правопорушення.

Підсумовуючи наведене щодо значення та структури кримінально-правової характеристики кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, відмітимо, що це важлива категорія науки кримінального права та одночасно інструмент удосконалення кримінально-правових засобів правового регулювання суспільних відносин в частині їх захисту від протиправних посягань.

Список використаних джерел:

1. Митрофанов І. І. Поняття кримінально-правових норм та їх види в механізмі реалізації кримінальної відповідальності. Європейські перспективи. 2016. Вип. 1. С. 68-75
2. Кметик-Подубінська Х.І. Правове моделювання як метод сучасних конституційно-правових досліджень. Підприємництво, господарство і право. Науково-практичний господарсько-правовий журнал. Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва ім. академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України. Випуск 7. Київ, 2020. С. 211-215.
3. Вознюк А. А. Поняття та елементи кримінально-правової характеристики злочинів. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ, № 1, 2013. С. 154-160.
4. Беліков К. Структура кримінально-правової характеристики вуличних злочинів. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 12. С. 284-288.
5. Кримінально-правова характеристика злочинів проти особи: навч. посібник у схемах / В. К. Грищук, Т. М. Луцький, О. Ф. Пасека, М. В. Самарчук. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. 64 с.

УЧАСТЬ СПЕЦІАЛІСТА У СЛІДЧОМУ ЕКСПЕРИМЕНТІ

Діана Андріївна СИДОРЕНКО,

*студентка 4 курсу групи ПЗдсп-19-3
факультету № 6 Харківського національного
університету внутрішніх справ
dana197982@ukr.net*

Науковий керівник: *Щербаковський М. Г., докт.
юрид. наук, професор, завідувач кафедри
кримінального процесу, криміналістики
та експертології факультету № 6 Харківського
національного університету внутрішніх справ*

Розслідування кримінальних правопорушень являє собою пізнавальну діяльність слідчого, направлену на виявлення, збирання, дослідження та оцінку доказової інформації за допомогою встановлених законом процесуальних засобів — слідчих (розшукових) дій, які становлять цілісну взаємозалежну систему. Особлива роль у цій системі належить слідчому експерименту. Відповідно до ст. 240 КПК України, під час досудового розслідування слідчий, прокурор з метою перевірки й уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, має право провести слідчий експеримент шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань. Зазначена слідча (розшукова) дія відіграє важливу роль у доказуванні за кримінальним провадженням. Водночас вона є досить складною в організаційному й тактичному аспектах, що вимагає від слідчого значних зусиль щодо її підготовки та проведення.

Проблеми тактики проведення слідчого експерименту в останній час у своїх працях досліджували Л. Ю. Ароцкер, Т. М. Балицький, Р. С. Белкін, Н. І. Гуковська, Д. Д. Заяць, Л. Є. Калюжна, В. Я. Колдін, В. П. Колмаков, І. В. Пиріг, Н. З. Рогатинська, О. С. Рубан, М. В. Салтевський, В. М. Стратонов, Ю. А. Чаплинська, О. К. Чернецький, Ш. Ш. Ярамиш'ян та інші. Все вчені підкреслюють, що залучення спеціаліста під час проведення слідчого експерименту є поширеним способом збирання фактичних даних, що має на меті встановлення обставин вчиненого злочину.

Участь спеціаліста в кримінальному судочинстві регламентовано ст. 71, 228, 236, 237, 240, 245, 360 КПК України. Зокрема згідно із ст. 71 КПК України спеціалістом у кримінальному провадженні є особа яка має спеціальні знання та навички застосування технічних або інших технічних засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування й судового розгляду, що потребують відповідних спеціальних знань та навичок. Спеціалістів залучає слідчий до процесу розслідування кримінального провадження для надання консультативної, технічної та іншої допомоги під час прийняття процесуальних рішень і проведенні слідчих (розшукових) дій. Аналіз

літературних джерел і практики залучення спеціалістів до проведення слідчих (розшукових) дій дає змогу виокремити основні види допомоги, що надає спеціаліст під час виявлення, фіксації та вилучення доказів, а саме: криміналістичну, методологічну, консультативну й технічну [1, с. 249].

Під час проведення слідчого експерименту спеціаліст надає допомогу слідчому на підготовчому, робочому та заключному етапах. На підготовчому етапі слідчого експерименту спеціаліст допомагає точніше реконструювати обстановку місця події, передусім якщо необхідно використовувати технічні пристрої та обладнання, вимірювальні прилади. На робочому етапі консультує та приймає участь у технічно правильному проведенні експериментальних дій. На заключному етапі допомагає усвідомити, зафіксувати в протоколі й оцінити результати експерименту. Важливою є роль спеціаліста в забезпеченні відповідності визначальних параметрів досліджуваного процесу в реальній ситуації та експерименті, оскільки під час моделювання не може бути досягнуто цілковитої адекватності об'єкта та його моделі: частину факторів не буде враховано. Ці моменти слід ретельно продумати й обумовити в протоколі слідчого експерименту з огляду на те, що надалі невиключеною є можливість висловлення притягнутою до відповідальності стороною сумнівів стосовно достовірності результатів експерименту через неврахування будь-яких факторів. Завершальною фазою участі спеціаліста в підготовці та проведенні слідчого експерименту має бути спільне зі слідчим обговорення його результатів з позицій інформативності та планування їх використання в розслідуванні [2, с.142].

Безпосередньо під час проведення слідчої (розшукової) дії експерт бере активну участь у постановці експериментальних дій, контролює перебіг дослідів й попередньо оцінює отримані результати. При необхідності рекомендує слідчому повторити досліди або окремі їх етапи. Роль спеціаліста у перевірці показань на місці може полягати і в постановці запитань особі, показання якої перевіряються, з метою уточнення тих чи інших обставин, що мають значення в кримінальному провадженні.

На робочому етапі слідчого експерименту спеціаліст активно використовуються технічні засоби: фіксації ходу і результатів слідчого експерименту (фотоапарат чи відеокамера); технічні засоби, що допомагають належним чином оформити додатки до; що сприяють проведенню слідчого експерименту (різні засоби освітлення; вимірювальні прилади (лазерного далекоміру, мірного колеса, шумоміру, пристрою для визначення швидкості та ін.); для реконструкції події чи створення наближених до неї умов (розпилювачів води, вентилятори) [3, с. 433].

Перебіг слідчого експерименту й отримані результати мають бути процесуально зафіксовані. Основним способом фіксації його результатів є складання протоколу цієї слідчої дії відповідно до вимог ст. 103–105 КПК України. Протокол слідчого експерименту – це основний процесуальний документ, у якому детально відображають умови, перебіг і результати проведеного слідчого експерименту. Для того щоб протокол міг бути доказом у кримінальному провадженні, він має відповідати таким вимогам: складає його слідчий особисто. містить опис лише тих дій, які виконували під час проведення слідчого експерименту, у тій послідовності, у якій їх виконували;

складається так, щоб містити всі необхідні реквізити у відповідності до процесуальних вимог КПК України. Особливість фіксації слідчого експерименту з участю спеціаліста полягає в тому, що для сприйняття його результатів, які відображають у протоколі, не застосовують спеціальні знання, а вся інформація, що фіксується, є наочною і доступною внаслідок безпосереднього сприйняття, зокрема присутніми понятими.

Протокол слідчого експерименту має містити такі відомості, що відрізняють його від протоколів інших слідчих (розшукових) дій: 1) мету проведення слідчого експерименту; 2) вказівку на добровільність участі особи, показання якої перевіряють; 3) вказівку на точку початку та закінчення руху і маршрут прямування, фіксовані точки проміжних зупинок у показаннях на місці; 4) вказівку на послідовність і характер проміжних дій; 5) вказівку на наявність, характер, результати дослідницьких дій; 6) вказівку на місце та характер виявлених додаткових доказів; 7) інформацію про застосовані засоби й методи криміналістичної техніки; 8) дані про вилучені речові докази; 9) вказівку на те, що особа, показання якої перевіряють, сама визначала маршрут руху і показувала місце розташування слідів та інших речових доказів, які вилучали; 10) відомості про наявність чи відсутність заяв і зауважень учасників слідчої (розшукової) дії [4, с. 149].

Участь спеціаліста при підготовці, проведенні, фіксації та оцінці результатів слідчого експерименту сприяє підвищенню ефективності цієї слідчої (розшукової) дії в отриманні об'єктивної доказової інформації.

Список використаних джерел:

1. Негребецький В. Експериментальний метод під час проведення слідчих (розшукових) дій. *Підприємство, господарство і право*. 2018. Вип. 5. С.248-252.
2. Сратонов В. М., Чесакова М. С. Тактика проведення слідчого експерименту в умовах протидії розслідуванню злочинів. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*: Серія Право. 2018. № 5 (17). С. 139-144.
3. Поляк Ю. П. Застосування технічних засобів під час проведення слідчого експерименту. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, Серія Право. 2022. Вип. 70. С. 430-434.
4. Настільна книга слідчого: наук.-іракт. видання для слідчих і дізнавачів / М. І. Панов, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін. Київ: Вид. Дім "Ін Юре", 2007. 728 е.

АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Валерія Миколаївна ТУРСЬКА,

здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії (PhD), Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського "Харківський авіаційний інститут"
<https://orcid.org/0000-0003-4911-7093>
valeriturskaya@outlook.com

Науковий керівник: *Спіцина Г. О., докт. юрид. наук, професор, завідувач кафедри права Гуманітарно-правового факультету Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського "Харківський авіаційний інститут"*

Відповідальність медичних працівників питання, яке постає кожного разу, коли хтось не отримав лікування належним чином. При виникненні необхідності притягнення до відповідальності медичного працівника постає питання спеціалізованої відповідальності та виокремлення причинно-наслідкового зв'язку, що стає певною перепорою через брак галузевих знань та недосконалість законодавства. Наразі законодавство не визначило поняття "медичної помилки" та "медичного злочину".

Право на охорону здоров'я передбачено ст. 6 Закону України "Основи законодавства України про охорону здоров'я" та включає в себе низку складових, які гарантують захист прав у разі надання некваліфікованої допомоги, а саме: право на кваліфіковану медичну та реабілітаційну допомогу, включаючи вільний вибір лікаря та спеціаліста з реабілітації, вибір методів лікування та реабілітації відповідно до рекомендацій лікаря та спеціаліста з реабілітації, вибір закладу охорони здоров'я; право на відшкодування заподіяної здоров'ю шкоди; право на оскарження неправомірних рішень та дій працівників, установ та органів охорони здоров'я; право пацієнта, який перебуває на стаціонарному лікуванні в закладі охорони здоров'я, на допуск до нього інших медичних працівників, членів сім'ї, опікуна, піклувальника, нотаріуса та адвоката, а також священнослужителя для здійснення богослужіння та релігійного обряду; можливість проведення незалежної медичної експертизи [1].

Ст. 8 вищезазначеного закону зазначається: "У разі порушення законних прав і інтересів громадян у сфері охорони здоров'я відповідні державні, громадські або інші органи, підприємства, установи та організації, їх посадові особи і громадяни зобов'язані вжити заходів щодо поновлення порушених прав, захисту законних інтересів та відшкодування заподіяної шкоди. Судовий захист права на охорону здоров'я здійснюється у порядку, встановленому законодавством." [1].

Ця норма законодавства встановлює саме необхідність в поновленні порушених прав так і відшкодування шкоди, яка була завдана внаслідок порушення прав. Одним з основних порушень прав – є саме ненадання кваліфікованої допомоги. Ст. 37 Закону передбачає відповідальність за несвоєчасне і неякісне забезпечення необхідною медичною допомогою, що призвело до тяжких наслідків, винні особи несуть відповідальність відповідно до закону. Статтею 80 цього ж закону встановлюється, що особи, винні у порушенні законодавства про охорону здоров'я, несуть цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно із законодавством [1].

Проте з огляду на Основи законодавства України про охорону здоров'я не визначається саме переліку за які саме дії у формі дій чи бездіяльності несуть відповідальність медичні працівники. У законі не наведено визначення поняття "медичний працівник". Єдина згадка визначення цього поняття міститься в проекті Закону України "Про особливості діяльності закладів охорони здоров'я" від 31.10.25011 № 9386, в ньому зазначається, що медичний працівник - лікар або інша особа, яка здобула у встановленому законодавством порядку медичну освіту, відповідає кваліфікаційним вимогам, установленим центральним органом виконавчої влади у сфері охорони здоров'я, працює у закладі охорони здоров'я або як фізична особа – підприємець [2].

Якщо узагальнити вищенаведене, то медичні працівники є спеціальним суб'єктом, який чітко не окреслений законодавством, може нести цивільну, адміністративну, кримінальну та іншу відповідальність.

Зважаючи на збільшення кількості позовних заяв громадян щодо неналежного надання медичної допомоги, проблемам юридичної відповідальності медиків за професійні правопорушення треба приділяти значно більше уваги [3, с. 284].

Найжорсткішим видом відповідальності медичних працівників є кримінальна відповідальність. Кримінальна відповідальність – це різновид юридичної відповідальності, що полягає у обов'язку особи, яка вчинила суспільно-небезпечне діяння (злочин) зазнати обмежень прав у формі кримінального покарання. Підставою притягнення медичного працівника до кримінальної відповідальності є вчинення ним злочину. Важливим та достатньо дискусійним на сьогоднішній день є питання "професійних медичних злочинів", адже саме за їх вчинення медичний працівник притягається до кримінальної відповідальності, як особливий суб'єкт злочину. Детальне визначення цієї категорії, на наш погляд, надає С.Г. Стеценко, який вказує, що під професійним злочином слід розуміти умисне або необережне діяння, вчинене медичним працівником при виконанні професійних обов'язків, заборонене кримінальним законом під загрозою покарання [6]. Вичерпний перелік таких злочинів міститься в Кримінальному кодексі України [3, с. 285].

Цивільно-правова відповідальність у сфері медичної діяльності – це варіант юридичної відповідальності, який виникає внаслідок порушення у галузі майнових або особистих немайнових благ громадян у сфері охорони здоров'я і який полягає переважно в необхідності відшкодування шкоди [4, с. 144]. Задля настання цивільно-правової відповідальності

необхідно встановити: протиправну поведінку у формі дії чи бездіяльності медичного персоналу, заподіяння шкоди пацієнту, причинний зв'язок між протиправністю настання шкідливих наслідків, вина заподіяваної шкоди. Складність встановлення причинно-наслідкового зв'язку при юридичному конфлікті у сфері медичної діяльності пояснюється самою природою медичної діяльності, суттю надання медичної допомоги. Сьогодні медицина стає все в більшій мірі вузькоспеціалізованою. З цієї причини за наявності в пацієнта певного захворювання до його лікування причетні як мінімум кілька медичних працівників [4, с. 148].

Адміністративна відповідальність медичного працівника — це різновид юридичної відповідальності, що полягає в застосуванні до медичних працівників, які вчинили адміністративні проступки, особливих санкцій — адміністративних стягнень [4, с. 149]. Статтею 24 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачає наступні види адміністративних стягнень: попередження, штраф, оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; конфіскація: предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; грошей, одержаних внаслідок вчинення адміністративного правопорушення; позбавлення спеціального права, наданого даному громадянину (права керування транспортними засобами, права полювання); позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; громадські роботи; виправні роботи; суспільно корисні роботи; адміністративний арешт; арешт з утриманням на гауптвахті [5].

З огляду на адміністративні правопорушення, встановлені ст.44-1, 45, 45-1, 46 КУпАП, які мають відношення до спеціального суб'єкту – медичного працівника, єдиним видом адміністративного стягнення, яке застосовується – є штраф.

Останнім видом юридичної відповідальності, передбаченої законом, є дисциплінарна відповідальність. Дисциплінарна відповідальність медичного працівника — це окремий варіант юридичної відповідальності, яка настає у випадку порушення трудових обов'язків. Слід особливо підкреслити, що мова йде саме про порушення трудових обов'язків медичного працівника. Причому, якщо розглядати дані порушення, то дисциплінарна відповідальність - найменш суворий варіант [4, с. 151]. Законодавцем встановлено два види відповідальності, а саме: догана та звільнення. Відповідальність настає внаслідок порушення трудового законодавства, а саме прав та обов'язків працівника перед роботодавцем.

Отже, відсутність визначення “медичний працівник” в чинному законодавстві не дає чітких меж окреслення спеціального суб'єкту відповідальності. Проте у законодавстві встановлено кримінальну, цивільну, адміністративну та дисциплінарну відповідальність медичних працівників. З чого випливає, що відсутність чіткого встановлення суб'єкта відповідальності “розмиває” перелік осіб, які можуть бути притягнені до такої відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Закон України “Основи законодавства України про охорону здоров’я”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (Дата звернення 28.02.2023 р.)
2. Проект Закону України “Про особливості діяльності закладів охорони здоров’я” від 31.10.2011 №9386. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF78Q00A?an=3> (Дата звернення 28.02.2023 р.)
3. Галкін І. Г. Кримінальна відповідальність медичних працівників за вчинення професійних злочинів. *Актуальні проблеми політики* : зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), Л. І. Кормич (заст. голов. ред.), М. А. Польовий (відп. секр.) [та ін.] ; НУ “ОЮА”, Південноукр. центр гендер. проблем. Одеса : Фенікс, 2015. Вип. 55. С. 283-292. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/3180> (Дата звернення 28.02.2023 р.)
4. Стеценко С. Г., Стеценко В. Ю., Сенюта І. Я. Медичне право України : підручник./За заг. ред. д.ю.н., проф. С. Г. Стеценка. К.: Всеукраїнська асоціація видавців “Правова єдність”, 2008. 507 с. URL: <https://medcoledg.ucoz.ru/Likspr/pravo/medpravoua2008.pdf> (Дата звернення 28.02.2023 р.)
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#n112> (Дата звернення 28.02.2023 р.)

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА УМИСНОГО ВВЕДЕННЯ В ОБІГ НА РИНКУ УКРАЇНИ (ВИПУСК НА РИНОК УКРАЇНИ) НЕБЕЗПЕЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ (СТ. 227 КК УКРАЇНИ).

Любомир Віталійович ФЕДОРОВ,

здобувач вищої освіти третього освітньо-наукового рівня (доктор філософії з Права) Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського "Харківський авіаційний інститут"
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1290-8126>
l.v.fedorov@khai.edu

Науковий керівник: *Філіпенко Н. Є., докт. юрид. наук, професор, професор закладу вищої освіти кафедри права гуманітарно-правового факультету Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського "Харківський авіаційний інститут"*

Злочини у сфері господарської діяльності – це суспільно небезпечні та протиправні діяння, що посягають на систему господарювання, заподіюючи шкоду суспільним відносинам, які складаються з приводу виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів і послуг.

Родовим об'єктом цих злочинів є сфера господарської діяльності, тобто врегульовані державою відносини між членами суспільства щодо виробництва та реалізації товарів, продукції різного призначення, виконання робіт та надання послуг, які складають систему господарювання.

Основним безпосереднім об'єктом злочину умисного введення в обіг на ринку України небезпечної продукції є встановлений порядок виготовлення, випуску на товарний ринок і реалізації продукції та товарів, а також інтереси споживачів у частині забезпечення належної якості й безпечності продукції та товарів. Додатковим безпосереднім об'єктом можуть бути здоров'я та життя особи [1].

Тематика роботи актуальна тим, що за підрахунками експертів в Україні через фальсифікацію, допущення обігу небезпечної та невідповідної діючим нормам продукції й через інші види недобросовісної конкуренції, збитки сягають мільйонів гривень щорічно. При цьому особи, винні в розповсюдженні небезпечних виробів, фактично не несуть відповідальності й не відчувають будь-яких перешкод у своїй незаконній діяльності.

Також, тема роботи актуальна у зв'язку зі отриманням Україною в червні 2022 року статусу кандидата до ЄС. В зв'язку із вступом України до ЄС необхідна адаптація законодавства України до законодавства ЄС – процес приведення законів України та інших нормативно-правових актів у відповідність з "acquis communautaire".

Національні правові системи держав континентальної Європи в останні десятиріччя зближуються. Уніфікація (або, за термінологією західної доктрини, гармонізація, зближення) кримінального законодавства цих держав є об'єктивно необхідною для підвищення ефективності боротьби зі злочинами та злочинами міжнародного характеру. Гармонізація кримінального законодавства зазначених держав, тобто приведення його у відповідність до європейських стандартів на підставі положень створеного у межах Ради Європи (РЄ) та Європейського Союзу (ЄС) загальноєвропейського кримінального законодавства, є об'єктивно необхідною для підвищення ефективності боротьби з міжнародними злочинами та злочинами міжнародного характеру [2].

Аналіз аналогічних злочинів в кримінальних кодексах країн Європейського Союзу показав, що на відміну від України головним об'єктом злочину по випуску небезпечної продукції є безпека та здоров'я людини, ці злочини розміщені європейськими законодавцями не в розділі “Злочини у сфері господарської діяльності”, а в розділах по захисту життя і здоров'я людини і покарання за такі злочини набагато суворіше ніж в Україні. Наприклад, стаття 276 “Виробництво продуктів, шкідливих для здоров'я або життя людини або торгівля ними” КК Литовської Республіки розміщена в главі

38 Спеціальної частини КК Литовської Республіки “Злочини та кримінальні проступки проти оточуючого середовища та здоров'я людини”. За ч. 1 ст. 276 настає відповідальність за діяння, які ставлять в небезпеку життя і здоров'я людини – виробництво з метою збуту харчових продуктів із завідомо непридатної, шкідливої для життя і здоров'я людини сировини, або якщо ці продукти містили шкідливі добавки, а також продаж чи збут іншим чином таких продуктів. В частині 2 передбачена відповідальність за ті самі діяння, але кримінальна відповідальність настає, якщо їх вживання потягло смерть або спричинило тяжку шкоду здоров'ю людини. За діяння, передбачене ч. 1 ст. 276 передбачене покарання у виді штрафу, обмеження волі, або арешту, або позбавлення волі на строк до двох років. За кваліфікований різновид цього діяння передбачене більш суворе покарання – до восьми років позбавлення волі [3].

Стаття 202 Кримінального закону Латвійської Республіки “Незабезпечення якості товарів та послуг” містить в диспозиції склад злочину, який полягає в умисному виготовленні та реалізації товарів чи наданні платних послуг, які не відповідають вимогам якості і наносять шкоду споживачу, а також його майну та оточуючому середовищу. Суспільна небезпека цього злочину полягає в посяганні на безпеку життя і здоров'я людини в сфері забезпечення якості товарів і послуг. Карається це діяння позбавленням волі на строк до п'яти років або арештом, або грошовим штрафом з позбавленням права займатися певного роду підприємницькою діяльністю на строк до п'яти років або без такої [4]. В статті 203 передбачена відповідальність за недотримання безпеки товарів та послуг, якщо це діяння спричинило істотну шкоду здоров'ю споживача, його майну або природному середовищу. Карається це діяння позбавленням волі на строк до шести років або грошовим штрафом з позбавленням права займатися певного виду підприємницькою діяльністю на

строк від двох до п'яти років або без такого. Знаходяться вказані статті в главі XX “Злочинні діяння проти громадської безпеки і громадського порядку”.

В § 1 статті 165 КК Республіки Польща передбачена відповідальність особи, яка викликає небезпеку для життя і здоров'я багатьох людей (тобто це, також, злочини проти колективної безпеки), або майну у великих розмірах і діє такими способами: викликає епідеміологічну погрозу чи розповсюджує інфекційну хворобу або інфекційне захворювання тварин і рослин виготовляє або вводить в обіг шкідливі для здоров'я речовини, продовольчі товари або інші товари загального використання, а також фармацевтичні засоби, які не відповідають умовам якості, викликає пошкодження або зупинку обладнання громадського користування, особливо обладнання, яке забезпечує водою, світлом, теплом, газом, енергією, або обладнання, яке охороняє від настання суспільної небезпеки, або обладнання, передбачене для усунення суспільної небезпеки, порушує, перешкоджає або іншим способом діє на накопичення або пересилання інформації, діє іншим способом при особливо небезпечних ситуаціях. Покаранням за цей злочин є позбавлення волі на строк від шести місяців до восьми років [5].

Статтею 350 КК Республіки Болгарія передбачена відповідальність за виготовлення харчових продуктів, які передбачені для загального вжитку, таким чином, що в них утворюються небезпечні для здоров'я речовини, а також за продаж або розповсюдження іншим чином таких харчових продуктів або напоїв. Карається це діяння позбавленням волі на строк до п'яти років. Знаходиться стаття в розділі III “Злочини проти народного здоров'я”, главі XI “Загально небезпечні злочини” Особливої частини КК Республіки Болгарія [6].

В статті 440 Італійського кримінального кодексу передбачено покарання виправним будинком від трьох до десяти років за зміну та фальсифікацію продуктів харчування. Покаранню підлягає той, хто способом, небезпечним для громадського здоров'я, фальсифікує продукти харчування, призначені для торгівлі. Стаття розташована в главі II “Про загально-небезпечні злочини, скоєні шляхом обману” [7].

Глава 20 “Злочини, які викликають небезпеку суспільству” Кримінального кодексу Данії містить статтю §187 відповідно до якої будь-яка особа, яка додає отруту або інші речовини в продукти, призначені для продажу або повсюдного використання, для того, щоб наражати на небезпеку здоров'я інших осіб, якщо даний продукт використовується відповідно до цілей, для яких він призначений, або яка, якщо такі продукти були зіпсовані настільки, що їх споживання або використання за призначенням шкідливе для здоров'я, піддає їх обробці, що дозволяє приховати їх зіпсований стан, або яка, приховуючи своє втручання, пропонує для продажу або іншим чином робить спробу поширити продукти, які піддавалися зазначеній у підпунктах 1) та 2) вище, обробці, підлягає ув'язненню на будь-який термін, що не перевищує десятироків [8].

Розділ VII “Злочини, що загрожують загальну безпеку людей або власність” Кримінального кодексу Голландії містить статтю 174 відповідно до якої особа, яка продає, пропонує на продаж, доставляє або безоплатно передає товари, знаючи, що вони шкідливі для життя або здоров'я, і приховує це, підлягає строку ув'язнення не більше п'ятнадцяти років або штрафу п'ятої категорії.

Якщо внаслідок цієї дії настає смерть людини, злочинець підлягає довічному тюремному ув'язненню або строку тюремного ув'язнення не більше двадцяти років або штрафу п'ятої категорії. Стаття 175 КК Голландії передбачено, що особа, яка за недбалістю чи необережністю продає, доставляє або безоплатно роздає товари, шкідливі для життя чи здоров'я, якщо покупець чи одержувач таких товарів не знає про їх шкідливий характер, підлягає строку тюремного ув'язнення або ув'язнення не більше шести місяців або штрафу четвертої категорії. Якщо наслідком такої дії буде смерть людини, злочинець підлягає строку ув'язнення або ув'язнення не більше одного року або штрафу четвертої категорії. Відповідно до статті 176 КК Голландії після засудження за будь-яке з правопорушень, визначених у цьому розділі, злочинець може бути позбавлений права займатися професійною діяльністю, у зв'язку з якою він скоїв злочин. Після засудження будь-якого з правопорушень, визначених у статтях 174 і 175, суддя може призначити публікацію судового рішення [9].

Двадцять восьмий розділ "Загально-небезпечні злочинні діяння" Кримінального уложення Німеччини містить статтю § 314 "Загально-небезпечне отруєння" відповідно до якої позбавленням волі на строк від одного року до десяти років карається той, хто отруєє воду в обрамлених джерелах, колодязях, водопроводах чи сховищах питної води, або предмети, призначені для громадського продажу та громадського використання, або підмішує в них шкідливі для здоров'я речовини, або продає, пропонує до продажу або вводить іншим чином оборот отруєні предмети або предмети з підмішаними шкідливими для здоров'я речовини в контексті № 2 [10].

Аналіз кримінальних кодексів країн Європейського Союзу демонструє, що захист особистої безпеки життя і здоров'я людини від злочинних посягань знаходиться на дещо вищому рівні і окремі положення можуть бути сприйняті вітчизняним законодавцем [11].

Виявляється, що згідно з КК України пріоритетними родовими об'єктами кримінально-правової охорони є мир, безпека людства і міжнародний правопорядок, основи національної безпеки України і військовий правопорядок. Що стосується життя і здоров'я людини, її честі і гідності, недоторканності і безпеки, які проголошені Конституцією України найвищою соціальною цінністю, то вони посідають у наведеному переліку не головні місця.

Щодо конкретної статті 227 КК України "Умисне введення в обіг на ринку України (випуск на ринок України) небезпечної продукції" на підставі проведеного аналізу вважаю доречним доопрацювання даної статті на прикладі кримінального законодавства Європейського Союзу, винесення статті в інший розділ Кримінального кодексу, наприклад в розділ II "Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи", або в розділ XIII "Кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші кримінальні правопорушення проти здоров'я населення", посилення відповідальності до позбавлення волі в разі спричинення шкоди здоров'ю людини.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України. 2023 р. Видавництво: Нотіс, 244 с.
2. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації. Дис. на здоб. наук. ступ. докт. юрид. наук. Київ. 2007р.
3. Кримінальний кодекс Литовської Республіки (литовською мовою) (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas) URL: https://www.infolex.lt/portal/start_ta.asp?act=doc&fr=pop&doc=66150#
4. Кримінальний кодекс Латвійської Республіки (англійською мовою) (The Criminal Law) URL: <http://www.ttc.lv/New/lv/tulkojumi/E0032.doc>
5. Кримінальний кодекс Республіки Польща (польською мовою) (Kodeks postępowania karnego). URL: <http://www.student.lex.pl/serwis/kodeksy/akty/97.89.555.htm>.
6. Кримінальний кодекс Народної Республіки Болгарії (болгарською мовою) (Наказателен кодекс) URL: <https://balans.bg/normativen-akt/nk>
7. Кримінальний кодекс Італії (італійською мовою) (Codice Penale. Libro Primo): URL: <http://icpro.at.tut.by/crimru.html>.
8. Кримінальний кодекс Данії (данською мовою) (Straffeloven) URL: <https://danskelove.dk/straffeloven>
9. Кримінальний кодекс Нідерландів (нідерландською мовою) (Wetboek van Strafrecht) URL: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0001854/2023-01-01>
10. Кримінальний кодекс Федеративної Республіки Германії (німецькою мовою) (Strafgesetzbuch) URL: <https://dejure.org/gesetze/StGB>
11. Лихова С. Я. Кримінальна відповідальність за порушення безпеки людини за законодавством держав-учасниць Європейського Союзу. Монографія. Київ. Редакція журналу "Право України". 2012 р. 88 с.

ЩОДО ПИТАННЯ ЗАЛИШЕННЯ МІСЦЯ НЕСЕННЯ СЛУЖБИ ПОЛІЦЕЙСЬКИМ У ВІЙСЬКОВИЙ ЧАС

Юлія Анатоліївна ХЛИСТУН,

помічник судді Київського районного суду м. Харкова

<https://orcid.org/0009-0000-5016-8694>

hlystunjulia@gmail.com

У внутрішньонаціональному законодавстві вперше поняття «прогул» визначається як неявка на роботу без поважної причини протягом усього робочого дня [1]. Кодекс законів про працю України передбачає також таке правове поняття як «вимушений прогул», проте його зміст не розкриває [2]. Верховний суд при розгляді трудових спорів зазначає, що прогул – це відсутність працівника на роботі без поважних причин більше трьох годин (безперервно чи загалом) [3]. Тобто, на сьогодні законодавець виокремлює та розрізняє такі поняття як «прогул» та «вимушений прогул». У трудовому праві переважно застосовується підхід, за яким вимушений прогул визначають як час, протягом якого працівник з вини роботодавця був позбавлений можливості працювати, тобто виконувати свої безпосередні трудові функції, та останній пов'язаний саме з незаконним звільненням.

Відповідно до діючого законодавства України, яке регулює несення служби працівниками органів національної поліції (поліцейськими) застосовуються положення щодо залишення місця несення служби в контексті розуміння вищезазначених термінів.

24.02.2022 війська РФ здійснили широкомасштабне вторгнення на територію нашої держави України. В статті 1 Указу Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженого Законом України від 24.02.2022 № 2102-ІХ, зазначено, що із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб в Україні введено воєнний стан [4], який продовжено і на даний час.

Основний Закон нашої країни передбачає, що в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень [5].

На разі існує перелік територіальних громад, що розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні) тощо, де проводяться інтенсивні воєнні (бойові) дії.

Зазначені події призвели до значних міграційних процесів в Україні, в тому числі і поліцейські залишили місця своєї служби, що в багатьох випадках стало підставою для притягнення їх до дисциплінарної відповідальності та застосування до них дисциплінарного стягнення у вигляді звільнення з посади.

Поліцейському не надано самостійно повноважень, вільно та на власний розсуд залишати чи визначати місце несення своєї служби, змінювати підрозділ у якому він цю службу проходить чи дистанціюватися на основі власного бажання від виконання обов'язків за основним місцем роботи без відповідного рішення його безпосереднього керівника.

Закон України «Про Національну поліцію» передбачає, що поліцейський зобов'язаний, зокрема, неухильно дотримуватися положень Конституції України, законів України та інших нормативно-правових актів, що регламентують діяльність поліції, та Присяги поліцейського; професійно виконувати свої службові обов'язки відповідно до вимог нормативно-правових актів, посадових (функціональних) обов'язків, наказів керівництва; поважати і не порушувати прав і свобод людини. У разі вчинення протиправних діянь поліцейські несуть кримінальну, адміністративну, цивільно-правову, матеріальну та дисциплінарну відповідальність відповідно до закону. Підстави та порядок притягнення поліцейських до дисциплінарної відповідальності, а також застосування до поліцейських заохочень визначаються Дисциплінарним статутом Національної поліції України, що затверджується законом. Поліцейський звільняється зі служби в поліції, а служба в поліції припиняється у зв'язку із реалізацією дисциплінарного стягнення у вигляді звільнення зі служби, накладеного відповідно до Дисциплінарного статуту Національної поліції України [6].

Дисциплінарний статут Національної поліції України вказує, що дисциплінарним проступком визнається протиправна винна дія чи бездіяльність поліцейського, що полягає в порушенні ним службової дисципліни, невиконанні чи неналежному виконанні обов'язків поліцейського або виходить за їх межі, порушенні обмежень та заборон, визначених законодавством для поліцейських, а також у вчиненні дій, що підривають авторитет поліції. Дисциплінарне стягнення має індивідуальний характер та не застосовується до поліцейського, вина якого у вчиненні дисциплінарного проступку не встановлена у визначеному порядку або який діяв у стані крайньої необхідності чи необхідної оборони. До поліцейських можуть застосовуватися такі види дисциплінарних стягнень: 1) зауваження; 2) догана; 3) сувора догана; 4) попередження про неповну службову відповідність; 5) пониження у спеціальному званні на один ступінь; 6) звільнення з посади; 7) звільнення із служби в поліції [7].

Окремо слід зазначити, що проходження служби в поліції, зважаючи на її специфіку її роботи, відповідальність, підвищену уважність суспільства, вимагає від особи надзвичайної дисциплінованості та суворої відповідальності за свої дії та вчинки.

Звільнення зі служби в поліції є найсуворішим видом дисциплінарного стягнення за порушення службової дисципліни та є крайнім заходом дисциплінарного впливу. Передумовою звільнення поліцейського за вчинення дисциплінарного правопорушення, пов'язаного зі здійсненням службової діяльності, повинне бути саме умисне та грубе порушення службової дисципліни, встановлене внаслідок ретельного службового розслідування та підтверджене належним доказами.

Підсумовуючи, зазначимо, що в даному випадку, залишення місця служби поліцейськими в районах, де проводяться інтенсивні воєнні (бойові) дії не є прогулом, так як вищезазначене відноситься до непереборних обставин, і не залежить від волі самого поліцейського, тобто дії є неумисними, та їх підстави повинні ретельно досліджуватись в кожному випадку окремо під час проведення службового розслідування, та належним чином мотивовані у

відповідних службових документах, та сам факт залишення місця служби, на наш погляд, не може бути підставою для притягнення до дисциплінарної відповідальності без дослідження всіх обставин вчиненого проступку. Отже, в разі встановлення всіх елементів складу дисциплінарного проступку необхідно притягувати до відповідальності з обґрунтуванням виду застосованого стягнення.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження типових правил внутрішнього трудового розпорядку для робітників та службовців підприємств, установ, організацій: Постанова Державного комітету СРСР з праці і соц. питань від 20 липня 1984 р., № 213. Ред. від 20.07.1984. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/158950_158950 (дата звернення: 27.02.2023).
2. Кодекс законів про працю України: Закон від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення: 27.02.2023).
3. Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 522/17702/21 від 06.02.2023. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108790902> (дата звернення: 27.02.2023).
4. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022, затверджений Законом України від 24.02.2022 № 2102-IX. Редакція від 14.02.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 27.02.2023).
5. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Редакція від 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 27.02.2023).
6. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 №580-VIII. Редакція від 06.02.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 27.02.2023).
7. Дисциплінарний статут Національної поліції України: Закон України від 15.03.2018 № 233-VIII. Редакція від 01.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2337-19#Text> (дата звернення: 27.02.2023).

ПРИЗУПИНЕННЯ ДІЇ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Аделіна Анатоліївна ЧУМАКОВА

*студентка 748ю., гуманітарно-правового
факультету Національного аерокосмічного
університету ім. М. Є. Жуковського
“Харківський авіаційний інститут”*

Науковий керівник: *Гуцу С. Ф., канд. юрид. наук,
доцент кафедри права гуманітарно-правового
факультету Національного аерокосмічного
університету ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

На початку військової агресії РФ в трудовому законодавстві України з'явилося нове поняття - призупинення трудових відносин. Хоча механізм призупинення дії трудового договору відносно молодий, вже встиг зазнати змін. Не зважаючи на внесені уточнення, призупинення дії трудового договору на сьогодні залишається одним з найгостріших питань у сфері правозастосування, про що свідчить неоднорідність новітньої судової практики та, навіть, ухвалення протилежних за змістом рішень судами за позовами працівників, які оскаржували незаконність винесених роботодавцями наказів про призупинення дії трудового договору.

Призупинення дії трудового договору можливе лише у період дії воєнного стану, тобто з 24 лютого 2022 року, але не пізніше дня припинення або скасування воєнного стану. Процедура призупинення відсутня в Кодексі законів про працю. Її введено спеціально під воєнний стан Законом України “Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану” від 15.03.2022 № 2136 (далі – Закон № 2136).

Відповідно до частини 1 статті 13 Закону № 2136 *призупинення дії трудового договору* – це тимчасове припинення роботодавцем забезпечення працівника роботою і тимчасове припинення працівником виконання роботи за укладеним трудовим договором у зв'язку із збройною агресією проти України, що виключає можливість обох сторін трудових відносин виконувати обов'язки, передбачені трудовим договором [1].

Варто зазначити, що призупинення трудового договору — не синонім звільнення, тому як у ч. 1 ст. 13 Закону № 2136 прямо сказано, що призупинення дії трудового договору не тягне за собою припинення трудових відносин. Водночас на відміну від простою, на термін призупинення дії трудового договору роботодавець не мусить виплачувати працівникові заробітну плату, навіть частково. Також призупинення не прирівнюється до відпустки без збереження [1].

У роз'ясненні Мінекономіки від 23.03.2022 р. зазначено, що головна умова призупинення дії трудового договору – абсолютна відсутність у роботодавця можливості надати роботу, а в працівника – виконувати її [2].

Якщо хоча б одна з перелічених умов не виконується, законодавство забороняє призупинення трудового договору під час воєнного стану в Україні. Якщо наявні обидві підстави для запровадження процедури, тоді роботодавець тимчасово перестав забезпечувати співробітника роботою, а він, своєю чергою, на цей час припиняє виконання зобов'язань за затвердженим трудовим договором.

Отже, Закон № 2352 уточнює умову призупинення дії трудового договору - у зв'язку зі збройною агресією проти України відсутня можливість обох сторін трудових відносин виконувати обов'язки, передбачені трудовим договором (ч. 1 ст. 13 Закону № 2136) [1].

Ініціатором призупинення трудового договору можуть бути як роботодавець, так і працівник, але на строк не більше ніж період дії воєнного стану [3].

Порядок призупинення трудового договору з ініціативи працівника передбачає написання співробітником заяви про призупинення дії трудового договору (абз. 2 ч. 1 ст. 13 Закону № 2136). Написання заяви співробітником потрібне тільки в тому разі, коли призупинення трудового договору на час воєнного стану ініціює саме працівник. Якщо призупинення пропонує роботодавець, в такій заяві немає потреби.

Аналіз судової практики свідчить про відсутність наразі єдиних підходів до вирішення цієї категорії трудових спорів. Так, Ковпаківський районний суд міста Суми рішення у справі № 592/4480/22, провадження № 2/592/1389/22, ухвалюючи рішення про визнання призупинення дії трудового договору незаконним, дійшов висновку, положень Закону України “Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану” вбачається, що Законом надано право роботодавцю призупиняти дію трудового договору з працівниками, що не припиняє трудових відносин, однак таке право роботодавця не є абсолютним. Головною умовою призупинення трудового договору з працівником, є абсолютна неможливість роботодавця надати роботу, а працівника - виконувати її [4].

Водночас у рішенні від 05 жовтня 2022 р. Шишацький районний суд Полтавської області, справа № 551/448/22 дійшов висновку про те, що оскаржуваний наказ про призупинення дії трудового договору відповідає вимогам ст. 13 Закону України “Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану” та об'єктивним економічним реаліям, в яких відповідач опинився внаслідок збройної російської агресії, не містить ознак дискримінації по відношенню до позивача, підтвердженням чого є матеріали справи, зокрема й щодо дій роботодавця з тимчасового працевлаштування позивача на іншу роботу, а отже підстави для визнання оспорюваного наказу незаконним та його скасування у суду відсутні.

Таким чином, підставами для призупинення дії трудового договору відповідно до ст. 13 Закону 2136 може бути не лише абсолютна непрацездатність підприємства через його руйнування чи руйнування частини його інфраструктури, а й інші, викликані збройною агресією, фактичні та

економічні чинники, які не дозволяють забезпечити працівника роботою, яку він виконував раніше [5].

Важливо зазначити, що з метою забезпечення захисту працівників від потенційних зловживань роботодавців, пов'язаних з безпідставним призупиненням дії трудових договорів, законом передбачається можливість оскарження працівником наказу про призупинення дії трудового договору до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю.

У разі прийняття рішення про скасування призупинення дії трудового договору до припинення або скасування воєнного стану роботодавець повинен за 10 календарних днів до відновлення дії трудового договору повідомити працівника про необхідність стати до роботи [3].

Також, проблемним для правозастосовчої практики на даний час є питання відшкодування працівникам втраченого заробітку за час призупинення дії трудового договору. Єдиною нормою на сьогодні, в якій згадується про відшкодування працівникам втраченого заробітку за період призупинення дії трудового договору, є частина четверта статті 13 Закону № 2136, згідно з якою відшкодування заробітної плати, гарантійних та компенсаційних виплат працівникам за час призупинення дії трудового договору у повному обсязі покладається на державу, що здійснює збройну агресію проти України. Однак, очевидно, що за відсутності правового механізму реалізації цієї норми, вона залишатиметься суто декларативною.

Позатим, говорячи про відшкодування працівникам втраченого заробітку, вважаємо, що слід враховувати законність призупинення дії трудового договору роботодавцем, що дозволяє, в свою чергу, задіяти інститут матеріальної відповідальності роботодавця перед працівником у разі порушення права на працю незаконним призупиненням дії трудового договору.

На підставі аналізу наявних правових норм у їх системному взаємозв'язку можна дійти висновку, що в разі скасування призупинення трудового договору за ініціативою роботодавця, якщо змінилися обставини, що виключали можливість обох сторін трудових відносин виконувати обов'язки, передбачені трудовим договором, тобто, коли з'явилась можливість забезпечення працівника роботою та виконання працівником роботи, правові підстави для виплати заробітної плати працівнику за період призупинення дії трудового договору на сьогодні відсутні.

Враховуючи вищевикладене, можна констатувати, що на даний час у законодавстві існує певна невизначеність та має місце правова колізія між нормами різних нормативно-правових актів щодо можливості здійснення Державною службою з питань праці та її територіальними органами заходів державного контролю з питань додержання законодавства про працю, в тому числі при призупиненні дії трудових договорів.

Список використаних джерел:

1. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022р. № 2136-IX-ВР. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>
2. Коментар Мінекономіки до Закону України від 15 березня 2022р. №2136-IX "Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану". URL:

<https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=7ca63edc-a033-4a4e-a29b-9157cb5a69a2&title=KomentarMinekonomikiDoZakonuUkrainiVid15-Bereznia2022-R-2136-ikhproOrganizatsiiuTrudovikhVidnosinVUmovakhVonnogoStanu>

3. Коментар Мінекономіки до Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин”. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=e3e57b2d-aaeb-41b2-9dcf-c14deac391cd&title=KomentarMinekonomikiDoNormZakonuUkrainiproVnesenniaZminDoDeiakikhZakonodavchikhAktivUkrainiSchodoOptimizatsiiTrudovikhVidnosinVid1-Lipnia2022-R-2352-ikh>

4. Рішення Ковпаківського районного суду у міста Суми, справа №592/4480/22, провадження №2/592/1389/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106561662> (дата звернення: 25.02.2023).

5. Рішення Шишацького районного суду Полтавської області від 05.10.2022р., справа №551/448/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106617316> (дата звернення: 25.02.2023).

КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ ЗАБРУДНЕННЮ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ В УКРАЇНІ

Натела Станіславівна ШЕВЧЕНКО,

*аспірантка кафедри кримінального права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
<https://orcid.org/0000-0003-2647-8160>
n.s.shevchenko@nlu.edu.ua*

Наукові керівники: Пономаренко Ю. А., докт.
юрид. наук, завідувач кафедри кримінального права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого;
Лукашевич С. Ю., канд. юрид. наук,
доцент кафедри права гуманітарно-правового
факультету Національного аерокосмічного
університету ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

Забруднення довкілля, в тому числі й атмосферного повітря, є надзвичайно важливою екологічною проблемою сучасного світу, адже воно негативно впливає на життя та здоров'я людей та інших живих організмів. У зв'язку з цим одним із першочергових завдань світової спільноти має бути захист довкілля, зокрема запобігання кримінальним правопорушенням в цій царині, адже їх поширення створює екологічні ризики як для окремих держав, так і для світу в цілому.

Зазвичай, запобігання злочинності розуміють як сукупність різноманітних видів діяльності і заходів у державі, спрямованих на вдосконалення суспільних відносин із метою усунення негативних явищ та процесів, що породжують злочинність або сприяють їй, а також недопущення вчинення кримінальних правопорушень на різних стадіях злочинної поведінки [2, с. 155-156]. Традиційно в доктрині науки кримінології до об'єкта запобігання злочинності відносяться: недоліки й протиріччя в системі суспільних відносин, які впливають на процес моральнопсихологічного формування особистості та її законслухняності; негативні соціальні явища, пов'язані з певними формами соціальної патології (пияцтво, наркоманія, проституція й т. ін.); окремі особи або контингенти осіб, що характеризуються протиправною поведінкою; негативні явища і процеси, які детермінують вчинення конкретних видів і груп злочинів; місця концентрації осіб з антисуспільною спрямованістю; конкретні криміногенні ситуації [5, с. 204-205]. Запобігання злочинності по праву можна називати стрижнем предмету кримінології, адже саме цьому присвячується більшість кримінологічних досліджень. Саме розробка нових та вдосконалення існуючих засобів запобігання кримінальним правопорушенням є основою кримінологічного наукового пошуку. Застосування теоретичних знань щодо

запобіжної діяльності є надзвичайно важливим з практичної точки зору для здійснення такої діяльності найбільш результативно.

Загальносоціальне запобігання являє собою комплекс перспективних соціально-економічних і культурно-виховних заходів, спрямованих на подальший розвиток та вдосконалення суспільних відносин і усунення або нейтралізацію причин та умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень [2, с. 156]. Тобто, цей вид запобігання злочинності спрямований певне зменшення виникаючих соціальних протиріч та процесів в різних сферах суспільного життя, які сприяють збільшенню рівня кримінальних правопорушень, стимулювання законослухняної поведінки шляхом реалізації різноманітних заходів культурно-виховного, просвітницького, економічного, політичного характеру становлять собою загальносоціальне запобігання злочинності. При цьому основною його метою є не попередження злочинності як таке, а вирішення пріоритетних проблем різного характеру у соціумі, тобто соціальна політика.

Наразі рівень забруднення атмосферного повітря постійно збільшується, що свідчить про небезпечні тенденції розвитку цього виду кримінальних правопорушень на тлі загального зниження рівня злочинності в країні [4, с. 253]. Це вимагає рішучих та активних запобіжних дій з боку держави та суспільства. Заходи реагування мають бути комплексними та всеохоплюючими.

Варто наголосити на тому, що деякі кримінологи зазначають, що запобігання кримінальним правопорушенням проти довкілля, одним з яких власне й є забруднення атмосферного повітря – найскладніший та найбільш специфічний вид соціально-правової діяльності, що зумовлено такими чинниками: з усіх видів складів кримінальних правопорушень екологічна злочинність характеризується найвищим рівнем латентності (до 100 %); екологічна злочинність породжує екологічні катастрофи; процеси глобалізації, зумовлені науково-технічним прогресом, через антропогенний і техногенний вплив на екосистему мали наслідком глобалізацію екологічної злочинності та зумовили її транснаціональний характер; за масштабами, руйнівною силою і тривалістю незворотних процесів наслідки екологічних злочинів не порівнянні з усіма наслідками інших видів злочинної діяльності разом узятими; соціальна небезпека, всеосяжний характер і тривалий негативний вплив екологічних злочинних посягань не охоплюються офіційною статистикою; не створено єдиної геоінформаційної системи, яка б давала можливість достовірно визначати рівень і різні кримінологічні параметри екологічної злочинності; рівень судово-слідчої практики та оперативно-розшукової діяльності є доволі низьким; немає спеціалізованих екологічних судів [6, с. 141–142].

Загалом, до основних напрямів запобігання кримінальним правопорушенням проти довкілля, в тому числі й забруднення атмосферного повітря, є змінення державної політики в екологічній сфері, зокрема:

- сприяння формуванню та розвитку екологічної ідеології, державна пропаганда цих ідей;
- активізація усіх сил нації на захист природи, сприяння громадським і релігійним екологічним організаціям;

- формулювання концепції державної політики екологічного протекціонізму та реалізація її на практиці;
- змінення економічної політики, формування стратегічної лінії на розвиток екологічно чистого виробництва в нашій державі, стимулювання розвитку таких технологій;
- змінення зовнішньої політики, захист природних ресурсів нашої держави від вивозу за кордон, запобігання будь-яким спробам ввозу радіоактивних, токсичних та інших відходів, а також організації іноземними інвесторами екологічно шкідливих виробництв на території нашої держави;
- викорінення зuboжіння населення (зlidнів), зменшення безробіття.

Тобто, дієвість заходів загальносоціального запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним із забрудненням атмосферного повітря може бути забезпечена шляхом проведенням цілеспрямованої державної політики в цій сфері. Варто наголосити на тому, що ефективність здійснення (реалізації) таких запобіжних заходів прямо пов'язана з нормалізацією процесів у сфері взаємодії "людина-природа". Важливе значення має постійне підвищення еколого-правової культури та свідомості як на суспільному, так й індивідуальному рівнях [1, с. 61].

Окрім того, що одним з основних та важливих факторів для проведення найбільш ефективної державної політики в цій царині є визначення стратегії запобіжної діяльності. Під стратегією запобігання злочинності можна розуміти систему обґрунтованих і офіційно прийнятих поглядів і уявлень, принципів і положень про шляхи, засоби і механізм захисту життєво важливих інтересів громадянина, суспільства, держави, законних з точки зору права, від внутрішніх і зовнішніх загроз із боку злочинності [3, с 380]. Тобто, стратегія є найбільш загальним та всеохоплюючим орієнтиром в запобіжній діяльності, що розрахований на довготривалий час та містить фундаментальні основи та напрямки такої діяльності.

Вважаємо доцільним розробити комплексну стратегію запобігання кримінальним правопорушенням докiлля в цілому, адже концепція запобігання лише забрудненню атмосферного повітря є занадто вузькою. Вирішення потребують проблеми екологічної злочинності взагалі, а отже, держава і суспільство мають бути націлені на всеохоплюючий підхід для забезпечення якості усіх складових докiлля, а в результаті – дотримання екологічних прав людини.

Таким чином, здійснення заходів загальносоціального запобігання забрудненню атмосферного повітря є важливою задачею держави. Нажаль, наразі така діяльність є недостатньо ефективною. Так, має здійснюватися всебічна робота, що в результаті призведе до мінімізації поширення цього виду кримінальних правопорушень. Така діяльність має бути спрямована на зменшення виникаючих соціальних протиріч та процесів в різних сферах суспільного життя, які сприяють збільшенню рівня кримінальних правопорушень, стимулювання законослухняної поведінки шляхом реалізації різноманітних заходів культурно-виховного, просвітницького, економічного, політичного характеру тощо.

Список використаних джерел:

1. Корнякова Т. В. Кримінологічні засади запобігання органами прокуратури злочинам проти довкілля: дис. д-ра юр. наук. Харків, 2011. 435 с.
2. Кримінологія: підручник / за заг. ред. Б. М. Головкина. Харків: Право. 2020. 384 с.
3. Литвинов О. М. Стратегія протидії злочинності. Вісник Асоціації кримінального права України. 2013. № 1(1). С. 377-387.
4. Лукашевич С. Ю., Шевченко Н. С. Кримінологічний аналіз кримінальних правопорушень проти довкілля. Вісник Асоціації кримінального права України. 2021. № 1. С. 242-255.
5. Лукашевич С. Ю. Об'єкти запобігання злочинності та корупції. Теорія і практика правознавства. 2021. №2 (20). С. 200-213.
6. Тангиев Б. Б. Экокриминалогия (oikoscrimenlogos). Парадигма и теория. Методология и практика правоприменения / под общ. ред. В. П. Сальникова, предисл. Д. А. Шестакова. Санкт-Петербург: Юридический центр – Пресс, 2005. 432 с.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ КОСМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Олег Ігорович ШИНКАРЕНКО,

*здобувач вищої освіти ступеня доктора
філософії (PhD) Національного аерокосмічного
університету ім. М. Є. Жуковського
“Харківський авіаційний інститут”*

Науковий керівник: *Спіцина Г. О., докт. юрид.
наук, професор, завідувач кафедри права
Гуманітарно-правового факультету Національного
аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського
“Харківський авіаційний інститут”*

Дослідження та використання космосу людьми історично пов'язане з безпекою: міжнародною - національною – екологічною - інформаційно-кібернетичною – економічною - фізичною то що.

Актуалізація означених питань після 2014 року та відмежування української космічної програми від Роскосмосу і необхідність формування нової космічної доктрини України та формування напрямів адміністративно-правового, кримінально-правового забезпечення інформаційної безпеки у цій сфері.

Однак дискусії про баланс між факторами безпеки, економічним розвитком і міжнародним захистом навколишнього середовища, які почалися ще в 1970-х роках, призвели до розуміння того, що розвиток космічної діяльності повинен відповідати викликам сьогодення з урахуванням потреб майбутніх поколінь та умов формування світового інформаційного суспільства.

Слід відзначити, що проблемам формування космічної політики та безпеки присвячені В. Г. Барановського, Г. М. Євстаф'єва та ін.

Вивченням реальних і потенційних загроз, що виходять в тому числі і з космосу, займаються В. П. Кириленко, С. А. Ланцов, Ж. Сапір, А. В. Чаєвич та ін. У роботах таких вчених, як М. В. Гетьман, А. В. Раскін, І. Б. Афанасьєв та ін. Знайшли своє відображення вивчення історіографії освоєння космосу, огляди космічних програм ряду країн, також в них розглядається вплив космічних засобів на розвиток систем національної безпеки держав і на їх взаємини на світовій арені. Так, в роботі М. В. Гетьмана та А. В. Раскіна “Військовий космос: без грифа таємно” представлено ретроспективний аналіз військово-космічної діяльності провідних держав світу у другій половині XX - початку XXI століття. У роботі також представлений систематизований огляд космічних програм СРСР (Росії), США, Франції і Китаю, заснований на численному фактичному матеріалі.

В останні роки захищена низка дисертацій присвячена космічній доктрині України Так Сорока Л. В. Адміністративно-правовий механізм реалізації Космічної доктрини України (2020 р.) розглянула сучасний стан

вітчизняного законодавства у сфері космічної діяльності, вплив міжнародного законодавства щодо імплементації правил і стандартів щодо здійснення космічної діяльності й практики його реалізації відповідно до безпекового вектору [1].

В той же час означена та інші роботи не розкривали сучасні теоретико-прикладні та правові проблеми забезпечення інформаційного простору щодо реалізації напрямків космічної діяльності. Наукові розвідки у сфері національної безпеки сприяли прийняттю низки законодавчих актів та нормативних документів, які сформували сучасну державну концепцію- доктрину-політику-стратегію національної безпеки України та її складової інформаційної безпеки [2; 3].

Ми згодні з авторами, що не зважаючи на різноманіття підходів різних країн щодо формування сучасних космічних доктрин в різних країнах головним був безпековий стандарт космічної діяльності взагалі та к щодо інформаційної безпеки у цій сфері. Означене є важелем сталого, безпечного розвитку інформаційної сфери пов'язаної з космічною діяльністю, відповідно розроблених Організацією Об'єднаних Націй керівних принципи довгострокового стійкого розвитку космічної діяльності [4].

Квінтесенцією означеного повинно стати досягнення результатів передбачених стратегією інформаційної безпеки на період до 2025 року.

Результатами реалізації Стратегії мають стати: захищений інформаційний простір; ефективне функціонування системи стратегічних комунікацій; ефективна протидія поширенню незаконного контенту; інформаційна реінтеграція громадян України, які проживають на тимчасово окупованих територіях та на прилеглих до них територіях України; підвищення рівня медіакультури та медіаграмотності населення; забезпечення захисту прав журналістів; формування загальнонаціональної ідентичності [5].

Враховуючі, що метою космічної діяльності є створення та підтримка космічними засобами сучасного інформаційного простору держави то першочерговим завданням у цій сфері антропологічної діяльності стають завдання створення сталих умов інформаційної безпеки.

Відповідно до ст. 8 Закону України "Про космічну діяльність" до правил космічної діяльності належать також нормативні акти центральних та місцевих органів виконавчої влади, що регламентують на різних рівнях діяльність у космічній галузі та її безпеку, а також дотримання вимог щодо охорони прав інтелектуальної власності, державної, військової та комерційної таємниці [6].

У означеному сенсі важливими є думки науковців та законодавця, що інформаційна безпека – це стан захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, при якому реалізується завдання запобігання шкоди через неповноту, несвоєчасність і недостовірність поширюваної інформації, порушення цілісності та доступності інформації, несанкціонований обіг інформації з обмеженим доступом, а також через негативний інформаційно-психологічний вплив та умисне спричинення негативних наслідків застосування інформаційних технологій [7].

Враховуючі попередні дефініції та останнє визначення можемо визначити, що інформаційна безпека як складова безпеки космічної діяльності складається з тріади:

- діяльність із забезпечення – надання допомоги суб'єктам для досягнення поставлених цілей: 1) охорони прав інтелектуальної власності, державної, військової та комерційної таємниці; 2) забезпечення отримання повної, своєчасної, достовірної, цілісної доступної інформації; 3) дотримання законодавчого режиму обігу інформації з обмеженим доступом: конфіденційної; державної таємниці; службової інформації.

- засоби забезпечення – сукупність матеріальних, духовних, фінансових, правових, організаційних і технічних засобів здійснення діяльності щодо забезпечення;

- суб'єкти забезпечення – індивіди, організації, органи держави, які здійснюють діяльність щодо забезпечення космічної діяльності.

Окрім того 1 січня 2021 р. набрав чинності Закон України “Про національну інфраструктуру геопросторових даних”, що визначає “правові та організаційні засади створення, функціонування та розвитку національної інфраструктури геопросторових даних, спрямованої на забезпечення ефективного прийняття органами державної влади та органами місцевого самоврядування управлінських рішень, задоволення потреб суспільства в усіх видах географічної інформації, інтегрування у глобальну та європейську інфраструктури геопросторових даних” [8]. Цим законом визначено умови для широкого доступу до геопросторових даних, розвитку ринку сучасної геоінформаційної продукції і геоінформаційних послуг згідно з рекомендаціями Директиви 2007/2/ЄС Європейського парламенту і Ради Європейського Союзу від 14 березня 2007 р. із запровадження інфраструктури геопросторової інформації у Євросоюзі (INSPIRE) [9].

Настає потреба у розголуженій системі нормативного регулювання використання космічної інформації в системі геоінформаційного забезпечення ухвалення управлінських рішень з питань національної безпеки та оборони України [10].

Враховуючі стан законодавчо-нормативного забезпечення та реалії практики можемо визначити проблеми які існують в умовах сьогодення: прогалини законодавства України щодо сучасних вимог світового досвіду інформаційного убезпечення космічної діяльності; недостатній рівень захисту кібербезпеки об'єктів інформаційної інфраструктури космічної діяльності; недовикористання біометричних, мульті біометричних, мультимодальних та багатофакторних методик доступу до об'єктів інформаційної інфраструктури впровадження інноваційних моніторингу осіб на території об'єктів інформаційної інфраструктури космічної діяльності;

Означені проблеми можуть бути вирішені за рахунок комплексного теоретико-правового дослідження спрямованого на розробку правових проблем та визначення рекомендацій щодо удосконалення адміністративно-правових засад інформаційної безпеки суб'єктів та об'єктів космічної діяльності.

Під час дослідження повинно бути виокремлено проблеми адміністративно-правове регулювання забезпечення інформаційної безпеки

при застосуванні інформаційних технологій та автоматизованих систем у космічній діяльності з метою вирішення господарських та військових задач; уточнено особливості правового статусу суб'єктів адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки космічної діяльності; визначено правові чинники стабільності взаємозв'язків та ефективності взаємодію між суб'єктами щодо забезпечення інформаційної безпеки космічної діяльності; науково-обґрунтовано та визначено шляхи удосконалення адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки.

Реалізація означених задач буде сприяти формуванню сучасної системи адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки космічної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Сорока Л. В. Адміністративно-правовий механізм реалізації Космічної доктрини України: дис. На здобуття доктора юрид наук: спеціальність-12.00.07 - адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право (081 – Право). Київ: НДІ Публічного права, 2020. 490 с.
2. Ерменчук О. П. Основні підходи до організації захисту критичної інфраструктури в країнах Європи: досвід для України : монограф. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 180 с.
3. Зубко Г.Ю. Безпека космічної інфраструктури як напрям державної інфраструктурної політики України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 4. 2019. С. 144 – 148.
4. Договір про принципи діяльності держав з дослідження і використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_480#Text
5. Указ Президента України “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року “Про Стратегію інформаційної безпеки” від 28 грудня 2021 р. № 685/2021.
6. Про космічну діяльність: Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1997, N 1, ст. 2 (із змінами та доп.).
7. Концепція інформаційної безпеки України. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/0/2/175056.pdf>
8. The Law of Ukraine of 13.04.2020 No. 554-IX. (in Ukrainian). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554-20#Text> [Про національну інфраструктуру геопросторових даних: Закон України від 13.04.2020 No 554-IX.].
9. Директива Європейського парламенту і Ради 2007/2/ЄС від 14 березня 2007 року про створення Інфраструктури просторової інформації у Європейському Співтоваристві (INSPIRE). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_002-07#Text
10. Горбулін В.П. Використання космічної інформації в системі геоінформаційного забезпечення ухвалення управлінських рішень з питань національної безпеки та оборони України. *Вісн. НАН України, 2021, No 9. С. 3-11.*

ВПЛИВ ФОНОВИХ КРИМІНОЛОГІЧНИХ ЯВИЩ НА РІВЕНЬ ТА СТАН ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Наталія Сергіївна ЯЗАН,

*здобувач вищої освіти третього освітньо-наукового рівня (доктор філософії з Права) Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського "Харківський авіаційний інститут", начальник сектору превентивної комунікації відділу превенції Ужгородського районного управління поліції Головного управління Національної поліції в Закарпатській області, майор поліції
<https://orcid.org/0000-00021-7621-9506>
yazannatasha@ukr.net*

Науковий керівник: *Філіпенко Н. Є., докт. юрид. наук, професор, професор закладу вищої освіти кафедри права гуманітарно-правового факультету Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського "Харківський авіаційний інститут"*

Кримінологія, досліджуючи злочинність, завжди звертала увагу на її тісний зв'язок із низкою негативних соціальних явищ. Соціально-негативні (фонові) явища завжди являють собою небезпеку для соціальних, моральних та правових відносин, що склалися в будь-якому суспільстві. Ці явища найтісніше пов'язані зі злочинністю. Так, багато вчинків людей, які не визначені кримінальним законом як злочинних, приносять величезну соціальну шкоду, бо їх негативна дія дуже відчутна, проте боротьба з цими негативними соціальними явищами, яким дається негативна громадська оцінка, передбачає відповідну юридичну оцінку. Відсутність такої часто призводить до серйозних труднощів при характеристиці дій людей, коли треба визначити, злочин це чи ні. Водночас у цих соціальних явищах проглядається якесь кримінальне забарвлення.

На цьому фоні особливе занепокоєння викликає інтенсивна криміналізація середовища неповнолітніх. Злочинність серед неповнолітніх стає однією з найсерйозніших проблем. Досить зазначити, що за останні п'ять років кількість злочинів, які вчиняються неповнолітніми, суттєво зросла. Залишається стабільно високим (близько 70% від загальної кількості злочинів) питома вага злочинів, вчинених підлітками у групі. Багато правопорушень здійснюються продумано та навмисно. Дедалі більше злочинів відбувається з особливою жорстокістю. Зростає частка насильницьких злочинів: вбивств, тяжких тілесних ушкоджень, зґвалтувань, грабежів та розбоїв, катувань. Суспільство поставлено перед проблемою стрімкого зростання вкрай небезпечних насильницьких злочинів, які скоюють підлітки і навіть діти.

Зростає кількість неповнолітніх п'яниць, наркоманів, повій, жебраків, життєдіяльність та поведінка яких виступає віктимним чинником злочинності.

За результатами останнього міжнародного дослідницького проекту “Європейське опитування учнівської молоді щодо вживання алкоголю та наркотичних речовин” (ESPAD), 85,7% усіх опитаних підлітків упродовж свого життя вживали алкогольні напої принаймні один раз. Кількість тих, хто вживав алкоголь у своєму житті десять і більше разів – 46,3%, що складає майже половину опитаних [1].

Деструктивно впливає на життя дітей залежність від азартних ігор, комп'ютера та Інтернету.

Необхідність виділення як самостійного предмета дослідження злочинності неповнолітніх пояснюється, по-перше, важливістю та масштабністю завдань з охорони життя та здоров'я підростаючого покоління та формуванням державної політики щодо захисту прав та законних інтересів дітей та підлітків як самостійного напрямку діяльності держави та суспільства в цілому.

По-друге, специфікою життєдіяльності неповнолітніх: особливостями особистісних, соціально-групових, психологічних та інших показників.

По-третє, тісно пов'язаною з цими особливостями специфікою злочинності неповнолітніх, її причин та умов, динаміки та рівня.

По-четверте, особливостями чинного кримінального законодавства та кримінальної відповідальності, а також заходів запобігання злочинності неповнолітніх.

І нарешті, сучасна злочинність неповнолітніх кількісно та якісно швидко змінюється. Ми маємо справу з надзвичайно рухливим соціальним процесом, в оцінці якого важко розмежувати головне та другорядне, стійку тенденцію та короткочасну аномалію. Як наслідок цього ні педагоги, ні практичні психологи, ні співробітники правоохоронної системи не виявились готовими до таких її швидких змін. Багато в чому саме ця обставина зумовила серйозні недоглядита недоліки у профілактичній роботі серед неповнолітніх.

Все це обумовлює необхідність всебічного аналізу злочинності неповнолітніх як щодо самостійного феномена та вдосконалення заходів щодо її попередження. Це ж є істотною умовою боротьби зі злочинністю в цілому, оскільки підліткова злочинність безпосередньо пов'язана з розмірами та ступенем суспільної небезпеки дорослої злочинності, оскільки майже 60% рецидивістів розпочинають злочинну “кар'єру” у юному віці.

На рівень злочинності неповнолітніх зараз дуже сильно впливає ведення бойових дій на території України. Втрата рідних та близьких, житла та роботи, вимушене переселення стають причиною збільшення неблагополучних родин в Україні, тих, хто зламався через війну.

У складний час, який переживає наша країна, з урахуванням викликів суспільства в умовах війни, під час організації превентивної роботи з учнями виникає потреба адаптувати знання та практику педагогів, щозастосовувалися й спрацьовували в мирний час, – до реалій війни [2]. Саме тому українським кримінологам, соціологам та педагогам необхідно посилити профілактичний вплив на дітей. Адже, статистичні данні свідчать, що помешкання українців грабують не лише солдати ворожої армії, а й наші

земляки. Натепер, Національна поліція України розслідує понад 5,5 тис. кримінальних упродовження за скоєння майнових злочинів у період війни – близько 1200 осіб отримали повідомлення про підозру в мародерстві [2].

Саме тому необхідно виробляти новітні шляхи подолання цього негативного явища, використовуючи досвід закордонних країн.

Різні аспекти злочинності неповнолітніх широко досліджуються як у зарубіжній, і у вітчизняній соціології та кримінології.

Значний внесок у розробку цієї проблематики зробили зарубіжні соціологи Е.Дюркгейм, Р.Мертон, Г.Беккер, Е.Гідденс, А.Коен, Е.Сазерленд, Т.Селлін, Н.Смелзер, Г.Шнайдер та інші.

Водночас розмаїття наукових течій та шкіл значно ускладнило структуру сучасної зарубіжної кримінології злочинності. Більше того, у зв'язку зі збільшенням числа робіт, присвячених різним проявам злочинності, і залученням у дослідження нових галузей науки, предмет кримінології злочинності продовжує розширюватися і видозмінюватися, що ускладнює вироблення інтегрованої парадигми.

У вітчизняному суспільствознавстві проблематика злочинності неповнолітніх має глибоке коріння. Вона традиційно розроблялася у межах кримінології та кримінально-правової теорії. Для радянського періоду характерна психологізація детермінант цього соціально-негативного явища. Лише наприкінці 80-х - початку 90-х років, як наслідок інтенсивного та широкомасштабного поширення злочинності неповнолітніх, а також підготовки реформи кримінального законодавства та плюралізму, що утвердився, з'явилися роботи, що акцентують увагу на соціальній обумовленості злочинності неповнолітніх.

Злочинності неповнолітніх у цілому та в її окремим видам приділяли увагу вітчизняні вчені О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Ю. С. Завгородня, О. М. Литвинов, А. П. Закалюк, О. М. Литвак, В. В. Голіна, О. С. Стеблинська, Н. С. Юзікова, В. Б. Харченко, О. О. Ходимчук та ін. Названі вчені зробили вагомий внесок як у вивчення детермінант злочинності неповнолітніх, так і розробку заходів протидії злочинам неповнолітніх та інші.

Водночас у цих дослідженнях, під впливом правоохоронної практики, злочинність трактується переважно у кримінально-правовому значенні. Вивчення причин і факторів, що детермінують злочинність серед неповнолітніх, у них здійснюється з позицій превенції та контролю за злочинністю та соціально-негативними явищами, що її супроводжують, у рамках індивідуальної ресоціалізації неповнолітніх злочинців та правопорушників.

У сучасній вітчизняній науці проблематика злочинності неповнолітніх має порівняно нетривалу традицію, оскільки стала розроблятися лише в 70-ті роки в рамках соціології, що народжується, девіантної поведінки та соціального контролю. Вона складалася як міждисциплінарна галузь наукового знання, зазнавши сильного впливу дисциплін юридичного, медичного, психологічного та педагогічного характеру.

Особливо інтенсивно проблематика злочинності неповнолітніх стала розроблятися у роки у зв'язку з інтенсивною криміналізацією молодіжної

середовища проживання і стрімким поширенням різних соціально-негативних проявів девіантного поведінки підлітків.

Загалом недостатньо досліджено вплив фонових кримінологічних явищ на рівень та стан злочинності неповнолітніх. Лише з 80-х років ці фактори стали привертати увагу вітчизняних дослідників.

Таким чином, незважаючи на те, що в сучасній вітчизняній кримінології проблеми пізнання сутності та значення злочинності зайняли одне з провідних місць, можна говорити і про “білі плями” у її вивченні. Ними, зокрема, є причини широкомасштабного та інтенсивного поширення злочинності серед неповнолітніх, її тенденції та особливості проявів в період збройної агресії проти нашої країни.

Загалом аналіз розвитку зарубіжної та вітчизняної правничої думки з проблем злочинності та девіантної (у тому числі делінквентної) поведінки показує, що за останні десятиліття в цій галузі нових фундаментальних теорій не з’явилося. Очевидно це означає, що дослідники підійшли до певного рубежу (рівню) розуміння злочинності. І, ймовірно, наявних знань недостатньо для його подолання та переходу на новий ступінь пізнання цього феномену. Саме тому багато дослідників звертаються до проблем конструювання соціальних механізмів, до пошуку економічних та ефективних заходів запобігання злочинності неповнолітніх, що передбачають оптимальне їх поєднання в рамках доступних суспільству ресурсів та враховуючи негативний вплив фонових явищ, таких як військові дії в Україні.

Список використаних джерел:

1. Куріння, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед підлітків, які навчаються: поширення й тенденції в Україні : за результатами дослідження 2019 року в рамках міжнародного проекту “Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин – ESPAD” / О.М. Балакірева (кер. авт. кол.), Д.М. Павлова, Н-М.К. Нгуєн, О.Г. Левцун, Н.П. Пивоварова, О.Т.Сакович; О.В. Флярковська. К. : ТОВ “ОБНОВА КОМПАНІ”, 2019. 214 с.

2. Превентивне виховання учнів в умовах воєнного стану. URL: <http://www.soippo.edu.ua/index.php/4989-preventivne-vikhovannya-uchniv-v-umovakh-voennogo-stanu>

Наукове видання

**Актуальні проблеми та перспективи розвитку
юридичної науки, освіти та технологій у XXI столітті
в дослідженнях молодих учених**

Тези доповідей учасників
всеукраїнської науково-практичної конференції

(м. Харків, 3 березня 2023 року)

Відповідальна за випуск: Г. О. Спіцина

Комп'ютерне верстання: М. В. Завальний / admin@pp-ss.pro

Підписано до друку: 19.04.2023 р.

*Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 15,7. Обл.-вид. арк. 16,0.
Електронне видання*